HONORÉ DE BALZAC

MUTLAK PEŞİNDE

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİRENLER:
SABİHA RİFAT – OKTAY RİFAT – SAMİH RİFAT

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Genel Yayın: 2475

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

HONORÉ DE BALZAC
MUTLAK PEŞİNDE

ÖZGÜN ADI
LA RECHERCHE DE L'ABSOLU

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİRENLER
SABİHA RİFAT-OKTAY RİFAT-SAMİH RİFAT

Sertifika No: 11213

EDİTÖR
KORAY KARASULU

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
NEBİYE ÇAVUŞ

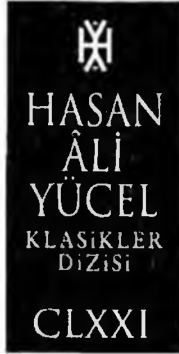
GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASKI, MART 2005, İSTANBUL
11. BASKI, MART 2012, İSTANBUL

ISBN 978-605-360-528-7 (CİLTLİ)
ISBN 978-605-360-527-0 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
YAYLACIK MATBAACILIK
LİTROS YOLU FATİH SANAYİ SİTESİ NO: 12/197-203
TOPKAPI İSTANBUL
(0212) 612 58 60
Sertifika No: 11931

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

HONORÉ DE BALZAC

MUTLAK PEŞİNDE

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİRENLER:
SABİHA RİFAT-OKTAY RİFAT-SAMİH RİFAT

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Doumerc soyadıyla doğan Mme Joséphine Delannoy'ya*

Madam, umarım Tanrı bu yapıtı benden uzun ömürlü kılar. Böylece size karşı duyduğum –ve bana gösterdiğiniz o ana sevgisine benzer sevgiden aşağı kalmayacağını umduğum– gönül borcu, duygularımız için önceden biçilen vadenin ötesinde de varlığını sürdürür. Eğer yüreğin ömrünün, yapıtlarımızın yaşamıyla uzadığını kesin olarak bilseydik, bu yüce ayrıcalık, ona erişme tutkusuna kapılmış insanların bu uğurda çektiği tüm sıkıntıları unutturmaya yeterdi. Öyleyse yineliyorum: Umarım dileğimi yerine getirir Tanrı!

DE BALZAC

* Joséphine Delannoy, orduya malzeme satan bir tüccarın dul eşi ve Balzac'ın babasının koruyucusu Daniel Doumerc'in kızıydı. Balzac ondan "O bana bir anne, ben de ona bir oğul oldum." diyerek söz eder. Ayrıca kimi eleştirmenler Balzac'ın, *Mutlak Peşinde* romanının kahramanı Balthazar Claës için, Madam Delannoy'un erkek kardeşi Auguste Doumerc'den esinlendiğini düşünüyorlar.

Douai'de, Paris Sokağı'nda, gerek dış görünüşü, gerekse iç düzeni ve ayrıntılarıyla ülkenin onca ataerkil töresine yapmacıksız bir biçimde uydurulmuş eski Flaman yapılarının özelliklerini benzerlerinin hepsinden daha iyi korumuş bir ev vardır. Ama onu betimlemeden önce –biraz da yazarların tarafını tutarak– şu kimilerinin karşı çıktığı öğretici hazırlıkların gereği üstünde durmakta yarar var sanırım.* Kimi bilgisiz ve açgözlü kişiler kaynağına gitme sıkıntısına katlanmadan heyecanlar yaşamak istedikleri için hep karşı çıkarlar bu tür hazırlıklara; tohum ekmeden çiçek, gebe kalmadan çocuk isterler. Sanatın doğadan üstün olduğuna mı inanır acaba bu insanlar?

İnsan yaşamının olayları –ister toplum içinde, ister özel yaşamda olsun– mimarlıkla öylesine sıkı sıkıya bağlantılıdır ki, çoğu gözlemciler kamu yapılarından, anıtlardan artakalan parçalara bakarak ya da ev eşyası kalıntılarını inceleyerek ulusları ya da bireyleri yaşam biçimlerinin tüm gerçekliğiyle yeniden canlandırabilirler. Karşılaştırmalı anatomi canlı bünye için neyse, arkeoloji de toplumsal bünye için odur. Bir mozaik parçası tüm bir toplumu açığa vurabilir, tıpkı bir *ichthyosaurus* iskeletinin tüm bir yaradılışı anıştırması gibi. İkisinde de her şey birbirinden çıkar, her şey birbirine

* Balzac, romanlarında uzun ön açıklamalara ve betimlemelere yer verdiği için çağdaşlarınca sık sık eleştirilmiştir.

zincirlenir. Her sonuçtan bir nedene gidildiği gibi her nedenden de bir sonuç elde edilir. Böylelikle bilgin eski çağları en önemsiz ayrıntısına dek diriltebilir. Yapı betimlerinin –yazar keyfince bir şeyleri değiştirip bozmadığı zaman– gördüğü şaşırtıcı ilgi büyük olasılıkla bundandır. Böyle bir betimi ciddi çıkarsamalarla geçmişe bağlamaz mıyız hepimiz? Ve insan için geçmiş şaşılacak derecede geleceğe benzemez mi? Ona geçmişte ne olduğunu söylemek, hemen her zaman gelecekte ne olacağını söylemek değil midir? Öte yandan içinde yaşamın akıp gittiği yerlerin betimlenmesi, her birimize ya boşa çıkan dileklerimizi ya da beslediğimiz umutları anımsatır çoğu kez. Gizli istekleri yanıltan bir "şimdi"yle, bu istekleri gerçekleştirebilecek geleceğin karşılaştırılması hüznün ya da tatlı sevinçlerin tükenmez kaynağı olur her zaman. Bu yüzden –ayrıntılarının iyi aktarılması koşuluyla– Flaman yaşamının betimi karşısında insanın bir biçimde duygulanmaması neredeyse olanaksızdır. Neden mi? Belki de çeşitli yaşam tarzları arasında insanın kararsızlığını en iyi gideren odur da ondan. Öyle bir yaşam ki, eğlenceden şenlikten geri kalmaz, aile bağları güçlüdür, sürekli rahatlığın belirtisi bir bolluktan, Tanrısal mutluluğa benzer bir huzurdan hiç yoksun kalmaz; ama her şeyden önce saf bir hissiyatla dolu mutluluğunun dinginliği ve tekdüzeliğidir dışa yansıttığı; bu hissiyatta haz hep istekten önde gittiği için isteği susturur. Tutkulu bir insan, istediği kadar duygu kargaşalarına değer versin, yürek çarpıntılarının bile bir düzene sokulduğu bu toplumsal tarz karşısında heyecanlanmaktan kendisini alamaz. Yalınkat insanlarsa soğuk bulurlar onu. Kalabalık, taşıp köpüren aşırı gücü eşit ama sürekli güce üstün tutar genellikle; tekdüze bir görünüşün altında saklı duran büyük gücü sezmeye ne zamanı, ne de sabrı elverir. Yaşamın akışına kapılıp giden kitleyi avlamak için tutkunun da –Michelangelo, Bianca Capello, Matmazel de la Vallière, Beethoven ve Paganini ayarındaki büyük sanatçılar gibi– hedefin ötesine

geçmekten başka çaresi yoktur. Yalnızca çok ince eleyip sık dokuyan kişiler hedefin hiçbir zaman aşılmaması gerektiğini düşünürler; tüm yapıta derin bir denge veren, büyüsüne üstün insanların kapıldığı kusursuz bütünlenmedeki sanallığa saygı duyarlar yalnızca. İşte bu doğuştan tutumlu ulusun seçtiği yaşam biçimi, halk yığınlarının yurttaş ve kentsoylu yaşamı için düşlediği mutluluk koşullarını tam olarak bir araya getiren bir yaşam biçimidir.

Bütün Flaman alışkanlıklarında en incesinden bir maddeselliğin izleri görülür. İngiliz konforunda kuru renkler, sert tonlar göze çarpar; oysa Flandre'da* eski ev içleri, tatlı renkleri ve yapmacıksız sadelikleriyle gözleri okşar; yorgunluk vermeyen işleri anıştırır. Pipo içme alışkanlığı Napoli usulü farniente'nin** burada tutmuş bir uygulamasından başka bir şey değildir. Ayrıca bu ev içleri dingin bir sanat duygusu verir insana; sanatın başlıca koşulu olan sabırla yaratılarını ömürlü kılan öğeyi, bilinci vurgular. Flaman karakteri bu iki sözcükte gizlidir: Sabır ve bilinç. Bunların da şiirin sonsuz inceliklerini dışladığı, ülkenin törelerini geniş ovaları gibi dümdüz, puslu gökleri gibi soğuk kıldığı sanılabilir. Hiç de öyle değildir oysa. Uygarlık burada bütün gücüyle her şeyi, giderek iklimin etkilerini bile değiştirmiştir. Yeryüzündeki değişik ülkelerin ürünlerini dikkatle incelersek, gri, boz renkli ürünlerin özellikle ılıman iklimli yerlerden çıktığını görmek başlangıçta şaşırtır bizi; buna karşılık sıcak ülke ürünlerinin en çarpıcı renklerle bezenmiş olduğunu fark ederiz. Töreler de ister istemez bu doğa yasasına uyarlar. Bir zamanlar boz ve düz renklerin kaynaştığı Flandre yöresi, birbiri ardından

---

* Flandre: Genellikle çoğul kullanılan bu sözcük, bugün bir bölümü Fransa'da, bir bölümü Belçika'da, bir bölümü de Hollanda'nın güneyinde kalmış bir bölgenin adıdır. Bölgenin yerlilerine "Flaman", dillerine "Flamanca" adı verilir. Eskiden kullanılan "Felemenk" sözcüğünün biraz eskimiş olması nedeniyle Flandres adını metinde olduğu gibi bırakmayı yeğliyorum.

** Avarelik. (İt.)

Burgonyalıların, İspanyolların, Fransızların yönetimi altına girmiş, Almanlarla, Hollandalılarla dost olunmuş, bu siyasal değişmelerle ülkenin karanlık havasına biraz renk karışmıştır. Kırmızı kumaşların şatafatı, parlak atlaslar, gösterişli halılar, tüyler, mandolinler, kibar tavırlar İspanya'dan yadigâr kalmıştır ülkeye. Kumaşlara, dantellere karşılık Venedik'ten büyülü billurlar getirilmiştir; bu billurların içinde şarap pırıl pırıl parlar, olduğundan da iyi görünür. Bir halk deyişine göre, "bir kile içinde üç adım attıran" o ağır diplomatlığı Avusturya'dan öğrenmişlerdir. Hindistan'la ticaret Çin'in tuhaf buluşlarını, Japon harikalarını akıtmıştır ülkeye. Ne var ki bu her şeyi toplayıp yığma, hiçbir şeyi geri vermeme, her şeye katlanma sabrına karşılık Flandre'lar tütünün bulunuşuna dek Avrupa'nın genel ambarı olmaktan ileri gidememiş, ama tütün bu ulusal çehrenin dağınık çizgilerini birbirine kaynatıvermiştir dumanıyla. Bundan sonra toprakları zaman zaman parçalansa da Flaman halkı piposu ve birasıyla var olmayı sürdürmüştür.

Davranışlarındaki sürekli düzenlilikle efendilerinin ya da komşularının zenginliklerini ve düşüncelerini benimsedikten sonra, bu doğuştan sönük ve şiirden yoksun ülke uşakça davranma durumuna da düşmeden, kimselerinkine benzemeyen bir yaşam tarzı ve özgün töreler yaratmıştır kendine. Sanat tüm düşünselliği bir yana bırakıp yalnızca biçimi yinelemeye koyulmuştur. Bu yüzden bu görsel şiir ülkesinde komedyanın coşkusunu, dramanın hareketliliğini, destanın ve şiirin gözü pek atılımlarını ya da müziğin dehasını aramak boşunadır; buna karşılık hem zaman, hem de göz nuru isteyen buluşlar bilgiçce tartışmalar açısından çok verimlidir. Burada her şey geçici hazların damgasını taşır. Burada insan yalnızca olanı görür; düşüncesi öylesine büyük bir titizlikle yaşam gereksinimlerinin hizmetine adanmıştır ki, hiçbir işte gerçek dünyanın ötesine atılamamıştır. Bu halkın yaratabildiği tek gelecek düşüncesi politi-

kada bir tür düzen ve tutarlılık olmuştur; devrimci gücünü de evde sofrasına özgürce kurulma isteğinden, Steede'sinin* çatısı altındaki sınırsız rahatlığından alır. Zenginliğin verdiği gönenç duygusuyla bağımsızlık düşüncesi, Avrupa'da sonradan kendini gösteren özgürlük gereksinimini burada her yerden önce doğurmuştur. Bu yüzden, düşüncelerindeki süreklilik ve eğitimin verdiği direngenlik Flamanları haklarının korunması konusunda tehlikeli kişiler haline getirmiştir. Bu halk hiçbir şeyi yarım yamalak yapmaz: Ne evleri, ne mobilyaları, ne su setlerini, ne kültürü, ne de başkaldırıyı. Bu yüzden, el attığı her şeyin tekelini de elinde tutar. Hem sabırlı bir tarım etkinliği, hem daha da sabırlı bir tezgâh çalışması isteyen dantel yapımı ve dantelli kumaşlar aile servetleri gibi babadan oğula kalır. Kararlılığı en saf halinde ve bir insan biçiminde resmetmek gerekseydi, Hollandalı babacan bir belediye başkanının portresi gerçeğe çok yaklaştırırdı bizi: Hanse'sinin** çıkarları için efendice, gürültü patırtı etmeden ölebilir o; öleni de çok görülmüştür. Ama sözü uzatmaya gerek yok, bu basit ve sade yaşamının tatlı şiirselliği öykümüzün başladığı tarihlerde Douai'de özelliğini hâlâ koruyan son evlerden birinin betiminde doğal bir biçimde görülecektir nasılsa.

Kuzey eyaleti kentleri içinde en hızlı çağdaşlaşan, yenilik duygusunun en hızlı kazanımlarını elde ettiği, toplumsal gelişme sevdasının en çok yayıldığı yer ne yazık ki Douai'dir. Burada eski yapılar günden güne yok olmakta, eski töreler silinip gitmektedir. Paris havası, Paris modası, Paris tarzı kenti baştan başa sarmıştır. Bu gidişle Douai'lilere eski Flaman yaşayışından yalnızca konuk ağırlamadaki içtenlik, İspanyol nezaketi, bir de Hollanda'nın temizliği ve zenginliği kalacaktır kala kala. Beyaz taş konaklar tuğla evlerin yerini

---

* Balzac bu sözcüğü "kent evi" anlamında kullanıyor. Oysa *steede* Flamancada yalnızca "kentsel" anlamını taşıyor.

** Ortaçağ'da bazı Avrupa kentleri arasında kurulan ticari birlik.

alacak, Fransız yeniliklerinin değişken zarifliği karşısında Batav* mimarlığının zenginliği sönüp gidecektir.

Bu öyküdeki olayların geçtiği ev Paris Sokağı'nın ortalarında bir yerdedir ve Douai'de iki yüz yılı aşkın bir süredir "Claës Konağı" adıyla anılmaktadır. Van Claës'ler eskiden, Hollanda'nın birkaç üretim kolunda bugüne dek süren ticari üstünlüğünü borçlu olduğu ünlü zanaatkâr ailelerden biriydi. Gent kentindeki güçlü dokumacılar loncasının başkanlığı uzun süre babadan oğula geçerek Claës'lerin elinde kalmıştı. Bu büyük kent ayrıcalıklarını kaldırmak isteyen Charles Quint'e karşı ayaklandığında Claës'lerin en zengini olaya öylesine karıştı ki, bir felaket kokusu almasına karşın arkadaşlarının yazgısını paylaşmak zorunda olduğu için, imparatorluk güçleri kenti kuşatmadan önce karısını, çocuklarını ve servetini Fransa'nın koruması altında kaçırdı. Lonca temsilcisinin öngörüsü doğru çıktı: Başka birkaç kentsoylu gibi o da teslim koşullarının dışında tutuldu ve isyancı sayılarak asıldı; oysa aslında Gent'in bağımsızlığını savunuyordu. Claës ve arkadaşlarının ölümü meyvelerini verdi. Bu gereksiz zulümler, bir süre sonra İspanya kralının Hollanda'daki topraklarının büyük bir bölümünü yitirmesine neden oldu. Toprağa ekilen tohumlar içinde en çabuk ürün vereni şehitlerin döktüğü kandır. Ayaklanmayı ikinci kuşağa dek cezalandıran II. Philippe demir asasını Douai'nin üstüne uzattığında Claës'ler pek soylu Molina ailesiyle birleşerek büyük servetlerini ellerinde tutabildiler. Böylece Molina'ların o sıralar yoksul olan büyük kolu da León Krallığı'nda** yalnızca bir san olarak adını taşıdığı Nourho Kontluğu'nu satın alabilecek kadar zenginleşti.

On dokuzuncu yüzyıl başlarında, sıralanması okuru pek ilgilendirmeyecek kimi değişikliklerden sonra Claës ailesinin Douai'ye yerleşen kolunu, kendine kısaca Balthazar Claës

* Hollanda. İlkçağda Hollanda'da yaşamış bir Germen kavminin adından türemiştir.

** Eski İspanya Krallığı; 910'da kurulmuş, 1230'da Kastilya'ya bağlanmıştır.

denmesini isteyen Nourho Kontu Mösyö Balthazar Claës - Molina temsil ediyordu. Binbir iş peşinde koşan atalarının biriktirdiği çok büyük servetten Balthazar'a Douai çevresinden aşağı yukarı on beş bin lira gelir getiren topraklarla Paris Sokağı'ndaki ev kalmıştı yalnızca; ama bu evin eşyaları bile başlıbaşına bir servet değerindeydi. León Krallığı'ndaki mallara gelince, bunlar yüzünden Flandre'daki Molina'larla ailenin İspanya'da kalan kolu arasında bir dava açılmıştı. León'daki Molina'lar bu toprakları ele geçirdiler ve Nourho kontları unvanını aldılar; oysa bu unvanı taşımak sadece Claës'lerin hakkıydı. Ne var ki Belçika kentsoylularının gururu Kastilya kibrinden üstündür. Bu yüzden de, yasal hakları böyle belirlenince Balthazar Claës eski püskü İspanyol soylusu giysilerini bir yana bıraktı ve Gent'teki büyük ününe sarıldı. Sürgündeki ailelerde vatan sevgisi öylesine güçlüdür ki, Claës'ler on sekizinci yüzyılın son günlerine dek geleneklerine, törelerine, yaşam tarzlarına sadık kaldılar. Yalnız saf kentsoylu ailelerin çocuklarıyla evleniyor, en azından birkaç belediye meclisi üyesi ya da belediye başkanı akrabası olmayan kızları aileye sokmuyorlardı. Aile yuvalarının alışkanlıklarını sürdürebilmek için gidip Brugge'den, Gent'ten, Liège'den, Hollanda'dan kız alıyorlardı. Geçen yüzyılın sonuna doğru çevreleri büsbütün daralmış, parlamento yanlısı yedi sekiz soylu aile dışında görüşecek kimseleri kalmamıştı; alışkanlıkları bunların yaşam tarzlarıyla, geniş kıvrımlı cüppeleriyle, yarı İspanyol işi buyurgan ağırbaşlılıklarıyla ancak uzlaşabiliyordu. Kent halkı bu aileye neredeyse dinsel bir saygı beslerdi; bir önyargıları vardı sanki bu konuda. Claës'lerin şaşmaz dürüstlüğü, kusursuz insan yanları, her zaman uydukları kurallar, "Claës Konağı" adında çok iyi simgelenen, en az Gayant Bayramı* kadar köklü bir efsane

* Bir Douai bayramı. Bu bayramda kentin efsanevi kurtarıcısı Gayant'ı simgeleyen hasır bir dev geleneksel giysiler içinde, dev boyutlardaki karısı ve çocuklarıyla sokaklarda dolaştırılır.

yaratmıştı. Eski Flandre ruhunu olduğu gibi yaşatıyordu bu konak ve kentsoylu antikalarına meraklı kişiler için, zengin kentsoyluların Ortaçağ'da yaptırdıkları alçakgönüllü evlerin tam bir örneğiydi.

Evin cephesinin başlıca süsünü iki kanatlı bir meşe kapı oluşturuyordu. Kanatların yüzüne quinconce* düzeninde kabaralar çakılmış, tam ortaya da Claës'ler gururla bir çift mekik işletmişlerdi. Kumtaşından örülmüş kapı açıklığı sivri bir kemerle bitiyor, onun üstünde, tepesinde haçıyla bir fener kulesi yükseliyor, fenerin içinde de iplik eğiren bir Azize Geneviève yontucuğu göze çarpıyordu. Her ne kadar kapıyla fener kulesinin ince işleri çoktandır zamanın rengine bürünmüş olsa da, evin adamları onları öylesine temiz ve bakımlı tutuyorlardı ki yoldan gelip geçenler bütün ayrıntılarını görebiliyorlardı. Birleştirilmiş küçük sütunlardan oluşan kapı sövesi de böyleydi; koyu gri rengini koruyor, sanki yeni cilalanmış gibi parlıyordu. Zemin katta kapının iki yanında evin diğer pencerelerine benzeyen iki pencere vardı. Pencerelerin beyaz taş çerçeveleri dış denizliğin altında çok süslü deniz kabuklarıyla, üstte de iki kemerle bitiyor, haçın bu iki kemer açıklığını birbirinden ayıran dikmesi pencereyi eşit olmayan dört parçaya bölüyordu; bir haç oluşturması için belirli bir yüksekliğe yerleştirilen orta kayıt, pencerenin iki alt bölümüne kemerlerle yuvarlaklaşan üst bölümlerinin yaklaşık iki katı bir büyüklük sağlıyordu. Çifte kemeri birbiri üstüne taşan ve tuğlaları yaklaşık birer parmaklık girinti çıkıntılarla bir âşıkyolu** oluşturacak biçimde yerleştirilmiş üç sıra tuğla süslüyordu. Küçük ve baklava biçimi camlar kırmızı boyalı, incecik demir çubuklarla çerçevelenmişti. Aralarına beyaz bir harç doldurulmuş tuğlalarla örülen du-

* Nesnelerin, dördü bir karenin köşelerine, biri de karenin ortasına düşecek biçimde dizilişi.

** Birbiri üstüne dönen dik köşeli çizgilerle oluşturulmuş bir geometrik bezeme türü.

var yer yer, özellikle de köşelere yerleştirilmiş taş dizileriyle sağlamlaştırılmıştı. Birinci katta beş, ikinci katta üç pencere vardı yalnızca; tavan arasıysa, çatı alınlığının ortasına yerleştirilmiş, katedral taçkapılarındaki gül pencereleri andıran, çevresi kumtaşıyla örülü, beş bölümlü, büyük yuvarlak bir açıklıktan ışık alıyordu. Damın üstünde fırıldak yerine keten sarılı bir öreke yükseliyordu. Cephe duvarının oluşturduğu büyük üçgenin iki yanı, birinci katın üstüne dek basamağa benzer köşeli çıkıntılarla iniyor, burada birer masal hayvanının ağzından fışkıran yağmur suları evin sağından solundan aşağıya dökülüyordu. Cephenin altında düzlemesine bir sıra kumtaşı basamak benzeri bir çıkıntı oluşturuyordu. Son olarak da –eski törelerin son bir kalıntısı olarak– sokakta, kapının iki yanındaki pencerelerin arasında geniş demir kemerli iki ahşap kapak vardı ve buradan mahzenlere iniliyordu. Yapıldı yapılalı yılda iki kez özenle temizlenirdi bu cephe; derzlerden biraz harç dökülecek olsa boşluğu hemen doldurulurdu. Pencereler, denizlikler, taşlar, hepsi de Paris'teki en değerli mermerlerden daha temiz tutulurdu. Bu nedenle evin bu önyüzü hiçbir bozulma belirtisi göstermiyordu. Tuğlaların eskiyerek koyulaşmasına karşın, meraklısının üstüne titrediği bir antika kadar, gökkubbemizin altındaki atmosferde bize bile zarar veren o gazların etkisi olmasa bugün de yepyeni olacak eski bir tablo, eski bir kitap kadar iyi korunmuştu bu cephe. Sisli gökyüzü, Flandre'ın nemli havası, sokakların darlığının yarattığı kuytuluk yapının binbir özenle sağlanan temizliğinin verdiği parlaklığı gideriyordu biraz; öte yandan aşırı temizliğin, ona soğuk, hüzünlü bir hal verdiği de söylenebilirdi. Sözgelimi bir ozan, fenerin açıklıklarında bir iki ot ya da kumtaşı girinti çıkıntıların üstünde yosunlar görmek isteyebilir, tuğla dizilerinin yarılıp çatlamasından, üç kırmızı gözle süslü pencere kemerlerinin altına kırlangıçların yuva yapmasından hoşlanabilirdi. Ovulup silinmekten aşınmış bu cephenin kusursuzluğu, temizliği ona öyle kuru bir ağır-

başlılık, öyle edepli bir saygınlık veriyordu ki, karşıdaki evi romantik biri tutsaydı dayanamayıp taşınırdı buradan. Bir ziyaretçi gelip çıngırağın kapı sövesi boyunca sarkan telden örülmüş kordonunu çektiğinde ve içeriden gelen hizmetçi ortasında küçük bir kafes bulunan kanadı açtığında, bu kanat hemen elden kurtuluyor, kendi ağırlığıyla, sanki tunçtanmış gibi boğuk, ağır bir ses çıkararak kapanıyor ve bu ses taş döşeli geniş bir galerinin kubbeleri altında ve evin derinliklerinde yankılanıyordu. Duvarları mermer taklidi boyanmış, zeminine ince bir kum tabakası serilmiş, insana her zaman serin gelen bu galeri yeşilimsi renkte geniş cilalı taşlarla döşeli, büyük, dört köşe bir iç avluya açılıyordu. Solda çamaşırlık, mutfaklar, uşakların oturduğu oda, sağda odunluk, kömürlük ve tuvaletler vardı. Bütün kapılar, pencereler, duvarlar, tertemiz tutulan resimlerle süslenmişti. Beyaz şeritler çekilmiş dört kırmızı duvarın arasından süzülen gün ışığı bu duvarlardan yansımalar ve pembe renkler kapıyor, bunlar da resimlere ve en ince ayrıntılara gizemli bir zariflikle düşsel görünümler veriyordu.

Tıpkı tıpkısına yolun üstündekine benzeyen ve Flandre'da *arka bölük* adı verilen ikinci bir yapı avlunun sonunda yükseliyor ve yalnızca aile için konut işlevini görüyordu. Zemin katındaki ilk oda konuk salonuydu ve ikisi avluya, ikisi de ev genişliğindeki bahçeye bakan pencerelerden ışık alıyordu. Biri bahçeye, öteki avluya açılan karşılıklı iki camlı kapı sokak kapısının tam karşısındaydı; böylece bir yabancı içeri girer girmez evin bütününü bahçenin sonundaki yeşilliklere dek görebiliyordu. Davetlere ayrılan ve ikinci katında yabancılara verilebilecek daireleri bulunan öndeki yapıda bir sürü sanat ürünü ve zamanla birikmiş büyük zenginlikler vardı besbelli, ama ne Claës'lerin, ne de meraklısının gözünde hiçbir şey ailenin iki yüzyıldan beri içinde yaşadığı salonu süsleyen hazinelerin yerini tutamazdı. Gent'in özgürlüklerine kavuşması uğrunda ölen Claës

–tarihçi, güçlü Venedik donanmasının yelkenlerini dokumakla kazanılmış kırk bin gümüş markı olduğunu söylemeyi ihmal etse hakkında çok yetersiz bir fikir sahibi olacağımız bu zanaatkâr–, işte bu Claës, ahşap yontularıyla ünlü Brugge'lü Van Huysium'un* dostuydu. Sanatçı birçok kez borç almıştı zanaatkârdan. Gent'lilerin isyanından bir süre önce Van Huysium zengin olmuş ve dostu için gizlice som abanozdan bir duvar kaplaması yontmuştu. Kaplamada, bir ara Flandre'lar kralı olan şu bira üreticisi Artevelde'nin** yaşamından belli başlı sahneler betimlenmişti. Üstünde yaklaşık bin dört yüz önemli kişinin yer aldığı bu altmış panoluk kaplama Van Huysium'un en önemli yapıtı sayılıyordu. Charles Quint'in, doğduğu kente girdiği gün astırmaya karar verdiği kentsoyluları gözaltında tutmakla görevli yüzbaşı, Van Claës'e: "Van Huysium'un yapıtını bana ver, kaçmana göz yumarım!" demişti söylenenlere bakılırsa. Ama dokumacı onu Fransa'ya göndermişti. Şehidin anısına duyduğu saygıyla Van Huysium'un kendisi gelip altın şeritlere karışan koyu mavi boyalı ahşaplarla bu panoları çerçevelemiş, baştan başa onlarla kaplanan salon da, bugün ufacık bir parçası bile ağırlığınca altın eden ustanın en değerli yapıtı olmuştu böylece. Van Claës'in, Tiziano tarafından Parchon'lar mahkemesi*** başkanı kılığında yapılmış bir resmi şöminenin üstünden, onun kimliğinde kendi büyük adamını selamlayan aileyi yönetiyor gibiydi hâlâ. Bir zamanlar taştan yapılmış yüksek davlumbazlı şömine geçen yüzyılda beyaz mermerle yeniden inşa edilmişti; üstünde de eski bir saat ve beşer kıvrık kollu, zevksiz ama som gümüşten iki şamdan duruyordu. Dört pencere siyah çiçekli ve beyaz

---

* Gerçekte böyle bir sanatçı yaşamamıştır.

** 16. yüzyılda İngiltere'den getirtilen yünün işlenmesiyle geçinen Gent'te İngiliz mallarının dışalımı engellenince büyük bir işsizlik yaşanmış ve Van Artevelde'nin başını çektiği bir ayaklanma sonucunda yün dışalımına bir tür İngiliz koruması getirilmişti.

*** Miras anlaşmazlıklarına bakan bir mahkeme.

ipek astarlı, kırmızı Şam kumaşı büyük perdelerle süslenmiş, aynı kumaşla kaplı mobilya XIV. Louis döneminde yenilenmişti. Salonun parkeleri doğal olarak çağdaştı ve meşe çıtalarla çerçevelenmiş büyük, beyaz ahşap levhalardan oluşuyordu. Ortalarında Van Huysium tarafından oyulmuş bir mascaron* bulunan bir dizi nakışlı çerçevenin oluşturduğu tavana dokunulmamıştı ve Hollanda meşesinin esmerliğini hâlâ koruyordu. Salonun dört köşesinde yükselen başlıksız sütunlara şöminenin üstündeki şamdanlara benzer şamdanlar yerleştirilmişti. Ortada yuvarlak bir masa vardı. Çevreye duvarlar boyunca ve bakışımlı bir düzende oyun masaları konmuştu. Beyaz mermer tablalı, altın yaldız kaplı iki konsolun üstünde, bu öykünün başladığı tarihlerde su dolu iki cam fanus duruyor, fanusların içinde de ince bir kum tabakasının ve deniz kabuklarının üstünde altın ya da gümüş gibi parlayan kırmızı balıklar yüzüyordu. Hem pırıl pırıl, hem de loştu bu oda. Tavan doğal olarak ışıkları emiyor, hiçbir şey yansıtmıyordu. Bahçe yönünden bol bol ışık gelip abanoz oymalarda oynaşsa da, avluya bakan pencereler az ışık aldığı için karşılarındaki duvara çekilmiş altın şeritler belli belirsiz parlıyordu ancak. Güzel bir havada olağanüstü güzelleşen bu salonda, genellikle güneşin sonbaharda ormanların üstüne serpiştirdiği kızılımtırak, hüzün verici ışıklarla tatlı, yumuşak renkler kaynaşırdı. Öykümüzün birçok sahnesi ister istemez bu evin değişik yerlerinde geçeceği için Claës'lerin konağını betimlemeyi daha fazla sürdürmenin gereği yok. Başlıca bölümlerini tanımak şimdilik yeterli.

1812 Ağustos ayının sonlarına doğru bir pazar günü ikindi sonrasında, bahçeye bakan pencerelerden birinin önündeki berjer koltukta bir kadın oturuyordu. O sırada eve yandan vuran güneş ışınları salondan geçiyor, avlu tarafındaki duvarı kaplayan oymaların üstünde tuhaf

---

* Çeşme, kapı ya da kemerleri süslemek üzere yapılan, kaba ve abartılı insan yüzü kabartması.

yansımalar bırakarak soluyor ve pencerenin iki yanından sarkan ağır Şam kumaşı perdelerin süzdüğü erguvan renkleri içindeki kadını kucaklıyordu. Şu anda bu kadının resmini yapacak bir ressam sıradan bir yeteneksiz bile olsa, böylesine hüzünle, kederle dolu bir baştan, dikkat çekici bir yapıt üretirdi kesinlikle. Bedenin ve ileriye uzatılmış ayaklarının duruşundan tüm gücünü sabit bir düşünceye kaptırarak fiziki varlığını unutmuş bir insanın bitkinliği okunuyordu. Bu düşüncenin gelecekteki ışımalarını izliyordu sanki, tıpkı zaman zaman deniz kenarında bulutları delip ufka aydınlık bir şerit çizen güneş ışınlarına bakan biri gibi. Elleri koltuğun kenarından taşıp dışarı sarkmış, başı sanki ağır geliyormuş gibi arkalığa dayanmıştı. Beyaz ince pamukludan çok sade bir giysi boyunu bosunu kestirmemizi engelliyor, bedeninin üst bölümü iki ucu göğsünün üstünde çapraz kavuşmuş ve gelişigüzel bağlanmış bir eşarbın geniş kıvrımları altında gizleniyordu. Eğer ışık yüzüne vurup onu iyice ortaya çıkarmasaydı –ki bedeninin geri kalanından çok bu yüzü göstermekten hoşlanıyor gibiydi kadın– o zaman bu yüzle özel olarak ilgilenmekten kendimizi alamayacaktık biz de. Birkaç yakıcı gözyaşına karşın, en tasasız çocuğu bile şaşırtabilecek soğuk ve sabit bir şaşkınlık vardı kadının çehresinde. Ancak seyrek aralıklarla kabından taşan bu yüzde bir volkanın çevresindeki lavlar gibi donup kalmış o sonsuz keder görüntüsünden daha korkunç birşey olamazdı. Ölmek üzere olan bir anaya benziyordu: Çocuklarını bir sefalet uçurumunda bırakmak zorunda kalmış ve insanların onları koruması için hiçbir şey yapamamış bir anaya. Yaklaşık kırk yaşlarında, ama şimdi gençliğinde hiç olmadığı kadar güzelliğe yakın olan bu kadının yüzünde Flaman kadınlarının özelliklerinden hiçbiri yoktu. Gür kara saçları yanaklarından bukle bukle omuzlarına dökülüyordu. Çıkık ve dar şakaklı alnı sarımsı bir renkteydi; ama alevler saçan iki kara göz parlı-

yordu bu alnın altında. Bütünüyle İspanyol havalı, esmer, renksiz, çiçekbozuğu yüzü kusursuz oval biçimiyle dikkati çekiyor ve bu yüzün çevresi –çizgileri bozulmuş olsa da– görkemli bir zarifliğin mükemmelliğini koruyordu; eğer eski saflığını göz önüne getirmeye çaba gösterirseniz zaman zaman bütünüyle ortaya çıkıyordu bu mükemmellik. Bu diri çehreye başlıca özelliğini veren şeyse bir kartal gagası gibi kemerli burundu; ortasına doğru çok çıkıntılıydı ve içeride doğuştan bir biçim hatası varmış gibi görünüyordu; buna karşılık tanımlanması zor bir inceliği vardı bu burnun. Burun deliklerinin kanatları o denli inceydi ki saydamlıktan kıpkırmızı kesiliyordu ışıkta. Etli, kat kat çizgili dudaklar seçkin bir soydan gelmenin gururunu açığa vurdukları gibi doğal bir iyiliğin izlerini de taşıyorlardı. Terbiye ve nezaket okunuyordu bu dudaklardan. Bu hem sert hem de kadınsı yüzün güzelliği tartışılırdı belki ama dikkat çekici bir yüz olduğu kuşkusuzdu. Ufak tefek, kambur ve topaldı bu kadın; akıllı olduğu da bir türlü kabul edilmediği için uzun zaman kız kalmıştı. Yine de yüzündeki tutkulu canlılığa, tükenmez sevecenlik belirtilerine kendini kaptıran ve bunca kusurla hiç de bağdaşmayan çekiciliğinin etkisinde kalan birkaç kişi çıkmıştı. Dedesi *Grand d'Espagne** Casa-Réal düküne çok benziyordu. O anda, şiire tutkun ruhları bir zamanlar amansızca ele geçiren o büyüleyicilik geçmişteki yaşamının hiçbir anında olmadığı kadar güçlü bir biçimde yüzünden fışkırıyor, erkekleri alabildiğine etkileyen ama alınyazısı karşısında güçsüz kalan bir irade belirtisiyle aydınlanıyor ve sanki boşa harcanıyordu; bakışlarını içindeki balıkları görmeden baktığı fanustan yukarıya doğru umutsuz bir hareketle Tanrı'ya yalvarır gibi kaldırıyordu. Yalnızca Tanrı'ya açılabilecek acıları vardı sanki. Ortalık sessizdi ve bitişik odada akşam yemeğini hazırlayan bir hizmetçinin kıpırdattığı gümüş

* Büyük İspanyol soylularına verilen unvan.

takımlardan, tabaklardan, iskemlelerden yayılan boğuk seslerle içeriye bir fırın sıcaklığı salan küçük bahçedeki cırcırböceklerinin ve bir iki ağustosböceğinin ötüşünden başka hiçbir şey bozmuyordu bu sessizliği. Ansızın kulak kabarttı kederli kadın, kendini toplar gibi oldu; mendilini çıkardı, gözyaşlarını sildi, gülmeye çalıştı. Yüzünün tüm çizgilerine sinmiş o acılı ifadeyi öylesine ustaca sildi ki bütünüyle kaygısız bir yaşam geçirmiş insanların kayıtsızlığı içinde olduğu sanılabilirdi o anda. Belki sakatlığı yüzünden hapsolduğu bu evde yaşama alışkanlığı başkalarının fark edemeyeceği –ama güçlü duyguların pençesindeki insanların şiddetle aradığı– bazı doğal şeyleri sezebilmesine olanak verdiği için, belki de doğa ona, görünüşte daha iyi donatılmış yaratıklara oranla daha keskin duyular vererek bunca bedensel noksanlığı dengelediğinden, evin hizmetlerine ayrılan salonlarla mutfakların üstüne düşen ve ön bölümle arka bölümü birbirine bağlayan galeride bir adamın ayak seslerini duymuştu kadın. Ayak sesleri gitgide daha duyulur hale geldi. Az sonra, bu kadın gibi tutkulu bir yaratığın mekânı hiçe sayarak sık sık öbür benliğine kavuşmasını sağlayan o güce sahip olmayan bir yabancı bile galeriden salona inen merdivendeki adamın ayak seslerini kolayca işitebilirdi. Bu ayak sesleri en dikkatsiz kişiye bile bir sürü şey düşündürtebilirdi; çünkü soğukkanlılıkla dinlemek olanaksızdı onları. Acele ya da aksak bir yürüyüş insanı korkutur. Ayağa kalkıp yangın var diye bağıran adamın ayakları da sesi kadar üst perdeden konuşur. Bunun tam tersi bir yürüyüş de bir o kadar güçlü heyecanlar uyandırabilir insanda. Bu adamın kaygı verici yavaşlığı, adımlarını sürükleyişi düşüncesiz birini sabırsızlandırabilirdi kuşkusuz. Ama dikkatli bir gözlemci ya da sinirleri zayıf biri belirli aralıklarla döşemeye iki demir ağırlık gibi inerek tahtaları gıcırdatan ve insanda cansız izlenimini bırakan bu ayakların ölçülü gürültüsünden dehşete benzer

bir duyguya kapılabilirdi. Bir ihtiyarın kararsız, ağır adımlarını ya da dünyaları peşinden sürükleyen bir düşünce adamının görkemli yürüyüşünü tanıyabilirdiniz bu seste. Adam son basamağı da indiğinde duraksama dolu bir hareketle döşeme taşlarına basarak bir süre sahanlıkta durdu. Uşakların odasına giden koridor burada bitiyor, yine buradan duvar kaplamalarındaki gizli bir kapıyla salona geçilebiliyor, bunun karşısındaki benzer bir kapı da yemek salonuna açılıyordu. Bu sırada, koltukta oturan kadının bedeninde bir elektrik kıvılcımının doğuracağı duyguya benzer hafif bir ürperti dolaştı; ama aynı zamanda dudaklarında gülümsemelerin en tatlısı belirdi; bir haz beklentisiyle heyecanlanan yüzü güzel bir İtalyan Madonna'sının çehresi gibi parladı; bir anda korkularını ruhunun derinliğine gömme gücünü kendinde buldu, sonra da başını salonun köşesinde açılacak olan kapının panolarına doğru çevirdi. Kapı öyle ani bir biçimde itildi ki zavallı kadin bu çarpmayla sarsılır gibi oldu.

Balthazar Claës kapıda belirdi, birkaç adım attı; kadına bakmadı ya da baktıysa bile onu görmedi, hafifçe eğilmiş başını sağ eline dayayarak salonun ortasında durdu. Her gün sık sık karşılaştığı ama bir türlü alışamadığı korkunç bir acı kadının yüreğini burktu, yüzündeki gülümsemeyi alıp götürdü; esmer alnını kaşlarının arasında uzanan ve abartılı duyguların sıkça dışavurumuyla derinleşen o çizgiye doğru buruşturdu. Gözleri yaşla doldu, ama Balthazar'a bakarken hemen sildi gözyaşlarını. Ne var ki Claës'lerin aile reisine bakıp derinlemesine içlenmemek elde değildi. Gençliğinde, Charles Quint'i Artevelde olayını yinelemekle tehdit eden o yüce şehide benziyor olmalıydı; ama şu anda elli yaşlarında olmasına karşın altmıştan fazla gösteriyordu ve zamansız yaşlılığı bu soylu benzerliği silip götürmüştü. Ya yaptığı işler onu hep eğilmek zorunda bıraktığı ya da belkemiği başının ağırlığına dayanamayarak büküldüğü

için uzun boyu hafifçe kamburlaşmıştı. Geniş bir göğsü, kare biçimli bir gövdesi vardı, ama bedeninin alt yanı güçlü olmasına karşın çok inceydi. Eskiden kusursuz olan beden yapısındaki bu uyumsuzluk insanın aklına takılıyordu; bu olağandışı biçimsizlik yaşam tarzının tuhaflıklarıyla açıklanabilirdi olsa olsa. Dağınık ve gür sarı saçları Almanlarınki gibi omuzlarına dökülüyordu ama kişiliğinin genel garipliğine uygun düşen bir dağınıklıktı bu; zaten geniş alnında da Gall'ın* şiir dünyaları yerleştirdiği o çıkıntılardan seçiliyordu. Güzel, açık mavi gözlerinde büyük gizemlerin peşine düşen kişilerde görülen o sert canlılık vardı. Bir zamanlar büyük olasılıkla kusursuz olan burnu şimdi uzamıştı; burun delikleri koku kaslarının istemdışı bir gerilimiyle derece derece açılıyor gibiydi. Tüylü elmacık kemikleri çok çıkıntılıydı; daha bu yaşta çökmüş yanakları da bu yüzden büsbütün çukur görünüyordu. Zarif ağzı birdenbire yukarı kıvrılan kısa çenesiyle burnu arasına sıkışmıştı. Yine de oval değil uzundu yüzü ve her insan çehresini farklı bir hayvan suratına benzeten bilimsel kuram, Balthazar Claës'in at kafasını anımsatan yüzünde kendine bir kanıt daha bulabilirdi. Kemiklerine yapışmış derisi esrarlı bir ateşte hiç ara vermeden kavrulmuş gibiydi. Zaman zaman, umutlarının gerçekleştiğini görmek istermişçesine boşluğa baktığında, ruhunu yakan alev burun deliklerinden püskürüyordu sanki. Derin kırışıklarla çizgi çizgi solgun yüzünde, kaygılar içindeki yaşlı bir kralın alnına benzeyen buruşuk alnında, özellikle de buyurgan düşüncelerin verdiği saflıkla ve geniş bir zekânın iç ocağıyla alev alan çakmak çakmak gözlerinde büyük adamları yüreklendiren o derin duygular soluk alıp veriyordu. Çukura batmış gözleri, sadece geçirdiği uykusuz geceler ve her zaman boşa çıkıp her zaman yeniden doğan bir umudun korkunç tepkileri

* François Joseph Gall (1758-1828): Kafatasının biçimine göre düşünsel etkinlikleri inceleme kuramını ortaya atan Alman bilgini.

yüzünden böyle mor halkalarla çevrilmiş gibiydi. Sanatın ya da bilimin doğurduğu kıskanç bağnazlık bu adamda tuhaf, sürekli bir dalgınlık biçiminde kendini ele veriyor, o görkemli ucube suratına uygun düşen giyinişi ve hali tavrı da bu izlenimi destekliyordu. İri, tüylü elleri kir içindeydi; uzun tırnaklarının ucunda kapkara çizgiler vardı. Pabuçları ya temiz değildi ya da bağsızdı. Tüm evde bir tek evin efendisi kendine bu garip izni verebilir, böyle kir pas içinde dolaşabilirdi ancak. Baştan başa lekeli siyah bir çuha pantalon, iliklenmemiş bir yelek, ters takılmış bir kravat ve her zaman sökük yeşilimsi bir ceket irili ufaklı şeylerden oluşan bu tuhaflığı tamamlıyordu; ne var ki bir başkasında kötü alışkanlıklardan doğan bir sefalet belirtisi gibi görülebilecek bu durum Balthazar Claës'de dehanın savrukluğundan ileri geliyordu yalnızca. Çoğu zaman kötü alışkanlıklarla deha benzer sonuçlar doğurur; sıradan kişi de bunları birbirine karıştırır. Deha da zamanı, parayı, bedeni yiyip bitiren, insanı kötü alışkanlıklardan daha çabuk yatağa seren, daimi bir aşırılık değil midir? Üstelik kötü alışkanlıklar insanların gözünde dehadan daha saygındır sanki; çünkü dehaya güvenmezler. Bilim adamının gizli araştırmalarından beklenen kazanç öylesine uzak görünür ki toplum onu sağlığında hesaba katmaktan çekinir; sefaletini ya da yaşadığı felaketleri ondan bilir ve bunu bağışlamayarak ödeşmeyi yeğler. Hiçbir zaman yaşadığı anın farkında değildi Balthazar Claës; ama daldığı düşlerden sıyrıldığı, düşünceli yüzünde tatlı, cana yakın bir niyet belirdiği, gözlerindeki sert parıltı da yerini bir duyguya bırakır gibi olduğunda, kısacası gerçek ve sıradan yaşama dönerek çevresine baktığı zamanlarda yüzünün çekici güzelliğine, bu yüzde beliren zarif ifadeye saygı duymamak elden gelmiyordu. Bu adamı her gören onun bu dünyadan el etek çektiğine hayıflanıyor "Gençliğinde kimbilir ne güzel insandı" diyordu. Ne bayağı bir hata! Balthazar Claës şimdiye dek hiçbir zaman

bu denli şiirsel bir görünüme sahip olmamıştı. Lavater* bu başı incelemek isterdi sanırım; Flaman dürüstlüğüyle, sabırla, saf bir ahlakçılıkla dolu bu başta her şey geniş ve büyüktü. Tutku bile dingin görünüyordu bu başta, çünkü güçlüydü. Bozulmamış alışkanlıkları vardı besbelli bu adamın; sözü kutsal, dostluğu kalıcı, bağlılığı sınırsız olmalıydı. Ama bu erdemleri, yurt, toplum ya da aile çıkarları uğrunda kullanması gereken irade, yazgının bir oyunuyla başka bir yola dökülmüştü onda. Eşinin ve kendisinin mutluluğunu düşünmek, bir servet yönetmek, çocuklarına güzel bir gelecek hazırlamak zorunda olan bu yurttaş, görevlerini ve sevgi borcunu unutmuş, tekinsiz bir şeylere kapılıp gitmişti. Bir papaza Tanrı Kelamı'yla dolu bir adam gibi görünebilir, bir sanatçı onu büyük bir usta olarak selamlayabilir, coşkulu biri Swedenborg** Kilisesi'ne bağlı bir kâhin sanabilirdi. İşte o anda, bu adamın partallaşmış, eskiyip gitmiş kaba saba giysileri, ona keder ve hayranlık dolu gözlerle bakan kadının kılığındaki inceliklerle tam bir zıtlık oluşturuyordu. Biçimsiz yaratılışlı insanlar iyi yürekli ya da akıllıysalar, giyim kuşamlarına her zaman ince bir beğeni katarlar. Ya çekiciliklerinin bütünüyle ruhsal olduğunu anlayarak sade giyinirler ya da zihni uğraştıran, gözü oyalayan bir tür ayrıntı şıklığıyla bedenlerinin çirkinliğini unutturmayı bilirler. Bu kadın hem yüce bir ruha sahipti, hem de Balthazar Claës'i içinde meleklerin zekâsına benzer bir şeyler barındıran o kadınlık içgüdüsüyle seviyordu. Belçika'nın en ünlü ailelerinden birinin içinde yetişmişti; insan doğuştan yetenekli olmasa bile er geç bir beğeni edinirdi böylesi bir ortamda. Hiç eksilmeyen bir "sevdiği adama kendini beğendirme" isteğiyle her zaman gözalıcı

---

* Jean-Gaspard Lavater (1741-1801): İsviçreli felsefeci, ozan ve teolog. Zürih'te doğmuştur. Yüz çizgileriyle karakter arasındaki ilişkileri ele alan bir kuramın yaratıcısıdır.

** İsveçli mistik felsefeci Emmanuel Swedenborg (1688-1772) tarafından kurulan mezhep.

biçimde giyinmesini biliyor, doğuştan gelen iki kusuru da şıklığını hiç bozmuyordu. Giysisi yalnızca omuzlarda biraz hatalı duruyordu; omuzlarından biri gözle görülür biçimde ötekinden büyüktü çünkü. Kadın, Balthazar'la yalnız olup olmadığını anlamak ister gibi pencerelerden önce iç avluya, ardından bahçeye baktı, sonra da Flaman kadınlarına özgü o bağlılıkla bakışlarını kocasına çevirdi –sevgi, çoktandır aralarından İspanyol soyluluğu gururunu söküp atmıştı– ve tatlı bir sesle seslendi:

— Çok mu işin var Balthazar?.. Bu otuz üçüncü pazar oldu; ne ayine, ne de akşam duasına geldiğin var!

Claës yanıt vermedi. Kadın başını eğdi, ellerini kavuşturarak bekledi. Balthazar'ın, onu hor gördüğü ya da küçümsediği için değil, amansız uğraşların pençesinde olduğu için yanıt vermediğini biliyordu. Gençlik inceliğini yüreğinin derinliğinde uzun zaman saklayabilen insanlardandı Balthazar. Bedensel kusurlarının acısını çeken bir kadına en küçük bir yaralayıcı söz söylemeyi cinayet sayardı. Belki de erkekler arasında yalnızca o, bir sözcüğün, bir bakışın tüm mutluluk yıllarını unutturabileceğini, o sözcüğün ya da o bakışın süregiden bir tatlılıkla oluşturduğu zıtlık ölçüsünde acımasız olacağını bilirdi. Yaradılışımız, mutluyken başımıza gelen bir tatsızlığı kederliyken tadacağımız bir hazdan daha çok duyurur bize. Birkaç saniye sonra Balthazar kendine gelir gibi oldu. Çevresine canlı canlı baktı:

— Akşam duası mı? dedi. Ha! Çocuklar akşam duasında demek...

Her yanından güzelim laleler fışkıran bahçeye bakmak için birkaç adım ilerledi, ama birdenbire duvara çarpmış gibi durdu:

— Neden belirli bir zamanda bileşime girmesinler ki? diye bağırdı.

Kadın derin bir korku içinde:

— Deliriyor mu yoksa? dedi kendi kendine.

Bu durumun yol açtığı sahneyi biraz daha ilgi çekici kılmak için hem Balthazar Claës'in, hem de Casa-Réal Dükünün torunu bu kadının geçmişlerine şöyle bir göz atmamız zorunlu görünüyor.

1783 yılına doğru yirmi iki yaşlarında olan Mösyö Balthazar Claës Molina de Nourho biz Fransızların yakışıklı saydığı erkeklerdendi. Paris'e eğitimini bitirmeye gelmiş, orada Madam d'Egmont'la, Kont de Horn'la, Prens d'Aremberg'le, İspanya elçisiyle, Helvétius'la, Belçikalı Fransızlarla ya da Belçika'dan gelen kişilerle düşüp kalkmış, soyları ve servetleriyle o dönemin beyzadeleri sayılan ve günün beğenisini belirleyen bu insanlar arasında seçkin, zarif davranışlar edinmişti. Genç Claës bu yüksek sosyeteye, kendini oraya sokabilecek bir iki akraba ve dost bularak, tam da bu sosyetenin düşmeye yüz tuttuğu bir zamanda girdi; ama önceleri, çoğu genç gibi başarıyı ve bilimi boş şeylere yeğledi. Birçok bilginle, özellikle de Lavoisier'yle görüşmeye başladı. O sıralar, kimya alanındaki buluşlarından çok bir *fermier général** olarak edindiği sonsuz servetle halkın ilgisini çekiyordu Lavoisier; ama bir süre sonra büyük kimyacı, küçük vergi toplayıcısını belleklerden silecekti. Balthazar, Lavoisier'nin uğraştığı bilime tutkuyla bağlanarak onun en ateşli öğrencisi kesildi. Ama gençti, tıpkı Helvétius gibi yakışıklıydı. Paris kadınları çok geçmeden ona yalnızca incelik ve aşk damıtmayı öğrettiler. Çalışmaya büyük bir istekle atılmış ve Lavoisier'den birkaç övgü almış olmasına karşın, beğeni ustası kadınları dinlemek üzere ustasını bırakıp gitti; gençler bu kadınlardan son toplumsal davranış derslerini alıyor ve onların yanında, Avrupa'da tek bir aile oluşturan yüksek sosyetenin alışkanlıklarına göre biçimleniyorlardı. Ne var ki bu sarhoş edici başarı düşü uzun sürmedi. Balthazar Paris havasını bir süre soluduktan sonra ateşli ruhuna,

* *Fermier général*; kral tarafından bazı vergileri toplama yetkisi verilen kişi.

sevgi dolu yüreğine uymayan bu boş yaşamdan usandı. Ne zaman Flandre adı geçse gözünde canlanan o tatlı, o dingin ev yaşamını yaradılışına ve gönlünün isteklerine daha uygun buldu. Hiçbir Paris salonunun yaldızları, onca mutlu bir çocukluk geçirdiği o küçük bahçenin, o loş salonun tatlı ezgilerini unutturamamıştı ona. Paris'te kalabilmek için insanın ne aile yuvası, ne de vatanı olmalı. Paris kozmopolitlerin kentidir; bilimin, sanatın, gücün kollarıyla hiç durmaksızın gönül verdikleri bir dünyaya sarılan insanların kentidir. La Fontaine'in yuvasına dönen güvercini gibi bu Flandre çocuğu da Douai'ye döndü; kente, Gayant'ın sokaklarda dolaştığı gün girince sevincinden ağladı. Gayant; bu kentin boş inanç dolu mutluluğu, Flaman anılarının utkusu Gayant; o da ailesinin Douai'ye göç ettiği sırada gelmişti bu ülkeye. Anasıyla babasının ölümleri Claës'lerin evini ıssız bıraktı ve bir süre oyaladı onu. İlk acıları geçince tüm kutsallıklarına yeniden kapıldığı bu mutlu yaşam biçimini tamamlamak için evlenme gereğini duydu Balthazar. Baba ocağının alışkanlıklarını sürdürmek ve ataları gibi Gent'te, Brugge'de ya da Anvers'de bir kadın aramayı düşündü; ama oralarda rastladığı insanlardan hiçbirini uygun bulmadı. Büyük olasılıkla evlenme konusunda da kendine özgü düşünceleri vardı; gençliğinden başlayarak herkes gibi olmamakla suçlanmıştı her zaman. Bir gün Gent'te, akrabalarından birinin evinde epeyce tartışmaya yol açan Brükselli genç bir kızdan söz edildiğini duydu. Kimileri Matmazel Temninck'in güzelliğinin kusurları yüzünden gölgelendiğini, kimileri de kusurlarına karşın onun kusursuz bir insan olduğunu söylüyorlardı. Balthazar Claës'in yaşlı kuzeni: "Evlenecek çağda olsaydım güzelliğine çirkinliğine bakmaz, sırf ruhu için bu kızı alırdım." dedi; sonra da anasından babasından miras kalan serveti uygun bir evlilik yapabilmesi için nasıl genç erkek kardeşine bıraktığını, kardeşinin mutluluğunu kendi mutluluğundan üstün tutup nasıl tüm yaşamını ona adadı-

ğını anlattı. Genç ve büyük bir servete adayken kimsenin evlenmek istemediği Matmazel Temninck'in yaşlı ve parasız pulsuz evlenmesi de olacak şey değildi. Birkaç gün sonra Balthazar Claës o sırada yirmi beş yaşında olan Matmazel Temninck'in peşinden koşmaya başladı; aslında iyice tutulmuştu kıza. Joséphine de Temninck önce bunun sadece bir heves olduğunu sandı; Claës'i dinlemek istemedi. Ama tutku öylesine bulaşıcı, genç ve biçimli bir adamın aşkı sakat, topal, zavallı bir kız için öylesine baştan çıkarıcıdır ki, sonunda o da kendisine kur yapılmasına razı oldu.

Adının çirkine çıkmasına alçakgönüllülükle katlanan, bir yandan da gerçek duyguların yarattığı dayanılmaz bir çekiciliğe sahip olduğunu duyumsayan genç bir kızın aşkını yeterince betimleyebilmek için başlıbaşına bir kitap gerekmez mi? Mutluluk karşısında duyulan vahşi kıskançlıklar, sevilen erkeğin bir kerecik de olsa baktığı başka bir kadına yönelik acımasız intikam istekleri; çoğu kadının hiç bilmediği heyecan ve korkulardır bunlar; şöyle bir gösterilip geçilirse de tüm değerlerini yitirirler. Aşkta onca acıklı sonuçlar veren kuşku bu kılı kırk yaran çözümlemenin anahtarı olmalı ve bu çözümlemede kimi insanlar, ilk gönül acılarının unutulmamış ama kaybolmuş şiirini; yüzden hiç belli olmayan ama ruhun derinliklerinde gizlenen yüce heyecanları; o anlaşılmama endişesini ya da anlaşılmış olmanın sınırsız sevincini; kendi üstüne kapanan yüreğin duraksamalarını; gözlere sonsuz anlamlar veren o büyülü ışıltıları; bir sözcük yüzünden alınan kendini öldürme kararlarını, sonra da duygunun değeri bilinmemiş ısrarını açığa vuran sesin, en az o duygu kadar geniş bir titreşimiyle bu kararların dağılıp gidişini; müthiş bir cüreti peçeleyen titrek bakışları; kendi hoyratlıklarının gem vurduğu o apansız konuşma ve eyleme geçme isteklerini; heyecanlı bir sesle dile gelen ama gerçekte boş cümlelerden oluşan o alçak sesle çekilmiş söylevleri; hem ruhtaki o ilkel utanma duygusunun, hem de insanı ancak

karanlıkta cömert kılan ve açığa vurulmamış bağlılıklarda eşsiz bir tat bulan o Tanrısal ağız sıkılığının gizemli etkilerini; kısacası taze aşkın bütün güzelliklerini, gücünün tüm zayıflıklarını bulmalıdırlar.

Matmazel Joséphine de Temninck ruhundaki soyluluk yüzünden işveli bir kadın gibi davrandı. Kusurlarının farkında olmak, güzeller güzeli bir kadın kadar yanına yanaşılmaz biri yapmıştı onu. Günün birinde artık hoşa gitmeme korkusu gururunu ayaklandırıyor, güvenini kırıyor ve başka kadınların tüm davranışlarıyla ortaya dökmekten hoşlanıp, kibirli bir süs gibi kullandıkları ilk mutluluk duygularını yüreğine gömme gücünü veriyordu. Onu Balthazar'a doğru coşkuyla iten aşkın gücü arttıkça duygularını açığa vurmayı daha zor göze alıyordu. Güzel bir kadından erkeğe bir iltifat gibi gelecek bir hareket, bir bakış, bir yanıt ya da dilek gurur kırıcı hesaplı davranışlar gibi görülmez miydi onda? Güzel bir kadın isterse olduğu gibi görünebilir; herhangi bir aptallık ya da beceriksizliğini toplum kolayca hoş görür; oysa tek bir bakış bile çirkin bir kadının dudaklarındaki en olağanüstü ifadeyi silebilir, gözlerini kaçırmasına neden olabilir, hareketlerindeki sakarlığı artırıp elini ayağını dolaştırabilir. Bilmez mi ki yanlış yapmak yalnızca ona yasaklanmıştır! Kimse bu yanlışları düzeltebileceğine inanmaz; ona böyle bir fırsat veren de çıkmaz. Üstelik her an kusursuz olma zorunluluğu insanın bütün yetilerini dondurup işlemez hale getirmez mi sonunda! Bu kadın ancak meleklere özgü bir hoşgörü havası içinde yaşayabilir. Ama acı ve yaralayıcı bir merhametin, az da olsa gölgelemediği bir hoşgörüyü gösterecek yürekler nerede! Toplumun iğrenç nezaketinin onu alıştırdığı bu düşünceler, mutsuzluğu fark ettirerek artıran, aşağılamadan da acımasız o saygı gösterileri Matmazel Temninck'i cenderesinde sıkıyor, en güzel izlenimlerini ruhunun derinliğine gömdüren sürekli bir huzursuzluk içinde tutuyor, haline tavrına, konuşmasına, bakışlarına belirgin

bir soğukluk veriyordu. Kaçamak bir sevdalıydı o; ancak yalnızken konuşkanlığı, güzelliği tutuyordu. Gündüzleri mutsuzdu; yalnızca geceleri yaşayabilseydi ne kadar hoş bir kadın olacaktı. Çoğu zaman, bu aşkı –onu yitirmek pahasına da olsa– denemek için kusurlarını bir ölçüde örten süslerden vazgeçiyordu. Balthazar'ın onu bu özensiz halinde de güzel bulduğunu görünce o İspanyol gözlerinde büyüleyici bir parıltı beliriyordu. Yine de güvensizlik mutluluğa teslim olmayı göze aldığı ender anların tadını kaçırıyordu hemen. "Sakın Claës, evinde bir kölesi olsun diye ya da kimi gizli kusurları yüzünden onun gibi bahtsız, zavallı bir kızla evlenmek istiyor olmasın?" diyordu kendi kendine. Kimi zaman bu bitip tükenmeyen korkular dünyadan öcünü alabilecek bir aşkın sürekliliğine, içtenliğine inandığı saatlere eşsiz bir değer kazandırıyordu. Sevgilisinin bilincinin derinliklerini okuyabilmek için çirkinliğini abartarak incelikli tartışmalar çıkarıyor ve zorla, çok da koltuklarını kabartmayacak gerçekler alıyordu Balthazar'ın ağzından. Bir kadında sevilecek şeyin her şeyden önce güzel bir ruh ve günlerimizi sürekli bir mutluluk içinde geçirten o bağlılık olduğunu, birkaç senelik evlilikten sonra bir koca için dünyanın en güzel kadınıyla en çirkini arasında fark kalmayacağını Balthazar'a söylettiği zaman onu zor duruma düşürmek hoşuna gitmişti. Güzelliğin değerini azaltan özdeyişlerdeki gerçek payı üstüne bir şeyler sıraladıktan sonra Balthazar ansızın kırıcı şeyler söylediğinin farkına varıyor, sonra da yüreğinin tüm iyiliğini gözler önüne sererek ve zarif bir ustalıkla düşüncelerini birbirine bağlayarak Matmazel Temninck'i kendisi için kusursuz bir kadın olduğuna inandırmayı biliyordu. Kadında sevginin belki de en yüce biçimi olan özveri bu kızda da kendini göstermekte gecikmedi; sonsuza dek sevilmekten umudunu kesmişti çünkü. Ama duygunun güzelliği alt edeceği bu savaşım ona çekici göründü; ardından, aşka inanmadan kendini vermenin büyüklük olduğunu düşündü. Üstelik mutluluk kısa da olsa

tadına bakmadan duramayacağı kadar pahalıya patlayacaktı ona. Bu kararsızlıklar, bu kavgalar, bu üstün yaratığa tutkunun büyüsünü ve nereye varacağı bilinemez yanlarını aşıladıkça Balthazar'ın aşkı da neredeyse şövalyelere yaraşır bir sevdaya dönüşüyordu.

1795 yılı başlarında evlendiler. Karıkoca, evliliğin ilk günlerini geçirmek üzere Douai'ye, Claës'lerin baba ocağına döndüler. Bayan de Temninck, Murillo'nun, Velasquez'in birkaç güzel tablosunu, annesinin elmaslarını, Casa-Réal Dükü unvanını alan kardeşinin gönderdiği görkemli armağanları da ekleyerek evin hazinelerini büsbütün çoğalttı. Pek az kadın Bayan Claës kadar mutlu olmuştur. Bu mutluluk en küçük bir pürüzle karşılaşmadan tam on beş yıl sürdü ve tıpkı güçlü bir ışık gibi yaşamlarının en ince ayrıntısına dek yayıldı. Birçok erkeğin sürekli uyumsuzluğa yol açan huysuzlukları vardır; bunlar evliliğin erişilmez güzelliği olan ev uyumunu bozarlar; erkeklerin çoğunun küçük kusurları vardır ve bunlardan sıkıntılar doğar. Kimi erkek görevlerine bağlı ve etkin ama sert ve geçimsizdir; kimi erkek iyi yürekli ama inatçı olur; kimi karısını sever, ama isteklerinde kararsızdır; kimi bir şeylere göz dikip kapılır, duygularından borç öder gibi sıyrılır; kimi zengin eder ama yaşamda tat tuz bırakmaz. Kısacası toplumsal ortamda yaşayan insanlar –onlara önemli kusurlar yükleyemesek de– kusursuz olmaktan çok uzaktırlar. Düşünce insanları da barometreler kadar değişkendir; yalnızca dâhi, özünde iyidir. Gerçek mutluluk ruhsal basamakların yalnızca iki ucunda bulunabilir. Yalnızca safdille dâhi biri zayıflığı, öteki gücüyle yaşamın bütün pürüzlerini yok eden sürekli bir tatlılık, inişsiz çıkışsız bir ruh hali yaratabilirler. Birinde kayıtsızlık ve uyuşukluk vardır, ötekinde hoşgörü ve yüce düşüncenin sürekliliği; dâhi yüce düşüncenin yorumlayıcısıdır ve ilkede de uygulamada da kendi kendine benzemek zorundadır. Dâhi de, safdil de sade ve saftır; ne var ki birindeki boşluk, ötekinde bir derin-

liktir. İşte bu yüzden akıllı kadınlar kusursuz bir adam bulamazlarsa safdilin birini seçmeye yatkındırlar. Öykümüze dönersek, Balthazar önce yaşamın küçük şeylerinde gösterdi üstünlüğünü. Karıkoca aşkını eşsiz bir yapıt gibi görmekten hoşlandı, kusurlu hiçbir şeye katlanamayan yüce ruhlu insanlar gibi bu aşkın bütün güzelliklerini ortaya çıkarmak istedi. Mutluluğun durgunluğunu hiç durmadan zekâsıyla canlandırıyor, soylu yaradılışı yakınlıklarına gerçek bir zariflik çeşnisi katıyordu. On sekizinci yüzyılın felsefe ilkelerinden yana olduğu halde, sırf karısının Roma Kilisesi'ne bağlılığını ve ana sütüyle birlikte emdiği İspanyol bağnazlığını incitmemek için devrim yasalarını çiğnemenin tehlikelerini de göze alarak 1801'e kadar evinde bir Katolik rahip bulundurdu. Fransa'da yeniden dinsel etkinliklere izin verildikten sonra da her pazar karısını kiliseye götürdü. Bağlılığı tutku biçimini hiçbir zaman yitirmedi. Evinde, kadınların o pek hoşlandıkları koruyucu tavırları hiçbir zaman takınmadı; çünkü karısına acıdığı sanılabilirdi. Sözün kısası gönül almayı biliyor, karısına eşiti gibi davranıyor, bir erkeğin güzel bir kadının karşısında sanki onun üstünlüğüne meydan okurcasına çıkaracağı tatlı küskünlüklerden çıkarıyordu zaman zaman. Dudakları hep bir mutluluk gülümsemesiyle bezeli kaldı. Sözlerinden tatlılık hiç eksilmedi. Joséphine'ini, içinde kadının güzelliğine ve erdemlerine sürekli bir övgü barındıran o coşkuyla hem kendisi için, hem de onu düşünerek sevdi. Kocaların gözünde toplumsal bir kural, dinsel bir inanç ya da bir hesap gereği olan bağlılık onda sanki içten geliyor, bu bağlılığı gösterirken de sevdanın baharında söylenen o tatlı sözler dilinden hiç eksik olmuyordu. Birbirini benzer biçimde seven bu iki insan evliliğin görev yanını hiçbir zaman hissetmediler; çünkü Balthazar Claës için Matmazel Temninck'le evlenmek, umutlarının bütünüyle ve sonsuza dek gerçekleşmesi demekti; yüreğini her zaman hiç zorlanmadan doyurdu onunla; her zaman mutlu bir erkek oldu.

Casa-Real'lerin torununa gelince, yalnızca hazzı sonsuza dek çeşitlendirme içgüdüsüne sahip bir İspanyol kadını olduğunu göstermekle kalmıyor, kocasına da dört elle sarılıyordu; zariflik nasıl kadın cinsinin güzelliğiyse bağlılık da dehasıdır çünkü. Aşkı kör bir bağnazlıktı; onun küçük bir baş işaretiyle güle oynaya ölüme gidebilirdi. Balthazar'ın inceliği kadınlığının en cömert duygularını coşturmuş, aldığından fazlasını verme isteğiyle yakıyordu onu. Durmadan birbirlerine verdikleri bu mutlulukla Bayan Claës belli ki artık kendisi için yaşamıyor, sözleri, bakışları, hareketleri, gittikçe artan bir aşkla doluyordu. Birbirleri için her şey olduklarından kuşku duymamak yaşamın en küçük ayrıntılarını büyüterek kusurları ortadan kaldırıyor, karşılıklı minnet duyguları gönüllerini besliyor, zenginleştiriyordu. Kocasının gözüne kusursuz görünen *sakat* bir kadın, erkeğin başka türlü istemediği topal bir kadın ya da genç gösteren yaşlı bir kadın, kadınlar dünyasının en mutlu yaratıkları sayılmaz mı?.. İnsan tutkusunun gidebileceği en uç noktadır bu. Kusurlu görünen bir yanına tapılmasını sağlamak bir kadının gerçek utkusu değil midir? Topal bir kadının doğru yürüyemediğini unutmak, bir anlık bir büyülenmedir; ama ona topalladığı için gönül vermek kusurunu kutsallaştırmaktır. Kadınların İncili'ne şöyle bir özdeyişin kazınması doğru olur belki de: Ne mutlu kusurlu kadınlara; aşkın krallığı onlarındır çünkü. Güzellik bir kadın için baş belası sayılmalıdır aslında; çünkü bu ömürsüz çiçek o kadının uyandırdığı duygularda gereğinden fazla yer tutar; parası için evleniler birini sevmekten ne farkı vardır bunun? Buna karşılık Âdemoğullarının peşinden koştuğu kırılgan üstünlüklerden yoksun bir kadının esinlediği ya da bahşettiği aşk gerçek aşktır, gerçekten gizemli bir tutkudur; ruhların coşkuyla birbrini kucaklamasıdır, büyüsü hiçbir zaman yok olmayacak bir duygudur. Böyle bir kadında denetiminden uzak durduğu toplumun fark etmeyeceği incelikler vardır; tam manasıyla güzeldir o ve kusurla-

rını unuttura unuttura öyle büyük bir üne kavuşur ki artık hep başarılı olur. Bu yüzden, tarihin en ünlü sevdalarını sıradan kişinin kusurlu bulacağı kadınlar esinlemiştir. Kleopatra'nın, Jeanne de Naples'ın, Diane de Poitiers'nin, Matmazel de la Vallière'in, Madam de Pompadour'un, kısacası aşk sayesinde ünlü olmuş kadınlardan çoğunun kusuru da vardır, sakatlığı da. Oysa çok güzel diye tanıdığımız kadınlardan çoğu aşklarının yıkımla bittiğini görmüşlerdir. Bu apaçık tuhaflığın bir nedeni olsa gerektir. Acaba insanın hazdan çok duyguyla yaşamasından mıdır bu? Yoksa, güzel bir kadının beden çekiciliği ne de olsa sınırlıdır da, pek güzel olmayan bir kadının bütünüyle ruhsal olan çekiciliği sonsuz mudur? *Bin Bir Gece Masalları*'ndan alınacak ders de bu değil midir? VIII. Henry'nin karısı çirkinin biri olsaydı hem celladın baltasına meydan okur, hem de efendisinin hercailiğini yola getirirdi. Öte yandan Bayan Claës'in İspanyol kanı taşıyan bir kız için oldukça anlaşılır bir de tuhaflığı vardı: Bilgisizdi. Gerçi okuması yazması vardı ama, anasıyla babasının onu manastırdan aldıkları tarihe, yani yirmi yaşına kadar yalnızca din kitapları okumuştu. Kibarların dünyasına katılınca önce bu dünyanın keyiflerine merak sardı ve süslenip püslenme üstüne boş bilgiler edindi yalnızca. Ama bilgisizliğinden öylesine derin bir utanç duyuyordu ki hiçbir konuşmaya karışmıyordu; bu yüzden adı pek akıllıya çıkmamıştı. Buna karşılık gördüğü mistik eğitim duygularındaki tüm gücü korumuş, doğal zekâsını bozmamıştı. Toplumun tam bir mirasyedi gibi aptal ve çirkin bulduğu bu kız kocasına akıllı ve güzel geldi. Balthazar, evliliklerinin ilk yıllarında karısına insan içine çıkmak için gerekli bilgileri vermeye çalıştı; ama artık iş işten geçmiş olacak ki Bayan Claës duygularla ilgili şeyler dışında, hiçbir şey tutamıyordu aklında. Claës'in kendilerini ilgilendirecek sözlerinden hiçbirini unutmuyor, mutluluk içinde geçen yaşamının en küçük noktasını anımsıyor, ama gece öğrendiği dersten sabaha aklında tek

sözcük kalmıyordu. Bu bilgisizlik başka karıkocaların arasını açabilirdi; ama Bayan Claës aşkı öyle saf bir biçimde anlıyor, kocasını öyle içten, öyle inanarak seviyor ve mutluluğunu elden kaçırma korkusu ona öyle bir beceriklilik veriyordu ki her zaman kocasını anlıyormuş gibi görünmeyi başarıyor, bilgisizliğinin fazlaca belli olduğu durumlara çok ender düşüyordu. İki insan birbirini hep aşklarının ilk gününü yaşıyormuş gibi sevdiğinde bu doğurgan mutlulukta yaşamın bütün koşullarını değiştiren şeyler vardır. Gülüşme, sevinç ve haz dışında hiçbir şeye aldırış etmediğimiz o çocukluk çağını andırmaz mı o zaman her şey? Yaşam bir kez hızını aldı mı, ocaklar har tuttu mu, erkek artık bu yanıp tutuşmayı ne düşünür, ne de tartışır; ne araçları ne de sonuçları ölçmeye kalkar. Öte yandan Havva kızlarından hiçbiri kadınlık sanatını Bayan Claës kadar iyi bilememiştir. Flaman kadınlarına özgü o uysallıkla yuvasını alabildiğine çekici kılıyor, İspanyol gururu da bu uysallığa daha büyük bir tat katıyordu. Etkileyici ve dikkat çekiciydi; bir bakışıyla çevresindekileri saygıya davet ediyor, bu sırada gözlerinde değerine ve soyluluğuna olan inancı parlıyordu. Ama Claës'in önünde tir tir titriyordu. Zamanla yaşamının bütün hareketlerini, en ufak düşüncelerini bile Balthazar'a bağlayarak onu o kadar yüceltti, o kadar Tanrı'ya yakınlaştırdı ki saygıyla karışık bir korku eksilmez oldu artık aşkından; bu da sevdasını büsbütün alevlendirdi. Flaman kentsoyluların alışkanlıklarını gururla benimsedi; aile yaşamına bolluk ve mutluluk getirmeyi, evin en göze görünmez köşelerini bile alışılageldiği gibi tertemiz tutabilmeyi, evde yalnızca çok iyi şeyler bulundurup sofrasına en lezzetli yemekleri çıkarmayı, evini gönlünün isteklerine uydurmayı bir özsaygı sorunu yaptı. İki erkek, iki kız çocukları oldu. Büyüğü Marguerite 1796'da dünyaya gelmişti. En küçükleri üç yaşında bir erkek çocuğuydu; adı Jean Balthazar'dı. Bayan Claës'in çocuk sevgisi de koca sevgisinden aşağı değildi. Özellikle yaşamının son günlerine

doğru birbirinin neredeyse düşmanı kesilen eşit güçteki bu iki duygu ruhunda korkunç bir biçimde çarpıştı. Bu sakin evin çatısı altında içten içe gelişen aile faciasını anlatan öykümüzün başlangıç anında Bayan Claës'in yüzünde görülen gözyaşı ve korku izleri de çocuklarını kocasına feda etmiş olma korkusundandı.

1805 de Bayan Claës'in erkek kardeşi çocuk bırakmadan öldü. İspanyol yasalarına göre ailenin unvanına temel oluşturan topraklar kız kardeşe kalamazdı. Ancak Dük vasiyetiyle kardeşine altmış bin duka bırakmıştı. Öbür aile kolunun varis akrabaları buna ses çıkarmadılar. Bayan Claës'i Balthazar'a bağlayan duygularda hiçbir çıkar kaygısı olmamasına karşın Joséphine kocasınınkine eşit bir servet sahibi olmaktan bir tür hoşnutluk duydu; varını yoğunu bu denli soylu bir biçimde ona bağışlayan kocasına şimdi kendisinin de bir şeyler verebileceğini düşünerek mutlu oldu. Rastlantılar, hesapçı kafaların bir delilik saydığı bu birleşmeyi çıkarlar açısından da kusursuz bir evlilik haline getirmişti. Paranın kullanım biçimine bir türlü karar veremediler. Claës'lerin konağı mobilya, tablo, sanat yapıtı ve değerli eşya bakımından o denli zengindi ki bunlardan aşağı kalmayacak bir şeyler bulmak hemen hemen olanaksızdı. Ailenin beğenisi bu eve hazineler yığmıştı. Bir kuşak güzel tabloların peşine düşmüş, sonra da bu koleksiyonu tamamlama gereği resim zevkini kalıtımsal hale getirmişti ailede. Arka bölümü öndeki yapının birinci katındaki kabul salonlarına bağlayan galerinin duvarlarını süsleyen yüz tabloyla tören salonlarına asılmış elli kadar tablo üç yüz yıllık sabırlı araştırmalarla elde edilmişti. Rubens'in, Ruysdaël'in, Van Dyck'in, Terburg'ün, Gérard Dou'nun, Téniers'nin, Miéris'in, Paul Potter'ın, Wouwermans'ın, Rembrandt'ın, Hobbema'nın, Cranach ve Holbein'in en ünlü yapıtlarıydı bunlar. İtalyan ve Fransız ressamlarının resimleri azınlıktaydı ama hiçbiri kopya değildi, hepsi önemli yapıtlardı.

Başka bir kuşak Çin ve Japon porselen takımları toplama merakına kapılmıştı. Kimi Claës mobilyaya, kimi Claës gümüş takımlara heves etmişti. Özetle her birinin bir merakı, bir tutkusu olmuştu; bu da Flaman karakterinin en çarpıcı özelliklerinden biridir. Balthazar'ın babası –ki ünlü Hollanda sosyetesinin son kalıntılarından biriydi– bilinen en zengin lale koleksiyonlarından birini bırakmıştı. Dışarıdan alelade görünen ama içeriden sedefli ve zengin renklerle bezenmiş bir deniz kabuğuna benzeyen bu emektar evi görkemli bir biçimde süsleyen ve büyük bir servet oluşturan bu aileden kalma zenginliklerden başka, Balthazar Claës'in Orchies Ovası'nda bir de kır evi vardı. Fransızlar gibi giderini gelirine eşitlemek yerine, eski Hollanda âdetlerine uyarak gelirinin yalnızca dörtte birini kullanıyordu Balthazar; yılda on iki bin dukayla da kentin en zenginleri kadar para harcıyordu. Yurttaşlar Yasası'nın yayınlanması bu önlemde ne kadar haklı olduğunu gösterdi. Bu yasaya göre servet eşit biçimde bölüneceği için mirası paylaşacak çocuklar hemen hemen yoksul durumda kalacaklar, Claës'lerin müzesindeki zenginlikler de günün birinde dağılıp gidecekti. Balthazar, Bayan Claës'le anlaşarak karısının servetini çocuklarından her birini babalarıyla aynı duruma getirecek biçimde değerlendirdi. Claës'ler evlerinin alçakgönüllü yaşam tarzını bozmadılar ve ormanlar satın aldılar. Bu ormanlar savaşlar yüzünden biraz yıpranmıştı ama iyi bakılırsa on yıl içinde çok büyük bir değer kazanabilirdi. Bu arada Balthazar'ın düşüp kalktığı Douai kibarları karısının seçkin kişiliğinden ve niteliklerinden öylesine etkilenmişlerdi ki, âdeta sessiz bir anlaşmayla onu taşralıların çok önem verdiği bazı görevlerin dışında tutmuşlardı. Kışı geçirdiği kentte insan içine pek çıkmıyor, daha çok insanlar ona geliyordu. Konuklarını çarşambaları kabul ediyor, ayda üç kez büyük ziyafetler veriyordu. Herkes onun kendi evinde daha rahat ettiğini anlamıştı; kocasına olan aşkı ve çocuklarının eğitimiyle

ilgilenme zorunluluğu da ister istemez evde alıkoyuyordu onu. Karıkoca 1809 yılına kadar basmakalıp tanımlara hiç de uymayan bir yaşam sürdüler. Alttan alta aşkla, sevinçle dolu bu iki insanın yaşayışı görünüşte herkesinkine benziyordu. Balthazar Claës'in karısına beslediği, karısının da canlı tutmayı bildiği bu aşk –Balthazar Claës'in kendisinin de söylediği gibi– yaradılışındaki sebatkârlığı en az çocukluğundan beri merak sardığı laleler kadar bakımı hak eden bu mutluluğun yeşermesine yönlendiriyor ve onu atalarınınki gibi hevesler peşinde koşmaktan alıkoyuyordu.

O yılın sonuna doğru Balthazar'ın düşünce ve davranışlarında kaygı verici değişiklikler oldu; Bayan Claës önceleri çok doğal bir biçimde başlayan bu değişikliklerin nedenini sormaya gerek görmedi. Bir akşam kocası öyle tasalı, öyle dalgın yattı ki, Bayan Claës onun bu haline saygı göstermeyi görev bildi bu kez. İnce, boyun eğmeye alışık bir kadın olduğu için her zaman önce Balthazar'ın açılmasını beklerdi; kocasından gördüğü gerçek sevgi içini öylesine güvenle doldurmuştu ki kıskanmak aklına bile gelmezdi. Merak edip sorsa bir yanıt alacağından emindi ama yaşamdaki ilk izlenimlerinden hep bir "geri çevrilme" korkusu kalmıştı içinde. Öte yandan kocasının ruhsal hastalığı birtakım dönemlerden geçerek gelişti; adım adım arttı ve sonunda ailenin mutluluğunu bozan o dayanılmaz, hoyrat biçimini aldı. Kafasındakiler ne olursa olsun Balthazar yine de aylarca konuşkanlıkta, sevgi gösterilerinde kusur etmedi; kişiliğinin değiştiği yalnızca sık sık düştüğü dalgınlıklarından belli oluyordu. Bayan Claës uzun süre çalışmalarının gizini kocasının ağzından duymayı umdu, belki de Balthazar açılmak için bu çalışmaların yararlı sonuçlara varmasını bekliyordu; çünkü çoğu erkekte onları savaşlarını gizlemeye, ancak zafer kazandıktan sonra açığa vurmaya iten bir gurur vardır. Demek zafer günü gelip çatınca ailenin mutluluğu bir kat daha artacaktı: Balthazar duygusal yaşamındaki bu boşlu-

ğun farkında olmalıydı ve yüreğinin bunu kabul etmesi olanaksızdı. Joséphine kocasını iyi tanıyor, Pépita'sını birkaç ay boyunca daha az mutlu ettiği için sonradan kendi kendini bağışlamayacağını biliyordu. Bu yüzden sesini çıkarmıyor, onun yüzünden onun için acı çektiğini düşünerek bir tür sevinç bile duyuyordu; çünkü inancı aşktan ayırmayan, acısız duygu bilmeyen o İspanyol dindarlığının izleri vardı tutkusunda. Her akşam: "Yarın sabaha kaldı!" diyerek mutluluğunun kısa bir zaman için uzaklaştığını varsayıp, kocasının ona yeniden sevgi duymasını bekliyordu. Son çocuğuna bu gizli sıkıntılar içinde gebe kaldı. İşte acılarla dolu bir geleceğin korkunç işareti! Bu koşullar altında aşk kocası için, ufak tefek eğlenceler arasından daha çekici herhangi bir eğlence haline gelmişti. İlk kez yaralanan kadın gururuyla onu ilk günlerin Claës'inden ayıran bu tanımadığı uçurumun ne kadar derin olduğunu anladı. O andan sonra Balthazar'ın durumu büsbütün kötüleşti. Önceleri aile yaşamının hazlarından bir an bile bıkmayan, saatler boyunca çocuklarıyla salondaki halıların üstünde ya da bahçenin ağaçlı yollarında alt alta üst üste oynaşan, Pépita'sının kara gözlerini görmeden yaşayamayan bu adam karısının gebe olduğunu fark etmedi bile; önce aile içinde yaşamayı, sonra da kendi kendini unuttu. Bayan Claës'se ona neyle uğraştığını sormakta geciktikçe cesareti azalıyordu. Bu düşünceyle kanı kaynıyor, boğazı düğümleniyordu. Sonunda artık kocasının hoşuna gitmediğini düşündü, ciddi bir korkuya kapıldı. Bu korku kafasını kurcaladı durdu, onu umutsuzluğa, heyecanlara düşürdü, uzun saatler boyu kederli düşüncelere, hüzünlü düşlere dalmasına neden oldu. Kendini çirkin, Balthazar'ı haklı buluyordu. Onun çalışmaya dalarak sanki tersine bir bağlılığa gömülmesi aklına, yüce gönüllülüğünü kanıtlayan ama kendisi için onur kırıcı bir düşünce getiriyor, mutlu görünen birçok karıkoca gibi gizli bir ayrılığa karar verip kocasına özgürlüğünü bağışlamak istiyordu. Yine de, ortak

yaşama veda etmeden önce kocasının yüreğini okumaya çalıştı. Ama bu yüreği kapalı buldu. Yavaş yavaş, Balthazar'ın eskiden sevdiği her şeye sırt çevirdiğini, çiçek açmış lalelerini savsakladığını, çocuklarını düşünmediğini gördü. Besbelli gönülle, sevgisiyle ilgisi olmayan birtakım tutkulara kaptırmıştı kendini; ne var ki bu da bir o kadar kurutur kadınların yüreğini. Sevdaları uyumuştu aslında, kaçıp gitmemişti. Bununla avunulabilirdi belki ama mutsuzluk azalmıyordu. Bu bunalımın sürüp gitmesi tek sözcükle açıklanabilir: Umut, buna benzer tüm evlilik sorunlarının sırrı umut. Zavallı kadının kocasına soru sormayı göze alacak kadar umutsuzluğa düştüğü zamanlar, ama tam o zamanlar Balthazar birtakım şeytanca düşüncelerin pençesinde bile olsa ara sıra kendine gelebileceğini kanıtlıyor, ona tatlı dakikalar yaşatıyordu. Gökkubbenin aydınlandığı bu tatlı dakikalarda can sıkıcı şeylerle bulandırmaktan korktuğu mutluluğuna tüm varlığıyla sarılıyordu kadın. Sonunda soru soracak gücü kendinde buluyor ama daha ağzını açamadan Balthazar ya birdenbire uzaklaşarak ya da hiçbir şeyin onu içinden çekip alamayacağı derin düşüncelere dalarak hemen kaçıp gidiyordu elinden. Çok geçmeden ruhsal durumun bedensel duruma etkisi de yıkımlarına başladı; önceleri belli belirsizdi ama kocasının gizli düşüncelerinin en küçük belirtilerini gözden kaçırmayan sevdalı bir kadın için kolayca seçilebilir şeylerdi bunlar. Kimi zaman onu akşam yemeğinden sonra ateşin başında hüzünlü, düşünceli, gözleri siyah bir panonun üstünde, çevresindeki sessizliğin farkına varmaksızın bir koltuğa gömülmüş görünce gözyaşlarını güçlükle tutabiliyordu. Aşkın gözünde yücelttiği bu yüzü kemiren belli belirsiz değişikliklere dehşetle bakıyordu. Balthazar'ın ruhu her gün biraz daha yüzünden çekiliyor, ifadesiz bir çatkı kalıyordu yalnızca geride. Kimi zaman gözleri cam rengini alıyor, sanki bakışları dönüp iç dünyasına çevriliyordu. Çocuklar yattıktan sonra kötü düşüncelerle dolu birkaç saatlik bir sessizlik

ve yalnızlığın ardından Pépita: "Canım, bir derdin mi var?" diye soracak olsa Balthazar ya yanıt vermiyor ya da uykusundan sıçrayarak uyanan bir adam gibi kendine geliyor ve kuru, boğuk bir sesle "Hayır!" diye yanıtlıyordu onu. Bu "hayır" heyecan içindeki karısının yüreğine ağır bir darbe gibi iniyordu. Bayan Claës düştüğü tuhaf durumu gizlemek istediği halde yine de dostlarına ima etmek zorunda kaldı. Küçük kentlerin alışkanlığıyla toplantıların çoğunun konusunu, Balthazar'ın sorunları oluşturuyor, bazılarında Bayan Claës'in bilmediği birkaç ayrıntı bile konuşuluyordu. Nezaket susmayı gerektirse de kimi dostları kaygılarını belli etmede öylesine ileri vardılar ki Joséphine kocasının tuhaf halini haklı göstermeye çalıştı: "Mösyö Balthazar kendini büyük bir işe verdi," diyordu; "başarılı olursa hem ailesi, hem yurdu onur kazanacak bundan." Bu gizemli açıklama, ülkesini çok seven ve onun ünlenmesini isteyen insanların her yerden fazla olduğu bu kentte herkesin özlemlerine uygun düşüyor ve kafalarda Bay Claës'ten yana düşünceler uyanmaya başlıyordu. Karısının varsayımları bir dereceye kadar doğruydu. Balthazar'ın sabahları gidip kapandığı ön binanın tavan arasında uzun süre, çeşitli işler gören işçiler çalışmıştı. Balthazar bu tavan arasında her seferinde daha uzun kalmış, karısı ve adamları bu duruma yavaş yavaş alışmışlardı. Sonunda öyle bir an geldi ki sabahtan akşama kadar çıkmaz oldu oradan, işin acı yanı günün birinde Bayan Claës hiçbir şeyden haberi olmayışına şaşan dostlarının onur kırıcı açıklamalarından, kocasının Paris'ten fizik aygıtları, pahalı maddeler, kitaplar, makineler getirterek felsefe taşını* arama uğruna servetini çarçur ettiğini öğrendi. Dostları: "Çocuklarınızı, geleceğinizi düşünmelisiniz," diye ekliyorlardı, "etkinizi kullanarak onu girdiği çıkmazdan kurtarmamanız bir cinayet olur." Bayan Claës bu saçma sapan sözleri susturmak için hanımefendili-

---

* Felsefe Taşı: Simyacıların madenleri altına ya da gümüşe çevirdiğine inandıkları taş.

ğini takınıyor ama kendine güvenir görünüşüne karşın dehşete düşüyor, artık özveri göstermemeye karar veriyordu. Sonunda kadınların kocalarıyla bir düzeyde olabilecekleri durumlardan birini yarattı ve daha az çekinerek Balthazar'a niçin değiştiğini, neden durmadan kendisinden uzaklaştığını sorabildi. Flaman kaşlarını çattı:

— Bir şey anlamayacaksın ki canım, yanıtını verdi.

Bir başka gün Joséphine bu gizi öğrenmek için direndi: Yaşamını paylaştığı insana düşüncelerini açmadığını söyleyerek kocasına tatlılıkla sitemler etti.

Balthazar, karısını dizlerinin üstüne oturtup siyah saçlarını okşayarak:

— Mademki seni ilgilendiriyor, diye yanıt verdi. Öyleyse söyleyeyim: Yeniden kimyayla uğraşmaya başladım. Şimdi dünyanın en mutlu insanıyım.

Bay Claës'in kimyacı olduğu kıştan iki yıl sonra evin görüntüsü değişmişti. Belki insanlar bilim adamının o bitmek bilmez dalgınlığından alındıkları ya da onu rahatsız ettiklerini düşündükleri için, belki de kocasının gizli kaygıları Bayan Claës'i daha az sevimli kıldığı için artık yalnızca çok yakın dostlarıyla görüşüyordu kadın. Balthazar da hiçbir yere gitmiyor, bütün gün kapandığı laboratuvarında kimi zaman geceleri de kalıyor, yalnızca akşam yemeklerinde ailesinin içine çıkıyordu. Aradan iki yıl geçince yazlığa gitmekten vazgeçti; karısı da orada tek başına kalmak istemedi. Kimi zaman Balthazar çıkıp dolaşıyor, eve ancak ertesi gün dönüyor, bütün bir gece Bayan Claës'i meraktan öldürüyordu. Kale içi yerlerde âdet olduğu gibi akşamları kapıları kapanan kentte onu boş yere arattıktan sonra bir de yazlığa adam yollayamıyordu. Zavallı kadın o zaman beklemenin verdiği sıkıntıyla karışık umudu da yitiriyor, sabaha kadar acılar içinde kıvranıyordu. Kapıların kapanma saatini unutan Balthazar'sa ertesi gün hiçbir şey olmamış gibi eve dönüyor ve bu dalgınlık yüzünden ailesinin çektiği işkenceleri

aklının ucundan bile geçirmiyordu. Kocasına kavuşmanın mutluluğu Joséphine'e en az çektiği korkular kadar tehlikeli bir bunalım daha geçirtiyor; kadıncağız susuyor, bir şey sormaya cesaret edemiyordu. Bir seferinde soracak olmuştu da Balthazar şaşırmış bir edayla:

— Ne o, yoksa artık hava almak da mı yasak? diye yanıtlamıştı onu.

Derin duyguları gizli tutmak zordur. Bayan Claës de yalanlamaya çalıştığı dedikoduları kaygılarıyla doğruladı böylece. Gençliği ona çevrenin nazik merhametinin nasıl bir şey olduğunu öğretmişti; bir kez daha aynı duruma düşmemek için herkesin uzaklaştığı, giderek son dostlarının bile uğramaz olduğu evine sıkı sıkıya kapandı. Öte yandan Balthazar'ın üstünün başının perişanlığı, yukarı tabakadan bir insanda hiç de hoş kaçmayacak bu durum öylesine alıp yürüdü ki, bu da Flamanların ince temizliğine alışmış bu kadını en az diğer nedenler kadar üzmeye başladı. Joséphine kocasının oda uşağı Lemulquinier'yle elbirliği ederek bir süre kocasının giysi paralama alışkanlığına bir çare bulmak istedi; ama sonunda bundan da vazgeçmek zorunda kaldı. Balthazar'ın lekelenen, delinen, yırtılan giysilerinin yerine o farkında olmadan yenileri konsa bile bu yeni giysiler de bir gün içinde partal haline geliyordu. On beş yılını mutluluk içinde geçiren, kıskançlık nedir bilmeyen bu kadın birdenbire, bir zamanlar gönlüne egemen olduğu bu adamın gözünde hiçbir değeri kalmadığını anladı. Bilimin tıpkı bir kadın gibi kocasını elinden aldığını anlayınca, damarlarındaki İspanyol kanı başkaldırdı; kıskançlık yüreğini kemiriyor, aşkını yeniliyordu. Ama bilime karşı elden ne gelir? Onun durmadan büyüyen o zorba gücüyle nasıl başa çıkılır? Görünmeyen bir düşman nasıl yok edilir? Doğanın sınırlı güçte yarattığı bir kadın, insana sonsuz hazlar veren, çekiciliği her zaman yepyeni bir düşünceyle nasıl savaşabilir? Düşüncelerin, zorluklar içinde daha da güzelleşen, tazeleşen ve bir erkeği en sevdiği şeyleri bile unutturacak kadar dünyasından uzaklaştıran

işvesine karşı ne yapılabilir? Sonunda bir gün, Balthazar'ın kesin buyruklarına karşın çekildiği tavan arasına onunla birlikte kapanmayı ve kocasının bu korkunç yavukluya harcadığı uzun saatlerde yanında durarak rakibiyle göğüs göğüse savaşmayı düşündü, insanı baştan çıkaran bu gizemli yere gizlice sokulmayı tasarlıyor ve orada sürekli olarak kalma hakkını elde etmek istiyordu. Bunun için de laboratuvara girip çıkma hakkını Lemulquinier'yle paylaşmaya çalıştı. Ama uşağın önünde kavga çıkmasından korktuğu için kocasının Lemulquinier'ye gereksinim duymayacağı bir günü kolladı. Ne zamandan beri, kin dolu bir sabırsızlıkla uşağın gidiş gelişlerini gözlüyordu. Bu adam kocasının kendisinden sakladığı, kocasına sormayı göze alamadığı ve öğrenmek istediği her şeyi biliyordu besbelli. O ki Balthazar'ın karısıydı, Lemulquinier'yi kendinden daha ayrıcalıklı buluyordu.

Sonunda bir gün eli ayağı titreyerek, neredeyse mutlu bir halde tavan arasına çıktı. Ama yaşamında ilk kez Balthazar'ın öfkelendiğini gördü. Kapıyı henüz aralamıştı ki Balthazar üstüne atıldı, yakaladığı gibi onu merdivene doğru fırlattı. Bayan Claës az daha merdivenden aşağı yuvarlanacaktı. Balthazar karısını yerden kaldırırken:

— Tanrıya şükürler olsun ki sağsın! diye bağırdı.

Bir cam fanus Bayan Claës'in üstünde gürültüyle patlamıştı. Balthazar korkmuş, sapsarı kesilmişti. Bitkin bir insan gibi merdivenin basamağına çökerken:

— Hayatım, dedi. Buraya gelmeni yasaklamıştım. Seni ölümden azizler kurtardı. Ne rastlantı ki tam o sırada gözlerim kapıdaydı! Az daha ölüyorduk.

— Ne iyi olurdu, diye yanıtladı Joséphine.

Balthazar:

— Yaptığım deney boşa gitti, diye sürdürdü sözlerini. Bu insafsız hatanın bana verdiği acıyı yalnızca senin yüzünden olduğu için bağışlayabilirim. Belki de azotu parçalayacaktım. Haydi, işinin başına dön.

Sonra da laboratuvarına girdi.

Odasına dönerken, "*Belki de azotu parçalayacaktım!*" diye söylendi zavallı kadın. Odasına girince de iki göz iki çeşme ağlamaya başladı.

Bu cümle bütünüyle anlamsızdı onun için. Gördükleri eğitim sayesinde her şeyi kavrayabilen erkekler bir kadın için sevdiği adamın düşüncelerini anlayamamaktan daha korkunç bir şey olmadığını bilemezler. Bizden daha bağışlayıcı olan bu Tanrısal yaratıklar ruhlarının dilini anlamadığımız zaman seslerini çıkarmazlar; duygularının üstünlüğünü göstermekten çekinirler, acılarını da, anlaşılmamış zevklerini de büyük bir sevinçle gizlemeyi bilirler. Ama sevda işinde bizden daha tutkulu oldukları için erkeğin yalnızca yüreğine sahip olmakla yetinmezler; onun tüm düşüncesini de ele geçirmek isterler. Kocasının uğraştığı bilime bütünüyle yabancı olmak Bayan Claës'in ruhunda Balthazar'ı elinden alacak bir kadının güzelliğinden daha derin bir yara açıyordu. Kadın kadına bir savaşım sevgide üstün olana daha iyi sevme olanağını verir; oysa bu acı onun güçsüzlüğünü gösteriyor, yaşamasına yardım eden bütün duyguları aşağılıyordu. Joséphine bilmiyordu! Ve işte şimdi bilgisizliği onu kocasından ayırıyordu. İşkencelerin en kötüsü, en acısı da yakınında ya da uzağında kocasının onun bilmediği, paylaşamadığı tehlikeler geçiriyor ve ölümle yaşam arasında bocalıyor olmasıydı. Bu da durumu bir cehenneme, umutsuz, içinden çıkılmaz ruhsal bir zindana çeviriyordu. Bayan Claës bu bilimin en azından çekici yanlarını tanımak istedi; gizliden gizliye kitaplar bulup kimya öğrenmeye başladı. Böylece de aile bütünüyle bir manastıra kapanmış gibi oldu.

İşte bahtsızlık, Claës'lerin konağını öykümüzün başladığı sıralardaki o bütünüyle ölgün haline getirmeden önce birbiri ardından bu aşamalardan geçirmişti.

Bu acıklı durum zamanla daha da karıştı. Bütün sevdalı kadınlar gibi Bayan Claës'in de çıkar denen şeyle en küçük

bir alışverişi yoktu. Gerçekten sevenler duyguların yanında paranın ne kadar değersiz kaldığını, bu ikisinin birbiriyle ne kadar zor uzlaştığını bilirler. Yine de Joséphine kocasının mülklerini ipotek edip üç yüz bin frank borçlandığını öğrendiğinde yüreğini burkan bir heyecana kapılmaktan kendini alamadı. Yapılan sözleşmeler kentin endişelerini, dedikodularını, tahminlerini haklı çıkarıyordu. Bayan Claës, o gururlu kadın haklı bir telaşla kocasının noterini sorguya çekerek ona dertlerini açmak, hiç olmazsa çıtlatmak, sonunda da şu onur kırıcı sözleri duymak zorunda kaldı:

— Nasıl, Bay Claës hâlâ size bir şey söylemedi mi?..

Neyse ki Balthazar'ın noteri biraz da akrabasıydı onun. Bakınız nasıl: Bay Claës'in büyükbabası Douai'deki Pierquin'lerle aynı soydan, Anvers'li bir Pierquin'le evlenmişti. Bu evlenmeden sonra da Pierquin'ler aslında tam akraba olmadıkları halde Claës'lere kardeş çocukları gibi davranmaya başlamışlardı. Yirmi altı yaşlarında genç bir adam olan Bay Pierquin babasının yerine henüz geçmişti ve Claës'lerin evine girip çıkabilen yegâne insandı. Noter, aylardan beri tam bir yalnızlık içinde yaşayan Bayan Balthazar'a bütün kentin bildiği felaket haberlerini doğrulamak zorunda kaldı. Anlaşıldığı kadarıyla kocası ona kimyasal maddeler sağlayan bir kuruma çok büyük paralar borçlanmıştı. Kurum, Bay Claës'in servetini ve saygınlığını inceledikten sonra borcun büyüklüğüne karşın onun bütün siparişlerini kabul etmiş, her istediğini duraksamadan göndermişti. Bayan Claës, Pierquin'den kocasına gönderilenlerin hesabının çıkartılmasını istedi. İki ay sonra kimyasal madde üreticileri Bay Protez'le Bay Chiffreville yüz bin frankı bulan bir hesap özeti gönderdiler. Bayan Claës'le Pierquin bu faturayı gittikçe artan bir şaşkınlıkla incelediler. Bilimsel ya da ticari deyimlerle belirtilmiş birçok maddenin ne olduğunu anlayamadılar; ama onları asıl şaşırtan, hesaba geçirilmiş şeyler arasında birtakım maden parçalarının yanı sıra –kü-

çük miktarda da olsa– cins cins elmasların bulunması oldu. Toplamın bu kadar kabarık olmasının nedeni kolayca anlaşılıyordu: Her şeyden önce alınanların çeşidi çoktu; kimi maddelerin ve değerli makinelerin gönderilmesi için büyük önlemler alınmıştı; güçlükle elde edilen ya da ender bulunan kimi malların bedelleri çok yüksekti; son olarak da Bay Claës'in isteklerine uygun olarak üretilen kimya ya da fizik aygıtları çok pahalıydı. Noter, kuzeninin çıkarlarını düşünerek Protez ve Chriffreville'le ilgili bir araştırma da yapmıştı; bu tüccarların dürüstlüğü Bay Claës'le giriştikleri işlemlerin doğruluğu konusunda kuşkuya yer bırakmıyordu; üstelik sık sık, Parisli kimyacıların elde ettiği sonuçları da Bay Claës'e aktararak gereksiz harcamalara kalkışmasını engellemeye çalışmışlardı. Bayan Claës noterden çılgınlık sayılabilecek bu alışverişleri Douai sosyetesine duyurmamasını rica etti. Pierquin, Claës'in saygınlığını zedelememek için noterlik işlemlerini son dakikaya kadar geciktirdiğini ama müşterilerinin güvenerek yatırdığı paralar böylesine önemli miktarlara ulaşınca bu işlemlerin artık zorunlu hale geldiğini belirtti. Bir çaresi bulunup Claës'in servetini çılgın gibi yemesinin önüne geçilmezse altı aya kalmadan ailenin mülklerine değerlerini aşan ipotekler bineceğini söyleyerek kuzinine yaranın ne kadar büyük olduğunu gösterdi. Kendisinin de Balthazar'ı uyardığını ama bunun hiçbir etkisi olmadığını, doğruluğuyla tanınmış bir adama da bundan fazlasının söylenemeyeceğini sözlerine ekledi. Ailesine şan şöhret ve servet kazandırmak için çalıştığını söyleyerek kestirip atmıştı Balthazar. Böylece Bayan Claës'in iki yıldan beri birbirine eklene eklene her an tazelenen acılarına geleceğini zehirleyen, sürekli ve korkunç bir kaygı daha eklendi. Kadınların mucize derecesinde doğru sezgileri vardır. Yaşamsal çıkarlar söz konusu olduğunda genellikle umuttan çok endişeye kapılmaları nedendir acaba? Neden gelecekle ilgili o büyük dinsel düşüncelerden başkasına kulak vermezler? Neden

büyük para kayıplarını ya da başımıza gelecek yıkımları onca ustalıkla sezerler? Belki de sevdikleri adama bağlılıkları, onun gücünü ve yetilerini hayranlık verici bir doğrulukla ölçme, zevklerini, tutkularını, kusurlarını, erdemlerini tanıma olanağını vermektedir onlara; sürekli karşı karşıya kaldıkları bu etkenleri durmadan incelemek, ister istemez bunların olası her durumda doğurabileceği sonuçları önceden kestirme gücünü de vermektedir besbelli. Düşünceyle, duyguyla ilgili en küçük şeyleri sezmelerini sağlayan ve sinir sistemlerindeki kusursuzluğun doğal sonucu olan bir beceriyle bugüne bakarak gelecek konusunda yargılara varabilirler böylece. Büyük ruhsal sarsıntılarda tüm bedenleri aynı perdeden titreşir. Ya duyumsar ya da görürler. İki yıldan beri kocasından ayrı yaşamasına karşın Bayan Claës de servetinin elden gittiğini işte böyle seziyordu. Balthazar'ın düşünceli coşkusunu, sarsılmaz kararlılığını iyi bilirdi; eğer altın yapmak için çalıştığı doğruysa son lokma ekmeğini bile tam bir duygusuzlukla potasına atacağı kesindi. Ama acaba ne arıyordu? O zamana dek bu kadının yüreğinde çocuk sevgisiyle koca sevgisi öylesine birbirine karışmıştı ki, babalarının da benzer biçimde sevdiği çocuklar hiçbir zaman kocasıyla arasına girmemişti. Çoğu zaman anadan çok eş olmasına karşın birdenbire, eşten çok ana olmaya başlamıştı. Onu seçen, seven, ona tapan, hâlâ dünyada ondan başka kadın tanımayan bu adamın mutluluğu için servetini, giderek çocuklarını bile feda etmeye hazır olsa da ana sevgisindeki bu zayıflığın uyandırdığı pişmanlıklar korkunç kararsızlıklara düşürüyordu onu. Bir kadın olarak yüreği sızlıyor, bir ana olarak çocukları için, bir Hıristiyan olarak da hepsi için acı çekiyordu. Susuyor ve bu acımasız fırtınaları ruhuna gömüyordu. Kocası, ailesinin geleceğinin tek sorumlusu bu yazgıyı dilediği gibi düzenleyebilirdi ve Tanrı'dan başka kimseye de hesap vermek zorunda değildi. Üstelik on beş yıllık evlilik yaşamlarında bir kez olsun kendi çıkarını düşünmemiş bir

adamın servetini istediği gibi kullanmasına nasıl karışabilirdi? Onun tasarılarını yargılamaya hakkı var mıydı? Ama vicdanı –duyguların ve yasaların da dediği gibi– servetin asıl sahibinin ana baba olmadığını ve çocukların paralarını başkalarına dağıtmaya hakları bulunmadığını söylüyordu ona. Bu büyük sorunları çözmektense yuvarlanacakları uçurumu görmek istemeyen insanlar gibi gözlerini kapamak daha işine geliyordu. Kocası altı aydır evin harcamaları için para vermemişti. Evlenirken kardeşinin verdiği değerli elmas takıları Paris'te gizlice sattırdı; evin harcamalarını son kertesine kadar kıstı. Çocukların dadılarını, giderek Jean'ın sütninesini bile savdı. Eskiden kentsoylular araba saltanatı diye bir şey bilmezlerdi; alışkanlıklarında alçakgönüllü, duygularında gururlu insanlardı. Bu yüzden Claës'in konağında da bu çağdaş buluş için hiçbir önlem alınmamış, Balthazar da ahır olarak kullanmak ve arabalarını yerleştirmek için karşıdaki evi tutmak zorunda kalmıştı. Ama çalışmalarına öylesine gömülmüştü ki evin erkeğini ilgilendiren bu işle uğraşacak vakti yoktu artık. Bayan Claës eve kapanışının gereksiz kıldığı arabalara ve adamlara harcanan yüklü paraları kesti. Bu yenilikleri yaparken davranışlarını birtakım bahanelerle renklendirmeye de –haklı olmasına karşın– kalkışmadı. O ana dek olaylar onu yalancı çıkarmıştı; bundan sonra en uygunu susmaktı. Gelirinin tümünü harcayan insana –tıpkı Hollanda'da olduğu gibi– herkesin çılgın gözüyle baktığı bir ülkede Claës'lerin yaşam tarzlarını değiştirmeleri kolay açıklanır bir şey değildi. Büyük kızı Marguerite on altısına basacağı için Joséphine'in ona iyi bir evlilik yaptırmak ve toplumda, Molina'larla, Van Ostrom-Temninck'lerle, Casa-Réal'lerle akrabalığı olan bir kıza yakışacak bir yer sağlamak istediği sanıldı. Bu öykünün başladığı tarihten bir kaç gün önce elmasların parası da tükenmişti. Yine o gün, saat üçte çocuklarını kiliseye götürürken Bayan Claës onu görmeye gelen Pierquin'e rastladı; Saint-Pierre'e kadar birlikte

yürüdüler ve Pierquin ona durumu hakkında alçak sesle bazı şeyler söyledi:

— Kuzinim, dedi. Başınızda dolaşan felaketi gizlersem, kocanızla gidip görüşmenizi sizden rica etmezsem beni ailenize bağlayan dostluğun gereğini yapmamış olacağım. Doğruca yürüdüğünüz uçurumun kıyısında onu sizden başka kim durdurabilir bilmem! İpotekli mülklerin geliri borçlarının faizini ödemiyor; bu durumda da beş paralık geliriniz kalmıyor. Ormanlarınızı kesmek gelecekte güvenebileceğiniz tek dalı da kesmek olacaktır. Kuzenim Balthazar şu anda Paris'teki Protez ve Chiffreville kurumuna otuz bin frank borçlu. Bu parayı neyle ödeyeceksiniz? Neyle yaşayacaksınız? Eğer Claës yeni yeni ayıraçlar, camlar, şişeler, volta pilleri ve benzeri bir sürü ıvır zıvır getirtmeyi sürdürürse durumunuz nice olur? Evle mobilyası dışında bütün servetiniz kömüre, gaza dönüşüp uçtu gitti. Önceki gün evinin ipotek edilmesi söz konusu olduğunda Claës'in yanıtı ne oldu biliyor musunuz? "Kör Şeytan!" dedi. İşte üç yıldan beri söylediği biricik mantıklı söz.

Bayan Claës acı içinde Pierquin'in kolunu sıktı. Gözlerini gökyüzüne kaldırarak:

— Sırrımızı ele vermeyin, dedi notere.

Dindar bir insan olmasına karşın açıklığıyla yıldırım gibi çarpan bu sözlerin etkisinde eli ayağı kesilen zavallı kadın kilisede bir türlü dua edemedi; çocuklarının arasındaki iskemlesinde dua kitabını açtı ama bir yaprak bile çevirmedi; kocasının derin düşüncelerine benzeyen bir dalgınlığa kaptırmıştı kendini. İspanyol onuruyla Flaman doğruluğu, orgun sesi kadar güçlü yankılarla titreşiyorlardı ruhunda. Çocukları mahvolmuştu. Onlarla babalarının onuru arasında duraksamamalıydı artık. Kocasıyla yakında kavgaya tutuşmak zorunda kalacak olması içine büyük bir korku salıyordu; gözünde öyle büyük, öyle heybetliydi ki yalnızca öfkeleneceğini düşünmek bile sanki Tanrı'nın karşısına çı-

kacakmış gibi ürkütüyordu onu. Bir eş olarak hep dindarca boyun eğmişti kocasına; demek artık bunu bırakacak, çocuklarının çıkarı için, bu Tanrılaştırdığı adamın isteklerine karşı koymak zorunda kalacaktı. Ama bunun için, onu sık sık bilimin engin ufuklarından somut sorunlara çekmek, güzelim bir gelecekten koparıp sanatçıların ve büyük adamların onca çirkin buldukları maddeselliğin göbeğine daldırmak gerekmiyor muydu? Joséphine'in gözünde Balthazar Claës bir bilim devi, başarı için yaratılmış bir adamdı; ancak çok büyük umutlar peşinde koştuğu için unutmuş olabilirdi karısını. Hem öylesine sağduyulu biriydi ki, Bayan Claës onun birçok konuda öylesine büyük bir yetkinlikle konuştuğunu duymuştu ki ailesinin onuru ve zenginliği için çalıştığını söylerken kesinlikle içten olmalıydı. Bu adam karısına, çocuklarına yalnızca çok büyük değil, sonsuz bir sevgi besliyordu. Bu duygular yok olup gidemezdi; büyük olasılıkla başka bir biçime girerek büsbütün güçlenmiş olmalıydılar. Soyluluğunu, cömertliğini, çekingenliğini bir yana bırakıp bu büyük adama hiç durmadan para sözcüğünü, para sesini duyurması mı gerekiyordu? Şöhretin kulağı okşayan seslerini dinlerken ona felaket çığlıkları mı duyuracak, sefaletin yaralarını mı gösterecekti? Balthazar'ın ona duyduğu sevgi azalmaz mıydı bu durumda? Çocukları olmasaydı kocasının önüne sürdüğü bu yeni yazgıyı cesaretle, sevinçle kabul ederdi. Bolluk içinde yetişen kadınlar maddesel hazların örttüğü boşluğu çabucak hissederler ve yıpranmaktan çok yorulan yürekleri onlara gerçek bir duygu alışverişinden doğan mutluluğu buldurduğunda –sevgisinden emin oldukları erkeğe de uygun gelmesi koşuluyla– orta halli bir yaşama seve seve katlanırlar. Düşünceleriyle, zevkleriyle kendi yaşamlarının dışındaki bu yaşamın cilvelerine boyun eğerler; onlar için tek korkulacak gelecek onu yitirmektir. Demek şu anda çocukları Pepita'yı gerçek yaşamından uzaklaştırıyordu; tıpkı bilimin Balthazar'ı ondan uzaklaştırdığı gibi. Bu

yüzden, kiliseden dönüp kendisini koltuğuna bıraktığında çocuklarını odalarına yolladı ve çıt çıkarmamalarını söyledi; sonra da kocasına gelip kendisini görmesi için haber yolladı; ama emektar uşak Lemulquinier'nin onca üstelemesine karşın Balthazar laboratuvardan kıpırdamadı. Bayan Claës'in de düşünecek zamanı oldu böylece. Sonra saati, zamanı, günü unutarak o da daldı gitti. Otuz bin frank borçlanmak, bu borcu ödeyememek düşüncesi geçmişteki acılarını uyandırıp bugünün ve geleceğin acılarına ekledi. Bu çıkarlar, düşünceler, duygular yığını onu çok zayıf bir zamanında yakalamıştı; dayanamayıp ağladı. İçeri girdiğinde Balthazar'ın yüzünü eskisinden daha ürkütücü, daha dalgın, daha şaşkın buldu; ona yanıt vermediğini görünce donuk, boş bakışlarının durağanlığından, çıplak alnının damıttığı öldürücü düşüncelerden büyülenmişe döndü önce. Bu izlenimin etkisinde ölmek istedi. Ama yüreğinin ezildiği bu anda onun kayıtsız bir sesle bilimden söz ettiğini duyunca cesareti yerine geldi; elinden sevgilisini alan, çocuklarının babasını, ailenin servetini, herkesin mutluluğunu çalan bu korkunç güçle savaşmaya karar verdi. Yine de bedenini sarsan sürekli titremeyi bastıramadı; çünkü yaşamı boyunca böyle etkileyici bir sahne yaşamamıştı. Bu korkunç an aslında geleceğini de içermiyor muydu? Ve geçmiş, tümüyle bu anda özetlenmiyor muydu?

Zayıf, utangaç kişiler ya da duyularının keskinliği yüzünden yaşamın önemsiz güçlüklerini gözlerinde büyütenler, yazgılarını ellerinde tutan insanların önünde ellerinde olmadan titremeye başlayanlar, hepsi de şimdi kocasının yavaşça bahçe kapısına doğru gittiğini gördüğü an bu kadının beyninde kaynaşan binlerce düşüncenin anlamını, yüreğini ezen duyguların ağırlığını kolayca kavrayabilir. Bayan Claës'in içinden çıkamadığı gizli düşüncelerin sıkıntısını kadınların çoğu bilir. Yalnızca fazla harcamalarını, giyim kuşam uğruna altına girdikleri borçları kocalarına açacakları zaman

heyecanlanan kadınlar bile bütün bir yaşam söz konusu olunca yüreğin nasıl hızla atacağını kestirebilir. Güzel bir kadının, kocasının ayaklarına kapanışında bir zariflik vardır; bu acıklı tavırları kendine yakıştırır; ama bedensel kusurlarının farkında olmak Bayan Claës'in korkularını bir kat daha artırıyordu. Balthazar'ın odadan çıkmak üzere olduğunu görünce hemen ona doğru atılmak istedi ama acımasız bir düşünce hızını kesti; öyle ya, gidip önünde ayakta duracaktı! Böylece de, artık aşkın büyüsü altında olmadığı için gerçeği görecek bir adamın gözünde gülünç duruma düşmeyecek miydi? Kadınlık gücünü azaltmaktansa her şeyini, servetini, çocuklarını yitirmeyi göze alabilirdi Joséphine. Böyle önemli bir anda her türlü kötü olasılığı ortadan kaldırmak istedi ve yüksek sesle:

— Balthazar, diye seslendi:

Balthazar bilinçsizce geriye döndü, öksürdü, ama karısının yüzüne bile bakmadan, bütün Belçika ve Hollanda evlerinde âdet olduğu gibi duvar kaplamaları boyunca aralıklarla dizilmiş dört köşe küçük kutulardan birine tükürdü. Hiç kimseyi düşünmeyen bu adam tükürük hokkalarını unutmuyordu, öylesine köklüydü bu alışkanlık. Kocasının eşyalara gösterdiği sürekli özen bu tuhaflığı bir türlü anlamayan zavallı Joséphine'e olağanüstü bir sıkıntı veriyordu her zaman. Ama o anda bu sıkıntı öylesine şiddetlendi ki artık kendini tutamadı, bütün yaralı duygularını açığa vuran bir sabırsızlıkla Balthazar'a bağırdı:

— Mösyö, size söylüyorum!

Balthazar birdenbire geriye dönüp karısına içinde yeniden yaşam belirtileri görülmeye başlayan gözlerle baktı:

— Bu da ne demek? yanıtını verdi.

Joséphine bu bakışla yıldırım çarpmış gibi oldu; sararak:

— Affedersin canım, dedi.

Kalkmak, ona elini uzatmak istedi ama güçsüz bir durumda yerine yığıldı. Hıçkırıklarla kesilen bir sesle:

— Ölüyorum, diye inledi.

Bu görüntü karşısında Balthazar bütün dalgın insanlar gibi birdenbire sarsıldı ve sanki bu krizin nedenini bir anda keşfetti; Bayan Claës'i hemen kollarına alarak küçük sofaya çıkan kapıyı açtı, eski tahta merdiveni öyle bir hızla çıktı ki, karısının eteği trabzanlardaki hayvan heykelciklerinden birinin ağzına takılarak büyük bir gürültüyle yırtıldı, koca bir parçası da orada takılı kaldı. Balthazar dairelerinin önündeki ortak sofanın kapısını bir tekmeyle açtı; ama karısının odasının kapısı kilitliydi. Joséphine'i yavaşça bir koltuğa bırakarak:

— Tanrım, anahtar nerede? diye söylendi.

Bayan Claës gözlerini açarak:

— Teşekkür ederim canım, dedi. Ne zamandan beri ilk kez kendimi yüreğinin bu kadar yakınında hissettim.

Claës:

— Tanrım! diye bağırdı, anahtar, hah işte adamlar!

Joséphine cebinden sarkmış bir kurdelenin ucunda sallanan anahtarı alması için işaret etti. Balthazar kapıyı açınca karısını bir kanepenin üstüne attı, korkan adamlarının yukarı gelmelerini önlemek için dışarı çıktı, hemen sofrayı hazırlamaları emrini verdi; sonra aceleyle karısının yanına döndü, yanına oturdu, elini aldı, öptü:

— Neyin var hayatım? dedi.

Joséphine:

— Geçti, diye yanıt verdi. Artık acı çekmiyorum. Yalnızca, dünyanın bütün altınlarını ayaklarının altına serebilmek için Tanrı kadar güçlü olmayı isterdim.

— Neden altından söz ediyorsun?

Balthazar karısını kendine doğru çekti, bağrına bastı, yeniden alnından öptü:

— Canım, biricik sevgilim, dedi; böyle sevmekle bana daha büyük servetler vermiş olmuyor musun?

— Ah! Balthazar'cığım, neden sesinle yüreğimdeki üzüntüyü sildiğin gibi hepimizin yaşamındaki sıkıntıları da yok etmiyorsun? Bakıyorum, eskisi gibisin sen.

— Hangi sıkıntılardan bahsediyorsun canım?

— Parasız kaldık dostum, varımızı yoğumuzu yitirdik!

— Yitirdik mi? diye yineledi Balthazar; gülümsedi, karısının elini avuçlarında tutarak okşadı. Uzun zamandır duyulmayan tatlı sesiyle:

— Ama yarın, meleğim, servetimiz belki uçsuz bucaksız olacak. Dün, çok daha önemli sırlar peşindeyken karbonu, yani elmasın özünü kristalleştirmenin çaresini bulur gibi oldum. Sevgili karıcığım, birkaç güne kadar bütün dalgınlıklarımı bağışlayacaksın. Anlaşılan ara sıra dalgın oluyorum. Demin sana kaba davrandım sanırım. Seni bir an düşünmemezlik etmeyen, bütün çalışmaları seninle, bizimle dolu olan bir adama biraz hoşgörü göster...

— Yeter, yeter, dedi Joséphine. Bunları akşama konuşuruz; fazla acıdan içim sızlıyordu, şimdi de fazla sevinçten sızlıyor.

Bayan Claës, Balthazar'ın yüzünü eskisi gibi sevgiyle dolu görebileceğini, sesini eski tatlılığıyla duyabileceğini, yitirdiğini sandığı şeyleri yeniden bulabileceğini ummamıştı.

— Pekâlâ, bu akşam konuşuruz, dedi Balthazar. Eğer düşüncelere dalarsam, bana şu sözümü anımsat. Bu akşam bütün hesaplarımı, çalışmalarımı bırakıp aile mutluluğuna, gönül hazlarına dalmak istiyorum; çünkü Pépita'cığım böyle şeylere ihtiyacım var, onlara susadım.

— Ne aradığını bana söyleyecek misin Balthazar?

— Ama yavrucuğum, bir şey anlamazsın ki!

— Öyle mi sanıyorsun? Dört aydır, seninle kimyadan söz edebilmek için kimya çalıştım. Fourcroy'yı, Lavoisier'yi, Chaptal'i, Nollet'yi, Rouelle'i, Berthollet'yi, Gay-Lussac'ı,

Spallanzani'yi, Leuwenhoëk'i, Galvani'yi, Volta'yı, şu senin taptığın bilimle ilgili bütün kitapları okudum. Artık bana sırlarını söyleyebilirsin.

Balthazar, karısının dizlerine kapandı, Joséphine'i ürperten sevgi gözyaşları dökerek:

— Sen bir meleksin, dedi. Seninle her konuda anlaşacağız.

Joséphine:

— Ağzından bu sözcüğü duymak, seni böyle görmek için ocaklarını tutuşturan o cehennem ateşlerine kendimi seve seve atardım, diye yanıtladı onu. Sofada kızının ayak seslerini duyarak yerinden fırladı, dışarı çıktı.

— Ne istiyorsunuz Marguerite? diye sordu büyük kızına.

— Anneciğim, Bay Pierquin geldi; eğer yemeğe kalırsa sofra takımı gerekecek, bu sabah vermeyi unutmuşsunuz...

Bayan Claës cebinden bir anahtar destesi çıkardı, kızına uzattı; sofayı süsleyen, maun dolapları göstererek:

— Sağda kızım, dedi. Graindorge takımlarından alın.

Yeniden odaya girdi; yüzüne tatlı, muzipçe bir ifade takındı:

— Madem Balthazar'ım bugün bana dönüyor, dedi. Öyleyse adamakıllı dönsün. Sevgili dostum, odana git, benim için giyin, yemekte Pierquin var. Şu yırtık pırtık elbiseleri çıkar artık. Bak, şu lekelere bak! Şu deliklerin çevresindeki sarartılar, kloridrik asitin ya da sülfürik asitin işi değil mi? Haydi gençleş bakalım. Üstümü değiştirince sana Mulquinier yi yollarım.

Balthazar iki odayı birleştiren ara kapıdan geçmek istedi; kendi odasının içten kilitli olduğunu unutmuştu. Bunun üzerine sofadan çıktı.

Bayan Claës kızını çağırdı:

— Marguerite takımları bir koltuğa koy da gel beni giydir. Martha'yı istemiyorum.

Balthazar Marguerite'i yakalamış, sevinçli bir hareketle kendine doğru çevirmişti:

— Günaydın yavrum, diyordu. Bu muslin giysinle, bu pembe kuşağınla bugün ne güzelsin böyle!

Sonra kızını alnından öptü, elini okşadı. Marguerite annesinin odasına girerken:

— Anneciğim, dedi. Babam beni öptü. Çok sevinçli, çok mutlu görünüyor.

— Yavrucuğum, babanız çok büyük bir adam; üç yıldır ailesinin onuru ve serveti için çalışıyordu; şimdi de araştırmalarının sonuna geldiğine inanıyor. Böyle bir gün hepimiz için bir bayram günü olmalı.

Marguerite:

— Anneciğim, diye yanıtladı onu. Adamlar onu öyle asık suratlı görünce nasıl da üzülüyorlardı bilsen! Yalnız biz değil, onlar da sevinecek... Başka bir kuşak takın, bu çok solmuş.

— Peki ama acele edelim, gidip Pierquin'le görüşmek istiyorum. Nerede o?

— Oturma odasında. Jean'la oynuyor.

— Gabriel'le Félicie neredeler?

— Bahçeden sesleri geliyor.

— Pekâlâ, çabuk aşağıya inin; dikkat edin lale koparmasınlar. Babanız daha bu sene laleleri görmedi, belki bugün sofradan kalkınca görmek ister; Mulquinier'ye de söyleyin, babanıza giyinmesi için ne gerekiyorsa yukarı çıkarsın.

Marguerite gidince Bayan Claës odasının bahçeye bakan pencerelerinden çocuklarına bir göz attı; yeşil parlak kanatları altın beneklerle kaplı bir böceğe, halk arasında terzi kadın denen böceklerden birine bakıyordu çocuklar. Sürmeli pencerenin kanadını biraz yukarı kaldırdı:

— Yaramazlık etmeyin yavrularım, dedi. Oda havalansın diye camı açık bıraktı. Sonra kocasının yeniden dalıp gitmediğinden emin olmak için ara kapıya usulca vurdu. Balthazar kapıyı açtı. Joséphine onu soyunmuş görünce neşeli bir sesle:

— Beni Pierquin'le uzun süre yalnız bırakmazsın değil mi, dedi. Çabuk gel yanıma!

Merdivenleri inerken öyle çevikti ki onu duyan bir yabancı ayak seslerinden topalladığını asla anlayamazdı:

— Beyefendi, sizi kucağında götürürken giysinizi yırtmış, dedi merdivende karşılaştığı oda uşağı. Önemsiz bir bez parçası gerçi ama yontunun çenesini de koparmış; bilmem ya bunu onaracak usta pek çıkmaz. Merdivenimizin onuru gitti. Doğrusu güzel trabzandı.

— Aman Mulquinier'ciğim, onartmayıver, dünyanın sonu değil ya!

Mulquinier kendi kendine söyleniyordu:

— Bunu bile felaket saymıyorlar, neler oldu acaba? Sakın bizim bey *mutlağı* bulmuş olmasın?

Bayan Claës oturma odasının kapısını açtı:

— Hoş geldiniz Bay Pierquin, dedi.

Noter, kuzinine kolunu vermek için koştu ama Bayan Claës kocasından başka kimsenin koluna girmezdi; gülümseyerek teşekkür etti:

— Otuz bin frank için geliyorsunuz, değil mi? diye sordu.

— Evet madam, eve döndüğüm zaman Protez ve Chiffreville'den bir uyarı mektubu aldım. Bay Claës'e her biri beşer bin franklık altı bono çekmişler.

Bayan Claës:

— Aman Balthazar'a bundan söz etmeyin, dedi. Bu akşam bizde yemeğe kalın. Eğer size neden geldiğinizi sorarsa akla yakın bir şey bulup söyleyin lütfen. Bana mektubu verin, ona bu konuyu ben kendim açarım.

Noterin şaşırdığını görünce de:

— İşler yolunda, diyerek sözlerini sürdürdü. Kocam, büyük olasılıkla birkaç aya kadar ödünç aldığı paraları ödeyecektir.

Bu yavaşça söylenmiş sözleri dinlerken noter bahçeden dönen Marguerite'e baktı. Arkasından Gabriel'le Félicie de geliyordu. Bayan Claës'e:

— Bayan Marguerite'i hiç bu kadar güzel görmemiştim, dedi.

Kucağında küçük Jean'la koltukta oturan Bayan Claës başını kaldırdı, kayıtsız bir tavır takınarak noterle kızına baktı.

Pierquin orta boylu, ne zayıf ne şişman bir adamdı. Yüzünün sıradan bir güzelliği vardı; melankoliden çok kedere yakın bir hüzün, düşüncelilikten çok ne olduğu belirsiz bir dalgınlık seçiliyordu bu yüzde. İnsansevmez geçiniyordu ama hem çıkarına, hem de boğazına çok düşkün olduğu için toplumla bağlarını gerçekten koparması olanaksızdı. Genel olarak dalgın bakışları, kayıtsız hali, yapmacık sessizliğiyle derin bir adam izlenimi veriyordu, oysa bütün bunlar, gerçekte yalnızca insanların çıkarlarıyla uğraşan ama hasetlenmekten kendini alamayacak kadar da genç bir noterin boşluğunu, hiçliğini gizliyordu. Claës ailesine girme düşüncesi kendini bütünüyle onlara adamasına yol açabilirdi, eğer içinde açığa vurulmamış bir cimrilik duygusu olmasaydı. Cömert görünüyordu ama metelik sektirmezdi. Değişmesine kendi de bir anlam veremediği halde Claës ona iflas etmiş gibi görününce davranışı çoğu işadamlarınınki gibi keskinleşiyor, sertleşiyor, kabalaşıyor, ne zaman kuzeninin çalışmalarının iyiye gittiğinden kuşkulansa sevecen, yumuşak bir biçime bürünüyor, neredeyse yaltaklanmaya dönüşüyordu. Marguerite Claës ona kimi zaman, sıradan bir taşra noterinin yaklaşması olanaksız bir prenses, kimi zaman da karısı olmayı nimet bilecek yoksul bir kız gibi görünüyordu. Tam bir taşralı, içinde kötülük olmayan bir Flaman'dı aslında. Özverili ve iyi yürekli olduğu bile söylenebilirdi; ama o safça bencilliği niteliklerini gölgeliyor, zaman zaman düştüğü gülünç haller de kişiliğine zarar veriyordu. Tam o anda Bayan Claës noterin Saint-Pierre Kilisesi'nin kapısı önünde nasıl dik dik konuştuğunu anımsadı; deminki sözlerinin davranışlarını

nasıl değiştirdiğini fark etti, düşüncelerinin içyüzünü kavradı; içini okumak istercesine kızına baktı ve kuzenini düşünüp düşünmediğini anlamak istedi, ama Marguerite'in tam bir umursamazlık içinde olduğunu gördü. Kent dedikodularıyla geçen birkaç dakikadan sonra evin efendisi odasından indi; az önce çizmelerinin döşemede gıcırdadığını anlatılmaz bir sevinçle duymuştu karısı. Genç ve hafif bir adamınkini andıran adımları tam bir değişimin habercisiydi sanki. Bayan Claës onun kapıda görünmesini beklerken o kadar heyecanlıydı ki bedenini saran bir ürpertiyi zorlukla bastırdı. Az sonra da Balthazar zamanın moda giysileri içinde göründü. Beyaz ipek çoraplarının üst bölümünü açıkta bırakan gıcır gıcır boyanmış, üstleri devrik çizmeler, mavi çuhadan altın düğmeli bir pantolon, çiçekli beyaz bir yelek, mavi bir frak giymişti. Sakalını özenle düzeltmiş, saçlarını taramış, başına güzel kokular sürmüş, tırnaklarını kesmiş, ellerini yıkamış, neredeyse tanınmayacak hale gelmişti. Çocukları, karısı ve noter yarı bunamış bir yaşlı adam yerine, nazik ve terbiyeli yüzü son derece çekici, kırk yaşlarında bir adam görüyorlardı şimdi karşılarında. Zayıf çizgilerinin açığa vurduğu yorgunluk ve acılar, kemiklerine yapışmış derisi bile bir tür zariflik veriyordu bu yüze.

— Günaydın Pierquin, dedi Balthazar Claës.

Yeniden babalığına, kocalığına dönen kimyacı en küçük çocuğunu karısının dizlerinden aldı, havalara kaldırdı, hızla indirdi, sonra durmadan kaldırdı indirdi, kaldırdı indirdi... Notere:

— Şu küçüğe bakın, dedi. Bu kadar güzel bir yavru sizde evlenme isteği uyandırmıyor mu? İnanın bana sevgili dostum, aile yaşamının keyifleri insana her derdini unutturuyor.

Jean'ı "Hooop!" diye havaya kaldırıyor, "Güüüm!" diye yere indiriyordu. Hooop! Güüüm!

Çocuk kendini bir tavanda bir yerde buldukça gülmekten katılıyordu. Annesi gözlerini başka yana çeviriyor, heyecanını belli etmek istemiyordu; çünkü basit görünen bu oyun, onun için aile yaşamında büyük bir değişiklik demekti. Balthazar Claës:

— Nasılsın bakalım? diyerek çocuğu yere bıraktı, gidip bir koltuğa oturdu.

Çocuk, pantolonu çizmelerin kulaklarına bağlıyan altın düğmelerin parıltısına kapılarak babasına doğru koştu. Babası onu kucaklayarak:

— Ne şeker şeysin sen, dedi. Tam bir Claës'sin, bak, dimdik yürüyorsun.

Büyük oğlunun da kulağını tutup bükerek:

— Söyle bakalım Gabriel, dedi. Père Morillon ne âlemde? Çeviri ödevlerinle baş edebiliyor musun? Matematiği adamakıllı söktün mü?

Sonra ayağa kalktı, Pierquin'e doğru gitti, kendine özgü o sevecen nezaketiyle:

— Sevgili dostum, dedi. Belki bana soracağınız bir şey vardır.

Noterin koluna girdi, onu bahçeye doğru götürürken:

— Gelin lalelerimi görün, diye ekledi.

Bayan Claës kocasının odadan çıkışına baktı; onu yeniden bu denli genç, bu denli tatlı dilli, bu denli kendisi olmuş görünce sevincini tutamadı, ayağa kalktı, kızını belinden yakalayıp öptü.

— Marguerite'ciğim, sevgili yavrum, dedi. Bugün seni her zamankinden çok seviyorum.

— Babamı ne zamandır bu kadar sevimli görmemiştim, diye yanıtladı Marguerite onu.

Lemulquinier yemeğin hazır olduğunu haber verdi. Bayan Claës, Pierquin'in kolunu uzatmasına meydan vermemek için önceden Balthazar'ın koluna girdi; bütün aile yemek odasına geçti.

Bu odanın tavanı, açıkta bırakılmış ama resimlerle bezenmiş ve her yıl yıkanıp temizlenen kirişlerden oluşuyordu; çevrede meşe ağacından yapılma yüksek raflı dolaplar vardı ve bu raflarda atalardan kalma sofra takımlarının en ilgi çekici parçaları göze çarpıyordu. Duvarlar menekşe rengi derilerle kaplanmış, üstlerine altın sırmalarla av resimleri işlenmişti. Raflı dolapların üstünde, orada burada özenle yerleştirilmiş tuhaf kuştüyleri, ender bulunur deniz kabukları parlıyordu. Dört köşe biçimli, bükme sütunlu, küçük arkalıkları püsküllü bir kumaşla kaplı iskemleler on altıncı yüzyıl başlarından beri değiştirilmemişti. Bir zamanlar o kadar moda olmuştu ki bu iskemleler, Raphaello bile *Madonna della Seggiola* tablosunda böyle bir iskemle resmi yapmıştı. Ahşapları kararmıştı ama yaldızlı çivileri yeni gibi parlıyordu; özenle yenilenmiş kumaşları da çok güzel bir kırmızı renkteydi. Flandre geleneği İspanyol yenilikleriyle birlikte, olduğu gibi yaşıyordu bu odada. Masadaki sürahilerin, şişelerin yuvarlak karınlı antik biçimlerden gelen saygın bir havası vardı. Bardaklar Hollanda ya da Flaman okulunun bütün tablolarında görülen o eski, yüksek ayaklı bardaklardandı. Bernard de Palissy tarzında renkli figürlerle süslü, gre seramik* yemek takımı İngiliz Wedgwood fabrikasının ürünüydü. Gümüş takımlar tam bir aile takımıydı; som gümüşten yapılma, dört köşe yüzlü, dolu kabartmalı parçaların her biri farklı işlenmiş, farklı tarzda, farklı biçimdeydi ve Claës'lerin zengin olmaya başladıkları günden bu yana servetlerinin nasıl geliştiğini gösteriyordu. Peçetelere bütünüyle İspanyol modasına uygun püsküller takılmıştı. Sofra örtülerine gelince, bunların en güzellerine sahip olmanın Claës'ler için bir onur sorunu olduğunu herkes kestirebilir sanırım. Bu takımlar, bu gümüşler, ailenin gündelik kullanımına ayrılmış şeylerdi. Ziyafetlerin verildiği öndeki evin bambaşka bir zenginliği

---

* İçine çok ince kum karışmış bir tür kil ve bununla yapılan seramik türü.

vardı; oradaki harikalar özel günler için saklanıyor, bu da gündelik kullanımla âdeta gözden düşen eşyaların yitirdiği o şatafatlı havayı veriyordu onlara. Arka bölümdeyse her şey sadeliğin, saflığın damgasını taşıyordu. Son bir ayrıntı: Dışarıda pencereler boyunca uzanan bir asma, üzüm ve yapraklarıyla pencereleri dört bir yandan sararak tadına doyulmaz bir görünüm oluşturuyordu.

Pierquin, Flaman ve Hollandalı aşçı kadınların, içine yuvarlanmış küçük köftelerle kızarmış ekmek parçaları koydukları kekikli çorbadan bir tabak dolusu alırken:

— Siz geleneklere sadık kalıyorsunuz Madam, dedi. İşte babalarımızın evinde pazar günleri içilen çorba. Bu tarihe geçmiş çorba Hollanda düzlüklerinde artık yalnızca sizin evde, bir de amcam Des Raquets'lerde içilebilir... Ah! Özür dilerim, yaşlı Bay Savaron de Savarus de Tournai'deki evinde bu çorbadan ikram etmeyi bir onur sayıyor hâlâ; ama bundan başka hiçbir yerde eski Flandre'dan eser kalmadı. Şimdi mobilyalar Yunan tarzında yaptırılıyor; her yerde miğfer, kalkan, mızrak ve Romalıların o ünlü baltalı demetleri. Herkes evini baştan yaptırıyor, eski eşyalarını satıyor, gümüş takımlarını eritiyor ya da Sevres porselenleriyle değiştiriyor; oysa Sevres porselenleri, ne eski Saksonya'ların ne de Çin işlerinin yerini tutar. Doğrusunu isterseniz, benim ruhum hâlâ Flandre'lı. Tenekecilerin, o bakır ya da kalay kakmalı güzel mobilyalarımızı ahşabı ya da madeni fiyatına aldıklarını görmüyor muyum, içim kan ağlıyor. Ama toplum deri değiştirmek istiyor sanırım. Güzel sanatlardaki yöntemlere dek her şey yitip gidiyor! İşin içine acele karıştı mı hiçbir şey doğru dürüst yapılamaz. Paris'e son yolculuğumda beni Louvres'daki resimleri görmeye götürdüler. İnanın bana, şu havası, derinliği olmayan, ressamların sanki boya sürmeye korktuğu şu tuvaller yok mu, hepsi boş levha bence. Bir de bizim eski resim okulumuzu yıkacaklarmış... Şaşarım doğrusu!..

Balthazar:

— Bizim eski ressamlarımız, renklerin değişik bileşim olanaklarını ve dayanıklılığını boyaları güneşin, yağmurun etkisine bırakarak incelerlerdi, diye yanıtladı onu. Ama haklınız var, bugün sanatın maddesel kaynakları her zamankinden daha az işleniyor.

Bayan Claës konuşulanları dinlemiyordu. Ama noterin "porselen takımlar moda" dediğini duyunca aklına hemen parlak bir düşünce geldi; erkek kardeşinden kalan ağır gümüş takımları satıp kocasının otuz bin frank borcunu ödemeyi düşündü. Konuşulanlara yeniden kulak verdiğinde, Balthazar notere:

— Ya! diyordu. Demek Douai'de benim çalışmalarımla ilgileniyorlar?

Pierquin:

— Evet, diye yanıt verdi. Herkes bu kadar parayı nereye harcadığınızı merak ediyor. Dün başkan, sizin gibi bir adamın felsefe taşını aramasına üzüldüğünü söylüyordu. Ben de onlara: Bay Claës bu işin olanaksızla boy ölçüşmek anlamına geldiğini bilecek kadar okumuş yazmış, Tanrı'yı alt etmeye kalkışmayacak kadar da dindar biridir; ayrıca –bütün Claës'ler gibi– parasını pulunu havacıvaya saçmayacak bir hesap kitap adamıdır, dedim. Bununla birlikte, bir köşeye çekilmenizden duyulan genel üzüntüye katıldığımı da itiraf etmeliyim. Sanki bu kentten değilsiniz artık. Doğrusu, kuzinim, gerek sizin hakkınızda, gerekse Bay Claës hakkında herkesin söylediği güzel sözleri duymuş olsaydınız gerçekten koltuklarınız kabarırdı.

— Beni en azından gülünç duruma düşürecek bu suçlamaları yalanlamakla iyi bir akraba olduğunuzu kanıtlamışsınız, diye yanıtladı onu Balthazar. Demek Douai'liler beni mahvolmuş sanıyorlar! Bak sevgili dostum Pierquin, iki ay sonra evlenme yıldönümümü kutlamak için öyle bir ziyafet

vereceğim ki, görkemi ve gösterisiyle, yalnızca paraya değer veren sevgili yurttaşlarımın gözündeki saygınlığımı hemen geri getirecek.

Bayan Claës kıpkırmızı kesildi. İki yıldır bu kutlama unutulmuştu. Tıpkı zaman zaman alışılmadık bir zekâ belirtisi gösteren deliler gibi Balthazar'ın da, hiç bu kadar sevecen, bu kadar hoşsohbet olduğu görülmemişti son zamanlarda. Çocuklarıyla bol bol ilgilendi. Zariflikle, incelikle, yerinde sözlerle dolu konuşması çok çekiciydi. Uzun süredir savsakladığı babalığına dönüşü karısına verebileceği en güzel ziyafetti aslında ve Bayan Claës'in gözünde, yürekten yüreğe duyulan ve çok hoş bir duygu birliğini kanıtlayan o sürekli yakınlık, kocasının sözleriyle bakışlarında yeniden belirmişti.

İhtiyar Lemulquinier de gençleşmiş gibiydi; gizli umutlarının gerçekleşmesinden doğan alışılmadık bir neşeyle gidip geliyordu ortalıkta. Efendisinin tavırlarında ansızın meydana gelen bu değişiklik Bayan Claës'den çok onun için anlamlıydı. Ailenin mutluluk gördüğü yerde bir servet görüyordu uşak. Çalışmalarında Balthazar'a yardım ede ede deliliğini de almıştı. Belki aradığı şey elinin altından kaçtıkça kimyacının yaptığı tek tük açıklamalardan bu araştırmaların önemini kavradığı için, belki insanoğlunun doğuştan taklide eğilimi yüzünden birlikte yaşadığı adamın düşüncelerini benimsediği için Lemulquinier, efendisine karşı hayranlık, korku, bencillik karışımı duygular besliyor, onda gizemli güçler bulunduğuna inanıyordu. Halk piyango gişesine ne gözle bakarsa o da laboratuvara o gözle, örgütlenmiş bir umut kapısı gözüyle bakıyordu. Her akşam yatarken kendi kendine:"Yarın belki de altın içinde yüzeceğiz!" diyordu. Ertesi gün de bir gün önceki gibi güçlü bir inançla uyanıyordu. Adına bakılırsa Flaman bir ailedendi. Eskiden halk arasında herkes mesleğine, doğduğu yere, bedeninin biçimine ya da huyuna suyuna göre bir takma adla

anılırdı. Bu takma adlar bu adamların kölelikten azat edilince kurdukları kentsoylu ailelerinin de soyadları olurdu. Flandre'da keten ipliği satanlara *mulquinier* denir; büyük olasılıkla yaşlı uşağın ataları arasında kölelikten kensoyluluğa geçen adamın mesleği de iplikçilikti ve sonradan, ne olduğunu bilmediğimiz kimi felaketler bu iplikçinin torununu yeniden eskisi gibi köle, ama bu kez ücretli köle yapmıştı. Flandre'ın tarihi, ipliği, ticareti, kolay söylendiği için Mulquinier diye çağrılan bu yaşlı uşakta özetlenmiş gibiydi. Gerek huyunda suyunda, gerekse yüzünde kendine özgü bir şeyler vardı. Çiçek hastalığından kalma bir sürü parlak beyaz çukurcuk, üçgen biçimli geniş ve uzun yüzüne korkunç bir hava veriyordu. Zayıf, uzun boyluydu. Yürüyüşü ağırbaşlı ve gizemliydi. Tıpkı başındaki sarı düz peruka gibi hafif portakal rengine kaçan küçük gözleri her zaman yan yan bakardı. Dış görünüşü de uyandırdığı meraka uygun düşüyordu böylece. Efendisinin sırlarını bilen, çalışmaları konusunda tek söz etmeyen bir yardımcı olması ona apayrı bir çekicilik veriyordu. Paris Sokağı'nda oturanlar yoldan geçerken korkuyla karışık bir ilgiyle bakarlardı Lemulquinier'ye: Çünkü sorularını kehanetler savurarak yanıtlar, hep büyük hazinelerden dem vururdu. Efendisine gerekli olduğunu bildiği için burnu büyüktü biraz ve kapı yoldaşlarının üstünde can sıkıcı bir tür yetkesi vardı; bundan yararlanarak öyle ayrıcalıklar elde etmişti ki neredeyse evin efendisi olmuştu. Aileye son derece bağlı olan Flaman hizmetçilerin tersine Balthazar'dan başka kimseyi sevmezdi. Bayan Claës bir şeye üzülse ya da aile içinde sevindirici bir şey olsa her zamanki ağırkanlılığıyla tereyağlı ekmeğini yer, birasını içerdi.

Yemek bitince Bayan Claës kahveleri bahçenin ortasını süsleyen lale kümelerinin önünde içmeyi önerdi. Adları küçük arduvaz levhalara yazılı lale saksıları yere gömülmüş ye bir piramit biçiminde dizilmişlerdi. Piramidin tepesine

"Ejder Ağzı" adı verilen ve Balthazar'dan başka kimsede bulunmayan lale oturtulmuştu. Tulipa Claësiana adıyla da anılan bu çiçek yedi rengi bir araya getiriyordu ve uzun kıvrımlarının kenarları yaldızlı gibiydi. Birkaç kez on bin florinlik önerileri geri çeviren Balthazar'ın babası bu laleden tek bir tohum çalınmaması için öylesine dikkat ederdi ki, çiçeği hep salonda tutar ve çoğu zaman bütün gününü onu seyrederek geçirirdi. Kocaman, dimdik ve kaskatı sapı gözalıcı bir yeşil renkteydi. Bitkinin oranlarıyla tam bir uyum içindeki çiçeğinin renkleri, bir zamanlar bu görkemli türe bütün değerini veren o keskin parlaklıkla ışıldıyordu. Noter bir kuzinine, bir de binbir renkli çiçek kümelerine bakarak:

— Burada otuz-kırk bin franklık lale var, dedi.

Bayan Claës batan güneşin ışıklarının mücevhere çevirdiği bu çiçekleri seyrederken öylesine kendinden geçmişti ki bu noterce düşüncenin anlamını pek kavrayamadı. Noter Balthazar'a döndü ve sözlerini:

— Neye yarar bunlar? diye sürdürdü. Satsanız daha iyi edersiniz.

Claës kırk bin franka aldırış etmeyen bir adam tavrı takınarak:

— Yok canım! dedi. Benim paraya mı ihtiyacım var?

Bir an kimse konuşmadı; çocukların sesleri duyuluyordu:

— Anne şu laleye bak!

— Ah! Şu ne güzel!

— Bunun adı ne?

Balthazar ellerini kaldırıp umutsuz bir hareketle birleştirerek:

— İnsan aklı için ne anlaşılmaz şey! diye bağırdı. Farklı dozlarda bir hidrojen oksijen bileşimi aynı ortamda ve aynı maddeden, her biri başka bir sonuç demek olan bu renkleri doğurabiliyor.

Karısı bu sözlerdeki terimleri biliyordu ama çok hızlı söylendiği için yeterince kavrayamamıştı. Balthazar sevgili

bilimiyle karısının da ilgilenmiş olduğunu anımsadı, ona gizemli bir işaret yaparak:

— Söylediğimi anlasan da ne demek istediğimi bilemezsin! dedi.

Sonra her zamanki derin düşüncelerine daldı sanki. Pierquin, Marguerite'in elinden kahve fincanını alırken:

— Sanırım, dedi.

Sonra Bayan Claës'e dönerek usulca:

— Can çıkar, huy çıkmaz, diye ekledi. Siz konuyu ona kendiniz açın, ne olur! Şeytan gelse onu bu dalgınlıktan çekip alamaz artık. Yarına kadar böyle gider.

Pierquin onu duymazlıktan gelen Claës'e veda etti, sonra annesinin kucağında oturan Jean'ı öptü ve saygıyla yerlere kadar eğilerek gitti. Sokak kapısının kapandığı duyulunca Balthazar Joséphine'in beline sarıldı. Yapmacık dalgınlığının doğurabileceği endişeyi gidermek için karısının kulağına:

— Nasıl da bilirim onu kaçırtmanın yolunu, diye fısıldadı.

Bayan Claës gözlerine dolan yaşları göstermekten çekinmeyerek başını kocasına doğru çevirdi; ne de tatlı ağlıyordu! Alnını Balthazar'ın omzuna dayadı, Jean'ı kucağından yere kaydırdı, biraz durduktan sonra:

— Haydi içeri girelim, dedi.

Balthazar bütün akşamı neredeyse çılgınca bir neşe içinde geçirdi; çocuklarına bin türlü oyun uydurdu; kendi de o kadar eğlendi ki karısının iki üç kez odadan çıktığını görmedi. Saat dokuz buçukta Jean yatmaya gittikten sonra Marguerite kız kardeşinin soyunmasına yardım edip aşağıya inince annesini büyük koltuğa oturmuş buldu; babası, ellerinden tutmuş onunla konuşuyordu. Marguerite onları rahatsız etmekten çekinerek bir şey söylemeden odadan çıkmak istedi; ama Bayan Claës kızını fark etti.

— Geliniz Marguerite, geliniz yavrum! diye seslendi.

Kızını kendine doğru çekerek sevgiyle alnından öptü.

— Kitabınızı odanıza götürün, dedi. Hem de erken yatın.

Balthazar da:

— İyi geceler kızım, dedi.

Marguerite babasını öperek çıktı. Claës'le karısı bir süre yalnız kaldılar. Bahçenin artık iyice kararmış, alacakaranlıkta güçlükle seçilen yeşilliklerinde solan gün sonu ışıklarını seyrettiler. Neredeyse bütünüyle gece olduğunda Balthazar heyecanlı bir sesle karısına:

— Odamıza çıkalım, dedi.

İngiliz törelerince kadınların odalarının kutsal ilan edilmesinden çok çok önce kimse bir Flaman kadınının odasına ayağını atamazdı. Bu ülkenin ev kadınları için bir erdem gösterisi değildi bu, çocukluktan kalma bir alışkanlık, eve yönelik bir saygı, bir tür boş inançtı ve yatak odasını içinde sevecen duyguların kaynaştığı, sadelikle toplum yaşamının en tatlı, en kutsal yanlarını bir araya getiren, tadına doyulmaz bir tapınağa çevirirdi. Bayan Claës gibi özel bir durumda bulunan her kadının çevresine en zarif eşyaları toplamak istemesi doğaldı ama o, arasında yaşadığımız eşyaların duyguları ne denli etkilediğini bildiği için bunu çok ince bir beğeniyle yapmıştı. Güzel bir kadın için bir lüks sayılabilirdi bu; onun içinse bir gereksinimdi. "Güzel kadın olunur!" sözünün ne kadar doğru olduğunu kavramıştı. Napoléon'un ilk eşinin tüm davranışlarını yönlendiren özdeyişti bu ama çoğu zaman ona sahte bir hava vermişti. Oysa Bayan Claës her zaman doğal ve sadeydi. Balthazar karısının odasını iyi bildiği halde artık yaşamın maddesel yanlarına ilgisi kalmadığı için içeri girdiğinde bu odayı ilk kez görüyormuş gibi tatlı bir ürperme geçirdi. Ustalıkla yerleştirilmiş büyük Çin porseleni vazoların uzun boyunlarından yükselen lalelerin parlak renkleri ve etkisini ancak en neşeli boru sesleriyle kıyaslayabileceğimiz bir ışık bolluğu muradına ermiş bir kadının taşkın sevincini sergiliyordu her yerde. Mum ışıkları açık

gümüş rengi ipeklilerin, ketenlerin üstüne uyumlu parıltılar serpiyor ve bu kumaşların tekdüzeliği bir iki eşyanın üstüne aşırıya kaçmadan serpiştirilmiş altınların ışıltısı ve mücevher demetlerine benzeyen çiçeklerin değişken renkleriyle çeşitleniyordu. Bu hazırlıkların sırrı Balthazar'dı, hep Balthazar!.. Joséphine bütün sevinçlerinin, bütün acılarının kaynağı olduğunu bundan daha iyi söyleyemezdi ona. Bu oda görünüşüyle gönle ferahlık veriyor, bütün kederli düşünceleri uzaklaştırıyor, insanda yalnızca saf, pürüzsüz bir mutluluk duygusu bırakıyordu. Çin'den getirilmiş duvar kumaşlarından çevreye, insanı yormadan bedene işleyen çok hoş bir koku yayılıyordu. Ve son olarak, sıkı sıkıya kapatılmış perdeler bir yalnız kalma arzusunun yanı sıra en hafif sesle söylenmiş şeyleri bile duyabilme isteğini ve yeniden ele geçirilmiş kocanın bakışlarını o odaya kapatmak gibi kıskançlık kokan bir niyeti açığa vuruyordu. Alnının iki yanından iki karga kanadı gibi dökülen dümdüz, siyah ve güzel saçlarıyla bezeli Bayan Claës boynuna kadar yükselen ve uzun pelerini fıkır fıkır, dantelli bir sabahlık giymişti; dışarının gürültüsünü içeri geçirmeyen kalın kumaştan kapı perdesini de örttü ve oradan, ocağın yanında oturan kocasına neşeyle gülümsedi. Zaman zaman yüzlerine vuran ruhlarıyla güzelleşen akıllı kadınlar böyle bir gülümsemeyle dayanılmaz umutlar dışavurmayı bilirler. Bir kadın için en büyük çekicilik, sürekli olarak erkeğin yüce gönüllüğüne sığınması ve zayıflığını ona gurur verecek, onun en yüce duygularını ayaklandıracak biçimde zarif bir edayla belli etmesidir. Zayıflığın kabullenilmesinde büyülü bir baştan çıkarıcılık yok mudur her zaman? Perdenin halkaları ahşap çubuğun üstünde boğuk bir ses çıkararak kayınca Bayan Claës kocasına döndü; zarifçe ilerleyebilmek için elini bir iskemleye dayadı; beden kusurlarını örtmek ister gibiydi o anda ve sanki kocasını yardıma çağırıyordu. Bakışları kendine çekerek ve doyurarak gri zemin üstünde büsbütün meydana çıkan bu zeytin karası

başı seyrederken bir an kendinden geçen Balthazar, karısını almak için yerinden kalktı, onu kanepeye kadar götürdü. Kadının istediği de buydu zaten. Kocasının ellerini elektrik saçan avuçlarında tutarak:

— Bana araştırmalarının sırrını açma sözünü vermiştin, dedi. Kabul et ki bu sırrı öğrenmeyi hak ettim ben; seni anlayabilmek için Kilise'nin yasakladığı bir bilimi öğrenmeye kalkışma cesaretini bile gösterdim. Merak ediyorum, ne olur hiçbir şey saklama benden! Söyle, nasıl oldu da bir akşam seni onca mutlu bırakmışken, sabaha böyle kaygılar içinde uyandın?..

— Kuzum sen kimyadan söz etmek için mi bu kadar süslenip püslendin?..

— Sevgili dostum, senin gönlünün kapılarını bana biraz daha açacak bir sırrı öğrenmek dünyanın en büyük zevki olmaz mı benim için? Ruhların anlaşması yaşamdaki en büyük mutluluk değil de nedir? Sevgin bütün saflığıyla, olduğu gibi geri geliyor bana bugün ve ben, bunca zaman beni ondan yoksun bırakacak kadar güçlü bir düşünce ne olabilir, bilmek istiyorum. Evet, ben bu düşünceyi bütün kadınları kıskanacağımdan daha çok kıskanıyorum. Sevgi büyüktür ama sonsuz değildir. Oysa bilimde öyle sonsuz derinlikler var ki senin oralara yalnız gitmene dayanamam. Aramıza girebilecek her şeyden nefret ediyorum. Peşinde koştuğun o şana şöhrete ulaşırsan bu beni mutsuz eder. Böyle bir başarı büyük hazlar vermez mi sana? Oysa bayım, duyacağınız hazların kaynağı yalnızca ben olmalıyım!

— Hayır meleğim, beni bu güzel yola götüren bir düşünce değil, bir adam.

Bayan Claës korku içinde:

— Bir adam mı? diye sordu.

— Anımsıyor musun Pépita, 1809 yılında Polonyalı bir subayı konuk etmiştik?

— Nasıl anımsamam! Onun alev saçan gözlerini, kaşlarının üstündeki çukurlarda yanan cehennem ateşlerini,

saçsız kocaman başını, kalkık bıyıklarını, köşeli, yıpranmış yüzünü bunca sık anımsıyor olmama sinirlenmişimdir her zaman. Yürüyüşünde ne korkunç bir dinginlik vardı. Hanlarda yer bulunsaydı burada kesinlikle yatırmazdım...

— Bu Polonyalı soylu, Bay Adam de Wierzchownia'ydı.* Gece sen bizi salonda yalnız bırakınca nedense söz kimyadan açıldı. Parasızlık yüzünden bu bilimi yarı yolda bıraktığını, asker olduğunu öğrendim. Yanlış anımsamıyorsam bir bardak şekerli su sayesinde aynı konuyla ilgilendiğimizi fark etmiştik. Mulquinier'ye bize parça şeker getirmesini söylediğim zaman yüzbaşı şaşkınlığını belirten bir hareket yaptı.

"Kimyayla mı uğraştınız?" diye sordu.

"Lavoisier'yle birlikte," yanıtını verdim.

"Ne mutlusunuz," dedi, "Hem boş zamanınız var, hem de zenginsiniz!"

İçini çekti. Kafası ya da yüreğindeki cehennem azabını açığa vuran bir iç çekmeydi bu. Öyle ateşli, öyle anlamlı bir iç çekme ki sözle anlatılmaz. Düşüncesini içimi donduran bir bakışla noktaladı. Biraz durduktan sonra, Polonya bir yarı ölü haline gelince** İsveç'e sığındığını söyledi. Orada öteden beri büyük bir heves duyduğu kimyayla uğraşarak avunmaya çalışmıştı.

"Görüyorum ki, dedi, siz de benim gibi Arap zamkı, şeker ve nişastanın toz haline getirildiklerinde bütünüyle birbirine benzer maddeler haline geldiğini, çözümlemede de *nitelik* açısından aynı sonucu verdiklerini biliyorsunuz."

---

* Bu ad, romanın yazıldığı 1834 yılında Balzac'ın metresi olan Madam Hanska'nın atalarının Ukrayna'daki topraklarının adıdır. Romancı, sevgilisine yazdığı bir mektupta şunları söyler: "Bir Polonyalıya Mösyö de Wierzchownia adını verip onu sahneye çıkartırken bir çocuk gibi eğlendim... Kâğıda basılmış haliyle bu adın beni nasıl heyecanlandırdığını bilemezsiniz!"

** 1794'te Polonya'nın Ruslar karşısında uğradığı büyük yenilgiden söz ediliyor.

Bir süre daha sessiz kaldı. İçime işleyen bir bakışla beni süzdükten sonra gizlice ve alçak sesle çok etkileyici şeyler söyledi. Bugün bunların yalnızca genel anlamı aklımda kaldı ama sesinde öyle bir coşku, öyle ateşli vurgular, hareketlerinde de öyle bir güç vardı ki beni ta içimden sarstı; örsün üstündeki demire vuran çekiç gibi zihnimi etkiledi, işte sana, Tanrı'nın Yeşaya peygamberin dudaklarına değdirdiği kor gibi beni etkileyen bu düşüncelerin bir özeti. Lavoisier'yle çalıştığım için iyice kavramıştım bunların anlamını:

"Bayım, demişti, görünüşte onca farklı olan bu üç maddenin eşdeğerliliği beni, doğanın ürettiği her şeyin aynı ilkeden geldiği düşüncesine yöneltti. Çağdaş kimya çalışmaları doğal varlıkların büyük bir bölümü için bu yasanın doğruluğunu kanıtlamış durumda. Kimya doğayı iki farklı bölüme ayırıyor: Canlı doğa, cansız doğa. Az çok gelişmiş bir organizma sergileyen, daha doğrusu hareket yeteneği azalıp çoğaldıkça duyguları da azalıp çoğalan, bitki ya da hayvan, bütün varlıkları içine alan canlı doğa kuşkusuz dünyamızın en önemli parçasıdır. Kimyasal çözümleme bu türden ürünleri dört basit maddeye indirger. Bunlardan üçü gazdır: Azot, hidrojen, oksijen; biri de maden olmayan, basit, katı bir madde: Karbon. Oysa çeşidi az, hareketten, duygudan yoksun, giderek –Linné'nin* kabul eder gibi görünmesine karşın– çoğalma özelliği de olmayan cansız doğa elli üç basit maddeden oluşur ve bütün türleri bunların çeşitli biçimlerde birleşmesinden ortaya çıkar. Sonuçlar açısından bunca yoksul bir alanın ilkeler açısından bunca zengin olması akla yakın bir şey mi sizce? Benim eski öğretmenim, bu elli üç maddenin ortak bir ilkesi olduğu ama bu ilkenin bugün yok olmuş bir gücün etkisiyle

---

* Carl Linnaeus ya da Carl von Linné (1707-1778); İsveçli bilim adamı ve düşünür; canlı organizmaların sınıflandırılması konusunda öncü çalışmalarıyla tanınır.

biçim değiştirdiği kanısındaydı; ona göre insan dehası bu gücü yeniden yaşatabilmeliydi. Şimdi bir an, bu gücün yeniden etkin hale getirildiğini düşünün: Tekli bir kimyamız olurdu. Canlı ve cansız doğalar büyük olasılıkla aynı dört ilkeye dayandırılabilirdi. Giderek bir olumsuzluk sayılması gereken azotu da bileşenlerine ayırabilirsek geriye üç ilke kalırdı. Böylece, haksız yere alay ettiğimiz Ortaçağ simyacılarının ve eskilerin o büyük Üçlü'süne yaklaşmış olurduk. Çağdaş kimya henüz yalnızca bunlardan oluşuyor. Epeyce bir şey bu ama yine de az. Epeyce bir şey, çünkü kimya hiçbir zorluk karşısında gerilememeye alıştı. Az şey, çünkü geride yapılacak daha bir sürü iş var. Bu güzel bilime rastlantının çok yardımı dokundu. Şu billurlaşmış saf karbon damlası elmas insanın yapabileceği şeylerin sonuncusu gibi görünmüyor muydu? Eski simyacılar, altının bileşenlerine ayrılabilir ve bu yüzden yapılabilir bir madde olduğuna inandıkları halde elmas üretme düşüncesi önünde geriliyorlardı. Oysa biz elmasın ne olduğunu öğrendik ve bileşiminin yasasını keşfettik. Ben daha da ileri gittim. Uzun zamandan beri insanları uğraştıran o gizemli üçlünün günümüzün belirli bir noktaya yönelmeyen çözümlemeleriyle bulunamayacağını bir deney bana gösterdi. Önce size kendi deneyimi anlatayım. Tere tohumlarını (canlı doğadan herhangi bir madde almış olmak için) kükürt tozuna (yine basit bir madde almış olmak için) ekin. Bilmediğimiz bir şeyin filizlenmeye karışmaması için tohumları damıtılmış suyla sulayın. Böylece tohumlar bilinen bir yerde, kimyasal çözümleme aracılığıyla tanıdığımız maddelerle beslenerek filizlensin ve sürsünler. Bu bitkilerin saplarını uzadıkça, birkaç kez kesin; epeyce bir miktar elde etmelisiniz ki yaktığınız zaman üstünde işlem yapabilecek kadar çokça kül bıraksın. Bu külleri incelerseniz içinde –sanki tere su kenarında bir toprakta bitmiş gibi– silisyum asidi, alümin, kalsi-

yum fosfat, kalsiyum karbonat, magnezyum karbonat, sülfat, potasyum karbonat ve demir oksidi bulursunuz. Oysa bu maddeler ne bu bitkiye toprak işlevi üstlenen ve basit bir madde olan kükürtte, ne de tereleri suladığımız bileşimi belli suda vardır; bu maddeler tohumda da bulunmadığına göre, bunların varlığını ancak terenin ve onun ortamını oluşturan şeylerin içinde bulunduğunu varsaydığımız ortak bir öğeyle açıklayabiliriz. Demek ki havanın, arı suyun, kükürt tozunun ve terenin çözümlenmesiyle elde edilen öğelerin, yani potasyum, kireç, magnezyum, alüminyum, vb.'nin –tıpkı güneşin yaptığı gibi– atmosferde dolaşan ortak bir ilkeleri olması gerekir. Bu yadsınması olanaksız deneyden ben, *Mutlak* dediğimiz şeyin var olduğu sonucunu çıkarıyorum! Tek bir gücün etkisi altında değişen, her varlık için aynı bir öğe; işte *mutlak* kavramının önümüze koyduğu ve bana *araştırmaya değer* görünen sorunun belirgin ve açık sunumu. Bu noktada, insanlığın her çağda önünde eğildiği o gizemli üçlüyle de karşılaşırsınız: Hammadde, araç ve sonuç. Bu korkunç üç sayısı insanla ilgili her şeyde karşınıza çıkacaktır; dinlerin, bilimlerin, yasaların üstündedir o. Savaş ve yoksulluk benim çalışmalarımı burada durdurdu. Siz Lavoisier'nin öğrencisisiniz; zenginsiniz, zamanınız da var; demek ki size öngördüklerimden söz edebilirim. İşte deneylerimin bana gösterdiği yol: TEK MADDE, üç gazla karbonun ortak ilkesi olmalı. ARAÇ, artı ve eksi elektriğin ortak ilkesi olmalı. Bu iki gerçeği kesinleştirecek kanıtların keşfine doğru gidin, bütün doğa olaylarının asıl nedenini bulursunuz." Sonra da, "Ah Mösyö!" demişti, "İnsan mutlağın varlığını duyumsayıp, burada –bunu söylerken alnına vurmuştu– evrenin gizini taşıyorsa eğer, ne yaptıklarını bilmeden saati gelince birbirine saldıran insan sürülerinin peşinden süreklenerek yaşayabilir mi? Şimdiki yaşamını, bir düşün tam tersi. Bedenim gidip geliyor, hareket ediyor, ateşin, insanların, topların arasında dolaşı-

yor; hor göre göre boyun eğdiği bir gücün keyfine bağlı, Avrupa'yı bir baştan bir başa katediyor. Ruhumun bütün bunlardan haberi bile yok; bir düşünceye dalmış, bu düşünceyle uyuşmuş, kıpırdamadan duruyor; aynı toprağa ekilen birbirinin bütünüyle benzeri tohumlardan kiminin beyaz, kiminin sarı çiçekler açmasını sağlayan o ilkenin, mutlağın peşinde. Bu olgu ipekböceklerine de uygulanabilir: Aynı yapraklarla beslenen, görünürde bünyece birbirinden farksız olan ipek böceklerinin kimisi sarı, kimisi beyaz ipek yapıyor. Sonuç olarak insan için de durum aynı; onun da çocukları kendi dölünden geldiği halde kimi zaman ne kendine, ne de annelerine benziyor. Bu olaydan çıkacak mantığa uygun sonuç doğadaki bütün olayların nedenini de kapsamaz mı? Tanrı'nın her şeyi en basit yoldan yarattığına inanmak Tanrı hakkındaki düşüncelerimize tamı tamamına uymuyor mu? Pythagorasçıların bütün sayıları doğuran ve maddenin birliğini simgeleyen BİR'e; ilk bileşimin ve bütün birleşmelerin örneği İKİ'ye; her çağda Tanrı'yı, yani Madde'yi, Güç'ü ve Ürün'ü simgeleyen ÜÇ'e duydukları büyük hayranlık mutlağa ilişkin belirsiz bilgileri geleneksel açıdan özetlemiyor muydu? Stahl, Becher, Paracelsus, Agrippa gibi gizli nedenlerin peşine düşmüş bütün büyük adamların parolası *Trismegistus*, yani büyük üçlü değil miydi? Simyayı, bu üstün kimyayı yermeye alışık bilgisizler, bizim, bu büyük adamların tutkulu araştırmalarını haklı çıkarmaya çalıştığımızı bilmiyorlar kuşkusuz. Mutlağı ele geçirince hareketin yakasına yapışacağım. Ben barutla beslenirken, insanlara boş yere ölmelerini buyururken, eski öğretmenim keşif üstüne keşif yığıyor, mutlağa doğru uçuyor! Oysa ben bir bataryanın dibinde köpekler gibi öleceğim."

Zavallı büyük adam biraz sakinleştikten sonra dokunaklı bir içtenlikle, "Eğer yapılacak bir deney bulursam ölmeden önce size vasiyet ederim," dedi bana.

Balthazar karısının elini sıktı:

— Pépita'cığım, dedi. Daha önce Lavoisier'nin çekinerek, kendini kaptırmaktan korkarak düşündüğü bu şeylerin ateşini içime saldığı zaman, çukur yanaklarından öfkeyle yaşlar dökülüyordu adamın.

Kocasının sözünü kesmekten kendini alamayan Bayan Claës:

— Nasıl? diye bağırdı; çatımızın altında bir gece geçirmekle senin sevgini elimizden alan, bir cümleyle, bir sözcükle bir ailenin mutluluğunu yıkan bu adam mıydı? Ah Balthazar'cığım! İstavroz çıkardı mı bu adam? İyice dikkat ettin mi ona? İçinden Prometheus'un ateşi saçılan böyle sarı gözler ancak Şeytan'ın olabilir. Evet, ancak iblis seni benden koparabilirdi. O günden beri ne baba, ne koca, ne de aile reisi oldun sen bize!..

Balthazar, odanın ortasında ayağa kalktı, karısına dik dik baktı, sonra da:

— Ne! dedi. Ayaklarının altına şanın şöhretin Tanrısal kızıllığını serebilmek için –gönlünün hazineleri karşılığında küçücük bir sunu olsun diye– öteki insanların üstüne yükselmekle mi suçluyorsun beni? Üç yıldır neler yaptığımı bilmiyor musun?..

Sonra büsbütün ateşlendi:

— Dev adımlar attım Pépita'cığım, dev adımlar!..

İşte o an yüzü dehanın ateşiyle tutuşmuş gibi geldi karısına, oysa aşk ateşiyle bu kadar parıldamamıştı bu yüz; Bayan Claës ağlamaya başladı.

— Klorla azotu birleştirdim, şimdiye kadar basit sanılan birçok maddeyi bileşenlerine ayırdım, yeni madenler buldum, dedi Claës.

Sonra karısının ağladığını görerek:

— Bak, gözyaşlarını da çözümledim. Gözyaşında biraz kalsiyum fosfat, biraz sodyum klorür, sümüksü madde ve su var, diye ekledi.

Joséphine'in yüzünde beliren korkunç kasılmaları görmeden sözlerini sürdürdü; bilimin atına binmiş, kanatlarını açmış, maddesel dünyanın ötesine, uzaklara uçuyordu.

— Bu çözümleme sevgilim, mutlak kuramının en güçlü kanıtlarından biri. Her yaşam bir yanma gerektirir; ocak iyi işledi mi yaşam da iyi işler, zayıfladı mı yaşam da zayıflar. Örneğin madenlerde çözülüp bozulma çok geç olur; çünkü madenlerde yanma ihmal edilebilir, gizli ya da fark edilmesi olanaksız bir yanmadır. Nemlilik doğuran yapıları sayesinde sürekli kendilerini tazeleyen bitkiler de alabildiğine uzun yaşarlar; tufandan kalma çok sayıda bitki vardır. Ama doğa ne zaman bir aygıtı kusursuzlaştırıp içine –bilinmeyen bir amaçla– canlılar dizgesini üç mertebeye ayıran o duygu, içgüdü ya da zekâdan birini katıştırırsa, bu üç organizmanın etkinliği elde edilen sonuca doğrudan bağlı olarak çoğalıp azalan bir yanmayı gerektirir. Zekânın en yüksek noktasını simgeleyen ve *düşünce* dediğimiz o yarı-yaratıcı gücü doğuran biricik aygıtın sahibi insan, hayvanlar evreninde yanmanın en yüksek düzeyde gözlendiği yaratıktır. Çözümlemelerde insan bedeninde bulduğumuz fosfatlar, sülfatlar, karbonatlar bir bakıma bu yanmanın güçlü etkilerini gösterir gibidir bize. Bu maddeler bütün üremelerin temelinde yatan elektrik akımı etkinliğinin insanda kalan izleri değil midir? Elektriğin, insanda bütün öteki hayvanlardan daha çeşitli bileşimlerle kendini göstermesi de çok doğal değil mi? İnsanın mutlak ilkeyi daha büyük oranlarda emmesine olanak veren, başka bütün yaratıklardan daha güçlü yetileri olması gerekmez mi? Mutlağı böylesine büyük miktarlarda sindirmesi daha kusursuz bir aygıt içinde gücünü ve düşüncelerini yaratmak için olamaz mı? Ben böyle olduğunu sanıyorum. İnsan bir ecza kabına benzer. Budala, fosfor ya da herhangi bir elektromanyetik madde açısından beyni en yoksul olan insandır; beyninde gereğinden fazla bu maddelerden bulunan kişilere de deli deriz; ortalama insanda bu maddeler azdır; kafası uy-

gun miktarlarıyla doymuş kişiyse dâhidir. Durmadan sevdalanan insanlar, hamallar, dans meraklıları, oburlar elektrik aygıtlarının gücünü yerinde kullanmayan kişilerdir. Böylece duygularımız...

— Yeter Balthazar, korkutuyorsun beni. Günaha giriyorsun. Nasıl? Demek benim aşkım...

— Açığa çıkan eterli bir maddedir, dedi Claës. Kuşkusuz mutlağın gizi de bu. Düşünsene, ben, ilk kez ben!.. Ben bulursam, ben bulursam, ben bulursam!..

Bunları sesini perde perde yükselterek söylerken yüzü de yavaş yavaş ermiş bir adamın yüzüne benzedi.

— Maden yaparım, elmas yaparım, doğayı yinelerim! diye bağırdı.

Joséphine umutsuzluk içinde:

— O zaman daha mı mutlu olursun? diye sordu. Lanet bilim, lanet iblis! Claës, şeytanın işlediği günahı, gurura kapılma günahını işlediğini unutuyorsun. Tanrı'nın işine karışıyorsun.

— Ne Tanrısı!

— İnkâr ediyor! diye haykırdı kadıncağız ellerini eğip bükerek. Claës, Tanrı'da öyle bir güç var ki, sen o güce hiçbir zaman erişemezsin.

Balthazar sevgili biliminin gücünü hiçe sayan bu sav karşısında karısına titreyerek baktı.

— Ne gücü? dedi.

— Biricik güç: Hareket. İşte beni okumaya zorladığın kitaplardan öğrendiğim şey. Çiçekleri, yemişleri, Malaga şarabını çözümle bakalım; kuşkusuz onların da –tıpkı senin terelerde olduğu gibi– yabancı görünen bir ortamda ortaya çıkan tözlerini bulabilirsin; gerekirse bunları doğada da bulabilirsin. Ama o tözleri bir araya getirince o çiçekleri, o yemişleri, o Malaga şarabını yapabilir misin? Güneşin anlaşılmaz etkilerini, İspanya'nın havasını nereden bulacaksın bu işte? Bileşenlerine ayırmak, yaratmak demek değildir ki!..

— O zorlayıcı gücü bulursam yaratabilirim.

Pépita umutsuz bir sesle:

— Hiçbir şeyi dinlemeyecek! Aşkım öldü, yitirdim onu! diye bağırdı.

Hüngür hüngür ağlamaya başladı. Acıyla, kutsal duygularla canlanan gözleri, gözyaşları arasında görülmemiş bir güzellikle parlıyordu. Hıçkırarak sözlerini sürdürdü:

— Evet, her açıdan öldün sen. Görüyorum ki içindeki bilim senden daha güçlü; seni çok yükseklere uçurmuş, artık yerlere inip zavallı bir kadına arkadaş olamazsın. Sana nasıl bir mutluluk verebilirim ki? Zavallı bir avuntu da olsa Tanrı'nın seni, gücünü göstermek ve büyüklüğünü gözler önün sermek için yarattığına, yüreğine sana istediğini yaptıran dayanılmaz bir güç koyduğuna inanmak isterdim. Ama hayır. Tanrı iyilikseverdir. Sana tapan bir kadınla korumak zorunda olduğun çocukların için biraz sevgi bırakırdı yüreğinde. Evet, bu dipsiz uçurumlar arasında, bu karanlıklar içinde tek başına, yolunu Tanrı'dan aldığın inançla değil, kendi yeteneklerine duyduğun korkunç bir güvenle aydınlatmaya çalışarak yürümene ancak İblis yardım edebilir. Yoksa üç yıl içinde dokuz yüz bin frankın altından girip üstünden çıktığının farkına varmaz mıydın? Bu arada hakkımı da yeme; benim bu dünyada Tanrı'm sensin, seni hiçbir şey için kınıyor değilim. Yalnız ikimiz olsaydık, varımızı yoğumuzu ayaklarının altına serer, "Al ocağına at, duman olup gitsin!" derdim. Sonra da bu dumanlara bakar, gülerdim. Yoksul olsaydın ocağını tüttürecek kömürü bulmak için utanmaz, avuç açardım. Bundan da öte, madem sen henüz bilinmeyen bu gize bütün onurunu, bütün mutluluğunu bağlıyorsun Claës, böyle yapmakla sana o iğrenç mutlağını bulдurabileceğimi bilsem seve seve kendimi ocağının ateşlerine atardım... Ama çocuklarımız! Bu kör olası sırrı bir an önce bulmazsan onların hali nice olur? Pierquin'in neden geldiğini biliyor musun? Senden borcun otuz bin frankı, cebinde

olmayan o otuz bin frankı istemeye geldi. Malın mülkün artık senin değil. Seni sorularıyla zor duruma sokmasın diye ona otuz bin frankın olduğunu söyledim; oysa bu parayı ödemek için eski gümüş takımımızı satmayı düşünüyordum.

Kocasının gözlerinin yaşarmak üzere olduğunu gördü, umutsuzca ayaklarına kapandı, yalvaran ellerini ona doğru kaldırdı:

— Sevgilim, diye inledi. Bir süre şu araştırmalarını bırak, eğer bu işten bütünüyle vazgeçemeyeceksen ileride sürdürebilmen için gerekli parayı bir kenara koyalım. Hayır, işine karışmaya kalkışmıyorum. İstersen ocaklarının ateşini ben üflerim ama ne olur çocuklarımızı sefalete sürükleme. Sen artık onları sevemezsin, bilim senin yüreğini kemirmiş; ama onlara borçlu olduğun mutluluğa karşılık, mutsuzluk dolu bir yaşam bırakma! Yüreğimde çocuk sevgisi çoğu zaman zayıf kaldı; evet, sık sık senin ruhuna, hayatına daha yakından bağlanabilmek için ana olmamayı istedim. Artık vicdan sızılarımı susturabilmek için, sana karşı kendi hakkımdan önce çocuklarımın hakkını savunmalıyım.

Saçları çözülmüş, omuzlarına dökülmüştü; gözlerinden binlerce duygu, binlerce ok gibi saçılıyordu. Sonunda düşmanını alt etti. Balthazar onu kucağına aldı, kanepeye götürdü, ayaklarına kapandı. Korkulu düşlerden uyanan bir adam edasıyla:

— Demek seni bu kadar üzdüm! dedi.

Bayan Claës elleriyle kocasının saçlarını okşamaya başladı.

— Claës'ciğim, diye yanıtladı, istemesen de sen bizi daha çok üzeceksin.

Sonra kanepede ona yer göstererek:

— Yanıma gel, dedi. Madem bize dönüyorsun, ben her şeyi unuttum bile! Aldırma dostum, her şeyin çaresi var; ama sen artık karından uzaklaşmayacaksın değil mi? Evet de bana! Benim güzel, aslan Claës'im, bırak da bahtsız sanatçı-

ların, acılar içindeki büyük adamların mutluluğa ermek için gerek duydukları o kadın sevecenliğiyle senin soylu yüreğini sarayım. Bana kabalık edebilirsin, beni kırabilirsin istersen ama bırak da iyiliğin için biraz karşı geleyim sana. Bana vereceğin yetkiyi hiçbir zaman kötüye kullanmayacağımı bil. Ünlü ol ama mutlu da ol! Bizi kimyaya değişme. Dinle bak: Biz hoşgörülü oluruz, yüreğini bilimle paylaşmaya razı oluruz; ama sen de haksever ol, bizim payımızı ver. Söyle: şu çıkar gözetmeyişimde bir büyüklük yok mu sence?..

Balthazar buna gülümsedi. Bayan Claës kadınlara özgü o olağanüstü ustalıkla, bu çok önemli sorunu kadınların ustaca yaptıkları şeye, şakaya çevirmişti. Gelgelelim yüzünün gülmesine karşın yüreği öylesine daralmıştı ki her zamanki düzenli, yumuşak atışlarına dönemiyordu bir türlü. Yine de Balthazar'ın gözlerinde, bir zamanlar onu büyüleyen, ona gurur veren, yitirdiğini sandığı o eski gücünün tüm etkisini sergileyen bakışları yeniden görünce gülümsedi.

— İnan bana Balthazar, dedi. Doğa bizi duyumsamak için yaratmış; sen bizi birer makine saysan da senin gazların, eterli maddelerin hiçbir zaman geleceği sezme yetimizi açıklayamayacak.

Balthazar:

— Yoo, dedi. Yakınlıklar ve benzerliklerle açıklanabilir bu. Ozanı ozan yapan görüş gücüyle bilgini bilgin yapan çıkarsama gücü, sıradan insanın ruhsal olaylar sınırına soktuğu ama aslında fiziksel olaylardan başka birşey olmayan, gözle görülmez, elle tutulmaz, ölçüye tartıya gelmez birtakım yakınlıklara ve benzerliklere dayanır. Kâhin görür ve sonuç çıkarır. Ne yazık ki bu tür yakınlıklara çok ender rastlanır, çözümleme ya da gözleme gelmeyecek kadar da belirsizdirler.

İstemeden yeniden canlandırdığı kimya konusunu kapatmak için Bayan Claës kocasını öperek:

— Peki, bu da mı bir yakınlık? dedi.

— Hayır, bu bir bileşim: Aynı *işareti* taşıyan iki madde hiçbir hareket doğurmaz....

Bayan Claës:

— Aman sus, dedi. Beni kederden öldüreceksin! Evet canım, düşmanımın senin sevgi taşkınlıklarına dek sokulmasına dayanamam.

— Ama hayatım, ben yalnız seni düşünüyorum. Ailemi şana şöhrete kavuşturmak için çalışıyorum. Sen bütün umutlarımın temelindesin.

— Bak bakayım bana!

Bu sahne onu genç bir kadın gibi güzelleştirmişti. Kocası bir muslin ve dantel bulutu üstünde yalnızca başını görebiliyordu.

— Evet, bilim uğruna seni bir yana itmekle büyük bir yanlış yaptım. Bundan sonra Pépita'cığım, yeniden çalışmalarıma dalıp gidersem beni oradan kopar; bunu senden istiyorum.

Bayan Claës gözlerini yere indirdi. En güzel yeri olan hem güçlü hem de zarif elini kocasının avcuna almasına ses çıkarmadı.

— Ama ben bundan fazlasını istiyorum, dedi.

— Sen öyle tatlı, öyle güzelsin ki her istediğini yapabilirsin.

Bayan Claës gözlerinde ateşler saçarak:

— Laboratuvarını parçalamak, o senin bilimini zincire vurmak istiyorum, dedi.

— Razıyım, canı cehenneme kimyanın!

Bayan Claës:

— Bu an bütün acılarımı unutturuyor, diye sürdürdü sözlerini. Şimdi istediğin kadar eziyet et bana!

Bu sözleri duyunca Balthazar'ın gözleri dolu dolu oldu.

— Haklısın, dedi. Ben sizleri bir perde arkasından görüyordum. Seslerinizi duymuyordum artık.

— Yalnız olsaydım efendimin önünde asla sesimi yükseltmeden, böyle sessizce acı çekmeyi sürdürürdüm. Ama

oğullarını hesaba katman gerek Claës. Emin ol ki, servetini böyle dağıtmayı sürdürürsen, sonuç ne kadar onurlu olursa olsun insanlar buna aldırış etmez, bütün suçu yakınlarına yüklerler. Karının, farkında olmadığın bu tehlikeye dikkatini çekmesi senin gibi büyük çaplı bir adam için yeterli değil mi?

Sonra işve dolu bir bakış ve gülüşle:

— Artık bundan söz etmeyelim, diye ekledi. Claës'ciğim, bu akşam mutluluğumuz yarım kalmasın.

Karıkocanın yaşamında bunca önemli olaylara sahne olan bu gecenin ertesi günü Balthazar Claës besbelli Joséphine'e çalışmalarını durdurma sözünü vermiş olmalı ki laboratuvarına çıkmadı. Bütün gün karısının yanında oturdu. Ertesi gün aile yazlığa gitmek için hazırlıklarını yaptı; orada iki ay kadar kaldılar. Sonra da, Claës evlenme yıldönümünü eskiden olduğu gibi büyük bir şölenle kutlamak istediği için kutlamanın hazırlıklarını yapmak üzere kente döndüler. O zaman Balthazar çalışmaları ve kayıtsızlığı yüzünden işlerinin nasıl altüst olduğunu yavaş yavaş fark etti. Karısı bir şeyler söyleyip yarasını deşmek şöyle dursun, uğradıkları zararlara her zaman geçici çareler buluyordu. Claës'in son kez konuk ağırladığı zaman evde çalışan yedi adamdan kala kala Lemulquinier, aşçı Josette, bir de hanımını manastırdan çıktığı zamandan beri bırakmayan emektar oda hizmetçisi Martha kalmıştı. Bu kadar az hizmetçiyle kentin yüksek sosyetesini ağırlamak olanaksızdı. Bayan Claës Paris'ten bir aşçı getirtmeyi, bahçıvanlarının oğlunu hizmet için yetiştirmeyi, Pierquin'in uşağını bir günlüğüne ödünç almayı önererek bütün zorlukları ortadan kaldırdı. Böylece kimse, sıkıntıda olduklarının farkına varmayacaktı. Hazırlıkların sürdüğü yirmi gün içinde Bayan Claës, işsiz güçsüz kocasını ustaca oyaladı. Kimi zaman büyük merdiveni, galeriyi ya da evin diğer bölümlerini süslemek için güzel çiçekler seçme işini ona bırakıyor, kimi zaman onu

Dunkerque'e yollayıp, kuzey eyaletinde ev kadınlarının sofralarında bulundurmaktan gurur duydukları o kocaman balıklardan getirtiyordu. Claës'inki gibi bir şölen vermek önemli bir işti. Bir sürü hazırlık yapmak, sağa sola mektupla haber yollamak gerekiyordu; çünkü konukseverlik geleneğinin aileler için bir onur sayıldığı bu ülkede bir akşam yemeği, hem ev sahipleri hem de adamları için konuklara karşı kazanılacak bir zafer anlamını taşıyordu. İstiridyeler Oostende'dan geliyor, yabanhorozları İskoçya'ya, yemişler Paris'e ısmarlanıyor, kısacası en küçük ayrıntıya bile ailenin zenginliğinden kuşku duyulmasına meydan vermeyecek bir özen gösteriliyordu. Zaten Claës'lerin bu şenlikleri epeyce ünlüydü ülkede. Douai o zamanlar vilayet merkeziydi; bu akşam toplantısı orada kış eğlencelerinin başlangıcı sayılır ve ülkenin bütün toplantılarına örnek olurdu. Balthazar on beş sene boyunca kendini öne çıkarmaya çalışmış, sonunda da o kadar da başarılı olmuştu ki her seferinde, kentin uzak çevresinde bile bu ziyafetlerden söz edilir, giyilen giysiler, davetliler, en küçük ayrıntılar, görülen yenilikler, ziyafette olup bitenler anlatılırdı. Böylece bu hazırlıklar Claës'in mutlağı arama düşüncelerinin önüne geçti. Bilim adamı kendini evine ve toplum yaşamına vererek erkeklik, Flamanlık ve aile reisliği gururunu yeniden takındı; yeniden çevresini şaşırtmaktan hoşlanır oldu. Bu toplantı için de yeni bir şeyler bularak olaya bir özellik katmak istedi; pahalı ve hoş şeylerin en güzelini, en zenginini, en ömürsüzünü seçti; evini ender bitkilerle süsleyerek bir bahçe haline getirdi; kadınlar için özel çiçek demetleri hazırladı. Şölenin başka ayrıntıları da bu görülmemiş zenginliğe uygun düşüyordu; sonucun iyi olmaması için hiçbir neden yoktu. Gelgelelim yemekten sonra, yirmi dokuz sayılı bildiriyle özellikle de Fransız ordusunun Rusya'da ve Berezina'da uğradığı bozgunlarla ilgili kimi haberler ortalığa yayıldı. Derin, gerçek bir hüzün Douai'lileri sardı. Yurtseverliğin doğurduğu bir duyguyla ve

topluca, dans etmemeye karar verdiler. Polonya'dan gelen mektuplar arasında Balthazar'a da bir mektup vardı. O sırada Dresden'de bulunan Mösyö de Wierzchownia son çarpışmaların birinde yaralandığını ve ölüm halinde olduğunu yazıyor, kendisini bir zamanlar konuk etmiş olan dostuna, son görüşmelerinden beri mutlak konusunda aklına gelen birkaç düşünceyi bırakmak istediğini söylüyordu. Mektubu okuyunca Claës derin bir düşünceye daldı; bu dalgınlık onun vatanseverliğine verilerek övgüyle karşılandı; ama karısı aldanmadı; onun için bu şölen iki katlı bir yas oldu. Claës'lerin son pırıltılarını saçtıkları bu toplantıda, bunca debdebenin, altı kuşaktan her birinin bir merak peşine düşüp topladığı ve Douai'lilerin son kez hayranlıkla seyrettikleri bunca antikanın ortasında karanlık, hüzünlü bir hava esti.

Annesiyle babasının ilk kez böyle bir toplantıya çıkardıkları Marguerite on altı yaşındaydı ve günün kraliçesi oldu. Sadeliği, saf edası, özellikle de bu eve çok uyan yüzüyle herkesin bakışlarını kendine çekti. Flaman ressamlarının tablolarındaki kızlara benziyordu Marguerite: iyice yuvarlak, dolgun bir yüz, alından başlayarak dümdüz taranmış iki örgü biçiminde kestane rengi saçlar, yeşille karışık gri gözler, güzel kollar, güzelliğini bozmayan hafif bir topluluk ve utangaç bir eda, ama bunların yanı sıra yüksek, düz alnında tatlı bir durgunluğun ardında gizlenen güçlü, soğukkanlı bir ifade... Hoppa görünmemesine karşın kederli, hüzünlü de değildi. Ağırbaşlılık, düzenlilik, görev duygusu, Flaman karakterinin bu üç temel özelliği insana ilk bakışta soğuk gelen yüzünü canlandırıyor ama çizgilerindeki zariflik ve aile mutluluğu için umut verici, sakin bir gurur, bakışları yeniden kendine çekiyordu. Fizyoloji uzmanlarının henüz açıklayamadığı bir tuhaflıkla ne annesine, ne de babasına benziyordu. Ama tıpkı tıpkısına anneannesini anımsatıyordu. Brugge'lü Conyncks'ler soyundan gelen bu kadının özenle saklanan bir portresi de bu benzerliği kanıtlıyordu.

Akşam yemeği toplantıya biraz canlılık getirdi. Ordunun uğradığı bozgunlar dans etmelerine engel olsa da, kimse sofra zevklerinden yoksun kalmak için bir neden görmüyordu ortada. Yurtseverler erkenden çekilip gitti. Böyle şeylere aldırış etmeyenlerle birkaç kumarbaz ve Claës'in birkaç dostu kaldılar. Ama yine de, o gün Douai'nin bütün önemli kişilerini bir araya getiren bu pırıl pırıl ev yavaş yavaş sessizliğe gömüldü; gece bire doğru galeri bomboş kaldı, salonlarda ışıklar birer birer söndürüldü. Sonunda, bir ara onca gürültülü, onca aydınlık görünen iç avlu yine karanlık, kasvetli durumuna döndü; bu görüntü aileyi bekleyen kara günleri haber veriyordu sanki. Claës'ler kendi bölümlerine çekilince Balthazar karısına Polonyalının mektubunu okuttu. Bayan Claës mektubu hüzünlü bir hareketle geri verdi; geleceği görür gibi olmuştu.

Gerçekten de o günden sonra Balthazar üzüntüsünü, can sıkıntısını güçlükle saklayabildi. Sabahları birlikte edilen kahvaltıdan sonra bir süre oğlu Jean'la oynuyor, dikiş diken, iş işleyen, dantel ören iki kızıyla konuşuyordu; ama bu oyunlardan, konuşmalardan çarçabuk sıkılıyor, bunları bir görev gibi yaptığı belli oluyordu. Karısı giyindikten sonra yeniden aşağı inince onu her zaman, koltuğunda oturmuş, makaralarının gürültüsüne aldırmadan Marguerite'le Félicie'ye bakarken buluyordu. Gazete gelince, zamanı nasıl öldüreceğini bilemeyen, işi bırakmış bir tüccar gibi yavaş yavaş okuyordu. Sonra ayağa kalkıyor, pencerelerden gökyüzüne bakıyor, yeniden gelip oturuyor, kapılıp gittiği düşünceler yüzünden ne yaptığını bilmeyen biri gibi ocağın ateşini karıştırıyordu. Bayan Claës bilgisinin ve belleğinin yetersizliğine çok üzülüyordu böyle zamanlarda. İlgi çekecek sözler söyleyip uzun uzadıya konuşmak elinden gelmiyordu. Birbirlerine söyleyecek şeyleri kalmadığı için duygusal ya da maddesel yaşamın dışında oyalanacak konular aramak zorunda kalan iki insan kolay kolay konuşacak şey de bulamazlar. Duygusal yaşa-

mın öyle anları vardır ki insan karşısındakinden bir direnme bekler; gündelik yaşamın ayrıntıları hızlı kararlar vermeye alışık üstün zekâları uzun zaman oyalayamaz; seven ruhlar için kibarlar dünyası da çekilmez hale gelir. Yalnız yaşayan ve birbirini iyice tanıyan iki insan eğlencelerini düşüncenin en yüce doruklarında aramak zorundadır; küçük bir şey büyük bir şeyin karşısında duramaz çünkü. Öte yandan insan büyük şeylerle uğraşmaya alıştı mı, eğer yüreğinin derinliklerinde dâhileri onca hoş bir biçimde çocuklaştıran o sadelik, o saflık yoksa kolay kolay eğlenemez artık; ayrıca her şeyi görmeyi, her şeyi bilmeyi, her şeyi anlamayı kendine iş edinen kişilerde yüreğin kocamaması zaten çok ender rastlanır bir durum değil midir?

İlk aylarda Bayan Claës sevginin ya da gereklerin esinlediği olağanüstü çabalarla bu tehlikeli durumlardan sıyrıldı. Bir ara, hiç de beceremediği halde tavla öğrenmeye kalktı, oldukça *anlaşılır bir mucizeyle sonunda öğrendi de. Bir ara* Balthazar'ın kızların eğitimiyle ilgilenmesini, okuyacakları kitapları seçmesini istedi. Ama bu çareler de tükendi. Öyle bir an geldi ki Joséphine, Balthazar'ın karşısında XIV. Louis'nin karşısındaki Madam de Maintenon'a döndü; ama uyuşuklaşan kocasını avutmak için elinde ne iktidarın şatafatı, ne de Siyam Kralıyla İran Şahının elçiliklerinde oynanan oyunlara benzer saray entrikaları vardı. Fransa'yı harcadıktan sonra para bulmak için bir süre iyi aile çocuğu yöntemlerine başvuran kralın artık ne gençliği, ne de saygınlığı kalmıştı ve bütün o görkemin içinde korkunç bir iktidarsızlık duygusuna kapılmıştı; bir zamanlar kralın çocuklarını avutmayı bilen saraylı dadı da, insanları, yaşamı ve Tanrı'yı aldattığı için acı çeken baba kralı avutamıyordu her zaman. Öte yandan Claës fazla güçlü olduğu için acı çekiyordu. Onu boğan, bunaltan bir düşüncenin baskısı altında, bilimin görkemli zaferini, insanlığa kazandıracağı servetleri düşlüyordu; kendisi için istediğiyse *sadece* onurdu. Yoksullukla pençeleşen

bir sanatçı, tapınağın sütunlarına bağlı bir Samson gibi acı çekiyordu. Bu iki hükümdar için de sonuç aynıydı aslında; ama düşüncenin sultanı gücünün, ötekiyse güçsüzlüğünün yükü altında eziliyordu. Pépita bu bilim özlemi karşısında ne yapabilirdi? Gündelik ev uğraşları arasında bulduğu çareler tükenince haftada iki KAHVE vererek kentli dostları yardıma çağırdı. Douai'de *kahve*'ler *çay*'ların yerini tutar. *Kahve* adı verilen bu toplantılarda konuklar bütün gece nefis şaraplardan, bu kutlu ülkenin kilerlerinde fazlasıyla bulunan likörlerden içer, bol bol şekerleme yer, buzla çırpılmış sütlü ya da sade kahve içerler; kadınlar da bir yanda şarkı söyler, giyim kuşam konuşur ya da birbirlerine kent dedikodularını anlatırlar. Bu toplantılar Miéris'in ya da Terburg'un tablolarını andırırdı her zaman; yalnızca kırmızı tüylü, sivri, gümüşi şapkaları, gitarları, on altıncı yüzyılın güzel giysileri eksikti. Ne var ki Balthazar'ın ev sahipliği görevinde kusur etmemek için gösterdiği çabaya, zoraki nezaketine, parlak nüktelerine karşın ertesi günkü yorgun haline bakıldığında derdinin derinliği hemen anlaşılıyordu.

Geçici ve zayıf önlemlerden başka bir şey olmayan bu üst üste eğlenceler, hastalığın ne denli ağır olduğunu gösteriyordu aslında. Balthazar'ın uçurumuna yuvarlanırken rastladığı bu dallar düşmesini geciktirdiler belki; ama onu ağırlaştırdılar da. Eski uğraşından hiç söz açmıyor, kendi kendini yeniden deneylerine bağlayamayacak bir duruma soktuğunu sezdiği halde bundan hiç şikâyet etmiyordu; ama üstüne bir hüzündür çöktü, sesi hafifledi, hastalıktan yeni kalkmış bir adam gibi halsiz düştü. İç sıkıntısı, kimi zaman eline maşayı alışından, ocaktaki kömürleri tuhaf piramitler biçiminde kayıtsızca istif edişinden bile belli oluyordu. Gece yatma zamanı gelince bunun verdiği hoşnutluk gözle görülüyor, uyku onu rahatsız edici bir düşünceden kurtarıyordu besbelli. Sonra ertesi sabah, önünde koca bir gün olduğunu görünce hüzünleniyor, geçeceği çölü seyreden bitkin bir

yolcu gibi öldüreceği zamanı hesaplıyordu sanki. Bayan Claës bu dermansızlığın nedenini biliyor ama zararlarının ne kadar büyük olduğunu görmemeye çalışıyordu. Aklın verdiği acılar önünde cesaretini hiç yitirmeyen Bayan Claës, yüreğin soyluluğu karşısında güçsüz düşüyordu. Balthazar, kızlarının konuşmalarını, Jean'ın gülüşünü başka düşüncelere dalmış bir adam gibi dinlediği zaman ona soru sormayı göze alamıyor, ama onun kederini silkip atmaya çalıştığını ve yüce gönüllü bir duyguyla kimseyi üzmemek için neşeli görünmeye çaba harcadığını fark ettikçe üzüntüden ürperiyordu. Balthazar'ın kızlarıyla şakalaşması, Jean'la oynaması gözlerini yaşlarla dolduruyordu Joséphine'in ve kadınların neye mal olduğunu çok iyi bildikleri bu yürekler acısı kahramanlığın içinde uyandırdığı üzüntüyü gizlemek için odadan dışarı çıkıyordu. "Öldür beni, sonra istediğini yap!" demek geliyordu o zamanlar Bayan Claës'in içinden. Balthazar'ın gözleri yavaş yavaş canlılığını yitirdi, yaşlıların gözlerini hüzünlendiren o yeşilimsi rengi aldı. Karısıyla ilgilenmesine, konuşmasına, her haline bir ağırlık çöktü. Nisan ayının sonuna doğru büsbütün artan bu belirtiler Bayan Claës'i korkuttu; bu görüntüye dayanamıyordu artık; kocasının tam bir Flaman dürüstlüğüyle sözünde duruşunu hayranlıkla izlerken içi içini yiyor, kendi kendine kızıyordu. Balthazar'ın her zamankinden daha bitkin göründüğü bir gün onu yaşama geri döndürmek için her şeyi feda etmekten çekinmedi.

— Canım, dedi. Bana verdiğin sözü boz, seni bu yükten kurtarıyorum.

Balthazar şaşkın bir tavırla ona baktı. Bayan Claës sözlerini sürdürerek:

— Deneylerin hiç aklından çıkmıyor değil mi? diye sordu.

Balthazar buna korku verici canlılıkta bir hareketle karşılık verdi. Başlarına gelecek felaketin büyüklüğünü artık

bilen Bayan Claës çıkışacak yerde kocasının elini tuttu, gülümseyerek sıktı:

— Teşekkür ederim canım, dedi. Sana sözümün geçtiğinden kuşkum yok artık; yaşamından çok sevdiğin şeyleri bana feda ettin. Özveri sırası şimdi bende. Şimdiye kadar elmaslarımın birkaçını sattıysam da, kalanlara kardeşiminkileri de eklersem çalışmaların için gereken parayı bulabilirim. Bu mücevherleri kızlarımıza saklıyordum; ama senin başarın onlara daha parlak mücevherler getirmeyecek mi? Bir gün bunların yerine sen onlara daha güzel elmaslar vermeyecek misin?

Kocasının yüzünde birden parlayan sevinç Joséphine'in umutsuzluğunu son kertesine çıkardı; bu adamın tutkusuyla baş edemeyeceğini içi sızlayarak gördü. Claës karısının bir uçurum saydığı yolda korkmadan yürüyebilecek kadar yaptığı işe inanıyordu. Evet kocası inanıyordu; kuşku duyan kendisiydi. En ağır yük ona düşüyordu; zaten hep iki kişinin acısını çekmez mi kadın? O anda başarıya inanmak işine geldi. Çünkü servetlerinin savrulup gitme olasılığındaki suç ortaklığını kendi kendine haklı göstermek istedi. Claës heyecanlanarak:

— Bütün hayatımca seni sevsem bu özveriyi ödeyemem, dedi.

Bunları henüz söylemişti ki Marguerite'le Félicie odaya girdiler, annelerini babalarını selamladılar. Bayan Claës gözlerini kaçırdı, bir hayal uğruna servetlerini feda ettiği kızlarının önünde bir an şaşkın durdu; oysa babaları çocuklarını dizlerine aldı, onlarla neşeli neşeli konuştu; içinden taşan sevinci boşaltabildiği için mutluydu. O andan sonra Bayan Claës de kocasının zorlu yaşamına katılmış oldu. Claës için başarı ve bilim neyse, çocuklarının geleceği, babalarının saygınlığı da Bayan Claës için o oldu. Ailenin bütün elmasları, Bayan Claës'in dinsel konularda danışmanı Rahip de Solis'in aracılığıyla Paris'te satılıp, kimyasal madde üretici-

leri gönderilerine yeniden başlayınca zavallı kadının rahatı huzuru kalmadı. O lanetli bilimle kocasını yiyip bitiren araştırma hırsı yüzünden, bitip tükenmez bir huzursuzluk ve sürekli bir bekleyiş içinde yaşıyor, isteklerinin şiddetiyle ölü gibi günlerce koltuğuna mıhlanıp kalıyordu; Balthazar gibi laboratuvar işleriyle oyalanamadığı için bu istekler kuşku ve kaygılarını ayaklandırarak ruhunu altüst ediyordu. Zaman zaman, Bay de Solis'in de kınadığı bu sonuca ulaşması olanaksız tutkuya gösterdiği hoşgörüden dolayı kendi kendine kızıyor, yerinden kalkıyor, iç avluya bakan pencereye giderek korkuyla laboratuvarın bacasına bakıyordu. Bacadan duman çıkıyorsa umutsuzca bu dumana dalıp gidiyor, birbirinin tersi düşünceler yüreğini, kafasını kemiriyordu: Çocuklarının servetinin duman olup gittiğini görüyor ama babalarının da yaşamını kurtarıyordu; asıl görevi onu mutlu etmek değil miydi? Bu son düşünceyle sakinleşiyordu bir süre. Laboratuvara girip *kalabilme iznini almış*tı ama çok geçmeden bu zavallı avuntudan da vazgeçmek zorunda kaldı. Balthazar'ın kendisiyle ilgilenmediğini, dahası çoğu zaman onun orada olmasından sıkılıyormuş gibi davrandığını görünce çok üzülüyordu; orada kıskançlık dolu sabırsızlıklara evi havaya uçurmak gibi haince isteklere kapılıyor, görülmemiş acılar içinde tükenip gidiyordu. O sıralar Lemulquinier onun için bir tür barometre haline geldi: Sofraya yemek getirip götürürken ıslık çaldığını duyarsa kocasının deneylerinden iyi sonuçlar aldığını, yakında başarıya ulaşma umudu taşıdığını anlıyordu; Lemulquinier somurtkan, neşesizse Bayan Claës ona üzüntüyle bakıyordu; demek ki Balthazar'ın işleri iyi gitmiyordu. Birinin gururu, ötekinin küstahça boyun eğişine karşın sonunda hanımla uşak anlaşmışlardı. Düşüncelerin verdiği korkunç bitkinliklerle sararıp solan bu kadın, birbirini kovalayan bu umut ve umutsuzlukların altında eziliyor, bir yandan kocasını sevdiği için kapıldığı kaygılar, bir yandan ailesi için içi tit-

reyen bir ana olmanın doğurduğu acılar, yükünü büsbütün ağırlaştırıyordu. Evde esen gamlı havanın, oturma odasında bir kez bile gülümsemeden, çoğu kez tek sözcük etmeden geçen günlerin farkına varmadan, bir zamanlar içini karartan o üzücü sessizliği paylaşıyordu artık. Hüzünlü bir ana öngörüsüyle kızlarını ev işlerine alıştırıyor, yoksulluğa düşecek olurlarsa ekmek paralarını kazanabilmeleri için onlara kadınca işler öğretmeye çalışıyordu. Bu evin sessizliğinde ne korkunç sıkıntılar gizliydi aslında! Yazın sonuna doğru Balthazar yaşlı Rahip de Solis'in Paris'te sattığı elmasların parasını yemiş, üstelik Protez ve Chiffreville'lere yirmi bin frank kadar borçlanmıştı.

1813 Ağustosunda, bu öykünün başlamasından aşağı yukarı bir yıl sonra Claës, ne yazık ki küçümsediği birkaç güzel deney yapmış ama asıl araştırdığı konuda çabaları bir sonuç vermemişti. Sıraya koyduğu çalışmalarını bitirdiği gün güçsüzlüğünü duyumsamak onu ezdi, kıyamet gibi parayı bir hiç uğruna harcadığını anlayınca umutsuzluğa düştü. Korkunç bir yıkım oldu bu. Tavan arasından çıktı, yavaş yavaş oturma odasına indi, çocuklarının arasında kendini bir koltuğa attı; karısının üst üste sorduğu sorulara yanıt vermeden birkaç dakika ölü gibi durdu; sonra gözleri doldu ve acısını göstermemek için dairesine kaçtı; Joséphine arkasından gitti, onu odasına götürdü. Karısıyla yalnız kalınca Balthazar umutsuzluğunu bütünüyle açığa vurdu. Bu erkek gözyaşlarında, bu cesareti kırılmış sanatçı sözlerinde, bu aile reisi pişmanlıklarında öyle bir korku, öyle bir sevgi ve çılgınlık edası vardı ki Bayan Claës'i bütün eski acılarından daha fazla sarstı. Bu kez kurban celladını avutmaya çalıştı. Balthazar kesin, acı bir sesle: "Ben bir zavallıyım, çocuklarımın yaşamıyla oynuyorum, senin yaşamınla oynuyorum, mutlu olmanız için kendimi öldürmeliyim artık!" dediğinde Bayan Claës'in yüreği parça parça oldu. Kocasının huyunu suyunu bildiği için de, umutsuzluk içinde verilen bu kararı

gerçekleştirmesinden korktu; insanın yaşamını kaynağından sarsmaya yetecek bir bunalıma kapıldı; bunalımın şiddetine karşın hiçbir şeyi yokmuş gibi görünmeye çalışması da içindeki çöküntüyü bir kat daha artırdı.

— Sevgilim, dedi. Bu konuda yeterince dost saymadığım ve bizi batmış görmekten gizli bir zevk duyacağını düşündüğüm Pierquin'e değil de, bana baba gibi davranan yaşlı bir adama başvurdum. Günah çıkarttığım Rahip de Solis bana, bizi batmaktan kurtaracak bir öğüt verdi. Geldi, senin tablolarını gördü. Galeride asılı resimlerimizin değeri hem malını mülkünü ipotek ederek aldığın bütün paraları, hem de Protez ve Chiffreville'lere olan borçlarını ödemeye yetecek; sanırım onlara da borçlusun çünkü!

Claës saçları beyazlaşan başını eğerek onayladı.

— Rahip de Solis Amsterdam'lı Happe ve Duncker'ları tanıyor; onlar resim delisidir ve bütün sonradan görmeler gibi ancak *eski ailelere özgü bu zenginlikle gösteriş yapabilmek* için bizim resimlere değerlerini verirler. Böylece açığımızı kapatırız. Elimize geçecek yüz bin dukaya yakın paradan deneylerini sürdürmek için sen de bir miktar sermaye alırsın. Kızlarınla bana az bir şey kalsa da olur. Zamanla para artırarak boş çerçeveleri başka resimlerle doldururuz, sen de mutlu olursun.

Balthazar korkuyla karışık bir sevinçle başını kaldırıp karısına baktı. Roller değişmişti. Şimdi kadın kocasını koruyordu. Ne var ki Josephine'ine bunca yürekten bağlı bu sevecen adam kollarının arasındaki karısının, dudaklarını, saçlarını ürperten sinirsel bir titremeyle korkunç biçimde kasıldığını, tepeden tırnağa sarsıldığını fark etmedi.

— Mutlakla aramda kıl payı bir uzaklık kaldığını sana söylemeyi göze alamıyordum. Madenleri gaz haline getirmek için sıfır hava basıncında, demek ki tam bir boşlukta, onları çok yüksek bir ısı etkisinde bırakmanın çaresini bulursam iş tamam demektir!

Bayan Claës bu yanıttaki bencilliğe dayanamadı. Gösterdiği özveri karşılığında ateşli teşekkürler beklerken karşısına bir kimya sorunu çıkıyordu... Birdenbire kocasından sıyrıldı, oturma odasına indi, korkudan ne yapacaklarını bilmeyen kızlarının arasında kendini koltuğa attı; hüngür hüngür ağlamaya başladı: Marguerite bir elini, Félicie bir elini tuttu, koltuğun iki yanına diz çöktüler, üzüntüsünün nedenini bilmeden ikisi de onun gibi ağlamaya başladılar, annelerine üst üste:

— Anneciğim, neyiniz var? diye sordular.

— Zavallı yavrularım! Ben öldüm artık. Hissediyorum bunu!

Bu yanıt Marguerite'i ürpertti. Annesinin yüzünde, o esmer insanlara özgü solgunluğu ilk kez görüyordu.

Félicie:

— Martha, Martha! diye bağırdı. Gelin, annem sizi istiyor!

Yaşlı dadı mutfaktan koşa koşa geldi; hanımının esmer, renkli yüzünü yeşilimsi bir beyazlıkta görünce İspanyolca:

— Aman Tanrım, diye bağırdı. Hanım ölüyor.

Hemen odadan çıktı, Josette'e Bayan Claës'in ayaklarını suya sokmak için su ısıtmasını söyledi ve yeniden hanımının yanına döndü.

Bayan Claës:

— Beyefendiyi korkutmayalım Martha, dedi. Sakın ona bir şey söylemeyin.

Sonra umutsuz bir hareketle Marguerite'le Félicie'yi bağrına bastırdı:

— Yavrularım, sizi mutlu, evlenmiş görmek için daha yaşamak isterdim. Martha, Lemulquinier'ye söyleyin de Rahip de Solis'e gitsin, benim adıma buraya gelmesini rica etsin!

Bu beklenmedik felaket ister istemez mutfağa kadar yansıdı. Bayan Claës'le kızlarına son derece bağlı olan,

başka sevgi bilmeyen Josette'le Martha olanlara çok üzüldüler. "Hanım ölüyor, bey kanına girdi! Çabuk hardallı bir ayak suyu hazırla!" sözleri Josette'in de sitemli cümlelerle Lemulquinier'ye sataşmasına neden oldu. Lemulquinier, özenti bir küçükhanımın odası gibi derli toplu mutfakta, ışığı avludan alan pencerelerden birinin önünde masanın bir köşesine tasasızca oturmuş, soğukkanlılıkla yemeğini yiyordu. Josette bir iskemlenin üstüne çıkıp altın gibi pırıl pırıl parlayan bir tencereyi raftan alırken uşağa bakarak:

— Sonunda böyle olacağı belliydi, dedi. Hangi ana bir babanın bizim beyinki gibi bir serveti har vurup harman savurduğunu görür de dayanır!

Başındaki çevresi kırmalı yuvarlak takkeyle bir Alman fındıkkıranını andıran Josette, Lemulquinier'ye yeniden acı acı baktı; kırmızı damarlı küçük gözlerinin yeşil rengi yüzünden sanki zehirliymiş gibi görünüyordu bu bakışlar. İhtiyar uşak omuzlarını silkti –Mirabeau'nun da canı sıkılsaydı ancak böyle bir hareket yapardı– sonra da üstüne yeşillik serpilmiş tereyağlı bir dilim ekmeği koca ağzına sokuverdi.

— Hanım, beye eziyet edeceğine para verseydi hepimiz yakında altın içinde yüzecek kadar zengin olurduk. Artık ramak kaldıydı bulmamıza...

— Bankada yirmi bin frankın var; sen ne diye vermiyorsun, efendin değil mi? Madem yaptıklarından da bu kadar eminsin!..

Flaman uşak aşçı kadının sözünü keserek:

— Sen bu işlerden anlamazsın Josette, dedi. Sen suyunu ısıtmaya bak.

— Bu evde bir zamanlar bin marklık gümüş takım olduğunu bilecek kadar anlıyorum! Sen ve efendin onları erittiniz. Sizi kendi halinize bıraksalar sermayeyi kediye yüklersiniz; ev de bu gidişle tamtakır kuru bakır kalır.

Martha içeri girdi.

— Bizim bey, dedi. Her şeyi yiyip yutmasına engel olduğu için hanımı öldürmek istiyor. Adamı şeytan ele geçirmiş, her şey apaçık ortada. Bana bak Lemulquinier, ona yardım edersen en azından kâfir olursun. Ama bilmem ki sende de din iman var mı? Herkes üzüntü içinde kıvranırken sen buz gibi yan gelmiş oturuyorsun. Küçükhanımların gözlerinden ip gibi yaş akıyor. Haydi koş, Rahip de Solis'i çağır!

Uşak:

— İşim var, dedi. Beyin laboratuvarını toplayacağım. Hem Esquerchin Mahallesi dünyanın öbür ucu. Kendin git!

— Görüyor musun şu domuzu! dedi Martha. Ya hanıma ayak suyunu kim götürsün? Yoksa bırakalım ölsün mü? Kan başına çıkmış...

Marguerite mutfağın yanındaki odaya gelerek:

— Lemulquinier, dedi. Rahip de Solis'ten dönerken Doktor Pierquin'e de uğrayın, hemen buraya gelmesini rica edin.

— Nasıl, gitmez miymişsin? dedi Josette.

Lemulquinier:

— Küçükhanım, bey laboratuvarını toplamamı söyledi, diye yanıtladı Marguerite'i.

Sonra iki kadına dönerek hain hain baktı. Marguerite, o sırada merdivenden inen Bay Claës'e:

— Babacığım, dedi. Lemulquinier'yi kente yollamamıza izin verir misin?

— Gideceksin işte pis Çinli! dedi Martha Bay Claës'in Lemulquinier'yi kızlarının emrine verdiğini duyunca.

Uşağın aileye pek fazla bağlı olmaması bu iki kadınla Lemulquinier arasında sürekli bir çekişme konusuydu. Lemulquinier'nin kayıtsızlığı Josette'le yaşlı dadıyı büsbütün eve bağlamıştı. Görünüşte önemsiz gibi duran bu çekişmeler daha sonra uğrayacağı yıkım karşısında yardıma gereksinim duyacak olan ailenin geleceğini çok etkileyecekti. Balthazar yine o kadar dalgındı ki Joséphine'in hasta olduğunu fark etmedi bile. Jean'ı dizlerine oturttu. Artık

çözme olanağına kavuştuğu sorunu düşünerek, makine gibi çocuğu zıplatmaya başladı. Üstüne yığılıp kaldığı koltuktan kalkma gücünü kendinde bulamadığı için oturma odasından çıkamayan karısına bir ayak banyosu getirildiğini gördü. Anneleriyle ilgilenen kızlarına da baktığı halde neden bu kadar telaşlı olduklarını anlamaya çalışmadı. Marguerite ya da Jean konuşmak istediklerinde Bayan Claës, Balthazar'ı göstererek onları susturuyordu. Bu sahne annesiyle babasının arasında, onların davranışlarını değerlendirecek kadar büyük ve akıllı olan Marguerite'i düşündürecek nitelikte bir sahneydi. Ailelerin özel yaşamında öyle bir an gelir ki çocuklar isteyerek ya da istemeyerek analarını babalarını yargılamaya başlarlar. Bayan Claës bu durumun tehlikesini kavramıştı. Balthazar'a duyduğu sevgi yüzünden, on altı yaşında bir kızın keskin mantığıyla babasında kusur gibi görebileceği şeyleri Marguerite'e haklı göstermeye çalışıyordu. Bayan Claës'in bu durumda bile Balthazar'a gösterdiği derin saygı, dalıp gittiği düşüncelerde onu rahatsız etmemek için sessizce oturması babalığın görkemi karşısında bir tür dehşet uyandırıyordu çocuklarda. Ama Bayan Claës'in kocasına bağlılığı ne kadar bulaşıcı olursa olsun, Marguerite'in annesine karşı duyduğu hayranlığı bir kat daha artırmaktan başka bir işe yaramıyordu bu; ne de olsa gündelik yaşamın olayları onu annesine daha çok yaklaştırıyordu. Bu hayranlık annesinin acılarını sezmesinden kaynaklanıyordu aslında ve bunlar bir genç kızın doğal olarak nedenlerini araştırmak isteyeceği şeylerdi. Kimi zaman Martha'nın ya da Josette'in ağzından kaçan bir sözcükten Marguerite'in evin dört yıldan beri içinde bulunduğu durumun nedenlerini anlayıvermesini hiçbir güç engelleyemezdi. Bayan Claës'in hiçbir şey söylememesine karşın kızı kimseye fark ettirmeden, yavaş yavaş bu aile faciasının gizli ayrıntılarını bir bir keşfediyordu. Marguerite günü gelince annesinin etkin bir sırdaşı olacak, öykünün sonunda da

yargıçların en acımasızı kesilecekti. Bu yüzden Bayan Claës Marguerite'le sürekli biçimde ilgileniyor, Balthazar'a bağlılığını kızına da geçirmeye çalışıyordu. Kızının ne denli sağlam ve akıllı olduğunu gördükçe, kendisi öldükten sonra evin yönetimini ele alacak olan Marguerite'le Balthazar arasında çıkabilecek bir çatışmanın düşüncesiyle ürperiyordu. Bu zavallı kadın kendi ölümünden çok ölümünün sonuçlarından korkmaya başlamıştı. Balthazar için ne denli kaygılandığı az önce verdiği kararda da açıkça görülüyordu. Kocasının mallarını rehinden kurtarmakla ona bağımsızlığını veriyor, Balthazar'ın çıkarlarını çocuklarının çıkarlarından ayırarak her türlü tartışmanın önünü almış oluyor ve gözlerini dünyaya yumacağı güne kadar kocasını mutlu görmeyi umuyordu. Marguerite'e yüreğindeki incelikleri aşılamak istiyor ve onun ileride aileyi koruyucu ve esirgeyici bir yetkenin kanatları altında tutarken babasına karşı da bir sevgi meleği gibi davranmayı sürdürmesini istiyordu. Mezarının ötesinden sevdiklerinin üstüne sevgi ışıkları serpmeyi sürdürmek değil miydi bu? Ne var ki Balthazar'ın bilim tutkusunun içinde uyandırdığı korkuları Marguerite'e zamanından önce açarak babasını kızın gözünden düşürmekten de çekiniyordu; genç kızın, kendiliğinden kardeşleri için iyi bir ana, babası için de iyi ve sevecen bir kadın olup olamayacağını anlamak için Marguerite'in ruhunu, yaradılışını inceliyordu. Böylelikle Bayan Claës'in son günleri kimseye açmayı göze alamadığı hesaplarla, korkularla zehirlendi. Bu son olayın onu ölümün eşiğine getirdiğini duyumsadığı halde gözlerini yine geleceğe çeviriyordu. Oysa tutumluluk, servet, aile duygusu gibi şeylerle artık hiçbir ilgisi kalmayan Balthazar mutlağı bulmaktan başka bir şey düşünmüyordu. Oturma odasındaki derin sessizliği, Claës'in Jean'ın dizinden indiğini fark etmeden salladığı ayağının tekdüze hareketi bozuyordu yalnızca. Marguerite, solgun, kötüleşmiş yüzünü seyrettiği annesinin yanına oturmuş, zaman zaman

başını babasına çeviriyor ve onun bu duygusuzluğuna şaşıyordu. Az sonra sokak kapısı gürültüyle kapandı; odadakiler, Rahip de Solis'in, yeğeninin koluna dayanarak yavaş yavaş avluyu geçtiğini gördüler.

— Ah! İşte Mösyö Emmanuel, dedi Félicie.

Bayan Claës de Emmanuel de Solis'e bakarak:

— Ne iyi çocuktur, dedi. Onu yeniden göreceğime sevindim!

Marguerite annesinin Emmanuel'i övdüğünü duyunca kızardı. İki gündür bu genç, yüreğinde şimdiye dek bilmediği duygular uyandırıyor, kafasında o güne dek uyuşuk duran kimi düşünceleri harekete geçiriyordu. Rahibin Bayan Claës'i ziyareti sırasında görünüşte belli belirsiz ama yaşamda büyük yer tutan olaylardan birkaçı meydana geldiği ve bunlar oldukça önemli sonuçlar doğurduğu için aile toplantısına katılan bu iki yeni kişiyi tanıtmamız gerekiyor artık. Bayan Claës dinsel görevlerini gizlice yerine getirmeyi ilke edinmişti. Ailenin hemen hemen hiç tanımadığı rahibin eve ikinci gelişiydi bu; ama burada ya da başka bir yerde amcayla yeğeni görüp de duygulanmamak, bir tür hayranlığa kapılmamak olanaksızdı. Bembeyaz saçlı, seksenlik bir ihtiyar olan de Solis'in geçkin yüzünde yaşam yalnız gözlerde toplanmış gibiydi. Zorlukla yürüyordu, çünkü incecik bacaklarından biri korkunç biçimde sakatlanmıştı; bir tür kadife torba içinde duran bu ayağı yüzünden, yeğeninin koluna girmediği zamanlar koltuk değneği kullanmak zorunda kalıyordu. Kamburlaşmış sırtı, kurumuş bedeniyle hastalıklı, zayıf bir görünüm sergiliyor ama bu bedene demir gibi bir iradenin egemen olduğu ve onu iffetli inancının ayakta tuttuğu seziliyordu. Çok geniş bir bilgi hazinesi ve gerçek, içten sofuluğuyla tanınan bu İspanyol rahibi önce bir Dominikan papazı olmuş, sonra da sırasıyla Toledo'da "baş bağışlayıcı" ve Malines başpiskoposluğunda piskopos başyardımcısı görevlerinde

bulunmuştu. Fransız Devrimi olmasaydı Casa-Réal ailesinin koruyucu kanatları altında kilisenin en yüce mertebelerine dek yükselebilirdi; ama öğrencisi olan genç dük ölünce bunun verdiği üzüntüyle etkin yaşamdan soğumuş, kendini çocuk yaşta öksüz kalan yeğeninin eğitimine adamış, Belçika ele geçirilince de gelip Bayan Claës'in yakınında yerleşmişti. Gerek gençliğinden beri Azize Teresa'ya duyduğu hayranlık, gerekse düşünsel eğilimleri Rahip de Solis'i Hıristiyanlığın mistik yanına çekmişti. Flandre'da, Matmazel Bourignon'un* ve *dingincı*** yazarların dine döndürdüğü, kendi inancına uygun bir sürü Katolik buldu; üstelik Fénelon'un ve Madam Guyon'un*** karşılaştığı engellemelere karşın mistiklerin yolunu izlemeyi sürdüren bu topluluk onu bir ruhsal önder gibi görünce daha da isteyerek kaldı burada. De Solis'in alışkanlıkları keşişçe, yaşam tarzı örnek alınacak düzgünlükteydi; zaman zaman Tanrısal bir esrimeye tutulduğu söylenirdi. Böyle koyu bir sofunun dünya işlerine aldırış etmemesi gerektiği halde o sırf yeğenini sevdiği, düşündüğü için malına mülküne özen gösterirdi. Bir hayır işi çıktığında kendi kesesine el uzatmadan önce kilisesinin inananlarını yardıma çağırırdı; ruhsal önderliğine verilen değer öylesine büyük, niyetleri öylesine iyi, zekâ ve anlayışı öylesine şaşmazdı ki herkes onun isteğini yapmaya çalışırdı. Amcayla yeğen arasındaki zıtlığı belirtmek içinse, yaşlı adamı su kenarlarında yetişen içi boşalmış bir söğüde; delikanlıyı da bu yosunlu ağacın gövdesinden, onu doğrultmak istercesine zarif ve dimdik bir hareketle fışkıran, dalları gülle dolu bir yabangülüne benzetmek yerinde olurdu.

---

* Antoinette Bourignon: Ünlü bir Flaman kadın mistiği (1616-1680)

** Dingincilik, *quiétisme:* Tam bir gönül dinginliği ve tutkusuzluk içinde kendini Tanrı'ya adayıp Tanrısal ruh dinginliğini kazanmayı amaçlayan dinsel akım.

*** Madam Guyon (1648-1717), bir Fransız mistiğidir. Yazılarıyla ünlü yazar Fénelon'u da etkilemiştir.

Amca sıkı bir eğitim verdiği yeğenini bir bakireyi koruması altında tutan kocakarı benzeri, dizinin dibinden ayırmazdı; bu yüzden Emmanuel'in iç gıcıklayıcı bir duyarlığı, yarı dalgın bir saflığı vardı; gençliğin bu ömürsüz çiçekleri yalnızca dinle beslenen ruhlarda her zaman taze kalırlar. Yaşlı rahip ardı arkası kesilmeyen çalışmalar ve neredeyse manastır işi bir disiplinle öğrencisini yaşamın acılarına karşı hazırlamış, tensel hazlara yönelik duygularını da köreltmişti. Emmanuel'i insanların içine taptaze çıkaracak, iyi insanlara rastlarsa mutlu edecek bu eğitim delikanlıya, onu genç kızlar kadar çekici kılan bir melek saflığı vermişti. Utangaç gibi duran ama aynı zamanda güçlü ve yürekli bir anlam taşıyan gözleri insanın ruhunda, tıpkı billurdan çıkan sesin kulakta dalgalanışı gibi titreşen bir ışık saçıyorlardı. Sıradan olmasına karşın anlamlı yüzü keskin çevresiyle, çizgilerinin uyumlu düzeniyle ve yürek huzurundan kaynaklanan derin dinginliğiyle göz alıyordu. Her şey uyumluydu bu yüzde. Kara saçları, koyu renk kaşı gözü teninin beyazlığını, canlı renklerini bir kat daha ortaya çıkarıyordu. Sesi de yüzü kadar güzeldi. Bir kızınkini andıran hareketleri sesinin ezgisiyle, bakışının tatlı ışıltısıyla uyum içindeydi. Duruşundaki yarı hüzünlü çekingenlikle, sözlerindeki sakınımla ve amcasına gösterdiği saygıyla çevrede uyandırdığı ilginin farkında değilmiş gibi görünüyordu. Yaşlı rahibin ayaklarını zedeleyebilecek her şeyi daha uzaktan kestirerek onu nasıl en düzgün yollardan götürdüğünü, topallayarak yürüyüşüne nasıl dikkatle adım uydurduğunu görüp de Emmanuel'de insanı üstün bir yaratık yapan o yüce duyguların varlığını duyumsamamak olanaksızdı. Amcasını yargılamaya kalkışmadan sevmesiyle, hiç tartışmadan her dediğini dinlemesiyle herkesin gözünde öylesine büyüyordu ki vaftiz anasının ona bu güzel adı bilerek taktığına inanacağı geliyordu insanların. Yaşlı adam evinde ya da başka bir yerde, o Dominikan buyurganlığını göstermeye kalkıştığı zamanlar Emmanuel,

amcasının yerinde bir başkası olsa karşı geleceğini göstermek ister gibi bazen öyle soylu bir edayla başını kaldırıyordu ki, duygulu insanlar tıpkı büyük bir yapıtı seyreden sanatçılar gibi heyecanlanıyordu bu görüntü karşısında; ne de olsa güzel duyguların ete kemiğe bürünmüş canlı biçimleri, ruhu heyecanlandırmada sanat yapıtlarından hiç de aşağı kalmazlar.

Rahip de Solis Claës'lerin resimlerini görmek için Bayan Claës'in evine geldiğinde Emmanuel de ona eşlik etmişti. Marguerite Rahip de Solis'in galeride olduğunu Martha'dan öğrenince bu ünlü adamı görmek istemiş, merakını gidermek için de bir bahane bulup annesinin yanına gelmişti. Genç kızların isteklerini gizlemek için takınmayı pek iyi bildikleri o kayıtsız edayla ve hoppa bir tavırla içeri girdiğinde karalar giymiş, kamburlaşmış, iki kat olmuş, tam bir canlı cenazeye dönmüş yaşlı adamın yanında Emmanuel'in güzel, gencecik yüzünü görmüştü. Bu iki varlığın aynı derecede genç, aynı derecede saf bakışları aynı şaşkınlığı açığa vurmuştu bir anda. Emmanuel'le Marguerite daha önce birbirlerini düşlerinde görmüşlerdi besbelli. İkisi de bakışlarını yere çevirip sonra aynı hareketle kaldırdılar; aynı şeyi itiraf etmiş oluyorlardı böylece. Marguerite annesinin koluna girdi; bir şey yapmış olmak için ona alçak sesle bir şeyler söyledi. Emmanuel'i yeniden görmek için bir kuğu gibi boynunu uzatarak âdeta anasının kanadının altına sığındı; Emmanuel de bu sırada amcasının kolunu sıkı sıkı tutmuştu. Galerinin zayıf ama resimlerin değerini ortaya çıkarmak amacıyla ustaca ayarlanmış ışığı utangaç insanlar için bir mutluluk kaynağı olan bu kaçamak bakışları kolaylaştırdı. İkisinin de o anda –düşüncede bile olsa– tüm tutkuların başlangıç noktası olan o *acaba*'ya dek gitmediği kesindi; ama ikisi de gençlik çağında, ya tadını kendine saklamak için ya da utangaçlık yüzünden gizlenen o derin, o yürek sarsıcı heyecanı duyumsadılar. Uzun zaman açığa

vurulmamış bir duyarlığın taşmasına neden olan bu ilk izlenimi, bütün gençlerde ilk kez bir müzik parçası dinleyen çocuklarınkine benzer yarı aptalca bir şaşkınlık izler çoğu zaman. Çocuklardan kimileri güler ve düşünür; kimileri de düşündükten sonra güler; ama şiir ya da aşkla yaşamaya aday olanlar uzun uzun dinlerler ve daha şimdiden hazzın ışığıyla alevlenen, içinde sonsuzluk merakının belirdiği bir bakışla o ezgiyi bir kez daha dinlemek isterler. Çocuklukta, ilk müzik tadını aldığımız yerleri önüne geçilmez bir aşkla seven, o müzisyeni, giderek o çalgıyı bile büyük bir hazla anımsayan bizler yaşamın ezgilerini bize ilk kez tattıran varlığı sevmemezlik edebilir miyiz? Aşkı bulduğumuz ilk yürek bir yurt gibi gelmez mi bize? Emmanuel'le Marguerite de birbirleri için gönüllere seslenen o müzikli ses, sisli örtüleri kaldırıp öğle ateşiyle yanan kıyıları gösteren o el oldular. Bayan Claës yaşlı adamı Guido'nun bir melek resmi önünde durdurunca Marguerite, *resmin Emmanuel'de* uyandıracağı izlenimi görmek için başını uzattı; genç adam da resmin sessiz düşüncesiyle karşısındaki varlığın canlı düşüncesini karşılaştırmak için Marguerite'e baktı, istemeden yöneltilen bu incelikli övgü anlaşıldı ve tadı çıkarıldı; ihtiyar rahip, ağırbaşlı bir tavırla bu güzel yapıtı övüyor, Bayan Claës de ona yanıt veriyor ama çocuklar sessiz duruyorlardı, işte ilk karşılaşmaları böyle oldu. Galerinin gizemli ışığı, evin sessizliği, büyüklerin orada bulunması, her şey, bu puslu serabın incecik çizgilerinin yüreklere derinlemesine kazılmasına yardım etti. Emmanuel, Bayan Claës'ten izin almak için bir iki cümle mırıldandığında Marguerite'in aklına üşüşen binbir karışık düşünce ansızın duruldu, ruhunda sanki berrak bir düzlük haline geldi ve parlak bir ışıkla renklendi. Taze ve kadifemsi tınısıyla yüreğe duyulmadık büyüler saçan bu ses Emmanuel'in yol açtığı ve kendine göre zenginleştireceği bu apansız esini tamamladı; çünkü yazgının, bir genç kızın yüreğinde aşkı uyandırmak için

seçtiği adam çoğu kez ne yaptığının farkında değildir, bu yüzden de yarım bırakır onu. Marguerite şaşkın bir tavırla başını eğdi, selam verirken bu saf ve sevimli hayali yitirme üzüntüsü bakışlarından okunuyordu sanki. Tıpkı o çocuk gibi ezgisini yeniden istiyordu. Eski merdivenin başında, oturma odasının kapısının önünde vedalaştılar ve Marguerite odaya girdikten sonra sokak kapısı kapanıncaya dek amcayla yeğenin arkasından baktı. Rahiple görüşmesinde tartıştıkları önemli konulara fazlaca dalan Bayan Claës kızının yüzünü inceleyecek zaman bulamamıştı. Bay de Solis'le yeğeninin ikinci gelişinde de, yine çok heyecanlı olduğu için, Marguerite'in yüzüne renk veren ve el değmemiş bir yüreğe süzülen ilk hazzın orada yerleştiğini açığa vuran kızartının farkına varmadı. Yaşlı rahibin geldiği haber verilince Marguerite elişine sarıldı ve öyle büyük bir dikkatle işlemeye koyuldu ki amcayla yeğenini yüzlerine bakmadan selamladı. Bay Claës, Rahip de Solis'in selamına dalgın bir hareketle karşılık verdikten sonra işi başından aşkın bir adam edasıyla odadan çıktı. Sofu Dominikan ruhların içini okuyan derin bakışıyla Bayan Claës'i süzdükten sonra yanına oturdu; Bay Claës'le karısını görür görmez ortada bir felaket olduğunu anlamıştı.

— Çocuklar, bahçeye gidin! dedi anne. Marguerite, Emmanuel'e babanızın lalelerini göstersenize!..

Marguerite yarı utangaç bir tavırla Félicie'nin koluna girdi. Genç adamın yüzüne baktı. O da bir şey yapmış olmak için Jean'ı elinden tuttu. Dördü birden bahçeye çıkınca Félicie'yle Jean, Marguerite'i bırakıp gittiler. Genç de Solis'le neredeyse baş başa kalan Marguerite onu Lemulquinier'nin her yıl, hiç değişiklik yapmadan düzenlediği lale kümelerine doğru götürdü. Emmanuel'in hiç de bozmak niyetinde olmadığı derin bir sessizlik anından sonra Marguerite:

— Laleleri sever misiniz? diye sordu.

— Matmazel, laleler güzel çiçeklerdir ama sevmek için sanırım insan onlardan tat alabilmeli, güzelliklerini değerlendirmeyi bilmeli. Bu çiçekler benim gözlerimi kamaştırıyor. Hep amcamın evindeki karanlık, küçük odada çalıştığımdan mı nedir, görüntüsü daha yumuşak şeyleri yeğliyorum ben.

Bu son sözcükleri söylerken Marguerite'in yüzüne baktı; ama karmakarışık arzularla dolu bu bakışta genç kızın yüzünü bir çiçeğe benzeten mat beyazlığa, dinginliğe, tatlı renklere hiçbir anıştırma yoktu.

Marguerite Emmanuel'i arkalığı yeşile boyanmış tahta bir sıraya doğru götürdü:

— Çok mu çalışıyorsunuz? dedi.

Sonra da ekledi:

— Buradan laleleri o kadar yakından görmeyeceksiniz, gözlerinizi daha az yoracaklar. Haklısınız, bu renkler insanın gözlerini kamaştırıyor, rahatsız ediyor.

Genç adam bir an susup yoldaki kumları ayağıyla düzelttikten sonra:

— Evet, çok çalışıyorum, diye yanıt verdi. Her türlü şeye çalışıyorum... Amcam beni rahip yapmak istiyordu...

Marguerite saf bir edayla:

— Ya!.. dedi.

— Ben direndim, kendimde böyle bir yetenek görmüyordum. Ama amcamın arzularına karşı gelmek epeyce zor oldu. O kadar iyi yüreklidir ve beni öyle sever ki!.. Geçenlerde, ben zavallı öksüzü askerlikten kurtarmak için yerime parayla birini tuttu.

— Peki ne olmak istiyorsunuz? diye sordu Marguerite sözünü sürdürmek ister gibi bir hareketle; sonra da hemen ekledi:

— Özür dilerim Mösyö, beni çok meraklı buluyor olmalısınız.

Emmanuel ona hayranlıkla olduğu kadar sevgiyle de bakarak:

— Ah Matmazel, dedi. Şimdiye dek amcamdan başka kimse bana bu soruyu sormadı. Öğretmen olmak için çalışıyorum. Ne yaparsınız, zengin değilim! Flandre'da bir kolej müdürü olabilirsem kendi halinde bir yaşam sürecek kadar param olur, sevebileceğim sade bir kadınla da evlenirim. İşte tasarladığım yaşam bu. Belki de bu yüzden, Orchies Ovası'nda gelen geçenin çiğnediği bir papatyayı altınlar, erguvanlar, yakutlar, zümrütlerle dolu bu güzel lalelere yeğliyorum; debdebeli bir yaşamı anımsatıyor bunlar, oysa papatya sıcacık bir aile yaşamını, benim olmak istediğim yoksul öğretmenin yaşamını simgeliyor.

— Ben şimdiye dek papatyalara hep *marguerite* derdim, dedi genç kız.*

Emmanuel de Solis kıpkırmızı kesildi, ayağıyla kumları eşeleyerek bir yanıt aradı. Aklına gelen bütün düşünceleri aptalca buluyor, hiçbirine karar veremiyordu. Sonra, yanıtı geciktiği için büsbütün şaşırarak:

— Adınızı söylemeye cesaret edemedim de... dedi. Ve sözünü tamamlayamadı. Marguerite:

— Demek öğretmen olacaksınız, dedi.

— Ben yalnızca bir iş tutmak için öğretmen olmak istiyorum matmazel ama aslında daha yararlı olabileceğim işlere girişmeye niyetliyim. Tarih çalışmalarına çok merakım var.

— Ya!..

Gizli düşüncelerle dolu bu "Ya!" genç adamı daha da utandırdı, safça gülmeye başladı:

— Bana kendimden söz ettiriyorsunuz, dedi. Size yalnızca sizden söz etmem gerekirken!

Marguerite pencerelerden oturma odasına baktı:

— Sanırım annemle amcanız konuşmalarını bitirdiler, dedi.

---

* Emmanuel papatya için *pâquerette* sözcüğünü kullanıyor; oysa genç kızın adı *Marguerite* de Fransızca'da papatya anlamını taşıyor ve *pâquerette*'le eşanlamlı bir sözcük.

— Annenizi çok değişmiş buldum.

— Acı çekiyor ama bize nedenlerini söylemek istemiyor; biz de onun acılarına üzülmekten başka bir şey yapamıyoruz.

Gerçekten de Bayan Claës vicdanını rahatsız eden ve Rahip de Solis'ten başka kimsenin karar veremeyeceği incelikli bir konudaki konuşmasını bitirmişti. İleride tam bir yıkıma uğrayacaklarını hesap ederek, işlerine pek aldırış etmeyen Balthazar'dan habersiz, Bay de Solis'in Hollanda'da satacağı resimlerin parasının büyükçe bir bölümünü bir yana ayırmayı düşünüyor, bu parayı ailesinin yoksulluğa düşeceği günlere saklamak istiyordu. Yaşlı Dominikan iyice düşünmüş taşınmış, Bayan Claës'in durumunu anlamış ve bu tedbirli davranışı uygun bulmuştu. Bay Claës'in saygınlığını fazla zedelememek için gizlice yapılması kararlaştırılan satışla uğraşmak üzere çıkıp gitti. Yeğenini bir tavsiye mektubuyla Amsterdam'a yolladı. Claës'lere hizmet verdiği için pek sevinen delikanlı galerinin tablolarını ünlü bankerlerden Happe ve Duncker'e epeyce yüksek bir fiyata, seksen beş bin Hollanda dukasına satmayı başardı; bunun yanı sıra on beş bin duka altını da gizlice Bayan Claës'e ödenecekti. Resimler o kadar tanınmıştı ki alım satımın tamamlanması için Happe ve Duncker Kurumu'nun gönderdiği mektuba Balthazar'ın bir yanıt vermesi yeterli oldu. Claës, Emmanuel de Solis'i resimlerin parasını almakla görevlendirdi. Douai'de bu satışın bilinmemesi için tabloları ona gizlice yolladı. Eylül ayının sonuna doğru da borçlarını ödedi, mallarını kurtardı, yeniden çalışmaya başladı; ama Claës'lerin evi en güzel süsünden yoksun kalmıştı. Tutkusu yüzünden gözü dünyayı görmeyen Balthazar üzülmedi bile; bu zararı çok geçmeden giderebileceğinden o kadar emindi ki satışı, malını belirli bir süre içinde isterse geri alabilme koşuluyla yaptırmıştı. Joséphine içinse aile mutluluğa kavuştuktan, kocası da hoşnut olduktan sonra yüz tane yağlı-

boyanın ne önemi olabilirdi. Galeriyi konuk odalarının resimleriyle doldurttu; ön bölümdeki boşluğu belli etmemek için de eşyaların yerlerini değiştirdi. Borçları ödendikten sonra, yeniden deneylerine başlayabilmesi için Balthazar'a yaklaşık iki yüz bin frank kalmıştı. Bayan Claës, ayırdığı on beş bin dukayı Rahip de Solis'le yeğenine emanet etti. Rahip de parayı çoğaltmak için, savaşın değerlendirdiği dukaları sattı. Ekü halinde yüz altmış altı bin frank de Solis'in oturduğu evin mahzenine gömüldü. Bayan Claës kocasının sekiz aya yakın bir süre durmadan çalışmasını hüzünlü bir mutlulukla izledi. Ama Balthazar'ın son davranışı onu çok sert biçimde sarsmıştı; bitkinlik veren bir hastalığa kapıldı, gün geçtikçe kötüleşti. Bu arada bilim Balthazar'ı öylesine tüketip bitirdi ki ne Fransa'nın başına gelen yıkımlar, ne Napoléon'un ilk düşüşü, ne Bourbon'ların tahta dönüşü onu uğraşından alıkoyamadı; artık ne koca, ne baba, ne de yurttaştı o; yalnızca kimyacıydı. 1814 yılının sonuna doğru Bayan Claës'in hastalığı büsbütün arttı; artık yataktan çıkamayacak kadar elden ayaktan düşmüştü. Yok olan mutluluğunun anısıyla şimdiki durumunu elinde olmadan karşılaştırıp üzülmemek için mutlu günler geçirdiği yatak odasında sürünmek istemiyor, oturma odasında yatıyordu. Doktorlar da bu odayı kendi odasından daha havadar, daha ferah, durumuna daha uygun bulmuş, gönlünün bu isteğine boyun eğmişlerdi. Ömrünün sonuna varan bu bahtsız kadının yatağı ocakla bahçeye bakan pencerenin arasına yerleştirildi. Son günlerini orada, bir ermiş gibi kızlarının ruhunu olgunlaştırmakla, kendi ruhundaki ateşi onlara aşılamakla geçirdi. Belirtileri zayıflayan koca sevgisi yerini çocuk sevgisine bıraktı. Çocuklarına sevimli görünmekte geciken ana, geciktiği ölçüde onların üstüne düştü. Bütün yüce gönüllü insanlar gibi içindeki duygu inceliklerini pişmanlıkla karıştırıyordu. Boynunun borcu bir sevecenliği çocuklarından esirgediğini sanarak hayal ürünü ku-

surlarını bağışlatmaya çalışıyor, onlarla ilgileniyor, küçük şeylerine özen gösteriyor, bunlarla gözlerinde bir kat daha tatlılaşıyordu. Yavrularını âdeta yüreğine sokmak, bitkin kanatlarının altına almak, onlarla ilgilenmediği günlerin acısını bir günde çıkarmak istiyordu. Çektiği ıstıraplar okşamalarına, sözlerine ruhundan saçılan, ılık bir yumuşaklık veriyordu. Sesinin iyi niyet dolu tınılarıyla çocuklarını heyecanlandırmadan önce onları bakışlarıyla okşuyor, eliyle üstlerine durmadan kutsamalar serpiyordu sanki.

Şatafatlı alışkanlıklarına yeniden kavuşmuş olsa da Claës'lerin evinin artık kimseleri davet etmez olması, bütünüyle içine kapanması, Balthazar'ın evlenme yıldönümünde bir daha şenlik düzenlememesi Douai'lileri pek şaşırtmadı. Önce Bayan Claës'in hastalığı bu değişiklik için yeterli bir neden sayıldı; ardından borçların ödenmesi dedikoduların önünü aldı; son olarak da Flandre'ın üst üste yaşadığı siyasal kararsızlıklar, Yüz Gün Savaşı, yabancıların ülkeyi ele geçirmesi kimyacıyı akıllardan bütünüyle sildi. Bu iki yıl içinde kent, o kadar çok kez düşmenin sınırına geldi; öylesine arka arkaya bir Fransızların, bir düşmanların eline geçti, öyle çok yabancının akınına uğrayıp öylesine çok köylüye sığınak oldu ki türlü türlü çıkarların ayaklandığı, bir sürü insanın yaşamının tehlikeye girdiği, yıkımların yıkımları kovaladığı bu kargaşada kimse kimseyi düşünemedi. Rahip de Solis'le yeğeni ve Pierquin kardeşlerden başka tek ziyaretçisi kalmayan Bayan Claës için 1814-1815 kışı dayanılmaz acılarla dolu bir can çekişme dönemi oldu. Kocası odasına pek seyrek uğruyordu. Akşam yemeğinden sonra birkaç saat yanında kalıyor, ama Bayan Claës'in artık uzun uzadıya konuşacak gücü kalmadığı için hep birbirine benzeyen bir iki cümle söylüyor, oturuyor, susuyor, odadaki korkunç sessizliği bozmuyordu. Bu tekdüzelik Rahip de Solis'le yeğeninin akşam oturmasına geldiği zamanlar biraz canlanıyordu. Yaşlı rahip Balthazar'la tavla oynarken Mar-

guerite, annesinin yatağının yanında Emmanuel'le konuşuyordu. Bayan Claës bu el değmemiş sevdadan dalga dalga, sözcük sözcük taşan taze esintinin zedelenmiş ruhuna ne kadar acı, aynı zamanda ne kadar da iyi geldiğini belli etmeden çocukların saf sevinçlerine gülümsüyordu. Seslerindeki büyüleyici ahenk yüreğini parçalıyor, yakaladığı anlamlı bir bakış bu bir ayağı çukurda kadına genç ve mutlu anlarını anımsatıyor, son günlerinin acısını büsbütün duyuruyordu. Emmanuel'le Marguerite, yaralarını içgüdüleriyle sezdikleri acılı bir kadını incitmemek için ince bir saygıyla kendilerini sevginin o tatlı çocukluklarına bırakmıyorlardı. Duyguların da kendine özgü bir yaşamı, doğdukları yerin koşullarına uygun bir yaradılışı olduğunu şimdiye dek pek kimse fark etmemiştir; duygular hem geliştikleri yerin özelliğini, hem de gelişmelerini etkileyen düşüncelerin damgasını taşırlar. Bayan Claës'in kocasına beslediği aşk gibi ateşli başlayıp ateşli kalan tutkular vardır; öte yandan kolaylıklar içinde gelişen öyle duygular da vardır ki hep bir sabah neşesi taşırlar; sevinç hasatlarında gülüşmeler, şenlikler eksik olmaz. Ama yazgının hüzünle, yıkımla çerçevelediği sevdalar da vardır; bunların hazları üzüntülüdür, pahalıya mal olur, endişeyle, pişmanlıkların zehiriyle ya da umutsuzlukla yüklüdür. Emmanuel'le Marguerite'in yüreğinde gömülü duran, henüz kendilerinin de farkına olmadıkları bu aşk Claës galerisinin kasvetli çatısı altında, asık suratlı ve yaşlı bir rahibin önünde, bir sessizlik ve dinginlik anında doğan bu duygu, tatlı değişikliklerle, bir bağ kenarından çalınmış salkımlar gibi gizli gizli tadılan hazlarla dolu bu sevda ilk saatlerinde büründüğü o koyuluğun, o gri renklerin etkisini taşıyordu. Bu iki çocuğun duyduğu hazlar, hasta yatağının önünde herhangi bir sevgi belirtisi göstermeyi göze alamadıkları için kendileri de farkında olmadan bir tür yoğunlaşmayla büyüyor ve yüreklerine işleniyordu. Emmanuel hastanın bakımına yardım etmeye bayılıyor, kendini daha

şimdiden bu annenin oğlu yerine koyarak Marguerite'le birleştiği için seviniyordu. Genç kızın dudaklarından da sevdalıların baldan tatlı sözleri yerine hüzünlü bir teşekkür dökülüyordu ancak. Annenin acıları karşısında göğüs geçirmelerini, bir bakışmanın yüreklerini sevinçle doldurduğu anlardaki iç çekişlerinden ayırmak zordu. Dolaylı açılmalarına, yarım kalan vaatlerine, bastırılmış sevinç belirtilerine yetiveren kısacık anlar Raphaello'nun siyah zemin üstüne yapılmış alegorik resimlerine benzetilebilirdi. İçlerinde birbirlerine açmadıkları kesin bir inanç vardı: Yukarıda güneşin parladığını biliyorlardı ama başlarının üstünde toplanan büyük kara bulutları hangi rüzgârın dağıtacağını bilmiyorlardı; geleceğe güvenemiyor, hep acılara yoldaş olmaktan korktukları için bu alacakaranlıkta utangaç utangaç duruyor, birbirlerine, "Günü birlikte mi tamamlayacağız?" diye sormaya bile cesaret edemiyorlardı. Bununla birlikte, Bayan Claës'in çocuklarına gösterdiği sevecenlikte kendi kendine itiraf etmekten çekindiği her şey soylu bir biçimde gizliydi. Çocukları ona ne heyecan, ne de korku veriyordu. Onlarla avunuyordu ama onlar onun yaşamı değildi; onlar için yaşıyor ama Balthazar için ölüyordu. Kocasının, yanında saatlerce düşünceli durduğu, arada bir yüzüne değişmez bir bakışla baktığı o acı anlarda, ne kadar üzücü olursa olsun yalnız bu anlarda acılarını unutuyordu. Bir yabancı, Balthazar'ın bu ölüm halindeki kadına karşı kayıtsızlığını cinayet sayabilirdi, ama Bayan Claës'le kızları buna alışmışlardı; bu adamın içini biliyor, onu bağışlıyorlardı. Gün içinde Bayan Claës tehlikeli bir buhran geçirse, hastalığı ağırlaşsa, ölecek gibi olsa evde de, kentte de herkes bunu öğrenir, duymayan bir Claës kalırdı; uşağı Lemulquinier'nin de haberi olurdu; ama ne annelerinin susmalarını istediği kızları, ne de karısı, bir zamanlar o kadar çok sevdiği bu insanın geçirdiği tehlikeleri ona bildirmezlerdi. Yemeğe geldiğinde galeride ayak seslerini duyan Bayan Claës onu göreceği için

sevinir, bu sevinci tadabilmek için bütün gücünü toplardı. Balthazar odaya girdiği anda bu soluk benizli, bu ölüm halindeki kadın renklenir, yeniden sağlığına kavuşur gibi olurdu; bilgin yatağa yaklaşır, hastanın elini tutar, onu bu iyi haliyle görürdü. Yalnızca kocası için iyiydi Bayan Claës. Balthazar: "Sevgili karıcığım, bugün nasılsınız?" diye sorduğunda: "Daha iyiyim dostum!" diye yanıt verir, bu dalgın adamı ertesi gün iyileşeceğine, yataktan kalkacağına inandırırdı. Balthazar'ın kafası öylesine başka şeylerdeydi ki karısını öldüren bu hastalığı hafif bir rahatsızlık sanıyordu. Herkesin yaşamından umut kestiği Bayan Claës'i yalnız o sağlıklı görüyordu. O yılın sonunda karıkoca birbirlerinden bütünüyle ayrıldılar. Claës artık karısından ayrı yatıyor, sabah erkenden uyanıyor, laboratuvarına ya da çalışma odasına kapanıyordu. Karısını sadece kızlarının ya da iki üç ziyaretçi dostun yanında göre göre ona olan alışkanlığını da yitirdi. Bir zamanlar birlikte düşünmeye alışık bu iki varlık, yüreğin yaşamı demek olan o alışveriş, o kendini bırakma, o gönlünü açma anlarını gitgide daha seyrek yaşamaya başladılar. Sonra bir zaman geldi, bu seyrek hazların da arkası kesildi. Neyse ki bedeninin acıları zavallı kadının imdadına yetişiyor, canlı olsaydı onu öldürebilecek bu boşluğa, bu ayrılığa katlanmasına yardım ediyordu. Öyle şiddetli sancılar çekiyordu ki, hâlâ sevdiği kocasının yanında olup bu halini görmediğine şükrediyordu zaman zaman. Akşamları bir süre Balthazar'ı izliyor, gönlünce mutlu olduğunu görerek ona verdiği mutluluğa kendi de katılıyordu. Bu cılız haz yetiyordu ona; artık sevilip sevilmediğini kendi kendine sormuyor, sevildiğine inanmaya çalışıyor, bu buz tabakasının üstünde kayıyor, buzun parçalanmasından ve yüreğinin korkunç bir boşlukta boğulmasından korktuğu için de tutunmaya çalışmıyordu. Bu dinginliği bozacak hiçbir şey olmadığı ve Bayan Claës'i usul usul kemiren hastalık karıkoca sevgisini edilgin bir durumda tutarak iç huzura

katkıda bulunduğu için, bu kasvetli durumda 1816 yılının ilk günlerine erişmek çok zor olmadı.

Şubat ayının sonuna doğru Noter Pierquin, Rahip de Solis'in deyimiyle "ruhu hemen hemen günahsız, bu melek gibi kadına" onu mezara sürükleyecek darbeyi indirdi. Kızlarının, konuştuklarını duyamayacakları bir andan yararlanarak kulağına eğildi:

— Madam, dedi. Bay Claës mallarına karşılık üç yüz bin frank borç almamı istiyor. Çocuklarınızın servetini koruyacak önlemler alın!

Bayan Claës ellerini kavuşturdu, gözlerini tavana kaldırdı, sonra iyilik dolu bir baş hareketi ve noteri bile üzen hüzünlü bir gülümsemeyle teşekkür etti. Bu sözler Pepita'yı öldüren hançer darbesi oldu. Gün boyu, içini karartan acı düşüncelere dalmış, uçurumun çevresinde cesaretle dolaştıktan sonra küçük bir çakıltaşı yüzünden dengesini yitirip boşluğa yuvarlanan yolcununkine benzer bir duruma gelmişti. Noter gidince Marguerite'den kâğıt kalem istedi, kendini toparladı, vasiyetini yazmaya çalıştı. Durup durup kızına baktı. Artık itiraf zamanı gelmişti. Annesinin hastalığından beri evi yöneten Marguerite ölüm döşeğindeki kadının umutlarını boşa çıkarmamıştı; Bayan Claës bu sevecen, güçlü, melek gibi kızda ruhunun yaşadığını görüyor, ailesinin geleceğine umutla bakıyordu. İki kadın da birbirlerine söylenecek hüzünlü şeyleri olduğunu duyumsuyorlardı besbelli. Annesi kızına bakar bakmaz kızı da annesine bakıyor, ikisinin de gözlerinden yaşlar boşanıyordu. Marguerite zaman zaman, tam Bayan Claës'in dinlendiği bir sırada bir şey söyleyecekmiş gibi: "Anneciğim!" diye atılıyor, sonra soluğu tıkanmış gibi duruyor, kendini fazlasıyla son düşüncelerine kaptırmış olan annesi de bunların farkına varmıyordu. Sonunda Bayan Claës mektubunu mühürlemek istedi; ona mum tutan Marguerite mektubun kime yazıldığını görmemek için saygıyla geri çekildi. Hasta, yürek parçalayan bir edayla:

— Okuyabilirsin yavrum, dedi.

O zaman Marguerite annesinin şu sözcükleri yazdığını gördü: *Kızım Marguerite*'e.

— Dinlendiğim zaman konuşuruz, diye ekledi Bayan Claës mektubu yastığının altına koyarken.

Sonra, gösterdiği gayretten bitkin bir halde yastığına düştü; birkaç saat uyudu. Uyandığı zaman iki kızıyla iki oğlu yatağının önünde diz çökmüş, yan yana dua ediyorlardı. Günlerden perşembeydi. Gabriel'le Jean, altı ay önce tarih ve felsefe öğretmenliği görevine atanan Emmanuel de Solis'le birlikte okuldan henüz dönmüştü. Bayan Claës:

— Sevgili çocuklarım, vedalaşmamız gerek, dedi. Siz, siz beni terketmiyorsunuz! Ve o...

Sözünü bitirmedi. Marguerite annesinin sarardığını görünce:

— Bay Emmanuel, dedi. Gidin babama, annemin fenalaştığını söyleyin.

Genç de Solis laboratuvara kadar çıktı, Lemulquinier'yle Balthazar'a haber verdi; Claës delikanlının ısrarına karşılık:

— Geliyorum, yanıtını verdi.

Emmanuel odaya dönünce Bayan Claës:

— Dostum, dedi. Oğullarımı götürün, bana amcanızı getirin. Sanırım son saatim yaklaştı, başımda onun bulunmasını isterim.

Kızlarıyla yalnız kalınca, Marguerite'e işaret etti. O da annesinin ne istediğini anlayarak Félicie'yi yolladı. Annesinin ne kadar hasta olduğunu kestiremeyen Marguerite Pierquin'in açtığı yarayı deşti.

— Anneciğim, ben de sizinle konuşmak istiyordum, dedi. On gündür masraf param yok, hizmetçilere de altı aylık borçluyum. İki kez babamdan para isteyeyim dedim, cesaret edemedim. Bilmiyorsunuz! Galerideki resimlerle mahzendeki şaraplar da satıldı!

Bayan Claës:

— Bana bunların sözünü bile etmedi, diye bağırdı. Aman Tanrım! Tam zamanında canımı alıyorsun! Yavrularım, siz ne olacaksınız?

Tüm içtenliğiyle dua etti; gözlerini tövbe ateşleri bürüdü. Sonra yastığının altından mektubu çıkartarak:

— Marguerite, dedi. Bu yazıyı ancak ben öldükten sonra, sıkıntınız dayanılmaz bir hale geldiği zaman, bu evde ekmeksiz kalınca açacaksınız. Canım Marguerite, babanı çok sev ama kardeşlerine de iyi bak. Birkaç gün, belki de birkaç saat sonra bu evin başına geçeceksin! Tutumlu ol. Eğer babanın, sana uygun gelmeyen bir isteği olursa, ki pekâlâ olabilir, mademki keşfedilmesi büyük bir onur, büyük bir servet getirecek olan bir gizin peşinde onca para harcadı, kuşkusuz yine paraya gereksinimi olacaktır, belki senden isteyecektir, o zaman sen de bütün evlatlığını göster; artık senden başka kimsenin koruyamayacağı çıkarlarını, ailesinin yücelmesi uğruna mutluluğunu, yaşamını feda eden bu büyük adama, babana olan borcunla uzlaştırmayı bil. O, ancak biçimde haksız olabilir; amaçları her zaman soyludur. Ne kusursuz adamdır, yüreği nasıl da sevgiyle doludur!.. Siz onun iyi ve sevgi dolu halini yeniden göreceksiniz! Sana bu sözleri ancak şimdi, ölüm döşeğinde söyleyebiliyorum Marguerite. Eğer ölüm acılarımı hafifletmek istiyorsan babanın yanında benim yerimi tutacağına, onu hiç üzmeyeceğine söz ver bana. Sakın yaptıklarını yüzüne vurma, onu yargılamaya kalkma. Kısacası, yapıtını tamamlayıp yeniden ailenin başına geçeceği güne kadar, hem aileyi hem de babanı düşünerek ona tatlı ve güler yüzlü davran!

Marguerite hastanın alev gibi yanan gözlerinden öperek:

— Sizi anlıyorum anneciğim, dedi. Dilediğiniz gibi yapacağım.

Bayan Claës sözlerini şöyle sürdürdü:

— Benim melek yavrum, Gabriel işlerin ve evin yönetiminde senin yerini alabilecek duruma gelmeden evlenme.

Evlenirsen kocan belki senin duygularını benimsemez, ailenin huzurunu kaçırır, babanı da üzer.

Marguerite annesine baktı.

— Evlenmem konusunda verecek başka bir öğüdünüz yok mu? dedi.

Hasta korku içinde:

— Yoksa kararsız mısın yavrum? dedi.

Genç kız:

— Hayır, diye yanıt verdi. Sözünüzü dinleyeceğim, söz veriyorum.

Annesi sıcak gözyaşları dökerek:

— Zavallı kızım, diye ekledi. Ben sizin için kendimi feda etmeyi bilemedim; ama senden herkes için kendini feda etmeni istiyorum. Mutluluk insanı bencilleştiriyor. Evet Marguerite, ben mutlu olduğum için zayıf davrandım. Sen güçlü ol. Akılsızlık eden olursa aklınla yol göster. Öyle davran ki kardeşlerin beni hiçbir zaman suçlamasınlar. Babanı çok sev, ona karşı gelme... fazla...

Başı yastığına doğru sarktı. Başka bir şey söylemedi, gücü tükenmişti. Analıkla kadınlık arasındaki iç kavga çok çetin olmuştu besbelli. Biraz sonra önde Rahip de Solis olmak üzere papazlar geldi. Evde ne kadar adam varsa odaya toplandı. Tören başlayınca Rahip de Solis'in uyandırdığı Bayan Claës çevresindekilere baktı, Balthazar'ı göremeyince:

— Ya mösyö? diye sordu.

Yaşamını da, ölümünü de özetleyen bu sözcük öyle acıklı bir sesle söylenmişti ki, odada bulunanlar dehşetle ürperdi. Yaşına karşın Martha bir ok gibi fırladı, merdivenden çıktı, laboratuvarın kapısına hızlı hızlı vurdu, içindeki öfkenin şiddetiyle:

— Beyefendi, hanım ölüyor! diye bağırdı. Tören için sizi bekliyorlar!

Balthazar:

— Geliyorum, diye yanıt verdi.

Biraz sonra Lemulquinier odaya girdi, efendisinin de arkadan geldiğini söyledi. Bayan Claës'in gözleri kapıdaydı, ama kocası ancak tören bittiği zaman göründü. Rahip de Solis'le çocuklar hastanın çevresini almışlardı. Kocasının odaya girdiğini görünce Joséphine kızardı, yanaklarından birkaç damla gözyaşı yuvarlandı. Orada bulunanları ürperten bir melek tatlılığıyla:

— *Herhalde azotu parçalıyordun,* değil mi? dedi.

Balthazar neşeli bir edayla:

— Tamam! diye bağırdı. Azotta oksijen var, bir de tartıya gelmeyen türden bir töz. Bu da herhalde...

Çevreden nefret dolu mırıltılar yükselince sustu, aklı başına geldi.

— Ne dediler? diye sürdürdü sözlerini. Hastalığın arttı mı? Neler oluyor?

Rahip de Solis öfkeyle kulağına eğildi:

— Ne olacak, karınız ölüyor bayım, dedi. Onu siz öldürdünüz!

Yanıt beklemeden Emmanuel'in koluna girerek odadan çıktı. Çocuklar da arkasından çıktılar, onu avluya kadar götürdüler. Balthazar yıldırım çarpmış gibi donakaldı, gözlerinden yaşlar dökerek karısına baktı:

— Ölüyormuşsun, seni ben öldürmüşüm! Ne diyor Tanrı aşkına?..

Bayan Claës:

— Canım, diye yanıtladı onu. Ben ancak senin aşkınla yaşıyordum, bilmeden yaşamımı benden aldın.

Çocuklar yeniden odaya gelince Claës:

— Bizi yalnız bırakın, dedi.

Sonra karısının yatağının kenarına oturdu, ellerini öptü:

— Seni bir an sevmemezlik ettim mi? dedi.

— Sevgilim, senden yakındığım yok. Beni mutlu ettin, çok mutlu ettin. Ben, bu son günleri, evliliğimizin ilk günleriyle, onca dolu o günlerle sen artık kendin olmadığın için

boşalan şu günleri karşılaştırınca dayanamadım. Duygular da bedenimiz gibidir, hareket ister. Altı yıldır sen aşka, aileye, bizi mutlu eden her şeye karşı ölü gibisin. Gençliğe özgü hazlardan söz etmiyorum sana; yaşamın sonbaharında bunlar geçip gider ama ruhu besleyen yemişleri kalır; sonsuz bir güven, tatlı alışkanlıklar kalır; sen işte bu yaşımızın hazinelerini benden çekip aldın. Tam zamanında gidiyorum; hiçbir biçimde birlikte yaşamıyorduk çünkü. Düşündüklerini de, yaptıklarını da benden saklıyordun. Nasıl oldu da benden çekinmeye başladın? Sözle olsun, bir bakışla olsun, bir hareketle olsun seni suçladım mı hiç? Kalan resimleri satmışsın, mahzendeki şaraplara dek satmışsın ve şimdi yeniden, bana tek söz etmeden mallarına karşılık borç alıyormuşsun. Eh! Demek ki tiksinerek çekip gideceğim yaşamdan. Hata ettiğin zaman, olmayacak işler peşinde gözün dünyayı görmediği zaman, yüreğimde hatalarını seve seve paylaşacak, beni suç işlemeye sürüklesen bile senin yanı başında yürüyecek kadar sevgi bulunduğunu sana kanıtlamadım mı? Beni çok fazla sevdin: Mutluluğum da, acılarım da bundan. Hastalığım uzun sürdü Balthazar; tam burada, bu öleceğim yerde bana ailenden çok bilime bağlı olduğunu kanıtladığın gün başladı bu hastalık. Artık ne karın, ne de servetin var. Servetin de, karın da senindi; istediğini yapabilirdin ama ben öldükten sonra servetim artık çocuklarının olacak, ona el uzatmazsın. Ne yapacaksın peki? Şimdi sana gerçeği söylemek boynumun borcu, ölecek insan uzağı görür! Yaşamın haline getirdiğin o lanetli tutkuya kim karşı koyacak? Beni feda ettikten sonra çocukların hiç kalır, çünkü, söylemezsem haksızlık etmiş olurum, beni hiçbir şeye değişmezdin. İki milyon ve altı yıllık bir çalışma bu uçuruma savruldu ve hiçbir şey bulamadın...

Bu sözleri duyunca Claës saçları beyazlaşan başını elleri arasına aldı, yüzünü sakladı.

— Bu işten senin payına utanç, çocuklarının payına sefalet düşecek, diye sürdürdü sözlerini ölmekte olan kadın.

Daha şimdiden, alay olsun diye Simyacı Claës diyorlar sana; çok geçmez Deli Claës derler! Ben sana inanıyorum. Senin büyük olduğunu, bilgin, dâhi olduğunu biliyorum; ama halkın gözünde deha deliliğe benzer. Şan şöhret ölülerin güneşidir; yaşarken her büyük adam gibi sen de mutsuz olacaksın, çocuklarının parasını yiyip bitireceksin. Ünlü olduğunu görebilseydim çektiklerimi unutabilirdim, ama görmeden gidiyorum. Balthazar'cığım, gözümün arkada kalmamasını istiyorsan çocuklarımızın hiç olmazsa bir lokma ekmek bulabileceğinden emin olmalıyım; ama hiçbir şey korkumu yatıştıramaz, sen bile...

— Yemin ederim ki... diye söze başladı Claës.

Bayan Claës onu durdurarak:

— Yemin etme, dedi. Sonra sözünde duramazsın. Bizi korumak görevindi, hemen hemen yedi yıldır yapmadın bunu. Senin yaşamın bilim. Büyük bir adamın karısı, çocuğu olmamalı. Sizler o sefil yolunuzda tek başınıza yürümelisiniz! Erdemleriniz sıradan insanların erdemleri değil; siz Dünya'nın malısınız, bir kadına ya da bir aileye ait olamazsınız. Büyük ağaçlar gibi çevrenizdeki toprağı kurutursunuz siz! Bense zavallı bir bitki gibiyim; yeterince yükseğe çıkamadım, senin yaşamının ortalarında bir yerde ölüp gidiyorum. Bu korkunç düşünceleri sana söylemek için bu son günü bekliyordum; onları ancak acı ve umutsuzluk şimşeklerinin ışığında keşfedebildim. Çocuklarıma kıyma! Bu sözüm kulağında kalsın! Son nefesime kadar bunu sana yineleyeceğim. Görüyorsun: Karın öldü! Onu yavaş yavaş, azar azar duygularından, zevklerinden yoksun bıraktın. Yazık! Bu hainliği istemeden yapmasaydın bu kadar uzun yaşar mıydım? Ama bu yavrular, onlar beni yalnız bırakmadı! Acılarımla birlikte büyüdüler. Anaları karından çok yaşadı. Kıyma, kıyma çocuklarımıza!..

— Lemulquinier! diye gürledi Balthazar.

Yaşlı uşak hemen geldi.

— Git, yukarı çık, makine, aygıt, ne varsa yok et; dikkatli davran, ama her şeyi kır!

Sonra da karısına dönerek:

— Bilimden vazgeçiyorum! dedi

— Artık çok geç, diye ekledi Bayan Claës Lemulquinier'ye bakarak.

Sonra da öldüğünü hissederek:

— Marguerite! diye bağırdı.

Marguerite eşikte belirdi ve annesinin bulanan gözlerini görünce acı bir çığlık attı.

— Marguerite! diye yineledi Bayan Claës.

Bu son bağrışında kızına öyle şiddetli bir sesleniş vardı, ona öyle bir yetke veriyordu ki bu çığlık baştan başa bir vasiyet yerini tuttu. Herkes telaş içinde koşuştu, kocasıyla konuşurken son gücünü de tüketen Bayan Claës'in son nefesini verdiğini gördüler. Balthazar yatağın ayakucunda, Marguerite başında hareketsiz duruyor, bütün erdemlerini, bitip tükenmez sevecenliğini ancak kendilerinin bildiği bu kadının ölümüne inanamıyorlardı. Baba kız düşüncelerle ağırlaşmış bir ifadeyle bakıştılar; kız babasını yargılıyor, baba da daha şimdiden kızını bir intikam aracı gibi görerek ürperiyordu. Karısının yaşamına doldurduğu aşk anıları belleğine üşüşerek ölünün son sözlerine kulağında her zaman kalacak kutsal bir yetke veriyor olsalar da, dehasıyla başa çıkamayan yüreğinden kuşku duyuyordu Balthazar; sonra da içinde pişmanlığının derinliğini yadsıyan ve onu kendinden korkutan dayanılmaz bir tutku uğultusu duyuyordu. Kadıncağız yok olup gidince herkes Claës Konağı'nın bir ruhu olduğunu ve bu ruhun artık var olmadığını anladı. Aile bu acıyı o kadar güçlü bir biçimde duydu ki, içinde hâlâ soylu Joséphine'in yaşadığı duygusunu veren oturma odası kapalı kaldı; kimse bir daha oraya girmeye cesaret edemedi.

Toplum insanlardan beklediği erdemlerin hiçbirine uyma gereğini duymaz: Her an cinayet işler ama sözle işler; nasıl

güzeli gülünçleştirerek küçültürse alay yoluyla da kötülüklerin yolunu açar; babalarının ölümüne fazla ağlayan oğulları alaya alır, yeterince ağlamayanları aforoz eder; sonra da kendisi, henüz soğumamış ölülerle uğraşarak eğlenir. Bayan Claës'in öldüğü akşam da dostları iki iskambil partisi arasında mezarına bir iki çiçek attılar, bir kupa ya da maça ararken güzel niteliklerini övdüler; sonra da ortak acının abecesi olan ve Fransa'nın bütün kentlerinde hep aynı edayla, aynı duyguyla her an söylenen birkaç gözü yaşlı cümlenin ardından mirasının tutarını hesaplamaya koyuldular. Önce Pierquin, bu konuyu açanlara bu iyi kadının ölümünün kendisi için daha hayırlı olduğunu söyledi; öyle ya, kocası onu mutsuz ediyordu! Ama bu ölüm çocukları için daha da hayırlıydı; çünkü Bayan Claës çılgın gibi sevdiği kocasından servetini esirgeyemezdi; oysa artık Bay Claës bu servete el süremeyecekti. Kederli ailesi ölüm döşeğinin çevresinde ağlayıp dua ederken bunlar Bayan Claës'in mirasını değerlendirmeye, para artırıp artırmadığını kestirmeye, mücevherlerini, elbiselerini sayıp dökmeye, çekmecelerine kadar nesi var nesi yok hesaplamaya başladılar. Pierquin maldan anlayan bir "yeminli bilirkişi" gözüyle Bayan Claës'in –onun deyimiyle– "evlilik öncesi edinilmiş" mallarını ölçüp biçti; hâlâ yaklaşık bir buçuk milyon frank tutması gerekiyordu bunların. Büyük küçük, yeni eski, ulu ağaç ya da kesim artığı bütün ağaçları göz önüne alınırsa Waignies Ormanları'nın değeri on iki senede çok büyük tutarlara ulaşmıştı; paraya çevrilmesi durumunda Balthazar çocuklarına borçlu kalırsa bu borcunu kişisel mallarından ödemesi gerekiyordu ki Balthazar'ın malları da henüz böyle bir borcu ödemeye yeterliydi. Yine onun argosuyla, Claës'in kızı dört yüz bin franklık bir kızdı bugüne bugün.

— Ama hemen evlenmezse, diye ekliyordu; Claës çocuklarının parasını yiyip tüketebilecek bir adamdır. Evlenirse bağımsız olacağı için, Waignies Ormanı'nı açıkartırmayla

sattırabilir; küçüklerin payını paraya çevirip, bu parayı babasının dokunamayacağı bir biçimde değerlendirebilir.

Herkes yörede Claës'in kızına talip olabilecek gençleri düşündü ama kimse de kibarlık edip notere onun bu evliliğe uygun olduğunu söylemedi. Noter akla gelen gençlerin hiçbirini Marguerite'in dengi bulmuyor, hepsine bir kulp takıyordu. Dinleyenler gülümseyerek bakışıyorlar, bu taşra muzipliğini sürdürmekten hoşlanıyorlardı. Pierquin daha önce de Bayan Claës'in ölümünün, emellerine hizmet edeceğini düşünmüştü ve daha şimdiden kadının cesedinden kendine de bir pay çıkarmaya çalışıyordu.

Yatmak için eve dönerken:

— Bu kadıncağız tavuskuşu gibi gururluydu, diye kendi kendine söylendi. Hiçbir zaman kızını bana vermezdi. Heh, heh! Artık onunla evlenmek için işe koyulmamı ne engelleyebilir? Claës karbondan sarhoş, çocuklarına aldırış ettiği yok. Önce Marguerite'i kardeşlerinin servetini kurtarmak için evlenmesi gerektiğine inandırırım, sonra Claës'den kızını isterim; kendisini rahatsız edebilecek bir evlattan kurtulmak onun da işine gelir.

Evlilik anlaşmasının hoş yanlarını gözünün önüne getirerek bu işin sağlayacağı çıkarları ve evleneceği kızın onu mutlu edecek yanlarını düşünerek uykuya daldı. Yörede Marguerite kadar ince, Marguerite kadar güzel, Marguerite kadar iyi yetişmiş bir kız bulmak zordu. Sadeliği ve zarifliği, Emmanuel'in yüreğinin gizli emellerini açığa vurmaktan korkarak önünde adını söylemeye cesaret edemediği o güzel çiçeğin sadeliğine, zarifliğine benzetilebilirdi ancak. Duyguları soyluydu, dindardı ve iffetli bir eş olacağı kesindi; ama sadece her erkeğin az çok övüneceği bir eş olmakla kalmıyor, iki yandan soylu ailesinin Flandre'da taşıdığı –ve evleneceği adamın paylaşacağı– o sonsuz saygınlıkla da noterin gururunu okşuyordu. Ertesi gün Pierquin kasasından biner franklık birkaç banknot çıkardı, şu kederli günlerinde bir de para

sıkıntısı çekmemesi için gidip dostça Balthazar'a verdi. Bu incelikten etkilenecek olan Balthazar'ın kızına, kendisini ve iyi yürekliliğini öveceğini düşündü. Oysa hiç de öyle olmadı. Bay Claës'le kızı bu davranışı çok doğal karşıladılar; acılarının büyüklüğünden Pierquin'i düşünecek halde değillerdi. Gerçekten de Balthazar o kadar kederliydi ki, davranışlarını kınamaya hazırlananlar bile asıl özrü sayılabilecek bilim adına değil de, artık bir yararı olmayan pişmanlığına bakarak bağışladılar onu. Toplum yüze vuran şeylerle yetinir; aslı var mı yok mu düşünmez, gördüğüne bakar yalnızca. Gerçek acı bir gösteridir onun için, bir tür eğlencedir ve bu yüzden her şeyi, bir caniyi bile bağışlayabilir; heyecana bayıldığı için hiç fark gözetmeden kendini ağlatana da, güldürene de –nasıl ağlattığına, nasıl güldürdüğüne bakmadan– aynı biçimde davranır.

Marguerite babası evin yönetimini ellerine bıraktığı zaman on dokuz yaşını yeni bitirmişti. Bayan Claës ölmeden önce ablalarının sözünü dinlemeleri konusunda onları uyardığı için kardeşleri de ona saygıda kusur etmediler. Yas giysileri bembeyaz tazeliğini vurguluyor, hüzünlü hali tatlılığını ve sabrını büsbütün belli ediyordu. Daha ilk günden, olsa olsa ellerindeki yeşil hurma dallarıyla acılı gönüllere dokunup huzur dağıtan meleklerde bulunabilecek türden sürekli bir güler yüz, kadınca bir yüreklilik göstermeye başlamıştı. Ama omuzlarına zamansız çöken görev yüzünden kederini saklamak zorunda kalması acısını bir kat daha artırdı; dışarıdan sakin görünüyor ama içi kan ağlıyordu. Genç yaşında, insan yüreğinin her zaman katlanamadığı duygu patlamalarını öğrendi; babasının durumu sürekli olarak, gençlere özgü o içten gelme cömertlikle buyurgan bir zorunluluk arasında sıkışıp kalmasına neden oldu. Annesinin ölümünden hemen sonra çevresini saran hesaplar genç kızların yaşamın yalnızca hazlarını düşündükleri bir çağda onu çıkarlarıyla uğraşmak zorunda bıraktı. Bu korkunç acı eğitimi melek yaradılışlı insanların

başından hiç eksik olmaz nedense! Öte yandan paraya ve sivrilme isteğine dayalı aşk tutkuların en inatçısıdır; Pierquin de zaman geçirmeden bu mirasyedinin çevresini kuşatmak istedi. Yasa girildikten birkaç gün sonra Marguerite'le konuşmak için fırsat kollamaya, kızı baştan çıkarabilecek dolaplar çevirmeye başladı; ama sevda Marguerite'e öyle bir seziş gücü vermişti ki duyguları yanıltan o gösterişli davranışların hiçbirine kapılmadı. Oysa içinde bulunduğu durumda aldanabilirdi de: Çünkü Pierquin o kendine özgü iyiliğini –birinin parasını kurtardığında âşıkane bir şey yaptığını sanan noter iyiliği– adamakıllı takınmıştı. Suyunun suyu akrabalığından, her zaman ailenin işlerini görüp sırlarını biliyor olmasından güç alıyor, babanın dostluğundan, onun gözündeki değerinden kuşku duymuyor ve kızının geleceği konusunda hiçbir tasarısı olmayan bilginin kayıtsızlığından yararlanıyordu. Marguerite'in kimsede gözü olmadığını sandığı için de yalnızca hesaplara –körpe ruhlara çok iğrenç gelen o hesaplara– bağlı bir tutkuya dönüşen bu ilgiyi gizleyemedi, genç kıza her şeyi belli etti. Ama işler tersine döndü, Pierquin aptal durumuna düştü, duygularını gizleyen Marguerite oldu; çünkü noter karşısında eli kolu bağlı bir kız olduğunu sanmış, zayıflıktan doğan üstünlükleri hesaplayamamıştı. Marguerite'le küçük bahçenin yollarında gezinirken:

— Sevgili kuzinim, dedi. Sizi ne kadar sevdiğimi, şu andaki acılarınıza ne kadar saygı duyduğumu bilirsiniz. Noter olacak adam değilim ben; çok duyarlı bir ruhum var ve yalnızca duygularımla yaşadığım halde durmaksızın başkalarının çıkarlarıyla uğraşmak zorundayım. Oysa ben de insanı mutlu eden tatlı heyecanlara bırakmak isterdim kendimi. İşte bu yüzden, size ruh halinize pek uygun olmayan tasarılardan söz etmek zorunda olduğum için üzülüyorum ama söz etmem de gerekiyor. Birkaç gündür hep sizi düşünüyorum. Son günlerde farkına vardım ki kaderin tuhaf bir cilvesiyle kardeşlerinizin serveti, hatta sizin servetiniz bile teh-

likede görünüyor. Ailenizi beş parasız kalmaktan kurtarmak ister misiniz?

Bu sözlerden biraz korkan Marguerite:

— Ne yapmam gerekiyor? diye sordu.

— Evlenmelisiniz, yanıtını verdi Pierquin.

— Asla evlenmem!

— İçinde bulunduğunuz tehlikeli durumu düşünürseniz evlenirsiniz.

— Peki, nasıl kurtarabilir evlenmem...

Pierquin, Marguerite'in sözünü keserek:

— İşte kuzinim, sizden beklediğim soru, dedi. Evlenmek insanı bağımsız kılar!

Marguerite:

— Neden bağımsız olacakmışım ki? diye sordu.

Noter zafer kazanmış bir edayla:

— Malınıza mülkünüze sahip olmak için sevgili kuzinciğim, dedi. *Bağımsız olunca annenizin servetinden payınızı* alırsınız. Bu payı alabilmeniz için servet paraya çevrilmeli; bunun yapılması için de Waignies Ormanı'nın satılması gerekmez mi? Böyle olunca mirasta ne varsa paraya çevrilecektir; babanız da o zaman "vasi" sıfatıyla, kardeşlerinizin payını kimsenin artık el uzatamayacağı bir yere koymak zorunda kalacaktır.

Marguerite:

— Peki tersi durumda ne olur? diye sordu.

— O zaman mallarınızı babanız yönetir. Yeniden altın yapmaya kalkışırsa Waignies Ormanı'nı satabilir ve hepinizi dımdızlak ortada bırakabilir. Şu sırada Waignies Ormanı bir milyon dört yüz bin franka yakın para eder; ama yarın öbür gün babanız onu bütünüyle kestirirse bin üç yüz dönümünüz üç yüz bin frank bile etmez. Şimdiden bağımsızlığınızı kazanarak kapınızı çalan tehlikenin önüne geçseniz daha iyi olmaz mı? Böylece babanızın ileride zararınıza kullanabileceği ormanları kesimden kurtarmış olursunuz. Kimya

tutkusunun uykuya yattığı şu sıralar, satışın gelirini Büyük Defter'e* geçirecektir ister istemez. Tahviller elli dokuza çıktı; demek bu yavrucakların elli bin franka karşılık beşer bin liraya yakın bir gelirleri olacak; küçüklerin parası kullanılamayacağına göre ergin olduklarında kardeşlerinizin serveti iki katına çıkacaktır. Oysa tersi durumda... Bilmem ki... Zaten babanız annenizin malından birazını kırptı. Hesabını yaparak eksiğin ne kadar olduğunu öğreniriz. Borçlu çıkarsa mallarını ipotek ederek bir şeyler koparabilirsiniz.

Marguerite:

— Ne demek! dedi. Bu babamı aşağılamak olur. Annemin son sözlerini unutacak kadar zaman geçmedi daha!

Sonra üzüntüden gözyaşlarını tutamayarak:

— Babam çocuklarını soyacak adam değildir, diye ekledi. Onu yanlış tanıyorsunuz Bay Pierquin.

— Ama sevgili kuzinim, ya babanız yeniden kimyaya başlarsa, o zaman...

— Mahvoluruz, öyle mi?

Pierquin:

— Hem de bütünüyle, dedi. Sonra Marguerite'in elini tutup yüreğine götürerek:

— İnanın bana Marguerite, dedi. Israr etmezsem görevimi yapmamış olurum. Yalnızca sizin çıkarınız...

Marguerite soğuk bir tavırla elini çekerek:

— Bayım, dedi. Ailemin çıkarları evlenmememi gerektiriyor. Annem böyle uygun gördü.

Pierquin bir servetin elden gittiğini gören işadamı edasıyla:

— Kuzinim, diye bağırdı. İntihar ediyorsunuz! Annenizin mirasını suya atıyorsunuz!.. Ama ben size sonsuz sevgimi, bağlılığımı göstereceğim. Babanızın son verdiği baloda sizi gördüğümden beri sizi nasıl sevdiğimi, size nasıl taptığımı

---

* *Le Grand Livre*: Bütün devlet alacaklılarının kayıtlı olduğu defter; bir tür tasarruf sandığı.

bilmiyorsunuz. Göz kamaştırıcıydınız. Sevgili Marguerite, seven bir yürek çıkardan söz ediyorsa ona inanmak gerekir...

Bir an durdu.

— Evet, bir aile meclisi toplarız, size sormadan bağımsızlığınızı veririz!

— Bu bağımsızlık da ne demek Tanrı aşkına?

— İnsanın haklarından yararlanabilmesi demek.

— Evlenmeden de bağımsızlığımı alabilirsem ne diye evleneyim?.. Hem kiminle evlenecekmişim?

Pierquin kuzinine sevgiyle bakmaya çalıştı; ama bu bakış paradan söz etmeye alışık gözlerinin kuruluğuyla o denli çelişiyordu ki, Marguerite bu apansız sevginin içinde birtakım hesaplar görür gibi oldu.

— Kentte... hoşunuza giden bir adamla evlenebilirsiniz, dedi Pierquin. Bir iş gibi bile olsa evlenmeniz gerek. Babanızla karşı karşıya kalacaksınız. Yalnız başınıza ona karşı gelebilir misiniz?

— Evet bayım, zamanı gelince kardeşlerimi savunmayı bilirim.

— Gidi çaçaron! dedi Pierquin kendi kendine.

Sonra yüksek sesle:

— Hayır karşı gelemezsiniz, diye sürdürdü sözünü.

— Bu konuyu kapatalım, dedi Marguerite.

— Hoşça kalın kuzinim! İstemeseniz de size yardım etmeye çalışacağım. Kentte herkesin sezdiği bir yıkımdan, istemeseniz de sizi koruyarak sevgimi kanıtlayacağım.

— İlginize teşekkür ederim ama babamı az da olsa üzecek bir öneri ya da girişimde bulunmamanızı ısrarla rica ediyorum.

Marguerite uzaklaşan Pierquin'in arkasından düşünceli düşünceli baktı; onun madensel tınılar yüklü sesini, esnekliğini yaylardan alıyor izlenimini veren hareketlerini, tatlılıktan çok bir köle ezikliği dışavuran bakışlarını, Emmanuel'in duygularını saran o ezgi dolu sessiz şiirlerle karşılaştırdı.

Kim ne derse desin, belirtileri insanı hiç yanıltmayan, şaşırtıcı bir çekim gücü vardır insanlar arasında. Seven adamın sesinin tınısı, bakışları, tutkulu hareketleri belki taklit edilebilir; usta bir oyuncu genç bir kızı aldatabilir; ama başarılı olması için meydanın boş olması gerekmez mi? Bu genç kızın yanında gönlüne uygun biri varsa bir sevdanın gerçek olup olmadığını hemen anlamaz mı? Emmanuel de o sıralar tıpkı Marguerite gibi, tanıştıkları günden beri başlarının üstünde uğursuz, kasvetli bir hava yaratarak sevginin mavi göğünü görmelerine engel olan bulutların etkisi altındaydı. Dindarca belirtileri umutsuzluk içinde daha da tatlılaşan ve esrarengizleşen, çıldırasıya bir sevdayla bağlıydı sevgilisine. Ne var ki parasızlığı toplum içinde onu Marguerite'den çok uzaklaştırıyor, soylu bir addan başka verecek hiçbir şeyi olmadığı için de genç kızın onu koca olarak kabul etmesi olasılığını aklının ucundan bile geçirmiyordu. Ondan hep bir yüreklendirme beklemiş ama Marguerite, ölüm halinde bir hastanın bitkin bakışları önünde bunu yapmamıştı. İkisi de çok saftı; birbirlerine tek bir sevgi sözcüğü bile söylememişlerdi daha. Sevinçleri, bahtsız insanların ister istemez tek başlarına tattıkları bencil bir sevinçti. Aynı umudun ışığıyla gözleri kamaşmış ama ayrı ayrı ürpermişlerdi; daha şimdiden fazlasıyla birbirlerinin olduklarını duyumsuyor ama kendi kendilerinden korkuyorlardı sanki. Emmanuel yüreğinde tapınağını kurduğu ecenin eline dokunmaktan korkuyordu. En küçük bir dokunuş onu allak bullak edecek hazlar doğurabilir, zincirden boşanan duyularına söz geçiremeyebilirdi. Ama en utangaç sevdalılar kadar olsun aralarında hafif ve uçsuz bucaksız, günahsız ve ciddi hiçbir şey geçmediği halde birbirlerinin yüreğine o kadar yerleşmişlerdi ki, ikisi de en büyük özverilere hazır olduklarını biliyorlardı; tadabilecekleri tek zevk de buydu. Açığa vurulmamış aşkları Bayan Claës'in ölümünden bu yana yas tülleri altında boğuluyordu. Yaşadıkları dünyanın renkleri

koyudan siyaha dönmüştü; parıltıları da gözyaşları içinde sönüyordu. Marguerite'in çekingenliği neredeyse bir soğukluğa dönüştü, çünkü annesinin ısrarla ettirdiği yemini tutması gerekiyordu; eskisinden daha özgür olurken daha katı bir tavır takındı. Emmanuel de sevgilisinin yasına katılmış, en küçük bir aşk arzusunun, en basit bir isteğin gönül yasalarına karşı işlenmiş bir suç olacağını anlamıştı. Bu büyük sevda her zamankinden daha gizliydi şimdi. Bu iki körpe ruh yine aynı seslerle yankılanıyor, ama çocukluktan gelen çekingenlik ve Bayan Claës'in hastalık acılarına duydukları saygı onları nasıl ayırdıysa şimdi de acı ayırıyor, onlar da gözlerin o olağanüstü diliyle, özverili hareketlerin sessiz açıklayıcılığıyla ve sürekli bir uyumla yetiniyorlardı; ancak gençlikte yaşanan yüce ahenklerdi bunlar, aşkın çocukluk çağında attığı ilk adımlardı. Emmanuel her sabah Claës'le Marguerite'i sormaya geliyordu; ama yalnızca Gabriel'den bir mektup getirdiği zaman ya da Balthazar içeri girmesi için ısrar ederse yemek odasına kadar giriyordu. Genç kıza ilk kaçamak bakışında tüm güzel düşüncelerini anlatıyor, durumun dayattığı suskun kalma zorunluluğu yüzünden acı çektiğini, onu terk etmediğini, kederini paylaştığını belli ediyor, sonra da hiçbir art düşüncesi olmayan bakışlarıyla sevgilisinin yüreğine gözyaşlarının çiyini serpiyordu. Bu iyi yürekli delikanlı halinden o kadar hoşnut, geçici sandığı bir mutluluğa o kadar bağlıydı ki, ona açıkça elini uzatıp "Arkadaş olalım!" demediği için kimi zaman kendi kendine kızıyordu Marguerite.

Pierquin budalaların düşüncesiz sabrından doğan bir inatçılıkla Marguerite'in peşinde dolaşmayı sürdürdü. Onun hakkında, çoğunluğun kadınları değerlendirmede kullandığı sıradan ölçülere göre karar veriyordu hep. Kulağına fısıldadığı evlenme, özgürlük, servet sözcüklerinin ruhunda filizleneceğini ve orada uyandıracağı isteklerden yararlanabileceğini düşünüyordu. Marguerite'in, o soğuk

tavırları gerçek duygularını gizlemek için takındığını sanıyordu. Ama çevresinde ne kadar dönüp dolaşırsa dolaşsın, ona ne kadar nazik davranırsa davransın önemli aile sorunlarını çözmeye alışık bir adamın buyurganlığını saklamakta zorlanıyordu. Onu avutmak için noter ağzıyla beylik şeyler söylüyordu; oysa böyle sözler acıların üstünden bir salyangoz gibi geçer ve arkasında acının kutsallığını bozan kuru sözcüklerden bir iz bırakır yalnızca. Sevgisi bir sinsilikten başka bir şey değildi. Yapmacık hüznünden sokak kapısında galoşlarını giyerken ya da şemsiyesini alırken sıyrılıveriyordu. Ailenin içine iyice girebilmek, şimdiden bütün kentte ilan ettiği bir evlenmeye Marguerite'i razı edebilmek için eski yakınlığından cesaret alarak takındığı tavrı bir araç gibi kullanıyordu. Böylece gerçek, özverili, saygılı aşk, bu bencil ve hesaplı aşkla tam bir zıtlık oluşturuyordu. Her şey tutarlıydı bu iki adamda. Biri sevdalıymış gibi görünüyor, Marguerite'le evlenebilmek için en küçük üstünlüğüne sarılıyor, ötekiyse aşkını gizliyor, bağlılığı belli olacak diye ödü kopuyordu. Annesinin ölümünden bir süre sonra Marguerite haklarında bir yargıya varabileceği bu topu topu iki erkeği aynı gün içinde karşılaştırma olanağını buldu. O zamana kadar yalnız yaşamak zorunda kaldığı için insan içine çıkmamıştı; şimdiki durumu da onunla evlenmek isteyebilecek kimselerin yakınına sokulmasını engelliyordu. Nisanın ilk güzel sabahlarından birinde kahvaltıdan hemen sonra, tam Balthazar sokağa çıkarken Emmanuel geldi. Balthazar evin görüntüsüne katlanmakta çok zorlandığı için günün bir bölümünü surlar boyunca dolaşarak geçiriyordu. Emmanuel Balthazar'la birlikte çıkmak istedi, duraksadı, kendinde güç arar gibi oldu, Marguerite'e baktı ve kaldı. Marguerite öğretmenin kendisiyle görüşmek istediğini sezdi, ona bahçeye gelmesini önerdi. Kız kardeşi Félicie'yi birinci kattaki sofada çalışan Martha'nın yanına yolladı; sonra gidip kız kardeşiyle yaşlı dadısının görebilecekleri bir sıraya

oturdu. Balthazar'ın avluda yavaş yavaş yürüdüğünü gören delikanlı:

— Bay Claës bilimsel araştırmalarına kendini nasıl kaptırıyorsa kedere de öyle kaptırıyor, dedi. Kentte herkes ona acıyor; aklı başından gitmiş bir adam gibi yürüyor, nedensiz duruyor, görmeden bakıyor...

— Herkes bir türlü acı çeker, dedi Marguerite gözyaşlarını tutarak.

Biraz durduktan sonra soğuk bir ağırbaşlılıkla:

— Bana bir şey mi söyleyecektiniz? diye sordu.

Emmanuel heyecanlı bir sesle:

— Matmazel, dedi. Bir şey söyleyecektim ama, bilmem ki sizinle böyle konuşmaya hakkım var mı? Ne olur size yararlı olmaktan başka bir amacım olduğunu sanmayın; bir öğretmenin öğrencileriyle gelecekleri konusunda kaygılanacak kadar ilgilenebileceğini kabul edin. Kardeşiniz Gabriel on beş yaşını bitirdi, ikinci sınıfta ve artık eğitimini seçeceği mesleğe doğru yöneltmek gerekiyor. Bu sorunu çözmek de babanıza düşer. Ama ya o bunu düşünmezse Gabriel'e yazık olmaz mı? Babanıza oğluyla ilgilenmediğini anımsatırsanız bu da onur kırıcı olmaz mı onun için? Bu durumda siz kardeşinizin heveslerini öğrenip, ona bir meslek seçtiremez misiniz? İlerde babası onu bir hukukçu, bir yönetici ya da bir asker yapmak isterse Gabriel'in önceden bazı özel bilgileri olsun istemez misiniz? Sanmam ki ne siz ne de Bay Claës onu işsiz güçsüz...

Marguerite:

— Hayır hayır, dedi. Teşekkür ederim Bay Emmanuel, hakkınız var. Annem bize dantel ördürürken onca özenle resim yapmayı, dikiş dikmeyi, elişlerini, piyano çalmayı öğretirken sık sık "Dünyanın bin türlü hali var, insanın başına bin türlü şey gelebilir!" derdi. Gabriel'in kişisel bir değeri, eksiksiz bir eğitimi olmalı. Peki bir erkeğin seçebileceği en uygun meslek nedir sizce?

Emmanuel mutlulukla ürpererek:

— Matmazel, dedi Gabriel. Sınıfının matematiğe en yetenekli öğrencisi; École Polytechnique'e girmek isterse her meslekte işine yarayacak bilgiler edinebileceğini sanıyorum. Okuldan çıkınca istediği mesleği kendisi seçer. O zamana kadar geleceği konusunda hiçbir ön karar vermemiş ve zaman kazanmış olursunuz. Bu okuldan iyi dereceyle çıkanlar her yerde iyi karşılanır. Oradan yöneticiler, diplomatlar, bilginler, mühendisler, generaller, denizciler, yargıçlar, fabrikacılar, bankacılar çıkmıştır. Görüyorsunuz ya, zengin ya da iyi aileden bir çocuğun oraya girmek için çalışmasında olağandışı bir durum yok. Eğer Gabriel buna karar verirse sizden bir şey isteyeceğim... Acaba kabul eder misiniz? Evet deyin, ne olur!..

— Ne isteyeceksiniz?

Emmanuel titreyerek:

— Derslerine yardım etmek istiyorum, diye yanıt verdi.

Marguerite Bay de Solis'e baktı, elini tuttu:

— Peki, dedi.

Biraz durduktan sonra da heyecanlı bir sesle:

— Tam da sizden kabul edebileceğim bir şeyi önerişinizdeki incelik ne kadar hoşuma gidiyor bilseniz, diye sürdürdü sözlerini. Görüyorum ki bizi düşünüyorsunuz. Teşekkür ederim.

Bu sözler sade bir tarzda söylenmiş olsa da Emmanuel Marguerite'e yardım edebilme sevinciyle gözlerine dolan yaşları göstermemek için başını çevirdi. Biraz kendine gelince:

— Yarın tatil, ikisini de size getiririm, dedi.

Ayağa kalktı, Marguerite'e veda etti; genç kız da arkasından yürüdü. Avluya geldiğinde Emmanuel onun yemek odasının kapısı önünde durduğunu, oradan dostça el salladığını gördü. Yemekten sonra bu kez noter Bay Claës'i ziyarete geldi; bahçede kuzeniyle Marguerite'in arasına, tam Emmanuel'in oturduğu yere oturdu.

— Sevgili kuzenim, dedi. Bu akşam size işlerden söz etmek için geldim... Eşiniz vefat edeli kırk üç gün oldu...

Balthazar bu yasal *vefat* sözcüğüyle gözlerine dolan yaşları silerken:

— Kaç gün geçtiğini saymadım, dedi.

— Aman bayım, dedi Marguerite notere bakarak. Nasıl oluyor da...

— Ama kuzinciğim, bizler yasayla saptanan süreyi hesaplamak zorundayız. İşin içinde siz ve miras ortaklarınız var. Bay Claës'in ergin çocuğu yok. Karısının vefatını izleyen kırk beş gün içinde ortaklık konusu malların değerini saptamaya yarayacak bir döküm hazırlaması gerekiyor. Ortaklık kârlı mı, değil mi? Bunu bilmek gerekiyor; buna göre ya ortaklık kabul edilecek ya da düpedüz küçüklerin haklarına göre davranılacak.

Marguerite ayağa kalktı; Pierquin:

— Gitmeyin kuzinim, dedi. Bu işler hem sizi, hem de babanızı ilgilendirir. Kederlerinize nasıl katıldığımı bilirsiniz; ama hemen bugün bu ayrıntıyla ilgilenmeniz gerek; yoksa hepiniz kötü duruma düşebilirsiniz! Ben şimdi ailenin noteri niteliğiyle görevimi yapıyorum.

Claës:

— Hakkı var, dedi.

Noter:

— Bu süre iki güne kadar bitiyor, diye sürdürdü sözlerini. Hemen yarın bu dökümün hazırlanması için harekete geçeceğim, hiç olmazsa hazinenin isteyeceği veraset vergilerinin ödenmesini geciktirmiş oluruz; vergi toplayıcıların acıması yoktur, insanın duygularını düşünmezler, her zaman üstünüze pençelerini uzatabilirler. Her gün saat ondan dörde kadar yazmanımla ben, uzman bilirkişi Bay Raparlier'yle birlikte geleceğiz. Kentteki işimizi bitirir bitirmez kırdaki eve geçeriz. Waignies Ormanı'na gelince, onu ayrıca konuşuruz. Bu sorun çözüldüğüne göre şimdi başkasına geçelim.

Geçici bir vasi atamak için bir aile toplantısı yapmalıyız. Brugge'lü Bay Conyncks şimdilik en yakın akrabanız; ama Belçika uyruğuna geçti! Siz ona bu konuda bir mektup yazmalısınız kuzenim; bakalım Fransa'ya yerleşmek ister mi? Orada güzel mülkleri vardır; belki de onu kızıyla birlikte gelip Fransız Flandre'ında oturmaya razı edersiniz. İsteğinizi geri çevirirse toplantıyı akrabalık derecelerine göre yapmaya çalışırım.

Marguerite:

— Döküm dediğiniz neye yarar? diye sordu.

— Hakları, değerleri, alacağı vereceği anlamaya yarar. Her şey iyice saptandıktan sonra aile meclisi küçüklerin çıkarlarını düşünerek karar...

Claës oturduğu sıradan kalkarak:

— Pierquin, dedi. Çocuklarımın haklarını korumak için gerekli gördüğünüz işlemleri yapın; ama sevgili karıma ait şeylerin satıldığını görmeyelim, bize bu üzüntüyü vermeyin...

Sözünü bitiremedi; bunları öyle soylu bir edayla, öyle dokunaklı ve etkili bir sesle söylemişti ki Marguerite babasının elini tutup öptü.

— Yarın görüşürüz, dedi Pierquin.

— Öğle yemeğine gelin, dedi Balthazar.

Sonra bir şey anımsar gibi oldu:

— Ama biz Hainaut âdetlerine göre evlenmiştik; evlenme sözleşmesinde karıma –ileride rahatsız edilmesin diye– şu döküm külfetini yüklememiştim; şimdi benim için de böyle bir zorunluluk olmasa gerek.

Marguerite:

— Aman ne iyi! dedi. Bize çok üzüntü verecekti.

Biraz canı sıkılan noter:

— Pekâlâ, yarın sözleşmenizi gözden geçiririz, diye yanıt verdi.

Marguerite:

— Sözleşmeyi görmemiş miydiniz yoksa? diye sordu notere.

Bu sözler konuşmanın sonunu getirdi. Noter kuzininin sorusu karşısında afalladı, konuşmayı sürdüremedi. Avluya geldiği zaman kendi kendine:

— Aksi şeytan! dedi. Bunca dalgın bir adam tam kendisine karşı önlem alınacağı sırada her şeyi anımsayıveriyor. Çocuklarını beş parasız bırakacak! İki kere ikinin dört ettiğini bildiğim gibi biliyorum bunu! Gel de on dokuz yaşında, üstelik duygulu geçinen kızlara işten söz et! Yoluna yordamına uygun davranıp Mösyö Conyncks'le anlaşır, çocukların malını kurtarmak için kafa patlatır mısın? Al sana! Marguerite'in de gözünden düşeceğim şimdi. Kalkıp babasına, yararsız bulduğu bu döküm işini nereden çıkardığımı soracak; Bay Claës de noterlerin sözleşme yapma meraklısı olduğunu, noterliğimizin akrabalıktan, kuzenlikten, dostluktan önce geldiğini söyleyecek, kısacası bir sürü aptalca şey yumurtlayacak!

Duyguları uğruna servetlerini batıran müşterilere söyüp sayarken kapıyı çarparak kapadı. Balthazar haklıydı. Bu mal dökümü yapılmadı. Böylelikle babanın çocuklarına karşı durumu da saptanamadı. Claës'lerin durumunda hiçbir değişiklik olmadan aylar geçti. Bay de Solis'in ustaca yönettiği Gabriel çok iyi çalışıyor, yabancı diller öğreniyor, *Ecole Polytechnicque*'e girmek için verilmesi gereken sınava hazırlanıyordu. Félicie'yle Marguerite, bu arada tam bir yalnızlık içinde yaşamışlar, az para harcamak için yazı babalarının kırdaki evinde geçirmişlerdi. Bay Claës işleriyle uğraştı, mallarına karşılık önemli miktarda ödünç para alarak borçlarını ödedi; gidip Waignies Ormanı'nı da gezdi. 1817 yılının ortalarında yavaş yavaş yatışan acısı sürdürdüğü yaşamın tekdüzeliği önünde onu yalnız ve savunmasız bıraktı; bu tekdüzelik yavaş yavaş ağır gelmeye başladı ona. İçinde belli belirsiz başkaldırmaya başlayan bilimle önce cesaretle savaştı; dahası, kimyayı düşünmeyi bile yasakladı kendine. Sonra düşünmeye başladı. Ama aktif olarak ilgilenmek iste-

medi; yalnızca kuramsal düzeyde ilgilenmeye, kitaplar okumaya başladı. Bu sürekli okumalar da kavgacı bir kimliğe bürünen tutkusunu yeniden uyandırdı. Araştırmalarını sürdürüp sürdürmeyeceği konusunda kimseye herhangi bir söz vermediğini düşündü; karısının yemin etmesini istemediğini anımsadı. Kendi kendine sorununun çözümünü artık aramama sözünü vermişti ama, madem bir başarı görür gibi oluyordu, kararını değiştiremez miydi? Artık elli dokuz yaşına gelmişti. Bu yaşta onu pençesine alan düşünce deliliklerinin başlangıcında görülen türden, çetin bir takıntı biçimini aldı. Zaten sarsılan sözünde durma kararını bozmasına olaylar da yardım etti. Avrupa'daki barış, yirmi yıla yakın bir süredir ilişkiye geçemeyen çeşitli ülke bilginlerinin savaşta edindikleri bilimsel düşünceleri, bilimsel buluşları yaymalarını kolaylaştırmıştı. Kısacası bilgi ilerlemişti. Kimyacıların kimyayı –farkında olmadan– onun araştırma konularına doğru geliştirdikleri kanısına vardı Claës; üst düzey bilimle uğraşan bu adamlar tıpkı onun gibi ışık, ısı, elektrik, galvanizma ve mıknatıslanmanın aynı nedenin değişik sonuçları olduğunu, o zamana dek basit diye tanınan maddeler arasındaki farkın bilinmeyen bir ilkenin değişik dozlarından doğduğunu düşünüyorlardı. Madenlerin indirgenmesi ve elektriğin ilkesinin bulunması gibi, kimyasal mutlağın çözümüne giden iki keşfin başkaları tarafından yapılmasından duyduğu korku Claës'de Douai'lilerin delilik dedikleri şeyi artırdı ve isteklerini, ancak bilime tutkun ya da düşüncelerin boyunduruğunda yaşayan insanların anlayabileceği dayanılmaz bir hale getirdi. Böylelikle çok geçmeden, uzun süre uyuşuk kaldığı için büsbütün şiddetlenen tutkusuna yeniden kapıldı Claës. Babasının ruhundaki değişiklikleri dikkatle izleyen Marguerite konuk odasını açtı. Oraya yerleşerek, annesinin acı ölüm anılarını canlandırdı; böylelikle babasının pişmanlıklarını uyandırarak eninde sonunda düşeceği uçuruma yuvarlanmasını biraz geciktirmeyi de başardı. Toplum içine

çıkıp birileriyle görüşmek istedi; Balthazar'ı da orada kendine eğlenceler bulmaya zorladı. Marguerite herkese yirmi beş yaşına basmadan önce evlenmeyeceğini söylemişti ama yine de isteklileri çıktı; bunlar da Claës'i bir süre oyaladı. Ama kızının tüm çabalarına ve şiddetli çatışmalara karşın kış başlarında Claës çalışmalarına gizlice yeniden başladı. Ne var ki böyle uğraşları meraklı kadınlardan gizlemek zordur. Bir gün Martha Marguerite'i giydirirken:

— Matmazel, dedi. Mahvolduk! Şu domuz Lemulquinier, şu kılık değiştirmiş şeytan, yeniden tavan arasına çıkmış; zaten ben onun haç çıkardığını hiç görmedim. Babanız cehennemin yolunu tuttu demektir!.. Allah vere de o zavallı hanımcığımı öldürdüğü gibi sizi de öldürmese!

— Olamaz! dedi Marguerite.

— Gelin de marifetlerini görün...

Genç kız pencereye koştu, gerçekten de laboratuvarın bacasından ince bir duman tütüyordu.

"Birkaç aya kadar yirmi bir yaşımı bitireceğim," diye düşündü, "Servetimizin dağılmasına engel olabilirim."

Balthazar kendini yeniden tutkusuna kaptırınca doğal olarak çocuklarının çıkarlarını karısınınınkilerden daha az gözetti. Engeller daha alçak, vicdanı daha rahattı, tutkusu daha da güçlenmişti. Bu yüzden, şan-şöhret, çalışma, umut ve sefalet dolu yolunda inanmış bir adamın hırsıyla yürüdü gitti. Sonuca varacağından emindi ve gece gündüz öyle bir coşkuyla çalışmaya başladı ki, insanın hoşlanarak yaptığı işin ne kadar az zararlı olduğunu bilmeyen kızlarını korkuttu; babası deneylerine yeniden başlar başlamaz Marguerite sofranın gereksiz harcamalarını kıstı, bir cimri gibi tutumlu olmaya başladı; Josette'le Martha da ona canla başla yardım ettiler. Claës geçimi daraltan bu değişikliğin farkına varmadı. Zaten öğle yemeği yemiyordu; laboratuvarından akşam olduğunda, tam yemek saatinde iniyor, birkaç saat, tek söz etmeden kızlarıyla oturduktan sonra

gidip yatıyordu. Giderken, kızları ona iyi geceler diliyor, o da dalgın dalgın yanaklarını uzatıp öptürüyordu. Eğer Marguerite bir tür analık yetkesi kullanmaya hazırlanmamış ve böyle tepeden inme felaketlere karşı bir iç ateşiyle donanmamış olsaydı, bu gidiş ailenin başına çok işler açabilirdi. Pierquin yakında beş parasız kalacaklarına inandığı kuzinlerinin semtine uğramaz olmuştu artık. Balthazar'ın on altı bin frank getiren, yaklaşık iki yüz bin ekü değerindeki topraklarına daha şimdiden üç yüz bin frankı bulan ipotekler binmişti. Yeniden kimya çalışmalarına koyulmadan önce Claës önemli miktarlarda borç almıştı. Geliri ancak faizleri ödemeye yetiyordu. Bir düşünceye saplanıp kalan insanların gafletiyle çiftlik gelirlerini evin masraflarını karşılamak üzere Marguerite'e bıraktığı için de noter, üç yıla kalmadan işlerin altüst olacağını ve Balthazar'ın yiyemediğini mahkeme kapısındaki adamların yutacağını hesaplıyordu. Marguerite'in soğuk davrandığını görünce Pierquin kızın adını anmaz olmuş, ona neredeyse düşman kesilmişti. İyice yoksul düşerse kuziniyle evlenmekten vazgeçme hakkını elinde tutmak için, Claës'lerden söz ederken merhametli bir tavırla:

— O zavallılar mahvoldular, diyordu. Onları kurtarmak için elimden geleni yaptım ama neylersin. Matmazel Marguerite onları sefaletten kurtaracak yasal düzenlemelerden hiçbirine yanaşmadı.

Yüksek yetenekleriyle hak ettiği Douai koleji başöğretmenliğine amcasının da yardımıyla atanan Emmanuel her akşam genç kızları görmeye geliyordu. Babaları yatar yatmaz kızlar yanlarına dadıyı çağırıyorlardı. Genç de Solis'in kapının tokmağını hafifçe vuruşu hiçbir zaman gecikmezdi. Üç aydan beri Marguerite'in zarif, sessiz bir iyilikbilirlikle yardımlarını kabul etmesinden de cesaret alarak kendi kimliğine bürünmüştü Emmanuel. Pırlanta gibi saf ruhunun ışıkları hiçbir buluta takılmadan parıldıyor, Marguerite de

bunun ne tükenmez bir kaynaktan beslendiğini görerek hiç solmayacağını, eksilmeyeceğini anlıyordu. Önceden kokuları duyulan çiçeklerin artık bir bir açıldığını görüyordu genç kız. Emmanuel her gün biraz daha Marguerite'in istediği gibi oluyor, aşkın büyülü yörelerine yepyeni ışıklar saçıyordu. Bu ışıklar bulutları dağıtıyor, gökleri durulaştırıyor, o zamana dek karanlıklarda kalmış sonsuz güzelliklere renk veriyordu. Gittikçe rahatlayan Emmanuel o zamana dek çekinerek gizlediği bütün hoş yanlarını, gençliğin o çevreye yayılan neşesini, çalışmayla geçen bir yaşamın verdiği o sadeliği, kibarlar arasında bozulmamış ince zekâsının bütün zenginliğini, sevdalı gençlere onca yaraşan şakacılığını ortaya dökebildi. Marguerite'le ruhları daha iyi anlaştı; birlikte yüreklerinin derinliklerine indiler ve orada aynı düşünceleri buldular; aynı parlaklıkta incilerdi bunlar, deniz altında dalgıçları büyülediği söylenen o hoş ve taze ezgilere benzer ezgilerdi. İkisinde birden duygunun en tatlı biçimlerine bürünen o karşılıklı merakla, o görüşüp konuşmalarla kendilerini birbirlerine tanıttılar. Yapmacık utangaçlıklara gerek kalmadan oldu bu, ama pek de cilvesiz olmadı. Emmanuel'in, her akşam iki genç kızla Martha'nın arasında geçirdiği iki saat, Marguerite'e yeni yaşamını, sıkıntıyla ve tahammülle dolu yaşamını kabullenme gücü veriyordu. Safça gelişen bu aşk onun başlıca desteği oldu. Emmanuel sevgisini belli ederken insanı büyüleyen o doğal zarifliğe bürünüyor, tatlı, ince zekâsıyla duyguların tekdüzeliğine bir çeşni katmasını biliyordu; tıpkı değerli bir taşın donukluğunu gideren, ona sonsuz ışıltılar veren kesme yüzeyleri gibi. Bu şaşılası ustalığın sırrını ancak sevdalı gönüller bilir; ve kadınlar biçimlere her zaman yenilik veren sanatçı ele, bir cümleyi hiçbir zaman çeşitleyip tazelemeden yinelemeyen sese sonsuza dek sadık kalırlar. Sevda yalnızca bir duygu değil, bir sanattır da. Basit bir söz, gösterilen bir özen, küçücük bir şey bir kadına, yüreğine incitmeden işleyecek, ulu, yüce sanatçıyı keşfettirir.

Emmanuel açıldıkça aşkının dışavurumları da daha büyüleyici hale geliyordu. Bir akşam Marguerite'e:

— Pierquin'den önce davrandım, dedi. Kötü haberler getiriyor. Ama ben ondan önce size söylemek istiyorum: Babanız ormanınızı vurguncılara satmış, onlar da bölüm bölüm başkalarına satmışlar; ağaçlar kesilmiş bile, bütün meşeleri götürmüşler. Bay Claës peşin üç yüz bin frank almış, Paris'teki borçlarını ödemiş; üstelik hiç borç bırakmamak için, bu adamlardan alacağı yüz bin eküye karşılık yüz bin frank daha istemek zorunda kalmış.

O sırada Pierquin içeri girdi.

— Sevgili kuzinim, dedi. İşte mahvoldunuz! Size önceden söylemiştim; ama beni dinlemek istemediniz. Babanızın iştahı da yerinde doğrusu! İlk lokmada ormanlarınızı yuttu. Geçici vasiniz Bay Conyncks şu sıralar Amsterdam'da; servetini paraya çevirmeye çalışıyor. Claës de fırsatı kaçırmayıp bu işi becermiş. Bence hiç hoş değil. Biraz önce Conyncks denen adamcağıza bir mektup yazdım. Ama o gelene kadar iş işten geçmiş olacak. Babanızı dava etmek zorunda kalacaksınız; dava uzun sürmez ama onur kırıcı bir şey; yasa gereği Bay Conyncks bu davayı açmak zorunda. İşte inatçılığınızın cezası! Ne kadar temkinli olduğumu, çıkarlarınızı nasıl düşündüğümü anladınız mı şimdi?

— Size iyi bir haber de getirdim matmazel, dedi Genç de Solis tatlı sesiyle. Gabriel, École Polytechnique'e kabul edildi. Okula kabul edilmesini engelleyen her şey ortadan kalktı.

Marguerite bir gülümsemeyle dostuna teşekkür etti:

— Artırdığım paralar işe yarayacak demek, dedi. Martha, yarından tezi yok Gabriel'in hazırlığıyla ilgileneceğiz.

Sonra kız kardeşini alnından öperek:

— Félicie'ciğim, dedi. Epeyce işimiz var. Yarın buraya gelirse on gün kalır; 15 Kasım'da Paris'te bulunmak zorunda.

Noter başöğretmeni süzerek:

— Kuzenim Gabriel iyi bir yol tutuyor, dedi. Kendi parasını kazanması gerek. Ama sevgili kuzinim, ailenin onurunu kurtarmak söz konusu; bu kez sözümü dinleyecek misiniz?

Marguerite:

— Yine evlenmeden söz edecekseniz, hayır, dedi.

— Peki ne yapacaksınız?

— Ben mi kuzenim?.. Hiç.

— Ama artık erginsiniz.

— Birkaç güne kadar, dedi Marguerite. Çıkarlarımızla babamıza olan borcumuzu ve ailenin onurunu uzlaştıracak bir öneriniz var mı?

— Dayınız olmadan hiç bir şey yapamayız sevgili kuzinim. Durum böyle; dayınız dönünce ben yine gelirim.

Marguerite:

— Güle güle Mösyö, dedi.

"Parası tükendikçe çok bilmişliği de artıyor," diye düşündü noter. Sonra yüksek sesle:

— Hoşçakalın Matmazel, dedi. Bay Başöğretmen, sizi de selamlarım!

Felicie'yle Martha'ya dikkat bile etmeden çıkıp gitti. Emmanuel titrek bir sesle:

— İki gündür yasaları karıştırıyorum, dedi. Amcamın dostu eski bir avukatla da görüştüm. İzin verirseniz yarın Amsterdam'a gideceğim. Dinleyin sevgili Marguerite...

Bu sözcüğü ilk kez ağzına alıyordu; Marguerite başını eğdi, nemlenen gözleriyle ve bir gülümsemeyle teşekkür etti. Emmanuel durdu, Felicie'yle Martha'yı gösterdi. Marguerite:

— Kardeşimin yanında söyleyin, dedi. Bunları duysa da duymasa da, yoksunluk ve çalışma içinde geçecek bir yaşama katlanır; iyi huylu ve yürekli bir kızdır. Ayrıca ne kadar cesarete gerek duyacağımızı bilsin daha iyi.

İki kardeş el ele verdiler, felaket karşısında bağlılıklarını bir kez daha göstermek istercesine birbirlerine sarıldılar.

— Bizi yalnız bırakın Martha.

Emmanuel sevginin verdiği ufak tefek haklara sahip olmaktan doğan mutluluğunun heyecanını sesinde belli ederek:

— Sevgili Marguerite, dedi. Kesilen ağaçlardan daha iki yüz bin frank borçları kalan alıcıların adlarını, oturdukları yerleri öğrendim. Eğer razı olursanız, yarın Bay Conyncks adına, kendisinin de kabul edeceği bir dava vekili onlara resmen itirazda bulunacak. Büyük dayınız altı güne kadar döner, bir aile toplantısı yaptırır, on sekiz yaşını dolduran kardeşiniz Gabriel'i vesayetten çıkarır. Kardeşinizle siz, haklarınızı kullanabilecek bir duruma gelince ağaçların parasından payınıza düşeni istersiniz. Bay Claës itiraz üzerine durdurulan iki yüz bin frankı vermemezlik edemez. Öteki alacağınız yüz bin franka gelince, babanız size bu evi ipotek eder. Bayan Félicie'yle Jean'a düşen üç yüz bin frank için de Bay Conyncks teminat ister. Bu durumda babanız, zaten yüz bin eküye ipotek edilen Orchies Ovası'ndaki mülklerini yeniden ipotek ettirmek zorunda kalacaktır. Yasa, küçüklerin çıkarı gözetilerek yapılan tescillere geçmişe doğru da geçerli bir öncelik tanıyor. Böylelikle her şeyi kurtarmış oluruz. Bay Claës'in bundan sonra eli kolu bağlanır, topraklarınıza dokunamaz; kendi topraklarını karşılık gösterip borç da alamaz, çünkü mülkleri böyle bir borcu artık kaldırmaz; işler aile arasında, gürültüsüz patırtısız çözülür. Babanız araştırmalarını bütünüyle bırakmasa bile daha dikkatli davranır.

Marguerite:

— Peki ama bize nereden para gelecek? dedi. Mademki içinde oturuyoruz, bu ev üstüne ipotek edilen yüz bin frank bize bir şey getirmez. Babamın Orchies Ovası'ndaki mülklerinin geliri ancak başkalarına borçlandığı üç yüz bin frankın faizlerini öder. Peki biz neyle geçineceğiz?

Emmanuel:

— Öncelikle Gabriel'e, kendi payına düşen elli bin frankla tahviller alırsanız bugünkü piyasaya göre dört bin lirayı

aşan bir geliriniz olur; bu da kardeşinizin Paris'te okul parasını ve geçimini karşılar. Gabriel babasının evine bağlanan parayı da, gelirinin anaparasını da harcayamaz, böylece onun parasını harcamasından korkmazsınız, bir derdiniz eksik olur. Sonra size de yüz elli bin frank kalmaz mı?

Marguerite korku içinde:

— Ama babam benden onları ister, ben de vermemezlik edemem, dedi.

— Öyleyse Marguerite'çiğim, paranızı bir yere yatırarak kurtarabilirsiniz. Erkek kardeşiniz adına Büyük Defter'e yatırın; bu paranın size getireceği on iki, on üç bin frankla da geçinirsiniz. Vesayetten çıkan küçükler aile meclisinin izni olmadan paralarını başkasına veremeyecekleri için siz de üç yıl rahat edersiniz. O zamana kadar babanız ya aradığını bulur ya da bu işten vazgeçer; Gabriel ergin olunca anaparaları bir araya toplar, dördünüz aranızda hesap görürsünüz.

Marguerite ilk bakışta anlayamadığı bu yasal konuları bir kez daha anlattırdı. İki sevgilinin küçüklerin mallarıyla ilgili yasaları Marguerite'e öğretmek için Emmanuel'in yanında getirdiği yasa kitabını incelemesi doğrusu yepyeni bir sahneydi. Marguerite kadınlara özgü ve sevgiyle büsbütün artan o anlayışla her şeyi kısa sürede kavradı.

Ertesi gün Gabriel baba ocağına döndü. Bay de Solis onu Balthazar'a götürüp École Polytechnique'e kabul edildiğini haber verince babası başöğretmene bir el işaretiyle teşekkür etti.

— Buna sevindim, dedi. Demek Gabriel bir bilgin olacak!

Balthazar'ın yeniden laboratuvarına çıktığını gören Marguerite:

— Aman kardeşim, dedi. İyi çalış, para harcama! Ne gerekiyorsa yap, ama tutumlu ol. Paris'te okuldan çıktığın günler dostlarımıza, akrabalarımıza git; gençleri yıkıma sü-

rükleyen o heveslere kapılma... Okul paran aşağı yukarı bin ekü tutuyor, harçlık olarak da bin frank kalıyor. Bu da sana yeter.

Emmanuel de Solis öğrencisinin omzuna vurarak:

— Ben onun yerine söz veriyorum, dedi.

Bir ay sonra Bay Conyncks Marguerite'le elbirliği ederek istenen bütün güvenceleri Claes'ten aldı. Emmanuel de Solis'in akıllıca hazırladığı tasarı bütünüyle kabul edilerek uygulandı. Alacaklıların sıkıştırmasına dayanamayıp ormanları sattığı için utanç duyan Balthazar onur sorunlarında son derece titiz davranan kuzeninin önünde ve yasa karşısında bütün istenilenleri kabul etti. Çocuklarına neredeyse istemeden verdiği zararı giderebileceği için hoşnuttu ve sözleşmeleri bir bilgin dalgınlığıyla imzaladı. Sabah bir damla içkiye karılarını satıp akşama oturup ağlayan zenciler gibi gaflet içindeydi. Üç gün sonrasına aldırış etmiyor, son meteliğini de harcayınca neyle geçineceğini düşünmüyordu; evinin, mallarının ancak kâğıt üstünde sahibi olduğunu, yasal olarak bir tür bekçiliğini yaptığı bu mallardan yasaların sıkılığı karşısında on para alamayacağını bilmiyor, çalışmalarını sürdürüyor ve hâlâ istediğini satın alıyordu. 1818 yılı kazasız belasız geçti. Gabriel, adına yatırılan on sekiz bin frank yıllığın gelirini altı ayda bir düzenli biçimde yolluyor, iki genç kız bu parayla hem Jean'ın eğitimine, hem de evin bütün harcamalarına yetişiyorlardı. O yılın aralık ayında Bay de Solis'in amcası öldü. Bir sabah Marguerite Martha'dan, babasının, lale koleksiyonunu, öndeki evin eşyalarını ve bütün gümüş takımlarını sattığını öğrendi. Sofraya gerekli tabak çanağı yeniden satın almak zorunda kaldı; üzerlerine kendi markasını işletti. O güne dek babasının yağmacılığına ses çıkarmamıştı, ama o akşam yemekten sonra Félicie'den kendisini babasıyla yalnız bırakmasını istedi. Balthazar her zamanki gibi şöminenin köşesindeki yerine oturunca Marguerite:

— Babacığım, dedi. Burada bulunan her şeyi, isterseniz çocuklarınızı bile satmak elinizdedir. Hepimiz sesimizi çıkarmadan size boyun eğeriz, ama size şunu söylemek zorundayım: Paramız yok, bu yılı zorla çıkarabileceğiz; Felicie'yle gece gündüz çalışıp bir dantel giysi işleyeceğiz de parasıyla Jean'ın okul masrafını ödeyeceğiz. Babacığım yalvarırım size, çalışmalarınızı kesin.

— Hakkın var yavrum; altı haftaya kadar her şey bitecek. O zamana kadar ya mutlağı bulacağım ya da bulunmaz bir şey olduğu meydana çıkacak. Milyonlar içinde yüzeceksiniz...

— Şimdilik bize bir lokma ekmek bırakın yeter, diye yanıt verdi Marguerite.

Claës dehşetle ürperdi:

— Nasıl, evde ekmek yok mu? Claës'in evi ekmeksiz ha!.. Ya bütün mallarımız?

— Waignies Ormanı'nı kestirdiniz. Toprak henüz boşalmadığı için ekilip biçilemez de. Orchies'deki çiftliklerinize gelince, gelirleri borçlarınızın faizlerini bile ödemeye yetmiyor.

Balthazar:

— Peki neyle yaşıyoruz? diye sordu.

Marguerite dikiş iğnesini gösterdi:

— Gabriel'in geliri yardım ediyor ama yetmiyor. Beni beklemediğim faturalarla sıkıştırmazsanız iki yakamızı bir araya getirebileceğim; kentteki alışverişlerinizden bana hiç söz etmiyorsunuz. Tam işimi uydurmuşken, üç aylık param yetişecekken bir de bakıyorum bir fatura geliveriyor: Soda, potas, çinko, kükürt ya da neyse...

— Sevgili kızım, altı hafta daha sabret, ondan sonra bir daha delilik yapmam. İnan ki olağanüstü şeyler göreceksin Marguerite'ciğim!

— Artık işlerinizi düşünme zamanı geldi. Resimleri, laleleri, gümüş takımları, her şeyi sattınız; hiçbir şeyimiz kalmadı; hiç olmazsa yeniden borçlanmayın.

Yaşlı adam:

— Artık borçlanmak istemiyorum, dedi.

— Artık mı dediniz? Borcunuz var demek?

Balthazar bakışlarını yere indirdi, kızardı:

— Yok canım, ufak tefek şeyler!

Marguerite ilk kez babasının küçülmesinden utandı, o kadar üzüldü ki fazla bir şey soramadı. Bu olaydan bir ay sonra kentteki bankacılardan biri Claës'in imzaladığı on bin franklık bir senedin parasını almaya geldi. Marguerite bu borcu önceden bilmediğini söyleyerek özür diledikten sonra bankacıdan bir gün daha beklemesini rica edince, adam, Protez ve Chiffreville'lerin aynı değerde, her ay ödenmesi gereken dokuz senedi daha olduğunu söyledi.

— Mahvolduk! diye bağırdı Marguerite. Vakti geldi!

Babasına gelmesi için haber yolladı, odanın içinde büyük adımlarla heyecanlı heyecanlı dolaşmaya, kendi kendine konuşmaya başladı:

— Ya yüz bin frankı buluruz ya da babamız hapse girer!.. Ne yapmalı acaba?

Balthazar aşağı inmedi. Beklemekten usanan Marguerite laboratuvara çıktı, içeri girdiğinde babasını geniş, çok aydınlık ve her yanı makinelerle, tozlu cam eşyalarla kaplı bir odanın ortasında buldu; orada burada kitaplar, etiketlenmiş ve numaralanmış ecza şişeleriyle dolu masalar duruyordu; dalgın bilginin her yana bulaşan dağınıklığı Felemenk alışkanlıklarına hiç de uymuyordu. Balthazar Claës bu kavanozlar, imbikler, madenler, duvarlara asılmış ya da ocakların üstüne atılmış örnekler yığınının ortasında hemen göze çarpıyordu. Ceketsizdi, kollarını bir işçi gibi sıvamıştı; açılmış göğsü saçları gibi beyaz kıllarla kaplıydı. Korkunç biçimde hareketsiz gözlerini önündeki hava boşaltma makinesinden ayırmadı. Makinenin fanusunun üstüne, arasına ispirto doldurulmuş iki dışbükey camdan oluşan bir mer-

cek geçirilmişti; mercek tavan arasındaki gül pencerenin bir bölmesinden giren güneş ışınlarını bir noktaya topluyordu. Haznenin yalıtılmış tablasına büyük bir volta pilinin telleri bağlanmıştı. Lemulquinier güneş ışınlarının merceğe hep dik düşmesi için hareketli bir eksene oturtulmuş makinenin tablasını çevirmekle görevliydi. Yüzü gözü tozdan simsiyah olmuştu. Ayağa kalkarak:

— Aman küçükhanım, yaklaşmayın, dedi.

Makinenin önüne neredeyse diz çökmüş, başına tepeden güneş vurmuş babasının görüntüsü, gümüş tellere benzeyen dağınık saçları, çıkıntılı kafatası, korkunç bir bekleyiş içinde kasılan yüzü, çevresini saran nesnelerin tuhaflığı, bu geniş tavan arasının karanlıkta kalan bölümleri ve o karanlığın içinden fışkıran garip makineler, kısacası her şey Marguerite'i ürkütmüştü. Korkuyla:

— Babam delirmiş, diye söylendi kendi kendine.

Balthazar'ın yanına yaklaştı, kulağına eğilerek:

— Lemulquinier'yi dışarı yollayın, dedi.

— Hayır, hayır yavrum, o bana gerekli; şimdiye dek kimsenin aklına gelmeyen güzel bir deneyin sonucunu bekliyorum. Üç gündür gözümüz güneşte. Madenleri, tam bir boşluk içinde, yoğunlaştırılmış güneş ışığının ve elektrik akımlarının etkisinde tutmanın çarelerini buldum. Görüyorsun ya, bir dakika sonra bir kimyacının elde edebileceği en büyük güç harekete geçecek ve yalnızca ben...

— Ah babacığım, bu madenleri buhar yapıp uçuracağınıza borç senetlerini ödemek için kullansanız daha iyi edersiniz...

— Dur, dur!

— Babacığım, Bay Mersktus geldi, saat dörtte on bin frank istiyor.

— Olur olur, az sonra!.. Sahi, bu önemsiz senetleri bu ay için imzalamıştım. Mutlağı bulacağımı sanıyordum. Tanrım bir temmuz güneşim olsaydı şimdi, şu deney çoktan bitmişti!

Saçlarını elleriyle kavradı, eski bir kanıış koltuğa oturdu, gözlerinde birkaç damla yaş belirdi. Lemulquinier:

— Beyin hakkı var, dedi. Suç bu hınzır güneşte. Çok güçsüz geliyor.. Korkak, tembel!

Efendiyle uşak, Marguerite'le ilgilenmiyorlardı artık. Genç kız:

— Lemulquinier, bizi yalnız bırakın, dedi.

Claës:

— Ah! diye bağırdı, yeni bir deney geldi aklıma!

— Babacığım, biraz şu deneylerinizi unutun, dedi Marguerite yalnız kaldıklarında. Yüz bin frank ödemek zorundasınız, oysa on paramız yok... Çıkın laboratuvarınızdan, onurunuzu düşünün biraz da! Hapse girerseniz ne yaparsınız? Sözünüzü tutmayıp ak saçlarınızı, Claës adını mı lekeleyeceksiniz? Ben bunu engelleyeceğim. Çılgınlığınızı yeneceğim. Son günlerinizde ekmeksiz kaldığınızı görmek korkunç bir şey olur. Halimize bakın da artık aklınızı başınıza toplayın!

Balthazar ayağa kalkarak:

— Çılgınlık ha! diye bağırdı. Ateş saçan gözlerini kızına dikti. Kollarını göğsünde kavuşturdu, *çılgınlık* sözcüğünü öyle görkemli bir edayla yineledi ki Marguerite ürperdi.

— Ah! annen olsaydı, bana böyle bir şey söylemezdi, diye sürdürdü sözlerini. Benim araştırmalarımın önemini biliyordu, beni anlamak için bilim bile öğrenmişti. İnsanlık için çalıştığımı, kişisel çıkarımın peşinde olmadığımı, aşağılık duygular taşımadığımı biliyordu. Seven bir kadının duyguları çocuğun babaya duyduğu sevgiye üstün geliyor demek ki. Evet, aşk bütün duyguların en güzelidir!

Göğsüne vurarak:

— Aklımı başıma toplayacakmışım! diye ekledi. Benim aklım yok mu? Kendimde değil miyim? Yoksuluz değil mi kızım? Ben öyle istiyorum. Ben babanızım, sözümü dinleyeceksiniz, istediğim zaman sizi zengin ederim. Sizin servetiniz nedir ki, bir hiç! Kömürü eritecek bir madde buldum mu

odanızı elmaslarla doldururum; üstelik aradığım şeylerin yanında bu da hiç kalır. Ben böyle büyük çabalarla kendimi yiyip bitirirken siz biraz bekleseniz ne olur?..

— Babacığım, hiçbir sonuca varmadan bu tavan arasına gömdüğünüz dört milyonun hesabını sizden soracak değilim, buna hakkım yok. Öldürdüğünüz annemin sözünü de etmeyeceğim. Evli olsaydım ben de kocamı annemin sizi sevdiği kadar severdim kuşkusuz; o nasıl size her şeyini feda ettiyse ben de ona her şeyimi feda ederdim. Kendimi bütünüyle size vermekle annemin buyruklarını yerine getirdim... Üstümden velilik hakkınızı kaldırmamak için evlenmeyerek size bunu da kanıtladım. Geçmişi bir yana bırakalım, bugünü düşünelim. Buraya gelmeye beni siz zorladınız. Poliçeleriniz için para gerek, anlıyor musunuz? Bu evde atamız Van Claës'in resminden başka satılacak hiçbir şey kalmadı. Baba! Çocuklarını babalarına karşı koruyamayacak kadar zayıf olan ve *bana size karşı koymamamı emreden* annem adına, kardeşlerim ve bütün Claës'ler adına size, deneylerinizi bırakmanızı, bırakmazsanız önce kendinize ait bir servet yapmanızı emretmeye geldim. Yalnızca bizi öldürmek için kendini gösteren babalığınızı ele alırsanız, benim de elimde kimyadan önce gelen atalarımız, onurumuz var. Önce aile, sonra bilim! Kızınız olarak gösterdiğim yumuşaklık yeter!

Balthazar ağırlaşan bir sesle:

— Demek benim celladım olmak istiyorsun, dedi.

Marguerite takındığı tavırdan vazgeçmemek için kaçıp gitti. Annesinin sesini duyar gibi olmuştu: *Babana karşı gelme, onu çok sev!..*

Yemeğini yemek için mutfağa inen Lemulquinier:

— Küçükhanım yukarıda olmadık işler beceriyor, dedi. Şu sırrı öğrenmemize ramak kalmıştı, bir parçacık temmuz güneşi olsaydı tamamdı. Çünkü bizim bey, ah!.. Ne adamdır! Tanrı benzeri bir adamdır.

Sonra Josette'e döndü, sağ elinin başparmağının tırnağını ön dişine takıp çıtlatarak:

— Her şeyin ilkesini bilmemize nah şu kadar kaldı, dedi. Bir de bakıyorsun seninki dalıyor, saçma sapan senetler için bağırıp çağırıyor...

Martha:

— Ne duruyorsun? dedi. Senetleri aylığınla ödesene!

Lemulquinier Josette'e:

— Ekmeğimin üstüne tereyağı yok mu? diye sordu.

Aşçı kadın acı acı:

— Alacak para nerede? diye yanıtladı onu. Koca domuz, o şeytan mutfağında altın yapıyorsunuz da ne diye tereyağı yapmıyorsunuz? Hem tereyağı yapması o kadar zor değildir; üstelik satar, tencereyi dolduracak bir şeyler alırsınız. Kuru ekmek yiyoruz biz! Küçükhanımlar ekmekle, cevizle geçiniyorlar; sen efendilerinden daha mı iyi yemek yemek istiyorsun? Küçükhanım bütün ev için ayda yüz franktan fazla harcamak istemiyor; artık tek yemek pişiriyoruz. Canın güzel yemek istiyorsa yukarıda ocaklarınız var; incileri kaynatıp duruyorsunuz, pazarda herkes bundan bahsediyor, kendinize piliç kızartın!..

Lemulquinier ekmeğini alıp çıktı. Martha:

— Parasıyla kendine bir şey alacak herhalde, dedi. Daha iyi, birkaç kuruş eksik olur. Ne cimridir o Çinli!

Josette:

— Onu aç bırakmalıydık, dedi. Sekiz gündür hiçbir iş gördüğü yok; hep yukarıda; onun işini de ben yapıyorum. Bize birkaç ringa balığı ikram edip hakkımızı ödese ya! Hele getirsin bakalım, bak nasıl alıyorum elinden!

Martha:

— Ah! dedi. Bayan Marguerite ağlıyor, sesini duyuyorum. Babası olacak o büyücü, Tanrı'nın adını anmadan evi yutup bitirecek. Bizim oralarda olsaydı onu çoktan diri diri yakarlardı. Zaten buradakilerin Afrika'daki Araplar kadar bile dini imanı yok!

Marguerite galeriden geçerken hıçkırıklarını güçlükle tutabiliyordu. Odasına girince annesinin mektubunu çıkardı, şu satırları okudu:

"Yavrucuğum, Tanrı izin verirse şu son satırlarımı okuduğunda ruhum seninle birlikte olacaktır! Bu satırlar, karşı koyamadığım bir şeytanın elinde kalan yavrularıma duyduğum sevgiyle dolu. Yaşamımı, belki de aşkımı yiyip bitirdiği gibi sizin de elinizden ekmeğinizi aldı demek! Babanı ne kadar sevdiğimi bilirdin sevgili kızım. Ona karşı, yaşarken itiraf edemeyeceğim önlemler alıyorum şimdi; demek, onu daha az severek öleceğim. Evet, felaketin son kertesine varacağınız gün için size tabutumun dibinde son bir çare saklıyorum. Sizi yoksulluk içinde bıraktıysa ya da onurunuzu kurtarmak gerekiyorsa yavrum, Bay de Solis yaşıyorsa onda, yoksa yeğeni sevgili Emmanuel'de yaşamanıza yardım edecek yüz yetmiş bin frank kadar bir para bulacaksınız. Eğer tutkusunu hiçbir şey yenemediyse, eğer çocukları benim mutluluğumdan daha büyük bir engel oluşturup onu o günah yolundan çeviremediyse, babanızı bırakıp gidin, hiç olmazsa siz yaşayın! Ben onu bırakamazdım, ona kendimi borçluydum. Sen, Marguerite; aileyi kurtar! Gabriel'i, Jean'la Félicie'yi korumak için ne yaparsan yap, seni şimdiden bağışlıyorum. Yürekli ol; Claës'lerin koruyucu meleği ol; kararlı ol! Acımasız ol demeye dilim varmıyor; ama başa gelen kötülükleri onarabilmek için insanın elinde biraz para olmalı. Kendini sefalete düşmüş bil; çünkü neyim var neyim yok elimden alan o çılgın tutkuyu hiçbir şey durduramaz. Demek ki kızım yüreğini dinlemeyerek iyi yürekli olacaksın; babana yalan söylemek gerekirse yalanın onurlu bir yalan olacak; yaptıkların kınanabilir gibi görünse de aileyi koruma amacıyla yapıldığı için kahramanca olacak.

Bunları bana o erdemli Mösyö de Solis söyledi; onun kadar temiz yürekli, uzak görüşlü insan yoktur. Sana bu

sözleri, ölürken bile söylemeyi göze alamazdım. Her şeye karşın, bu korkunç kavgada sen yine saygılı ve iyi yürekli ol! Severek karşı koy, tatlılıkla geri çevir. Ölümümden sonra da bilmeden dökeceğim gözyaşları, çekeceğim acılar varmış demek! Bu yapacaklarınla sevgili çocuklarımın koruyucusu olurken onları benim yerime öp. Tanrı da, azizler de yardımcın olsun.

Joséphine"

Mektuba Bay de Solis'le yeğeninin imzaladığı bir de belge iliştirilmişti; ikisi de Bayan Claës'in emanetini çocuklarından bu yazıyı getirecek olana vermeyi kabul ediyorlardı.

Marguerite dadısına:

— Martha! diye bağırdı.

Martha hemen yukarı çıkınca:

— Bay Emmanuel'e gidin, bana gelmesini rica edin, dedi.

Sonra:

— Soylu delikanlı, ağzı sıkı çocuk! diye düşündü. Tek söz etmedi; hem de bütün sıkıntılarımı, bütün acılarımı paylaştığı halde.

Emmanuel Martha'nın dönmesinden önce geldi. Marguerite ona yazıyı gösterdi:

— Benden sakladığınız bir şey varmış demek!..

Emmanuel başını eğdi. Gözlerinden birkaç damla yaş döküldü.

— Marguerite, demek çok mutsuzsunuz!..

— Sormayın, evet!.. Bana yardım edin. Bakın annem sizden *Sevgili Emmanuel* diye söz ediyor, dedi Marguerite mektubu göstererek. Seçtiği erkeği annesinin de istediğini düşünmenin yol açtığı bir sevinç belirtisini de saklayamadı.

— Sizi galeride gördüğüm günün sabahı kanım da canım da sizindi, dedi Emmanuel sevinç ve kederden ağlayarak. Ama günün birinde kanımı kabul edeceğinizi bilemezdim, böyle bir umut beslemeye cesaret edemezdim. Beni iyi tanı-

yorsanız sözümün kutsal olduğunu da bilirsiniz. Annenizin sözünden çıkmadığım için beni bağışlayın, amaçlarını yargılamak bana düşmezdi.

Marguerite Emmanuel'in sözünü keserek:

— Bizi kurtardınız, dedi.

Oturma odasına inmek için genç adamın koluna girdi. Emmanuel'in sakladığı paranın nereden geldiğini öğrendikten sonra ona ailenin acı ve sıkıntılı durumunu anlattı. Emmanuel:

— Hemen gidip senetleri ödemeli, dedi. Hepsi Mersktus'daysa, faizden kazanırsınız. Geriye kalan yetmiş bin frankı size getiririm. Zavallı amcam bana bu kadarını duka olarak bırakmıştı, gizlice getirmesi de kolay olur.

Marguerite:

— Evet, dedi. Geceleyin getirin; babam uyuduktan sonra birlikte bir yere saklarız. Param olduğunu öğrenirse belki zorla elimden alır.

Ağlayarak alnını genç adamın göğsüne dayadı:

— Ah Emmanuel, dedi. İnsanın babasından çekinmesi ne zor!

Marguerite'in bir koruma bekleyerek yaptığı bu zarif ve hüzünlü hareket her zaman hüzünle çevrili, her zaman acılar içindeki aşkının ilk dışavurumuydu; ağzına kadar dolan bu yüreğin günün birinde taşacağı belliydi; işte şimdi bir çöküntünün ağırlığıyla taşıyordu.

— Ne yapacağız? Başımıza neler gelecek! Gözü hiçbir şeyi görmüyor! Ne bizi, ne kendini düşünüyor! O ateş gibi yanan tavan arasında nasıl yaşıyor bilmem!

Emmanuel:

— Durmadan, III. Richard gibi, "Bir ata karşılık krallığım!" diyen adamdan ne beklenir, diye yanıtladı onu. Her zaman amansız olacak; siz de onun gibi olmalısınız. Borçlarını ödeyin, isterseniz servetinizi de verin; ama kardeşlerinizin serveti ne sizindir ne de onun.

Marguerite Emmanuel'in elini sıktı, ona ateşli bir edayla baktı:

— Servetimi vermek mi? dedi. Siz bana "ver" diyorsunuz! Oysa Pierquin paramın elimden çıkmaması için bin türlü yalan uyduruyordu.

— Belki benimki de bir tür bencillik! dedi Emmanuel. Kimi zaman yoksul olmanızı istiyorum, bana daha yakın olursunuz gibi geliyor; kimi zaman da zengin, mutlu olmanızı istiyorum, zenginlikteki değersiz büyüklüğün bizi ayırdığını sanmak küçüklüktür diye düşünüyorum.

— Sevgili Emmanuel! Kendimizden söz etmeyelim, biz...

Emmanuel sarhoş gibi:

— Biz! diye yineledi

Biraz durduktan sonra:

— Felaket büyük, ama çaresiz değil, diye ekledi.

— Çaresini yalnızca biz bulabiliriz; artık Claës ailesinin bir başı yok. Nasıl bir uçuruma düşmüş olmalı ki babalığını, insanlığını, doğruyu eğriyi unuttu; onca soylu, onca cömert, onca dürüst bir adam çocuklarının mallarını koruyacak yerde, yasalara da karşı gelerek neyimiz var neyimiz yok dağıttı. Tanrım! Nedir acaba aradığı?

— Ne yazık ki, sevgili Marguerite, babanız aile reisi olarak haksız, ama bilimsel açıdan haklı. Herkes onu deli saysa da Avrupa'da on beş yirmi kişi ona hayranlık duyacaktır. Ama siz hiç düşünmeden çocuklarının servetini ondan esirgeyebilirsiniz; buluşlar hep rastlantıyla yapılmıştır; eğer babanız aradığı sorunun çözümünü bulacaksa para harcamadan da bulabilir, belki de umudunu kestiği bir anda bulur.

Marguerite:

— Anneciğim yine de mutluymuş, dedi. Ölmeseydi bin kez ölüm azabı çekecekti; bilimle ilk çatışmasında ölüp gitti. Ama bu kavganın sonu yok...

Emmanuel:

— Sonu var, dedi. Hiç paranız kalmayınca Bay Claës artık borç alamayacak ve duracaktır.

Marguerite:

— Hemen dursun öyleyse, diye bağırdı. Beş parasız kaldık!

Bay de Solis senetleri kurtarmaya gitti ve getirip Marguerite'e verdi. Balthazar hiç yapmadığı halde yemekten biraz önce indi. Kızı iki yıldan beridir ilk kez babasının yüzünü yürekler acısı bir keder içinde görüyordu; yeniden baba olmuştu, akıl bilime ağır basmıştı. Avluya, bahçeye baktı, kızıyla baş başa kaldıklarından emin olunca hüzünlü, iyilik dolu bir edayla yanına geldi. Elini tuttu, dokunaklı bir sevecenlikle okşayarak:

— Yavrum, dedi. Yaşlı babanı bağışla. Evet Marguerite, hata ettim. Yalnızca sen haklısın. Ben aradığımı *bulmadıkça* sefilin biriyim! Alıp başımı gideceğim.

Sonra şehidin resmini göstererek:

— Van Claës'in satıldığını görmek istemiyorum, dedi. O özgürlük uğruna öldü, ben bilim uğruna öleceğim, onu göklere çıkaracaklar, bana lanet edecekler...

— Lanet mi babacığım?

Marguerite babasının kollarına atıldı:

— Hayır, dedi. Hepimiz sizi deli gibi seviyoruz!

O anda odaya giren kız kardeşine:

— Değil mi Félicie? diye sordu.

Genç kız babasının elini tutarak:

— Neyiniz var babacığım? dedi.

— Sizi mahvettim...

Félicie:

— Ne çıkar, dedi. Kardeşlerimiz bizi zengin eder. Jean hep sınıfının birincisi.

Marguerite Balthazar'ı kız çocuklara yaraşır bir zariflik ve şefkatle şömineye doğru götürdü. Saatin altından birkaç kâğıt çıkardı.

— Buyurun baba, dedi. İşte borç senetleriniz. Sakın başka senet imzalamayın, artık ödeyecek para bulamayız.

Balthazar şaşkınlığını geçiştirince Marguerite'in kulağına eğildi:

— Demek paran var? dedi.

Sanki altın arıyormuş gibi çevresine bakınan babasının yüzünde öyle bir kendinden geçiş, öyle bir sevinç, öyle bir umut vardı ki bu kahraman kızın soluğu kesildi. Acı dolu bir sesle:

— Kendi servetim var babacığım, dedi.

Balthazar kendini tutamadı, doymaz bir hareketle:

— Ver, sana yüz mislini veririm, dedi.

— Peki vereceğim! diye yanıtladı Marguerite bu söze ne anlam yüklediğini anlamayan babasının yüzüne bakarak.

— Ah! Sevgili kızım, canımı kurtarıyorsun! Son bir deney tasarladım, bundan ötesi yok. Eğer bu kez de bulamazsam mutlağı aramaktan vazgeçmek gerekecek artık. Gel koluma gir, sevgili yavrum, seni dünyanın en mutlu kadını yapmak isterim; beni mutluluğa, onura kavuşturuyorsun; sizi servetlere boğma gücünü bana veriyorsun, sizi mücevherlerle, zenginliklerle donatacağım...

Kızını alnından öptü, ellerini sıktı; sevincini Marguerite'e neredeyse bir dalkavukluk gibi gelen sevimli hareketlerle belli etti. Yemekte gözü başkasını görmüyor, kızının yüzüne neredeyse bir sevgilinin canlılığı, dikkati, isteğiyle bakıyor, biraz kıpırdayacak olsa düşüncesini, arzusunu yüzünden okumaya çalışıyor, ona hizmet etmek için yerinden kalkıyor, Marguerite'i utandırıyordu. Bütün bunları da erken yaşlılığına ters düşen bir tür gençlikle yapıyordu. Marguerite'e gelince, o bütün bu pohpohlamalara karşılık ya kuşku dolu bir sözle ya da yemek odasındaki dolapların boş raflarına bakarak, içinde bulundukları sıkıntıyı ona göstermeye çalışıyordu.

Balthazar:

— Aldırma, altı aya kalmaz bunları altınla, harikalarla doldururuz, dedi. Gör de bak! Kraliçe gibi olacaksın. Bütün doğayı ele geçireceğiz, her şeyin üstüne yükseleceğiz... Hem senin sayende, Marguerite...

Sonra gülümseyerek:

— Margarita! diye sürdürdü sözünü. Senin adında bir kehanet var. Margarita inci demek. Sterne bir yerde söz eder bundan. Sterne okudun mu hiç? Sterne'in bir kitabını ister misin? Eğlendiricidir.

Marguerite acı acı:

— İncinin bir hastalık ürünü olduğunu söylerler, hem biz şimdiye kadar çok çektik, dedi.

— Üzülme, sen sevdiklerini mutlu edeceksin, çok güçlü, çok zengin olacaksın...

— Ne iyidir küçükhanımın yüreği, dedi Lemulquinier de delik deşik suratında zorlukla beliren bir gülümsemeyle.

Balthazar bütün o akşam kızlarının karşısında bülbül kesildi, hoşlarına gitmek için elinden geleni yaptı. Bir yılan gibi baştan çıkarıcı sözleriyle, sanki bir manyetizma saçan bakışlarıyla onları kendine çekmeye çalıştı, bir zamanlar Josephine'i büyüleyen o deha gücünü, o tatlı zekâsını kullanarak kızlarının neredeyse yüreğine işledi. Emmanuel de Solis geldiğinde uzun zamandır ilk kez babayla çocukları bir arada gördü. Bütün çekingenliğine karşın genç başöğretmen de bu görüntünün etkisi altında kaldı, çünkü Balthazar'ın tavırlarında, konuşmasında dayanılmaz, sürükleyici bir şeyler vardı. Bilim adamları düşüncenin derinliklerine dalıp durmaksızın ruhsal evreni incelemeye çalışsalar da içinde yaşadıkları dünyanın en küçük girdi çıktısını bile gözden kaçırmazlar. Davranışlarında dalgından çok zamansızdırlar; hiçbir zaman çevrelerine uyum göstermezler, her şeyi bilirler ve her şeyi unuturlar; geleceği önceden kestirirler ama öngörülerini kendilerine saklarlar; bir olayı olmadan önce fark ederler ama ondan söz etmezler. Eğer derin düşünce-

lerinin sessizliği içinde güçlerini çevrelerinde olanı biteni tanımak için kullanmışlarsa anlamış olmak onlara yeter; bu arada çalışma yakalarını bırakmaz ve gündelik olaylar konusunda edindikleri bilgileri neredeyse her zaman yanlış uygularlar. Kimi zaman içlerinde yeniden toplumsal yaşama dönme isteği uyandığında ya da ruhsal evrenden dış evrene düştüklerinde zengin bir bellekle dönerler oraya ve hiçbir şeye yabancı kalmazlar. İşte bu yüzden, zekâsıyla sezgisini birleştiren Balthazar da kızının başından geçenleri anlamıştı; onu Emmanuel'e bağlayan gizli aşkın en küçük ayrıntılarını biliyor ya da tahmin ediyordu. Büyük bir incelikle, her şeyi bildiğini ve sevgilerini hoş gördüğünü gösterdi onlara. Bu, bir babanın yöneltebileceği en büyük övgüydü; sevgililer de buna karşı duramadılar. Bu zavallı çocukların yaşamını saran üzüntülere hiç de uymayan gece çok keyifli geçti. Balthazar onları âdeta zekâsının ışığına boğduktan ve sevecenliğiyle sarmaladıktan sonra kalkıp gidince, cebindeki üç bin duka altınını belli etmekten korktuğu için o zamana dek çekingen duran Emmanuel de Solis altınları çıkarıp Marguerite'in dikiş masasının üstüne bıraktı; genç kız onardığı bir çamaşırı paraların üstüne kapadı; Emmanuel de altınların gerisini getirmeye gitti. Döndüğü zaman Félicie yatmıştı. Saat on biri çalıyordu. Hanımını soymak için uyumayıp bekleyen Martha Félicie'nin yanındaydı. Marguerite:

— Şimdi bunları nereye saklamalı? dedi Emmanuel'e.

Birkaç altını elinde şıkırdatma zevkinden kendini alamamıştı; ama bu çocukluk onu ele verecekti.

Emmanuel:

— Şu kaidesi oyuk mermer sütunu kaldırırım, dedi. Siz altın fişeklerini usulca kaydırırsınız; şeytan bile onları bulamaz.

Marguerite dikiş masasıyla sütun arasında son seferini yaparken ansızın keskin bir çığlık attı, fişekleri yere düşürdü, kâğıtları yırtılan altınlar ortalığa saçıldı: Babası odanın

kapısından başını uzatmış bakıyordu; yüzündeki açgözlü ifade Marguerite'i korkuttu. Balthazar bir kızına, bir genç adama bakarak:

— Ne yapıyorsunuz orada? diye sordu.

Marguerite korkudan yerinde mıhlanıp kalmıştı. Emmanuel hemen doğrulmuştu ama sütunun yanında durması yeterince anlamlıydı. Altınlar korkunç bir gürültüyle dökülmüştü parkenin üstüne ve ortalığa saçılmalarında kehanete benzer bir şeyler vardı.

— Demek yanılmamışım, dedi Balthazar oturarak. Altın sesi duymuştum...

O da iki genç kadar heyecanlıydı. Marguerite'le Emmanuel'in yürekleri öylesine uyumla çarpıyordu ki birdenbire sessizliğe bürünen odada bu ses, bir saat sarkacının vuruşları gibi duyuluyordu. Marguerite Emmanuel'e: "Şu parayı kurtarmak için bana yardım edin!" der gibi bir göz işareti *yaptıktan sonra:*

— Teşekkür ederim Bay de Solis, dedi.

Balthazar kızıyla Emmanuel'e korkunç bir aklı başındalıkla baktı:

— Ne bu altınlar? diye sordu.

Marguerite:

— Bu altınlar beyefendinin, diye yanıtladı onu. Borçlarımızı ödemek için bana ödünç verme iyiliğinde bulunuyor.

Bay de Solis kıpkırmızı kesildi, odadan çıkmak istedi. Balthazar onu kolundan yakalayarak:

— Bayım, kaçmayın, dedi. İzin verin de size teşekkürlerimi sunayım.

Emmanuel:

— Mösyö, bana herhangi bir borcunuz yok, dedi. Bu para Matmazel Marguerite'indir. Mallarına karşılık benden ödünç alıyor.

Bu sözleri söylerken sevgilisine baktı. Marguerite, gözkapaklarının hafif bir hareketiyle teşekkür etti. Claës

Félicie'nin yazı yazdığı masanın üstünden bir kalem kâğıt aldı:

— Buna izin veremem, dedi.

Sonra şaşkınlık içindeki gençlere dönerek:

— Ne kadar tutar? diye sordu.

Tutku Balthazar'ı en becerikli, en gözü pek dolandırıcılardan daha kurnaz yapmıştı; bu parayı ne yapıp edip almak istiyordu. Marguerite'le Bay de Solis kararsızdılar. Balthazar:

— Sayalım, dedi.

— Altı bin duka var, diye yanıtladı Emmanuel.

Claës:

— Yetmiş bin frank! dedi.

Marguerite'in bir bakışı sevgilisini yüreklendirdi.

— Mösyö, dedi saygıyla. Vereceğiniz senedin herhangi bir değeri olamaz –bu yasal deyimi hoş görün–, bu sabah Bayan Marguerite'e ödeyemeyeceğiniz senetleri kurtarması için yüz bin frank borç verdim, siz artık bana bir güvence gösteremezsiniz. Bu yetmiş bin frank kızınızındır; istediğini yapar. Benimle bir anlaşma imzalama sözünü verdiği için bunları kendisine verdim. Waignies'deki çıplak topraklarını karşılık gösterecek.

Marguerite gözlerine dolan yaşları göstermemek için başını çevirdi; Emmanuel'in ne kadar temiz yürekli olduğunu bilirdi. Amcası onu çok katı dinsel erdemler aşılayarak yetiştirmişti; genç adam her şeyden önce yalandan nefret ederdi; Marguerite'e yaşamını, yüreğini verdikten sonra şimdi de vicdanını feda ediyordu. Balthazar:

— Güle güle Mösyö, dedi. Size bir babanın gözleriyle bakan bir adama daha fazla güveneceğinizi sanıyordum.

Emmanuel Marguerite'le acı acı bakıştıktan sonra gitti; Martha onu kapıya kadar götürdü, arkasından sokak kapısını kapadı. Babayla kız baş başa kalınca Claës kızına:

— Beni seversin değil mi? diye sordu.

— Babacığım sözü uzatmayın, bu parayı istiyorsunuz, değil mi? Vermeyeceğim!

Çevreye saçılan paraları toplamaya, saymaya başladı; babası ona usul usul yardım ediyor, Marguerite ne bir güvensizlik gösteriyor ne de sesini çıkarıyordu. Dukalar üst üste istif edilince Balthazar umutsuzluk içinde:

— Marguerite, bu altınlar bana gerekli, dedi.

Marguerite soğuk bir edayla:

— Onu almanız hırsızlık olur, diye yanıtladı. Dinleyin baba; Her gün bize işkence etmektense birden öldürün daha iyi. Ya siz, ya biz; karar verin...

Balthazar:

— Demek babanızı öldüreceksiniz! dedi.

Marguerite annesinin öldüğü köşeyi göstererek:

— Annemizin intikamını almış oluruz, diye yanıt verdi.

Bay Claës:

— Kızım, bu işin ne olduğunu bilseydin bana bunları söylemezdin, dedi. Dinle, sana sorunu anlatayım... Ama anlamazsın ki! Sen ver işte, bir kez olsun babana inan... Evet, anneni üzdüğümü biliyorum, birtakım bilgisizlerin dediği gibi servetimi dağıttım, sizinkini de mahvettim; hepiniz, bir çılgınlık dediğiniz şey için çalışıyorsunuz. Ama meleğim, sevgilim, canım Marguerite'im benim, dinle beni! Eğer başaramazsam kendimi sana teslim edeceğim, bugün sen nasıl benim sözümü dinliyorsan, o zaman da ben senin sözünü öyle dinleyeceğim; her istediğini yaparım, servetimi sen idare edersin, çocuklarımın velisi olmaktan çıkarım, bütün yetkiyi sana veririm.

Sonra ağlayarak:

— Annenin üstüne yemin ediyorum, diye ekledi.

Marguerite babasının gözyaşları içindeki yüzünü görmemek için başını çevirdi. Claës razı olacağını sanarak kızının dizlerine sarıldı:

— Marguerite, Marguerite, ver, ver! Sonsuz azaplardan kaçınmak için altmış bin frank nedir ki? Görüyorsun, öleceğim, bu beni öldürecek... Dinle beni, sözümü tutacağım. Başaramazsam çalışmalarımdan vazgeçeceğim. Flandre'dan bile giderim, servetimi kuruş kuruş yeniden kazanmak, bilimin çocuklarımın elinden aldığını geri vermek için ırgat gibi çalışırım.

Marguerite babasını kaldırmak istiyor, ama o diz çökmüş durumda kalmakta ısrar ediyordu.

— Bana son kez sevgi, bağlılık göster, dedi ağlayarak. Başaramazsam, bana ne yaparsan yap, sana hak vereceğim. Deli de bana! Bana hırsız baba de! İstersen bilgisizliğimi yüzüme vur. Ben bunlara karşılık ellerini öpeceğim. İstersen dövebilirsin beni. Her vuruşunda, bana varını yoğunu verdiğini anımsayarak sana evlatların en hayırlısı diye dua edeceğim!

Marguerite:

— Yalnız benim varım yoğum olsa verirdim! diye haykırdı. Ama bilimin kardeşlerimi boğazlamasına nasıl izin verebilirim? (Babasının, üstünde okşayarak dolaşan ellerini itip gözyaşlarını silerek) Hayır! diye bağırdı. Yeter artık, yeter!

Balthazar öfkeyle yerinden kalktı:

— Altmış bin frank, iki ay süre; bana yalnız bu gerekli artık. Kızım, şan ve şöhretle, servetle arama giriyor... Lanet olsun! Sen ne kızsın, ne de kadınsın. Yürek denen şey yok sende. Ne ana, ne de eş olabilirsin... (Korkunç bir hamleyle elini altınlara uzattı) Bırak da alayım. Haydi benim yavrum, sevgili kızım, seni çok seveceğim!..

Marguerite resmi gösterdi:

— Güce karşı elimden ne gelir, ama Tanrı'yla Büyük Claes bizi görüyor, diye yanıtladı onu.

Balthazar kızına dehşetle bakarak:

— Pekâlâ, diye bağırdı. Boynunda babanın ölümünün vebaliyle yaşamaya çalış o zaman!

Kalktı, odayı gözden geçirdi, yavaşça kapıya yöneldi. Kapıya gelince tıpkı bir dilenci gibi geriye döndü, Marguerite'e yalvararak baktı. Marguerite hayır der gibi bir işaretle yanıt verdi. Balthazar tatlılıkla:

— Elveda kızım, dedi. Mutlu olmaya çalış!

Gözden kaybolunca Marguerite derin bir şaşkınlık içinde kaldı ve bu şaşkınlık onu yeryüzünden koparıp ayırdı; artık odada değildi, bedenini hissetmiyordu, her şeyin çok büyüdüğü, düşüncenin uzaklıkları da, zamanları da yaklaştırdığı, bir elin geleceğin üstündeki perdeyi kaldırdığı o ruhsal evrende kanatlanmış uçuyordu sanki. Merdivenleri çıkan babasının her adımında koskoca bir gün geçtiğini sanıyordu. Sonra odasına girdiğini duyunca dehşetle ürperdi. Ruhuna bir şimşeğin yüreğe işleyen aydınlığını yayan bir önseziyle karanlık, gürültüsüz merdiveni ok gibi geçti. Babasını alnına tabancasını dayamış buldu. Ona doğru atılarak:

— Hepsini alın! diye bağırdı.

Bir koltuğa yığıldı. Balthazar kızını sapsarı görünce; yaşlılar nasıl ağlarsa öylece ağlamaya başladı. Yeniden çocuk olmuş, onu alnından öpüyor, sonu gelmeyen sözler söylüyordu. Sevinçten neredeyse yerinden sıçrayacak, muradına erdikten sonra sevgilisiyle oynaşan bir âşık gibi onunla oynayacaktı.

Marguerite:

— Yeter baba, yeter, dedi. Verdiğiniz sözü unutmayın, başaramazsanız sözümü dinleyecek misiniz?

— Evet.

Marguerite Bayan Claës'in odasına doğru döndü:

— Anneciğim! Siz de olsanız hepsini verirdiniz değil mi? diye bağırdı.

Balthazar:

— Uykularını rahat uyu, sen iyi bir kızsın, dedi.

Marguerite:

— Uyumak mı, diye yanıtladı onu. Artık o gençlik uykuları benden çok uzak! Anamın yüreğini nasıl yavaş yavaş soldurdunuzsa beni de öyle yaşlandırıyorsunuz baba!

— Zavallı çocuk, tasarladığım olağanüstü deneyin sonuçlarını açıklayarak seni yatıştırmak isterdim; o zaman anlardın ki...

— Anladığım bir şey var; mahvolduk, dedi Marguerite kalkıp giderken.

Ertesi gün tatildi. Emmanuel de Solis Jean'ı getirdi. Marguerite'in yanına sokularak kederli bir edayla:

— Ne var ne yok? diye sordu.

— Dayanamadım.

— Hayatım, dedi Emmanuel hüzünlü bir sevinç hareketiyle. Dayansaydınız size hayran olacaktım, ama böyle zayıf olduğunuzda size tapıyorum.

— Zavallı, zavallı Emmanuel, bu gidişle ne kalacak elimizde?

Genç adam sevinç ve mutluluk içinde:

— Siz bana bırakın, madem birbirimizi seviyoruz, işler yoluna girer, diye yanıtladı onu.

Tam bir durgunluk içinde birkaç ay geçti. Mösyö de Solis, Marguerite'e küçük paralar artırarak servet yapılamayacağını anlattı; sakladığı paranın geri kalan bölümünü almasını, evdeki bolluğu sürdürerek rahat rahat yaşamasını öğütledi. Bu arada Marguerite bir zamanlar bu koşullarda annesini de huzursuz eden kaygılara kapıldı. Ne kadar inançsız olursa olsun o da babasının dehasından bir şeyler beklemeye başlamıştı. Anlaşılmaz bir nedenle birçok insan inanmadan da umut besleyebilir. Umut isteğin çiçeği, inanç güvenin yemişidir. Marguerite: "Babam başarırsa mutlu oluruz!" diye düşünüyor, yalnızca Claës'le Lemulquinier: "Kesinlikle başaracağız!" diyorlardı. Ama ne yazık ki Balthazar'ın yüzü her gün biraz daha kederlendi. Yemeğe geldiği akşamlar kimi zaman kızının yüzüne bakmaya cesaret edemiyor, kimi zaman da zafer kazanmış gibi bakıyordu. Marguerite genç

de Solis'den bir iki yasal konuda açıklama istedi ve akşamlarını bunları dinleyerek geçirdi. Babasına aile ilişkileri üstüne sayısız soru sordu. Sonunda erkeklerin bilmesi gereken her şeyi öğrendi; babası *Bilinmeyen* X'le giriştiği düelloda bir kez daha yenilirse uzun zamandan beri ölçüp biçtiği bir tasarıyı uygulamaya hazırlanıyordu besbelli.

Temmuz ayının başında Balthazar bütün bir gününü bahçedeki sıranın üstünde, hüzünlü düşünceler içinde geçirdi. Zaman zaman laleleri gitmiş tepeciğe, karısının odasının pencerelerine baktı. Hareketlerinden bilimin dışında şeyler düşündüğü belli oluyor, büyük olasılıkla, giriştiği savaşın nelere mal olduğunu düşündükçe ürperiyordu.

Marguerite yemekten önce bir süre babasının yanında oturup iş işledi;

— Nasıl babacığım, başaramadınız mı?

— Hayır evladım.

Marguerite tatlılıkla:

— Ya! dedi. Bu yüzden size tek bir şey söylemeyeceğim, ikimiz de aynı ölçüde suçluyuz. Yalnızca sizden sözünüzü tutmanızı isteyeceğim, bir Claës'in sözü her zaman kutsaldır. Çocuklarınız sevgiyle, saygıyla çevrenizi alacaklar; ama bugünden başlayarak benimsiniz, sözümü dinlemek zorundasınız. Korkmayın, size tatlılıkla hükmedeceğim; dahası bu işi çabucak bitirmeye çalışacağım. Martha'yı alıp gidiyorum; sizinle ilgilenebilmek için yaklaşık bir ay yanınızdan ayrılacağım. (Babasını alnından öptü) Bu kez siz benim çocuğumsunuz. Yarın evi Félicie yönetecek. Zavallı çocuk daha on yedi yaşında, size karşı gelemez; büyüklük gösterin, ondan bir pul istemeyin, elinde ancak evi idare edecek kadar para bulunacak. Cesur olun, çalışmalarınızdan da, düşüncelerinizden de bir iki yıl için vazgeçin. Sorununuz olgunlaşır, ben çözümü için gereken parayı biriktiririm, siz de o zaman çözersiniz. Nasıl, kraliçeniz adaletli değil mi, söyleyin?

— Demek her şey mahvolmadı, dedi yaşlı adam.

— Eğer sözünüzü tutarsanız hayır.

Claës derin bir heyecanla:

— Her dediğinizi dinleyeceğim kızım, diye yanıtladı.

Ertesi gün Bay Conyncks Cambrai'den yeğeninin kızını almaya geldi. Arabayla yolculuk ediyordu ve kuzeninde Marguerite'le Martha'nın hazırlanmalarına yetecek zamandan fazla kalmak istemedi. Bay Claës kuzenini nezaketle karşıladı ama üzgün ve utanç içinde olduğu açıkça belli oluyordu. Gün görmüş Conyncks Balthazar'ın düşüncelerini sezdi; öğle yemeğini yerken büyük bir açıkyüreklilikle:

— Kuzenim, dedi. Tablolarınızdan kimileri bende; güzel tabloları severim, bu insanı mahveden bir tutkudur ama neylersin ki hepimizin böyle bir deliliği var...

— Sevgili dayıcığım, dedi Marguerite.

— Artık size iflas etmiş gözüyle bakılıyor kuzenim; ama bir Claës'in burada her zaman hazineleri vardır, dedi Conyncks alnına vurarak. Bir de şurada, değil mi? (Yüreğini gösterdi.) Bu yüzden size güveniyorum. Kesemde emrinize amade kıldığım birkaç kuruş var.

— Ah! hazineler halinde geri veririm size! diye bağırdı Balthazar.

Conyncks sert bir edayla:

— Flandre'da elimizde bulunan hazineler yalnızca sabır ve çalışmadır kuzenim, diye yanıtladı onu. (Başkan Van Claës'in resmini gösterdi) Atamızın alnında da bu iki sözcük yazılıydı!

Marguerite babasıyla öpüştü, vedalaştı, Josette'e ve Félicie'ye öğütler verdi; sonra da Paris'e doğru yola çıktı.

Büyük dayı duldu; on iki yaşında bir kızı vardı; çok da zengindi; bu yüzden, evlenmek istemesi olmayacak şey değildi. Douai'liler de Marguerite'in büyük dayısıyla evleneceğini sandılar önce. Bu zengin evliliğin dedikodusu Noter Pier-quin'i hemen Claës'lere çekti. Bu ince hesapçının düşüncelerinde büyük değişiklikler olmuştu. İki yıldan beri

kentin üst tabakası iki düşman safa ayrılmıştı. Bir yanı soylular, bir yanı da bunların alabildiğine karşıtı olan kentsoylular oluşturuyordu. Bütün Fransa'da kendini göstererek ülkeyi birbirine düşman iki ulus haline sokan ve kıskanç kışkırtmaları gitgide artan bu ani bölünme 1830 Temmuz devriminin taşrada benimsenmesinin başlıca nedenlerinden biri oldu. Biri aşırı kralcı, öteki aşırı özgürlükçü bu iki saf arasında önem derecelerine göre her iki tarafça kabul edilmiş devlet görevlileri vardı ve bunlar yasal yönetimin düşmesi sırasında yansız kaldılar. Soylularla kentsoylular arasındaki savaşımın başlarında, kralcı kahveler kendilerini öylesine görülmemiş bir şatafata kaptırdılar, özgürlükçü kahvelerle öylesine parlak bir biçimde yarıştılar ki, bu yiyip içme şenlikleri –söylendiğine göre– birden fazla kişiyi yaşamından etti; yeterince karılmamış duvar harçları gibi çözüldüler, bedenleri bu yükü kaldıramadı. Doğal olarak iki taraf da sınırlarını daralttı, kendinden olmayanı içinden uzaklaştırdı. Bu sırada, bir taşralı için çok zengin sayılmasına karşın Pierquin de soylular arasına alınmadı; kentsoylular arasına sürüldü. Bir zamanlar düşüp kalktığı kişilerden gördüğü kötü davranışlar ve art arda yaşadığı başarısızlıklar özsaygısını çok yaralamıştı. Evlenmek isteyen birinin hâlâ bir genç kız alabileceği o son çağa gelmiş, kırkına basmıştı. İsteyebileceği kızlar kentsoylulardandı; oysa o, iyi bir evliliğin onu sokabileceği yüksek sosyetede kalmak istiyordu. İnsanlardan uzak yaşayışı Claës ailesini bu toplumsal çalkantının dışında bırakmıştı. Yörenin eski ve soylu bir ailesinden olmasına karşın Balthazar'ın kendini kaptırdığı uğraşı, büyük olasılıkla bu yeni sınıflaşmanın yarattığı düşmanlıklara kapılmasına engel olmuştu. Ne kadar yoksul olursa olsun Claës soyundan bir kız bütün sonradan görmelerin özendiği o paha biçilmez onuru kocasına sağlayabilirdi. Pierquin her türlü özveriye katlanarak bundan böyle bütün arzularını gerçekleştirecek bu evlenmeyi sağlaya-

bilmek için, sırf bu gizli niyetle döndü Claës'lerin evine. Marguerite'in yokluğunda Balthazar'a, Félicie'ye arkadaşlık etti, ama Emmanuel de Solis'in tehlikeli bir rakip olduğunu neden sonra anladı. Müteveffa papazdan delikanlıya kalan para epeyce yüklü olmalıydı. Yaşamdaki her şeyi parayla ölçecek kadar saf biri için bu genç mirasyedi gönül çekiciliğinden çok parasıyla tehlikeli görünüyor, Pierquin işin öbür yanından hiç kaygılanmıyordu. Ona göre de Solis adı zenginliği yüzünden değerliydi. Soylulukla para birbirini aydınlatarak parlaklıklarını bir kat daha arttıran iki avize gibiydi onun için. Genç başöğretmenin kardeş yerine koyduğu Félicie'ye karşı içten sevgisi noterin rekabet duygularını ayaklandırdı. Modaya uygun sözlerle yüzeysel kibarlığını birtakım hülyalı tavırlara, yüzüne pek yakışan acıklı tekerlemelere karıştırarak Emmanuel'in yıldızını söndürmeye çalıştı. Kendini dünyada her şeye küsmüş bir insan gibi göstererek gözlerini Félicie'ye çeviriyor, yaşamla barışmasının ancak onun sayesinde gerçekleşebileceğine kızcağızı inandırmaya çalışıyordu. Félicie ilk kez bir erkekten böyle gönül okşayıcı cümleler duyduğu için yalan da olsa insana her zaman tatlı gelen bu sözleri dinledi. Boşluğu derinlik sandı; yüreğinden taşan belirsiz duyguları bir yere bağlama zorunluluğu içinde kuzeniyle ilgilendi. Belki de Emmanuel'in kardeşine gösterdiği sevgi dolu ilgiyi farkında olmadan kıskandığı için, tıpkı kardeşi gibi bir erkeğin bakışlarını üstüne çekmek, bir erkek tarafından düşünülmek, ilgi görmek istedi. Pierquin Félicie'nin kendisini Emmanuel'e yeğlediğini hemen anladı; bu da çabalarını bir kat daha artırmasına neden oldu; böylece istediğinden daha çok işin içine girmiş bulundu. Emmanuel, noterde belki yalancıktan ama Félicie'de safça başlayan bu sevdanın ilk günlerini dikkatle izledi; çünkü Félicie'nin geleceği vardı ortada. Kuzenle kuzin tatlı tatlı sohbet etmeye, Emmanuel'den gizli, alçak sesle fısıldaşmaya, kısacası bir söze, bir bakışa verdiği alda-

tıcı ifadeyle insanı masum hatalara götürebilecek ufak tefek kaçamaklar yapmaya başladılar. Pierquin Félicie'yle aralarındaki ilişkiden yararlanarak Marguerite'in niçin yolculuğa çıktığını, evlenip evlenmeyeceğini, umutlarına veda etmesi gerekip gerekmeyeceğini anlamaya çalıştı; ama bütün becerikliliğine karşın ne Balthazar'dan ne de Félicie'den hiçbir şey öğrenemedi; çünkü Marguerite'in ne yapmak istediğini onlar da bilmiyorlardı. Marguerite yönetimi ele alınca bunun gereklerine de uymuş, yapmak istediği şeyler konusunda ağzını açıp tek söz etmemişti. Bu arada Balthazar'ın küskünlüğü, kederi ve sessizliği akşamları çekilmez hale getiriyordu. Emmanuel kimyacıyı tavla oynamaya razı etmişti ama Balthazar oyunu da dalgın oynuyordu. Bu çok akıllı adam, aptala benziyordu çoğu zaman. Umutları kırılmış, üç servet yiyerek rezil olmuş bu parasız kumarbaz batırdığı şeylerin ağırlığı altında, boşa çıkmıştan çok aldatılmış umutlarının yükü altında eziliyordu. Zorunluluk yüzünden eli kolu bağlanmış, kendi kendini mahkûm etmiş bu dâhi en duygusuz insana bile dokunacak, yürekler acısı bir görünümdeydi. Bastırılmış bir güçle dolu gözleri kederler içinde dinginleşmiş, ışığa baka baka solmuştu; bakışlarıyla dilenirken ağzıyla bir şey söylemeye cesaret edemiyordu sanki; Pierquin bile saygıyla bakmaktan kendini alamıyordu bu kafesteki aslana. Kimi zaman yeni bir deney düşüncesiyle canlanan kuru yüzünde bir şimşek çakıyor, ama gözleri karısının can verdiği yere ilişince hafif gözyaşları yakıcı kum taneleri gibi düşüncenin irileştirdiği gözbebeklerinin çölünde yuvarlanıyor, başı göğsüne düşüyordu. Bir Titan gibi dünyayı yerinden oynatan bu adamın göğsüne dünya tüm ağırlığıyla çöküyordu şimdi. Erkekçe sineye çekilen bu devlere yaraşır acı Pierquin'le Emmanuel'i de heyecanlandırıyor, kimi zaman bir iki deney dizisine girişmesi için gerekli parayı verecek gibi oluyorlardı. İşte böylesine bulaşıcıdır dâhinin inançları! İkisi de Bayan Claes'le

Marguerite'in milyonları bu çukura nasıl atabildiğini anlıyorlardı şimdi. Neyse ki düşünce yüreğin atılımlarını hemen önlüyor, heyecanları avutmalara dönüşüyor ama bu avutmalar yıldırımla vurulmuş Titan'a daha da dokunuyordu. Claës büyük kızının sözünü hiç açmıyor, yokluğundan da, ne kendisine ne de Félicie'ye mektup yazmayışından da kaygı duymuyordu. Solis'le Pierquin ondan bir haber olup olmadığını sorduğunda canı çok sıkılmış gibi davranıyordu. Marguerite'in kendisine karşı bir şeyler yaptığını mı sanıyordu? Yoksa kutsal babalık haklarını kızına bırakmaya razı olduğu için kendini aşağılanmış mı görüyordu? O baba, kendi de çocuk olacağı için kızını daha mı az seviyordu? Ruhumuzdan bulutlar gibi gelip geçen o bir sürü anlatılmaz duygu, o bir sürü düşünce Marguerite'in sessizce gözünden düşmesine yol açmıştı belki. Tanınmış ya da tanınmamış, girişimlerinde başarılı olmuş ya da olmamış büyük adamların ne kadar büyük olurlarsa olsunlar insanlık çamuruyla yoğrulmuş olmaktan gelen küçüklükleri vardır. Kusurları kadar erdemleri yüzünden de ıstırap çekmeleri iki katlı bir bahtsızlıktır ve Balthazar yaralanmış gururunun acılarına alışmak zorundaydı belki de. Sürdürdüğü yaşam, Marguerite'in yokluğunda bu dört kişinin bir arada geçirdiği akşamlar hüzünle, belirsiz kaygılarla dolup taşıyordu böylece. Bu kuru günler çorak topraklara benziyor ama yine de onlardan bir iki çiçek derleyip seyrek de olsa avunabiliyorlardı. Artık ailenin ruhu, umudu, gücü haline gelen büyük kızın aralarında olmaması her şeyi kasvetli gösteriyordu onlara. İki ay işte böyle geçti; Balthazar iki ay sabırla kızını bekledi. Marguerite'i Douai'ye dayısı getirdi ve Cambrai'ye dönecek yerde evde kaldı; yeğeninin zorla kabul ettirmek isteyeceği şeyi kendi yetkesiyle de desteklemek istiyordu besbelli. Marguerite'in dönüşü aile için küçük bir bayram oldu. Balthazar'la Félicie, noterle Mösyö de Solis'i akşam yemeğine çağırdılar. Yolcuları getiren ara-

ba evin kapısında durunca dört kişi büyük sevinç gösterileriyle onları karşıladılar, Marguerite baba ocağına döndüğü için mutlu görünüyordu. Avludan geçip konuk odasına giderken gözleri dolu dolu oldu. Babasını bir genç kızın yumuşaklığıyla kucaklayıp öperken aklından birçok şey geçiyor, suçunu gizlemeyi beceremeyen bir kadın gibi kızarıyordu. Ama Mösyö de Solis'le göz göze gelince bakışları –sanki gizli girişimini sonuçlandırma gücünü ondan alıyormuşçasına– eski berraklığını kazandı. Yemekte yüzleri ve sözleri canlandıran sevince karşın baba kız birbirlerini kuşkuyla, merakla incelemekten geri kalmadılar. Babalık gururuna yakıştıramadığı için olsa gerek, Balthazar Paris'te geçirdiği günler konusunda Marguerite'e hiçbir şey sormadı. Emmanuel de Solis de Balthazar gibi yaptı. Ama ailenin bütün sırlarını öğrenmeye alışık olan Pierquin merakını yalancı bir saflık perdesi ardında gizleyerek Marguerite'e:

— Nasıl, sevgili kuzinim, Paris'te gezdiniz mi, tiyatrolara gittiniz mi? diye sordu.

Marguerite:

— Bir yere çıkmadım Paris'te, diye yanıtladı onu. Oraya eğlenmeye gitmedim ben. Günlerim üzüntü içinde geçti, Douai gözümde tüttü.

Bay Conyncks:

— Eğer çıkışmasaydım operaya bile gelmeyecekti; zaten orada da sıkıldı, dedi.

Akşamın geri kalanı sıkıntılı geçti. Hepsi de bir tuhaf olmuştu; zorla gülümsüyor, neşeli görünmeye çalışıyorlardı; ama neşelerinin altında gerçek kaygılar gizliydi. Marguerite'le Balthazar ötekileri de etkileyen, gizli, amansız kuşkular içinde kıvranıyorlardı. Saatler ilerledikçe baba kızın hali büsbütün kötüleşti. Kimi zaman Marguerite gülmeye çalışıyor ama hareketlerinden, bakışlarından, sesinden, tasalar içinde olduğu belli oluyordu. Bay Conyncks'le de Solis bu soylu kızı üzen duyguların nede-

nini biliyor ve anlamlı anlamlı göz kırparak ona cesaret vermek istiyorlardı sanki. Kendisi için yapılan girişimlere, verilen kararlara karıştırılmadığına kırılan Balthazar sessiz durur gibi yaparken yavaş yavaş çocuklarından, dostlarından uzaklaşıyordu. Marguerite kararını ona bildirecekti besbelli. Yaşlı bir adam için, bir baba için bu durum dayanılır şey değildi, insanın çoluk çocuğundan bir gizlisi kalmadığı, düşüncelerdeki genişliğin duygulara güç verdiği bir yaşta olduğu için de, babalık haklarının elinden alınmak üzere olduğunu görerek gittikçe neşesiz, dalgın, hüzünlü bir hal alıyordu. O akşamın havasına iç dünyamızın, ancak benzetmelerle anlatılabilecek bunalımlarından biri karışmıştı: Gökyüzünde bulutlar birikiyor, şimşekler toplanıyor ama köyde gülüşüyordu insanlar; herkes sıcaktan bunalıyor, fırtınayı seziyor, başını göğe kaldırıyor ve yoluna gidiyordu yine. Önce Bay Conyncks yatmaya gitti; onu odasına Balthazar çıkardı. Onlar gidince Pierquin'le Emmanuel de Solis de gittiler. Marguerite Pierquin'i sevgi dolu bir edayla uğurladı; Emmanuel'e bir şey demeden nemli gözlerle baktı, elini avcunda sıktı. Felicie'yi de yolladı. Claës odaya dönünce kızını yalnız buldu. Marguerite titrek bir sesle:

— Babacığım, dedi. İçinde bulunduğumuz ciddi koşullar sonucunda evden ayrılmak zorunda kaldım; ama birçok sıkıntı atlatıp, görülmemiş zorlukları yendikten sonra hepimiz için bir kurtuluş umuduyla geliyorum. Adınız, dayımızın yardımı ve Bay de Solis'in arka çıkması sayesinde size Bretagne'da bir vergi toplayıcılığı işi bulduk. Söylendiğine göre yılda on sekiz binle yirmi bin arası bir para getiriyormuş. Dayımız da kefil oldu.

Çantasından bir kâğıt çıkararak:

— İşte atama belgeniz, dedi. Biz yoksunluk ve özveri içinde yaşarken sizin burada kalmanız doğru olmaz. Babamız daha iyi olmasa bile, en azından her zamanki gibi yaşa-

malıdır. Sizden para istemeyeceğim. Kazancınızı istediğiniz gibi harcarsınız. Yalnız bir kuruş gelirimiz kalmadığını ve hep birlikte Gabriel'in eline baktığımızı unutmamanızı rica ediyorum. Yoksunluk içindeki yaşayışımızdan kentte kimsenin haberi olmayacak. Eğer evde kalırsanız, kız kardeşimle birlikte eski bolluğumuza ulaşmak için başvuracağımız çarelere engel olabilirsiniz. Sizi, servetinizi kendi başınıza kazanabileceğiniz bir duruma getirmekle acaba bana verdiğiniz yetkiyi kötüye mi kullandım? İsterseniz birkaç yıl içinde genel vergi toplayıcı bile olabilirsiniz.

— Böylece Marguerite, beni evimden kovuyorsun, dedi yavaşça Balthazar.

Genç kız, yüreğinin gürültülü vuruşlarını yatıştırmaya çalışarak:

— Bu ağır sitemi hak etmiyorum, diye yanıtladı onu. Doğduğunuz kentte saygınlığınızın gerektirdiği biçimde yaşayabilecek bir hale geldikten sonra aramıza dönersiniz. Zaten baba, bana söz vermediniz mi? Sözümü dinlemek zorundasınız. Dayım sizi Bretagne'ya götürecek; yolda size arkadaşlık etmek için burada kaldı.

Balthazar ayağa kalktı:

— Gitmeyeceğim, diye bağırdı. Servetimi yeniden kazanıp çocuklarıma borcumu ödemem için kimsenin yardımına ihtiyacım yok!

Marguerite heyecanlanmadan:

— Bu daha iyi olur, dedi. Yalnız size birkaç sözcükle açıklamak istediğim karşılıklı durumlarımızı düşünmenizi rica ediyorum. Siz bu evde kalırsanız çocuklarınız gidecekler; böylece siz de evinizin efendisi olursunuz.

Balthazar:

— Marguerite! diye bağırdı.

Marguerite babasının öfkesini görmezlikten gelerek:

— Ayrıca, bu bol paralı ve onurlu işi kabul etmezseniz bakana haber vermek gerekir, diye sürdürdü sözlerini. Çün-

kü bütün girişimlerimize ve bize arka çıkanlara karşın dayım bir hanımefendinin eline ustalıkla birkaç bin frank sıkıştırmasaydı bu işi de bulamayacaktık.

— Beni yüzüstü bırakıyorsunuz demek!

— Ya siz bizi bırakacaksınız, ya biz sizden uzaklaşacağız, dedi Marguerite. Benden başka çocuğunuz olmasaydı annem gibi yapar, bana uygun göreceğiniz yaşamı ses çıkarmadan kabul ederdim. Ama kardeşlerim yanınızda açlıktan ya da umutsuzluktan ölemezler.

Sonra anasının yatağını göstererek:

— Şuracıkta ölen insana söz verdim, dedi. Sizden acılarımızı gizledik, sessizce acı çektik. Bugün gücümüz tükendi. Uçurumun kenarında değil dibindeyiz baba! Bu uçurumdan çıkmak için yalnızca yüreklilik yetmez. Bir tutkunun kararsızlıkları yüzünden çabalarımızın durmadan boşa gitmemesi de gerekli!

Balthazar Marguerite'in ellerini yakaladı:

— Sevgili çocuklarım, diye bağırdı. Yardım edeceğim size; çalışacağım, hem...

Marguerite bakanlık mektubunu uzattı;

— İşte bunun yolu!

— Ama meleğim, bu önerdiğin yolla servetimi yeniden kazanmam çok zaman alır. Bana on yıllık çalışmalarımın semerelerini, laboratuvarıma harcadığım çok büyük paraları kaybettiriyorsun.

Marguerite kapıya doğru yürüdü:

— Seçim sizin baba! diye yanıtladı.

Balthazar:

— Ah kızım çok katı yüreklisin, diyerek bir koltuğa yığıldı, kızını alıkoymaya çalışmadı.

Ertesi gün Marguerite, Lemulquinier'den Claës'in sokağa çıktığını öğrendi. Bu basit haberi alınca birden sarardı; yüzü gözü öyle korkunç bir hal aldı ki, yaşlı uşak:

— Merak etmeyin küçükhanım, dedi. Beyefendi on birde yemeğe geleceğini söyledi. Bu gece hiç uyumadı. Sabahın saat ikisinde hâlâ odada ayakta duruyor, laboratuvarın damına bakıyordu. Ben mutfakta bekliyordum, onu görüyordum, ağlıyordu; çok kederliydi. İşte güzelim temmuz ayı da gelip çattı; bu mevsimde güneş hepimizi zengin edebilir. Ah, bir izin verseydiniz!..

Marguerite babasının aklına gelebilecek bütün düşünceleri kestirerek:

— Yeter! dedi.

Evlerinden çıkmayan bütün insanların başına gelen şey, Balthazar'ın da başına gelmişti. Yaşamı, kendini özdeşleştirdiği bu yerlerin elindeydi sanki; tatil günlerini kayıp sayan kumarbaz borsaya nasıl bağlanırsa Balthazar'ın düşüncesi de evine, laboratuvarına o denli sıkı sıkıya bağlanmıştı; onlardan vazgeçmesi olanaksızdı. Bütün umutları oradaydı; yalnızca orada, soluyarak yaşayabileceği bir hava iniyordu gökten, insanlarla yerler ve nesneler arasındaki bu bağ zayıf yaradılışlı kişilerde çok güçlüdür; bilginlerle, kendini araştırmalara vermiş kişilerdeyse dayanılmaz bir hal alır. Evini bırakıp gitmek Balthazar için bilimden, sorunundan vazgeçmek, kısacası ölmek demekti.

Marguerite öğle yemeğine kadar büyük bir heyecan içinde kıvrandı. Baltahazar'ı kendini öldürmenin eşiğine dek götüren olay aklına geliyor, babasının içinde bulunduğu umutsuz durumun acıklı bir sona varmasından korkuyordu. Konuk odasında bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, kapı çıngırağının her çalınışında ürperiyordu. Sonunda Balthazar geldi. Avludan geçerken, Marguerite endişeyle onun yüzünü gözden geçirdi. *Fırtınalı bir acının izlerinden* başka bir şey göremedi. Odaya girince, günaydın demek için babasına yürüdü. Balthazar kızını sevgiyle belinden yakaladı, göğsüne bastırarak öptü; kulağına:

— Pasaportumu çıkartmaya gittim, dedi.

Babasının hareketi, sesinin tınısı, boyun eğmiş bakışları zavallı kızın yüreğini parçaladı. Gözyaşlarını göstermemek için başını çevirdi; kendini tutamayınca bahçeye çıktı; doya doya ağladıktan sonra içeri girdi. Yemekte Balthazar kararını vermiş biri gibi neşeliydi. Bay Conyncks'e:

— Demek Bretagne'ya gideceğiz dayı! dedi; bu yöreyi hep görmek isterdim.

— Ucuz bir yer, diye yanıtladı yaşlı dayı.

Félicie:

— Babam gidiyor mu? diye bağırdı.

Bu sırada Bay Solis içeri girdi, Jean'ı getiriyordu.

Balthazar oğlunu yanına oturtarak:

— Onu bugün bize bırakın, dedi. Yarın gidiyorum, oğlumla vedalaşmak isterim.

Emmanuel Marguerite'e baktı; Marguerite başını eğdi. O gün çok tatsız geçti. Herkes hüzünlüydü; herkes ya düşüncelerini ya da gözyaşlarını belli etmemeye çalışıyordu. Yola değil sürgüne gitmekti bu. Öte yandan hepsi de Balthazar yaşında bir adamın, bir babanın, ailesini bırakıp bir görev kabul ederek başarısızlıklarını açıkça ilan etmesindeki onur kırıcı yanı için için duyumsuyorlardı. Yalnızca o, Marguerite'in gösterdiği kararlılığa yaraşır bir büyüklük gösterdi, dehasının coşkusu içinde düştüğü hataların cezasını soylulukla kabullenir göründü. Aileye babalık ettiği o güzel günlerde olduğu gibi yumuşak, sevecen davranışlar sergiledi bütün gün; akşam sona erip de baba kız yalnız kalınca elini Marguerite'e uzattı; umutsuzlukla karışık bir tatlılıkla:

— Babandan hoşnut musun? diye sordu.

Marguerite Van Claës'in resmini gösterdi:

— Onun soyundan geldiğinizi gösterdiniz!

Ertesi sabah Balthazar başlanmış işlemlerinin canlı tuttuğu umutlarına veda etmek ister gibi Lemulquinier'yle birlikte laboratuvarına çıktı. Efendiyle uşak belki de bir daha dönmeyecekleri tavan arasına girince hüzünlü hüzünlü bir-

birlerine baktılar. Balthazar, düşüncelerinin onca uzun zaman üstünde süzülüp gezdiği, her bir araştırmanın, bir deneyin anısına bağlı makinelerini seyretti bir süre. Üzüntülü bir edayla Lemulquinier'ye tehlikeli gazları, asitleri buharlaştırmasını, patlamalara yol açabilecek maddeleri ayırmasını söyledi. Bunları yaparken, darağacına çıkmadan önce konuşan bir ölüm mahkûmu gibi dokunaklı sözler dökülüyordu ağzından. İçine bir volta pilinin iki teli uzanan bir kapsülün önünde durarak:

— İşte, bu deneyin sonucunu beklemeliydik, dedi. Başarılı olursa –ne korkunç bir düşünce!– çocuklarını, ayaklarının ucuna elmaslar serpen bir babayı evinden kovmaya kalkışmazlardı. (Kendi kendine konuşarak) İşte bir kükürt kömür bileşimi ve içinde kömür, elektro-pozitif madde işlevini görüyor. Billurlaşmanın eksi kutupta başlaması gerek. Çözülme başlayınca kömür gidip eksi kutupta billurlaşacaktır...

— Ya, öyle olacak, dedi efendisini hayran hayran seyreden Lemulquinier.

Balthazar biraz durduktan sonra sözlerini sürdürdü:

— Bileşim bu pilin etkisi altında; belki de...

— İsterseniz etkisini artırayım...

— Hayır hayır, bunu olduğu gibi bırakalım. Dinginlik ve zaman billurlaşmanın temel koşullarıdır...

— Elbette! diye bağırdı uşak. Bu billurlaşmaya da zaman bırakmalı.

Balthazar tam bir dalgınlık içinde bir yandan düşünüyor, bir yandan da kırık dökük cümlelerle düşüncelerini anlatmayı sürdürüyordu:

— Eğer ısı düşerse karbon sülfürü billurlaşır. Ama eğer pil, etkisini bilmediğim bazı koşullar altında gösteriyorsa... Bunu izlemek gerekirdi... Olabilir... Ama neler düşünüyorum ben böyle! Artık kimya filan kalmadı dostum. Bretagne'ya gidip vergi toplayacağız!

Claës hızla laboratuvarından çıktı. Son bir kez daha ailesiyle yemek yemek için aşağıya indi; bu yemekte Pierquin'le Bay de Solis de vardı. Balthazar bilim tutkusunun can çekişmesini bir an önce kesmek için çocuklarıyla vedalaştı. Dayısıyla birlikte arabaya bindi. Bütün aile kapıya kadar gelmişti. Orada Marguerite umutsuzca babasına sarıldı; babası da onun kulağına: "Sen iyi bir kızsın; hiçbir zaman sana kızmayacağım." dedi. Marguerite avluyu geçerek kendini konuk odasına dar attı; annesinin öldüğü yere diz çöktü, yeni yaşamındaki çetin işleri başarabilecek gücü vermesi için Tanrı'ya yalvardı. İçinde bir ses yüreğine meleklerin alkışlarını ve annesinin teşekkürlerini serpiyor, ona şimdiden güç veriyordu. Arabayı gözden kayboluncaya dek izleyen kardeşleri, Emmanuel ve Pierquin de bu sırada içeri girdiler.

— Şimdi Matmazel, ne yapmayı düşünüyorsunuz? diye sordu Pierquin.

Marguerite sade bir edayla:

— Evi kurtaracağım, diye yanıtladı. Waignies'de yaklaşık bin üç yüz dönüm toprağımız var. Niyetim bunları tarıma elverişli duruma getirmek, üç çiftliğe bölmek, işletilmeleri için gerekli yapıları yapmak, sonra da kiraya vermek. Öyle sanıyorum ki bir iki yıl içinde, çok tutumlu yaşamak ve sabretmekle –kardeşlerini göstererek– her birimizin dört yüz dönümden biraz fazla birer çiftliğimiz olur; bu da günün birinde on beş bin frank gelir getirebilir. Kardeşim Gabriel kendi payına bu evi, bir de Büyük Defter'deki alacağını alır. Sonra da gelirimizi olduğu gibi babamızın borcuna yatırarak, bir gün onun servetini de borçsuz olarak kendisine geri verebiliriz.

Noter Marguerite'in bu kadar işten anlamasına, böyle soğukkanlılıkla düşünebilmesine şaştı:

— Ama sevgili kuzinim, dedi. Topraklarınızı tarıma elverişli duruma getirmek, çiftliklerinizi yapmak ve hayvan satın

almak için iki yüz bin franktan fazla paraya ihtiyacınız olacak. Bu kadar parayı nereden bulacaksınız?

Marguerite bir notere, bir de Mösyö de Solis'e bakarak:

— İşte sıkıntım buradan başlıyor, diye yanıt verdi. Dayım babama kefil oldu, ondan bir de para isteyemem.

Pierquin Claës kızlarının hâlâ *beş yüz bin franklık kızlar* olduğunu birdenbire farkederek:

— Dostlarınız sağ olsun! diye bağırdı.

Emmanuel de Solis Marguerite'e tatlılıkla baktı, ama ne yazık ki Pierquin, heyecanına karşın noterliği elden bırakamadı:

— Ben bu iki yüz bin frankı size verebilirim, dedi.

Emmanuel'le Marguerite danışır gibi birbirlerini süzdüler; Pierquin bu bakışmadan kimi şeyler sezdi. Félicie kıpkırmızı kesildi; kuzenini dilediği kadar cömert görmek onu son derece mutlu etmişti. Marguerite kız kardeşine baktı; zavallı kızın, yokluğunda Pierquin'in bir iki bayağı iltifatına kapıldığını anladı. Pierquin sözlerini sürdürdü:

— Yalnızca yüzde beş faiz alırım. Paramı da istediğiniz zaman geri verirsiniz. Topraklarınızdan bir ipotek gösterirsiniz. Ama merak etmeyin, sözleşmeleriniz için masrafından fazlasını almam. Size iyi çiftçiler bulurum, gördüğüm işler için de para istemem. Ne de olsa aramızda akrabalık var!

Emmanuel öneriyi geri çevirmesi için Marguerite'e işaret etti. Ama Marguerite kız kardeşinin yüzündeki değişiklikleri incelemeye öylesine dalmıştı ki işareti görmedi. Biraz durduktan sonra alaylı bir edayla notere baktı ve kendiliğinden, de Solis'i çok sevindiren şu sözleri söyledi:

— Gerçekten de çok iyi bir akrabasınız. Sizden de bunu beklerdim zaten; ama yüzde beş faiz özgürleşmemizi çok geciktirir. Kardeşimin ergin olmasını beklerim ve onun gelirlerini satarız.

Pierquin dudaklarını ısırdı; Emmanuel yavaşça gülmeye başladı. Marguerite erkek kardeşini göstererek:

— Félicie, haydi sevgili yavrum, Jean'ı koleje götür, dedi. Martha sana eşlik eder. Jean, meleğim benim, sen de uslu dur, üstünü başını yırtma, eskisi gibi sana sık sık elbise yaptıramayız artık, o kadar zengin değiliz. Göreyim seni canım, derslerine iyi çalış!

Félicie kardeşiyle birlikte dışarı çıktı. Marguerite, Pierquin'le Bay de Solis'e:

— Siz kuzenim, siz de Mösyö de Solis, ben yokken buraya babamı ziyarete geldiniz sanırım, dedi. Gösterdiğiniz bu dostluğa teşekkür ederim. Her zaman öğütlere gereksinim duyacak iki zavallı kıza karşı da aynı biçimde davranacağınızı sanıyorum. Bu konuda iyice anlaşalım mı?.. Kente geldiğim zaman sizleri her zaman büyük bir keyifle kabul edebilirim; ama Félicie'nin, burada Josette ve Martha'yla yalnızken eski bir dost da olsa çok candan bir akraba da olsa, kimseyi göremeyeceğini söylemeye gerek yok sanırım. Bu koşullar içinde katıksız bir ağırbaşlılıkla hareket etmemiz gerekiyor. Uzun bir süre kendimizi yalnızlığa ve çalışmaya vermek zorundayız.

Bir süre kimse konuşmadı. Emmanuel Marguerite'in yüzünü seyretmeye dalmış, sanki dili tutulmuştu. Pierquin ne diyeceğini bilmiyordu. Noter kendi kendine kızdığını gösteren bir hareketle kuzininden izin istedi. Marguerite'in Emmanuel'i sevdiğini, kendisinin de biraz önce ne kadar aptalca davrandığını birdenbire anlamıştı. Sokakta söylenmeye başladı:

— Hey gidi Pierquin! Sevgili dostum, biri sana kocaman bir hayvan olduğunu söylerse ona hak ver. Ne aptalım ben! İşimden gelen dışında on iki bin frank gelirim var; amcam Des Raquets'den yiyeceğim miras da cabası. Amcamın benden başka mirasçısı yok; günün birinde servetim iki katına çıkacak (yine de onun ölmesini istemem, tutumlu adamdır). Bir de kalkıyorum Marguerite'den faiz istemek rezilliğini gösteriyorum. Kalıbımı basarım, şimdi ikisi de benimle

alay ediyorlardır. Marguerite'i aklımdan çıkarmalıyım. Evet, hem Félicie uysal, iyi bir kızcağız, bana daha uygun düşer. Marguerite'in demir gibi bir yaradılışı var. Bana diş geçirmek ister; bu gidişle geçirir de. Haydi haydi büyüklük bizde kalsın! Noterliğimizi de biraz unutalım; şu yükü yakamdan söküp atamaz mıyım sanki? Lanet kâğıt çuvalı! Ben de Félicie'yi severim; bu sevgiden bir adım öteye de gitmem! Vay canına! Dört yüz otuz dönümlük bir çiftliği olacak; bu da bir süre sonra on beş binle yirmi bin arasında gelir getirir; ne de olsa Waignies'nin toprakları da iyidir. Amcam Des Raquets, zavallı adam bir ölmeye görsün, noterliği de devrettim miydi, el-li-bin-li-ra-ge-lir-li bir adam oluveririm. Karım Claës'lerden oldu mu, önemli ailelerle akraba da olurum. Kör şeytan! Courteville'ler, Magalhens'ler, Savaron de Savarus'ler, Pierquin-Claës-Molina-Nourho'ların evine gelmemezlik edilebilir mi bakalım? Douai'nin belediye reisi olurum, nişan takarım, milletvekili bile seçilirim; ne istersem yaparım... Ama, Pierquin oğlum, ayağını denk al, aptallığı bırakalım artık. Üstelik, Félicie... Félicie Van Claës, inan olsun ki seni seviyor!..

İki sevgili baş başa kalınca Emmanuel elini uzattı; Marguerite sağ elini vermekten kendini alamadı. Ortak bir hareketle yerlerinden kalkarak bahçedeki sıralarına doğru yürüdüler. Ama odanın ortasına gelince sevdalı delikanlı sevincini gizleyemedi; heyecandan titreyen bir sesle Marguerite'e:

— Daha üç yüz bin frankınız var, dedi.

Marguerite:

— Nasıl, diye bağırdı, zavallı anacığım size başka para vermiş miydi?.. Hayır mı?.. Öyleyse?

— Ah Marguerite'im, benim neyim varsa sizin değil mi? *Biz* diyen ilk siz olmadınız mı?

Marguerite Emmanuel'in hâlâ bırakmadığı elini sıkarak:

— Sevgili Emmanuel, diyebildi. Bahçeye çıkacak yerde kendini koltuğa bıraktı.

Emmanuel sevgi dolu bir sesle:

— Teşekkür etmek bana düşmez mi, dedi. Kabul ettiğinize göre?

Marguerite:

— Şu an, acılarımızın çoğunu gideriyor sevgilim. Bize mutlu bir geleceği yaklaştırıyor, diye yanıtladı onu. (Dudaklarında dolaşan bir melek gülümsemesiyle) Evet, servetini kabul ediyorum, diye sürdürdü sözlerini. Bu paraya sahip olmanın yolunu da biliyorum.

Bir tanık arar gibi Van Claës'in portresine baktı. Marguerite'in bakışlarını gözünden ayırmayan genç adam, onun parmağından genç kızlık yüzüğünü çıkardığını görmedi. Ancak şu sözleri duyduktan sonra bunun farkına vardı:

— Derin sefaletimizin ortasında bir mutluluk doğuyor; babam aldırmazlık içinde ve bana karışmıyor.

Sonra yüzüğü uzatırken:

— Al Emmanuel! dedi. Annem seni çok severdi. Sağ olsaydı o da seni seçerdi.

Emmanuel'in gözleri doldu, rengi uçtu, dizüstü yere düştü, o da her zaman taşıdığı bir yüzüğü Marguerite'e uzattı:

— İşte annemin nişan yüzüğü, diyerek genç kızın verdiği yüzüğü öptü. Marguerite'im hepsi bu kadar mı?

Marguerite alnını Emmanuel'in dudaklarına getirmek için biraz eğildi. Heyecan içinde:

— Sevgilim, dedi. Kötü bir şey yapmış olmuyor muyuz acaba? Çünkü uzun süre beklememiz gerekecek.

— Amcam, Tanrı'yı seven Hıristiyanlardan söz ederken "Aşk, sabrın gündelik ekmeğidir." derdi. Seni böylece sevebilirim. Uzun zamandır yere göğe hükmeden Tanrı'yla karıştırdım seni. Onun olduğum gibi seninim de!..

Bir süre dünyanın en tatlı heyecanlarını yaşayarak öylece kaldılar. Suları kabarmış bir kaynağın durmak bilmeyen küçük dalgacıklarla taşması gibi duyguları da içten ve

sakin bir biçimde taşıyordu yüreklerinden. Bu iki sevdalıyı birbirinden ayıran hüzün verici olaylar mutluluklarına acıya benzer yakıcı bir şey katarak bu mutluluğu bir kat daha canlandırıyorlardı. Félicie dönünceye kadar zamanın nasıl geçtiğini bilemediler. Emmanuel seven insana her şeyi sezdiren o anlayış inceliğiyle iki kardeşi yalnız bıraktı. Gitmeden önce Marguerite'le bakıştılar; genç kız bu ince davranışın ne büyük bir özveri olduğunu delikanlının gözlerinden okudu; Emmanuel'in bakışları, onca zamandır özlediği ve biraz önce yüreklerinin nişanlanmasıyla kutsanan bu mutluluğa ne denli susamış olduğunu açıkça gösteriyordu.

Marguerite kolunu Félicie'nin boynuna atarak:

— Gel bakalım kardeşim, dedi.

Sonra onu bahçeye çıkardı. Birlikte gidip, her kuşağın sevda sözlerine, acıyla iç çekmelerine, düşüncelerine, tasarılarına sırdaşlık eden o sıraya oturdular. Kardeşinin sesindeki sevince, gülümseyişindeki sevimli inceliğe karşın Félicie'de korkuya benzer bir heyecan vardı; Marguerite elini tutunca onun titrediğini duyumsadı. Kız kardeşinin kulağına eğilerek:

— Matmazel Félicie, içinizi okuyorum, dedi. Ben yokken Pierquin buraya sık sık gelmiş, her akşam gelmiş. Size tatlı sözler fısıldamış, siz de onları dinlemişsiniz.

Félicie kızardı. Marguerite:

— Kendini savunmaya kalkma meleğim, diye sürdürdü sözlerini. Sevmek çok doğal bir şeydir. Belki de senin güzel ruhun kuzenimizin yaradılışını biraz olsun değiştirir. Bencildir, çıkarına düşkündür ama kötü biri değildir ve büyük olasılıkla bu kusurlarıyla senin mutluluğuna hizmet edecektir. Seni mülklerinin en güzeli gibi sevecektir. İşlerinin bir parçası olacaksın. Böyle söylediğim için bana darılma sevgili dostum. Sevmeyi öğreterek, belki her işte bir çıkar arama huyundan vazgeçirirsin onu.

Félicie kardeşini kucaklamaktan başka bir şey yapamadı.

Marguerite:

— Üstelik parası da var, dedi. Ailesi en eski, en yüksek kentsoylu sınıftan. Hem senin gönlün daha aşağısına razı olsa bile ben buna engel olur muyum?

Félicie'nin ağzından:

— Canım kardeşim! sözleri döküldü.

— Evet her şeyi bana söyleyebilirsin, dedi Marguerite heyecanla. Sırlarımızı birbirimize söylemezsek kime söyleriz?

Bu içten gelen sözler genç kızların birbirlerine o iyice açıldığı incelikli konuşmalardan birine yol açtı. Sevdanın uzmanlaştırdığı Marguerite Félicie'nin gönlünden geçenleri anlamıştı. Sonunda şu sözlerle bitirdi konuşmayı:

— Pekâlâ canım, şimdi kuzenimizin seni gerçekten sevdiğinden emin olmalıyız. Ve... bu durumda...

Félicie gülerek:

— Sen o işi bana bırak, dedi. Önümde örnekler var.

Marguerite kardeşini alnından öptü:

— Çılgın! dedi.

Pierquin evliliği yalnızca bir ödevler bütünü, toplumsal yasaların bir gereği ve malların el değiştirmesine yarayan bir yol olarak gören insanlardan biriydi. Aynı adı taşıdıktan, aynı drahomayı getirdikten sonra ha Félicie olmuş ha Marguerite. Ne var ki ikisinin de –kendi deyimiyle– *hayalci ve duygusal* kızlar olduğunu anlamıştı. Duygusuz insanlar, bu iki sıfatı doğanın insanlığın evleklerine esirgeyerek serpiştirdiği Tanrı vergisi özelliklerle alay etmek için kullanırlar. Noter kendi kendine, herkesin yaptığını yapmak gerektiğine karar vermiş olmalı ki ertesi gün Marguerite'i görmeye geldi; onu gizemli bir tavırla küçük bahçeye götürdü, duygularından dem vurmaya başladı; ne de olsa toplum yasalarına göre noter sözleşmesinden önce yapılması gereken ilk anlaşmanın koşullarından biriydi bu:

— Sevgili kuzinim, diye söze başladı. İşlerinizi hayırlı bir sonuca ulaştırma konusunda sizinle her zaman aynı düşüncede olmadık. Ama her zaman büyük bir istekle size yararlı olmaya çalıştığımı kabul etmelisiniz bugün. Ne var ki dün, *noterliğin* verdiği önüne geçilmez bir alışkanlıkla size sunduğum şeyleri berbat ettim; beni anlıyorsunuz, değil mi?.. Ama yüreğim kafasızlığımla birlik olmuş değildi. Sizi sevdim; ama bizim de kendimize göre bir anlama yeteneğimiz vardır ve benden hoşlanmadığınızı fark ettim. Suç bende! Bir başkası benden daha ustaca davrandı. Şimdi size bütün *saflığımla* söylüyorum, kardeşiniz Félicie'yi gerçek bir aşkla seviyorum. Beni de kardeş bilin. Para konusunda çekinmeyin, istediğinizi alın. Haydi! Ne kadar alırsanız bana o kadar dostluk göstermiş olursunuz. Neyim varsa sizindir, *faizsiz, çıkarsız* anlıyor musunuz? Ne yüzde on iki, ne de yüzde bir çeyrek! Félicie'ye layık görüleyim yeter. Kusurlarımı bağışlayın; işler yüzünden böyle oluyor. Yüreğim temizdir ve karımı mutsuz etmektense kendimi Scarpe Irmağı'na atarım daha iyi!

Marguerite:

— İşte bu hoşuma gitti kuzen, dedi. Ama Félicie'yle ilgili söylediğiniz, ancak onun ve babamın bileceği şey.

Noter:

— Biliyorum sevgili kuzinim, dedi. Ama siz bütün ailenin anasısınız. *Yüreğimdekileri* bilmenizi tüm *yüreğimle* isterdim.

Bu konuşma saf noterin düşünce tarzını açıkça gösteriyordu; daha sonraları Pierquin kendisini askeri bir şenliğe davet eden Saint-Omer ordugâhı komutanına verdiği bir yanıtla dillere destan olacaktı: "*Légion d'Honneur* şövalyesi, Douai Belediye başkanı, Bay Pierquin-Claës de Molina-Nourho bu davete icabet etmekten de *onur* duyar, vb..."

Marguerite yalnızca mesleğiyle ilgili konularda noterin yardımını kabul etti; ne kadınlık onurunu, ne kardeşinin geleceğini herhangi bir biçimde tehlikeye atacak, ne de ba-

basının kararlarını bağlayacak bir şey yapmak istemiyordu. O gün kız kardeşini Josette'le Martha'ya emanet etti. Bu iki kadın, harcamaları kısmak için aldığı önlemlere uyarak canla başla genç hanımlarına boyun eğeceklerini söylediler. Marguerite hemen Waignies'e giderek girişimlerine başladı; Pierquin işleri ustalıkla idare etti. Noterin kafasında bağlılık getirisi bol bir alışveriş gibi rakamlaşmıştı. Özenini ve çabalarını bir tür yatırım gibi gördü, bol bol harcamaktan çekinmedi. Önce, çiftliğe ayrılan toprakları tarıma elverişli hale getirme ve sürme zahmetinden Marguerite'i kurtarmaya çalıştı. Kendilerine yer arayan üç zengin çiftçi çocuğu buldu. Bu toprakların gelecekteki zenginliğiyle onların gözlerini kamaştırdı; kurulacak üç çiftliği bu adamlara kiralamayı başardı. Üç yıl çiftlikten para alınmaması koşuluyla çiftçiler dördüncü yıl on bin, altıncı yıl on iki bin, sözleşmenin geri kalan yılları için de on beş bin frank kira verme, arklar açma, ağaç dikme ve hayvan satın alma işlerini üstlendiler. Çiftlik binaları yapılırken çiftçiler de gelip topraklarını işlemeye başladılar. Balthazar'ın gidişinden dört yıl sonra Marguerite, kız kardeşinin de, erkek kardeşinin de servetlerini aşağı yukarı tamamladı. İki yüz bin frank bütün yapıların bedelini karşılamaya yetti. Bu arada tüm kentin hayranlığını kazanan bu yürekli kız ne öğütsüz, ne de yardımsız kaldı. Yapıları, alım satımları, kira sözleşmelerini, kadınların büyük duygularla hareket ettikleri zaman göstermeyi bildikleri o kararlılık, beceriklilik ve sağduyuyla yönetti. Beşinci yıldan sonra çiftliklerden, kardeşinin gelirinden ve babasının mallarından gelen otuz bin frankı ipotekli malların kurtarılmasına ve Balthazar'ın tutkusunun evde yol açtığı zararların onarımına ayırmaya başlayabildi. Faizler azaldıkça ödeme de kolaylaşıyordu. Üstelik Emmanuel de Solis amcasından kalan ve bir zamanlar Marguerite'in almak istemediği yüz bin frankı, ayrıca biriktirdiği yirmi bin frankla birlikte Marguerite'e verdi. Böylelikle Marguerite yönetimi ele

aldıktan üç yıl sonra borcun oldukça büyük bir bölümünü ödemiş oldu. Cesaret, yokluk ve bağlılık içinde geçen bu yaşam beş yıl boyunca hiç teklemedi; Marguerite'in etkisi ve yönetimi altında,parlak başarılarla bezendi.

Köprü-yol mühendisi çıkan Gabriel büyük dayısının da yardımıyla bir kanal işinden çabucak zengin oldu. Bu arada kuzini Matmazel Conyncks'in gönlünü çelmeyi de bildi; babasının üstüne titrediği bu kız her iki Flandre'ın en büyük servetlerinden birinin mirasçısı olacaktı ileride. 1824'te Claës'in malları bağımsızlığına kavuşmuş, Paris Sokağı'ndaki ev de eski haline gelmişti. Bunun üzerine Pierquin Félicie'yi resmen Balthazar'dan istedi; Mösyö de Solis de Marguerite için aynı şeyi yaptı.

1825 yılının Ocak ayı başında Marguerite'le Bay Conyncks sürgündeki babayı aramaya gittiler. İkisi de onun evine dönmesini istiyorlardı. Balthazar çoluğuyla çocuğuyla birlikte yaşayabilmek için işinden ayrıldı; böylece aile tam bir mutluluğa kavuşacaktı artık. Marguerite, eve dönüşünde babasının galeriyle konuk ağırlama bölümlerindeki resim çerçevelerini boş görmemesini istiyordu. Bunu yapamadığı için de üzüldüğünü sık sık söylüyordu. Marguerite'in yokluğunda Pierquin'le Mösyö de Solis Félicie'yi de aralarına alarak ona bir sürpriz yapmaya karar verdiler; böylece Claës Konağı'nın eski durumuna getirilmesinde ailenin küçük kızına da bir pay düşecekti. Birkaç güzel tablo satın alıp galeriyi süslemesi için Félicie'ye verdiler. Mösyö Conyncks de aynı şeyi düşünmüştü. Marguerite'in annesinden devraldığı görevleri yaparken gösterdiği bağlılıktan ve soylu davranışlarından ne denli hoşnut kaldığını göstermek için en güzel tablolarından elli kadarını Balthazar'ın bir zamanlar sattığı resimlerden birkaçıyla birlikte yollattı. Böylelikle Claës galerisi eski durumuna kavuşmuş oldu. Marguerite kimi zaman kız kardeşiyle, kimi zaman da Jean'la sık sık babasını görmeye gitmişti. Her seferinde onu biraz daha

değişmiş buluyordu. Ama son görüşmelerinden bu yana Balthazar'da korkunç yaşlılık belirtileri ortaya çıkmıştı; hep umudunu kıran deneyler yapabilmek için aylık gelirinin büyük bir bölümünü ayırması ve geri kalanıyla kıt kanaat yaşaması da buna yol açıyordu kuşkusuz. Altmış beş yaşında olmasına karşın seksenlik bir ihtiyara benziyordu. Gözleri yuvalarında çukura batmış, kaşları kırçıllaşmış, yalnızca ensesine doğru birkaç tel saçı kalmıştı; sakalını uzatıyor, ancak rahatsız olduğu zaman ucunu makasla kesiyordu. Yaşlı bir bağcı gibi iki kat olmuştu; perişan giysileri bakımsızlığın büsbütün iğrençleştirdiği bir sefalet görüntüsü sergiliyordu. Her ne kadar ara sıra güçlü bir düşünce kırışıklar altında çizgileri artık seçilemeyen büyük yüzünü canlandırıyorsa da, bakışlarındaki durgunluk, sürekli umutsuzluğu ve hiç eksilmeyen kaygıları bu yüze bunaklığın, daha doğrusu tüm bunaklıkların belirtilerini işliyordu. Zaman zaman bu yüzde beliren bir umut Balthazar'a tek şeye takmış bir deli havası veriyordu. Kimi zaman önünde bir bataklık ışığı gibi parlayıp sönen bir gizi çözemediği için sabırsızlanıyor, yüzünden öfke akıyor, sonra birdenbire çılgınlık belirtisi bir kahkaha atıyor; çoğu zaman da tam bir bitkinlik içinde, tutkusunun bütün derecelerini bir ahmağın soğuk neşesizliğiyle özetliyordu. Bunlar bir yabancının gözünden kaçabilirdi belki, ama Claës'in yüce gönüllülüğünü, yürek temizliğini, ancak bir iki izi kalmış yüz güzelliğini bilenler hemen fark ediyordu bu değişiklikleri. Lemulquinier de durmadan çalışmak yüzünden efendisi gibi bitmiş, yaşlanmıştı ama onun gibi düşüncenin yorgunluklarına katlanmak zorunda kalmamıştı. Yüzünde efendisine duyduğu kaygıyla karışık hayranlığın belirtileri seçilse de buna aldanmamak gerekiyordu; çünkü en küçük sözünü bile saygıyla dinlemesine, en ufak hareketlerini bile bir tür sevecenlikle izlemesine karşın, çocuğuna bakan bir anne gibi bakıyordu bilgine; çoğu zaman onu koruyormuş gibi bir tavır da takınıyordu çünkü

Balthazar'ın aklına bile getirmediği kimi sıradan yaşam gerekleri karşısında onu gerçekten koruyordu. Aynı düşünce peşinde koşan, umutlarının gerçekleşeceğine inanan, aynı solukla canlanan, ortak yaşamlarının biri kılıfı öteki ruhu olan bu iki yaşlı adamın görüntüsü hem acıklı, hem de korkunç bir görüntüydü. Marguerite'le Bay Conyncks geldiklerinde Claës'i bir hana yerleşmiş buldular. Yerine gelen görevli gecikmemiş ve hemen işe başlamıştı.

Bilimsel saplantılarına dalıp gitmişken yeniden yurdunu, evini, çoluk çocuğunu görme isteği Balthazar'ı heyecanlandırmıştı; kızı mektubunda iyi haberler vermişti; o da artık kendisini sorununun çözümüne götürecek bir dizi deneyden sonra meslek yaşamını onurlu bir biçimde bitirmek istiyor, bu yüzden de Marguerite'i sonsuz bir sabırsızlıkla bekliyordu. Genç kız sevinç gözyaşları dökerek kendini babasının kollarına attı. Bu kez buraya, acılı bir yaşamın ödülünü almaya ve evde kazandığı zaferi bağışlatmaya geliyordu. Yurdu kurtarmak için özgürlükleri çiğneyen büyük adamlarınkine benzer bir suçluluk duygusu vardı içinde. Ama son konuşmalarından bu yana babasının ne kadar değiştiğini görünce ürperdi. Conyncks de yeğeninin gizli korkusunu paylaşarak kuzenini bir an önce Douai'ye götürmek için ısrar etti; yurduna kavuşmak, aile ocağının mutlu yaşamına dönmekle aklını, sağlığını yeniden kazanabilirdi belki. Yürekten gelen ilk sözler ve hareketler sırasında Marguerite'in umduğunun ötesinde bir duyarlılık gösteren Balthazar daha sonra kızıyla garip bir biçimde ilgilenmeye başladı; onu böyle bir han odasına aldığı için özür diledi, isteklerini sordu, bir sevgilinin telaşlı özeniyle yemekte neler istediğini öğrendi; kısacası yargıcını ele geçirmeye çalışan bir suçlu gibi davranmaya başladı. Marguerite babasını o kadar iyi tanıyordu ki bu sevecenliğin nedenini hemen kavradı; onun bu kentte de birçok yere borçlandığını ve gitmeden önce bunları ödetmek istediğini anladı. Babasını bir süre daha gözledi ve işte

o zaman insan yüreğini bütün çıplaklığıyla gördü. Balthazar küçülmüştü. Yaşadığı alçalma duygusu ve bilimin onu içine düşürdüğü yalnızlık sevdiği uğraşa yabancı her konuda onu utangaç bir çocuk haline getirmişti. Kızından çekiniyordu; geçmişteki özverilerinin anısı, gösterdiği güçlülük, ona bıraktığı yetkeyi bilinçle ele alışı, zenginliği, sarsılmış babalığından vazgeçtiği günden beri içinde uyanan anlatılmaz duygular Marguerite'i, günden güne gözünde büyütmüştü besbelli. Balthazar için Conyncks bir hiçti sanki; gözü kızından başkasını görmüyor, ondan başkasını düşünmüyordu; kendilerinden üstün karılarından korkan, boyunduruk altındaki kılıbık kocalar gibi çekiniyordu Marguerite'den. Gözlerini kaldırıp kızına baktığında, genç kız içi yanarak, suçlu bir çocuk korkusu yakalıyordu bakışlarında. Soylu kızcağız, bilimle ve çalışmayla harap olmuş bu başın görkemli ve korkunç görüntüsünü Balthazar'ın yüzünde, dudaklarında beliren o aptalca yaltaklanmayla, o çocukça gülüşle nasıl bağdaştıracağını bilemiyordu. Bu büyüklük küçüklük zıtlığı çok dokundu ona. Aile ocağına döneceği o güzel gün, bütün saygınlığını takınabilmesi için üstündeki tüm etkisini kullanmaya karar verdi. Önce yalnız kaldıkları bir andan yararlanarak kulağına eğildi:

— Burada borcunuz var mı? diye sordu.

Balthazar kızardı, sıkıntılı bir edayla yanıt verdi:

— Bilmiyorum ama Lemulquinier sana söyler; bu iyi yürekli çocuk benim işlerimi benden iyi bilir.

Marguerite uşağı çağırdı ve Lemulquinier geldiğinde iki yaşlı adamın yüzlerini neredeyse istemeyerek inceledi. Uşak, Balthazar'a:

— Bir şey mi istiyorsunuz efendim? diye sordu.

Tepeden tırnağa soyluluk, baştan aşağı gurur olan Marguerite uşağın halinden tavrından, babasıyla iş arkadaşı arasına hiç de hoş olmayan bir teklifsizlik girdiğini anlayınca göğsünde bir daralma hissetti.

— Siz olmadan babam burada ne kadar borçlandığını bilemez mi? diye sordu.

Lemulquinier:

— Beyin, dedi. Borcu...

Balthazar uşağına gizli bir işaret yaptı, Marguerite işareti gördü, yerin dibine geçti.

— Babamın ne kadar borcu varsa söyleyin, diye bağırdı.

— Toptancılık da yapan bir aktar bize potas kostik, kurşun, çinko ve ayraç maddeleri vermişti; beyin bu adama bin ekü borcu var.

Marguerite:

— Hepsi bu kadar mı? diye sordu.

Balthazar evet demesi için Lemulquinier'ye yeniden işaret edince efendisine büyülenmiş gibi boyun eğen uşak:

— Evet küçükhanım, diye yanıt verdi.

Marguerite:

— Pekâlâ, borcunuzu ödeyeceğim! dedi.

Balthazar kızını sevinçle kucakladı.

— Sen bir meleksin yavrum!

Sonra da ona daha az üzgün bir edayla bakarak daha rahat bir soluk aldı; ama bu neşeye karşın Marguerite babasının yüzünde derin bir kaygının izlerini kolayca görebiliyor, bu bin ekünün yalnızca laboratuvarın hemen ödenmesi gereken borcu olduğunu anlıyordu. Balthazar onu dizlerine oturtunca:

— Açık söyleyin babacığım, dedi. Daha başka borcunuz var mı? Bana her şeyi söyleyin. Evinize döndüğünüz zaman herkesin neşesi içinde sizin de bir derdiniz kalmasın.

Balthazar kızının ellerini avuçlarına alıp, gençlik günlerinden kalmışa benzeyen bir zariflikle öperken:

— Sevgili Marguerite'im, bana kızmaz mısın? diye sordu.

Marguerite:

— Hayır, dedi.

Claës çocukça sevincini saklayamadı:

— Sahi mi? dedi. Hepsini söyleyebilir miyim, öder misin?

Marguerite gözyaşlarını tutmaya çalışarak:

— Evet, diye yanıtladı onu.

— Öyleyse borcum... Ah! Cesaret edemiyorum...

— Söyleyin, söyleyin babacığım!

— Çok ama!..

Marguerite üzüntülü bir hareketle ellerini kavuşturdu.

— Protez'le Chiffreville'lere otuz bin frank borcum var.

Genç kız:

— Otuz bin frank, tam da biriktirdiğim para; ama size bunu seve seve verebilirim, dedi babasının alnını saygıyla öperek.

Balthazar ayağa kalktı; kızını kollarının arasına aldı, onu bir çocuk gibi sıçratarak odanın içinde döndürdü. Sonra oturduğu koltuğa bıraktı. Bağırıyordu:

— Sevgili yavrum, sen benim canımsın. Aklım başımdan gitmişti. Chiffreville'lerden üç tehdit mektubu aldım. Ben onları zengin ettim, onlar beni mahkemeye veriyorlar.

Marguerite hüzünlü bir edayla:

— Demek hâlâ arıyorsunuz baba? dedi.

Balthazar bir deli gülüşüyle:

— Hep, diye yanıt verdi. Bulacağım, merak etme!.. Ne kadar ilerlediğimizi bir bilsen!

— Kiminle?

— Lemulquinier'yle canım, sonunda beni anladı; şimdi bana yardımı dokunuyor... Zavallı çocuk bana öyle bağlı ki!

Bu sırada Conyncks içeri girdi ve konuşma kesildi; Marguerite, dayısının gözünde saygınlığı zedelenir korkusuyla babasına susması için işaret etmişti. Çözülmesi belki de olanaksız bir sorun uğruna hiç durmadan didinmenin bu büyük zekâda yol açtığı çöküntü onu korkutmuştu. Kimya fırınlarından bir karış ötesini göremeyen Balthazar büyük olasılıkla servetinin kurtulduğunun da farkında değildi. Ertesi gün Flandre'a doğru yola çıktılar. Yolculuk Marguerite'in,

babasıyla Lemulquinier'nin ilişkileri konusunda belli belirsiz kimi bilgiler elde etmesine yetecek kadar uzun sürdü. Acaba uşağın efendisinin üstünde bir etkisi var mıydı? Kimi okuması yazması olmayan kişiler gerekli olduklarını anlayınca, en zeki insanlara bile söz geçirmeyi bilirler; bir saplantının verdiği inatçılıkla ayrıcalıktan ayrıcalığa atlayarak tam bir egemenlik kurmaya dek giderler. Yoksa efendisi uşağına alışkanlıktan ileri gelen bir tür sevgi mi duyuyordu? İşçinin yaratıcı aygıtına, Arap'ın kendisini özgür kılan atına duyduğu türden bir sevgi miydi bu? Marguerite bir sonuca varmak için kimi olayları dikkatle gözledi; gerçekten böyle onur kırıcı bir bağlılığı varsa babasını bundan kurtarmaya karar verdi; Paris'ten geçerken babasının borçlarını ödemek ve kimyasal ürün satan tüccarlardan Claës'in ısmarlayacağı şeyleri, önce kendisine haber vermeden Douai'ye yollamamalarını rica etmek için birkaç gün kaldı. Babasını da giysilerini değiştirmeye ve yeniden, onun düzeyindeki bir adama yakışacak biçimde giyinmeye razı etti. Bu üst baş değişikliği Balthazar'a görünüşte bir saygınlık veriyor, düşüncelerinin de değişeceği umudunu uyandırıyordu. Babasını evinde bekleyen sürprizleri düşünerek şimdiden sevinen genç kız çok geçmeden Douai'ye doğru yola çıktı.

Kente üç fersah kala Balthazar atla onu karşılamaya çıkan kızı Félicie'yle buluştu; iki erkek kardeşi, Emmanuel, Pierquin ve üç ailenin yakın dostları ona eşlik ediyorlardı. Yolculuk ister istemez kimyacıyı her zamanki düşüncelerinden uzaklaştırmış, Flandre'ların görüntüsü de yüreğine dokunmuştu; ailesiyle dostlarını sevinç içinde bir arada görünce çok heyecanlandı; gözleri yaşardı, sesi titredi, gözkapakları kızardı; çocuklarına öyle bir sarıldı ki bir türlü ayrılamadı; sahneyi izleyenler de ağlayacak kadar heyecanlandılar. Yeniden evini görünce sarardı, arabadan bir delikanlı çevikliğiyle atladı, avludaki havayı büyük bir keyifle içine çekti, hareketlerinden taşan bir sevinçle her yanı, en küçük

ayrıntıya varana dek incelemeye başladı; doğruldu, yüzü yeniden gençleşti. Oturma odasına girince kızının satılan eski gümüş şamdanları yeniden yerine koyduğunu görerek bütün eksiklerin tamamlandığını anladı, gözlerinde yaşlar belirdi. Yemek odasında göz kamaştırıcı bir sofra hazırlanmış, raflara en azından eskileri kadar değerli, eşsiz eşyalar ve gümüş takımlar dizilmişti. Bu aile yemeği oldukça uzun sürmesine karşın Balthazar'ın isteği üzerine çocuklarının ayrı ayrı, olup bitenleri anlatmasına ancak yetti. Bu dönüş heyecanı Claës'i ailesinin mutluluğuna katılmaya itmiş, o da babalığını yeniden takınmıştı. Hali tavrı yeniden eski soyluluğuna kavuştu. İlk anda, kendini yalnızca sahip olmanın keyfine bıraktı, bütün bu yitirdiği şeyleri yeniden nasıl elde ettiğini düşünmedi bile. Bu yüzden de sevinci tam ve katıksız oldu. Yemek bitince dört çocuk, babaları ve Noter Pierquin oturma odasına geçtiler; orada Balthazar, bir noter yazmanının masanın üstüne koyduğu damgalı kâğıtları görünce biraz kaygılandı. Yazman, patronuna yardıma gelmiş gibi masanın önünde ayakta duruyordu. Çocuklar oturdular; Balthazar şaşkınlık içinde, şöminenin önünde ayakta kaldı, Pierquin:

— Bu, Bay Claës'in çocuklarına verdiği velilik hesabıdır, dedi.

Sonra en ciddi sorunlardan söz ederken alaylı bir tavır takınan çoğu noterler gibi gülerek:

— Pek eğlenceli bir şey olmasa da kesinlikle dinlemeniz gerekiyor, diye ekledi.

Ortada alınacak bir şey olmamasına karşın Balthazar geçmiş günleri hatırlayarak bunu bir anıştırma sandı, kaşlarını çattı. Yazman okumaya başladı. Okumayı sürdürdükçe Balthazar'ın şaşkınlığı arttı. Önce, karısı öldüğü zaman kalan servetin aşağı yukarı bir milyon altı yüz bin franka yükseldiği söyleniyor, yapılan hesap sonunda her bir çocuğa tam bir pay düştüğü açıkça bildiriliyordu; dürüst,

dikkatli bir baba da çocuklarının mallarını ancak böyle güvence altına alabilirdi. Sonuç olarak, evdeki ipoteklerin kaldırıldığı, Balthazar'ın evine yeniden sahip olduğu, topraklarının da bütünüyle kurtulduğu ortaya çıkıyordu. Çeşitli sözleşmeler imzalandıktan sonra Pierquin, bir zamanlar borçlanılan paraların aklama belgeleriyle mülkler üstündeki önlemlerin kaldırıldığını gösteren kâğıtları uzattı. O sırada hem insanlık onuruna, hem babalık yaşamına, hem de vatandaş saygınlığına yeniden kavuşan Balthazar bir koltuğa yığıldı; gözleri Marguerite'i aradı. Oysa Marguerite kadınlara özgü büyük bir incelikle kâğıtlar okunurken şenlik için bütün istediklerinin yerine getirilip getirilmediğini anlamak üzere odadan çıkmıştı. Balthazar'ın hafifçe nemlenen gözleri kızını ararken ailedeki herkes yaşlı adamın düşüncesini anladı; o anda hepsi de Marguerite'i içten gelen bir duyguyla, güç ve ışık saçan bir melek gibi görüyorlardı. Jean Marguerite'i getirmeye gitti. Balthazar kızının ayak seslerini duyunca onu kolları arasına almak için koştu. Yaşlı adam Marguerite'i merdiven başında yakaladığında genç kız:

— Babacığım, dedi. Yalvarırım size o kutsal yetkenizi üstümüzden hiç eksik etmeyin. Bütün ailenin önünde, isteklerinizi gereğince yerine getirdiğim için bana teşekkür edin, böylece bize bütün bu iyilikleri siz yapmış olun.

Balthazar gözlerini havaya kaldırdı, kızına baktı, kollarını kavuşturdu, biraz durduktan sonra yüzünde çocuklarının on yıldan beri görmedikleri bir ifadeyle:

— Neredesin Pépita? dedi. Burada olsan da çocuğumuzu görsen!

Marguerite'i sıkı sıkı bağrına bastırdı, tek söz etmeden odaya girdi. Bir zamanlar ona çok saygın bir adam hali veren o soylu tavrıyla:

— Çocuklarım, hepimiz kızım Marguerite'e teşekkür ve minnet borçluyuz, dedi. Çalışmalarıma fazlaca dalmış oldu-

ğum bir sırada evin yönetiminde dizginleri ona bırakmıştım; cesaret ve sağduyuyla hareket ederek bütün dileklerimi yerine getirmiş, tasarılarımı gerçekleştirmiş.

Pierquin saate baktı:

— Şimdi evlenme sözleşmelerini okuyacağız, dedi. Ama bunları okumak bana düşmez, çünkü akrabalarım ve kendim için sözleşme düzenlememi yasa engelliyor. Bu iş için Raparlier Amca gelecek.

O sırada, Bay Claës'in dönüşünü ve sözleşmelerin imzalanmasını kutlamak için düzenlenen şenliğe çağrılı aile dostları birer birer gelmeye başladılar; adamları da bir yandan armağanlarını getiriyorlardı. Davetliler pek çabuk çoğaldı; toplantı giysilerin zenginliğiyle güzelleştiği gibi gelenlerin seçkinliğiyle de apayrı bir gösteriş kazandı. Çocuklarının mutluluğuyla birleşen üç aile bir göz kamaştırıcılık yarışına girişmişlerdi. Bir dakika içinde oturma odası nişanlılara getirilen zarif armağanlarla doldu. Altın her yandan yağmur gibi akıyor, her yanda pırıl pırıl parlıyordu. Ortalığa yayılmış kumaşlar, kaşmir şallar, gerdanlıklar, mücevherler verenlerde de, alanlarda da öylesine gerçek bir sevinç uyandırıyor ve bu yarı çocukça sevinç bütün yüzlerde öylesine belli oluyordu ki, bu gibi durumlarda genellikle hesap yapmaya meraklı kayıtsız kişiler bile unutuyordu bu olağanüstü armağanların değerini. Daha sonra, bu tür törenlerin Claës ailesinde âdet olmuş aşamalarına geçildi. Burada tören sırasında ancak babayla ana oturur, ötekiler biraz uzakta ayakta dururlardı. Bahçe tarafında, odanın solunda Gabriel Claës'le Bayan Conyncks yer aldı; onların yanında Mösyö de Solis'le Marguerite, kız kardeşi ve Pierquin duruyordu. Bu üç çiftin birkaç adım ötesinde bütün topluluktan oturan yegâne iki kişi, Balthazar'la Conyncks, Pierquin'in yerini alan noterin yanındaki koltuklara geçmişlerdi. Jean ayakta, babasının arkasındaydı. Hepsi de Pierquin'lerin, Conyncks'lerin ve Claës'lerin en yakın akrabalarından şık giysiler içinde yir-

mi kadar kadın, birkaç erkek, çiftlerin nikâhlarını kıyacak olan Douai belediye başkanı, üç ailenin en yakın dostları arasından seçilmiş, aralarında saray başmabeyincisinin de bulunduğu on iki tanık, giderek Saint-Pierre'in papaz yardımcısı bile ayakta duruyor ve avlu yönünde gösterişli bir halka oluşturuyorlardı. Toplantıda bulunanların, o an bir krallık görkemiyle ışıldayan babalık kurumuna gösterdikleri bu saygı sahneye bir eski zaman rengi vermişti. Bu an, Balthazar'ın on altı yıldan beri ilk kez mutlak arayışını unuttuğu an oldu. Noter Mösyö Raparlier, Marguerite'le kız kardeşine yaklaşıp evlenme sözleşmelerinin imza törenine ve onu izleyecek yemeğe çağrılı kişilerin hepsinin gelip gelmediğini sordu; geldikleri yanıtını alınca yerine döndü, önce okunacak olan Marguerite'le Bay de Solis'in evlenme sözleşmesini çıkardı. Tam o sırada konuk odasının kapısı açıldı, yüzü sevinçten pırıl pırıl parlayan Lemulquinier gözüktü:

— Mösyö! Mösyö!..

Balthazar Marguerite'e umutsuz bir bakışla baktı, bir işaret yaptı ve onu bahçeye götürdü. Toplantıda birdenbire bir huzursuzluk baş göstermişti. Balthazar, kızına:

— Yavrucuğum, sana söylemeyi göze alamıyordum, dedi. Ama madem benim için bu kadar şey yaptın, bu yeni felaketten de beni ancak sen kurtarırsın. Lemulquinier bana, sonuç vermeyen son bir deney için artırdığı bütün para olan yirmi bin frankını verdi. Adamcağız yeniden zengin olduğumu duymuş olmalı ki benden parayı istemeye geliyor; ona hemen bu parayı veriver. Ah meleğim! Babanı o kurtardı, mutsuz anlarında yalnız o beni avuttu; yalnız o hâlâ bana inanıyor. Evet, o olmasaydı kesinlikle ölürdüm...

Lemulquinier:

— Mösyö! Mösyö! diye bağırıp duruyordu.

Balthazar dönerek:

— Ne var? diye sordu.

— Elmas!

Claës uşağının elinde bir elmas görünce kendini odaya attı. Uşak usulca:

— Laboratuvara gittim... dedi.

Her şeyi unutmuş olan kimyacı yaşlı Flaman'a baktı; bu bakıştan ancak şu anlam çıkardı: *Demek benden önce laboratuvara çıktın!*

Uşak:

— İşte, diye sürdürdü sözlerini. Hani bildiğini yapsın diye bir pil bırakmıştık ya, bu elması onunla bağlantılı kapsülün içinde buldum!

Sonra şaşkınlık içindeki bütün konukların bakışlarını parıltısıyla çeken, sekiz köşeli beyaz bir elması uzatarak:

— Bildiğini yapmış! diye ekledi.

— Çocuklarım, dostlarım, dedi Balthazar. Yaşlı adamımın da, benim de kusurumuza bakmayın. Bu beni çıldırtabilir. Yedi yıllık bir rastlantı on altı senedir peşinde olduğum bir buluşu ben yokken yapmış! Nasıl olmuş? Bilmiyorum. Evet, karbon sülfürünü bir volta piline bağlamıştım ve etkisinin her gün denetlenmesi gerekiyordu. Ben yokken Tanrı'nın gücü laboratuvarımda kendini göstermiş; ve ben onun –kuşkusuz adım adım gelişen– etkilerini izleyemedim. Korkunç bir şey değil mi bu? Lanet sürgünlük! Lanet rastlantı! Ne yazık!.. Bu uzun, bu yavaş, bu apansız –nasıl diyeceğimi bilmiyorum– billurlaşmayı, değişimi, sözün kısası bu mucizeyi günü gününe izleseydim, işte o zaman çocuklarım daha da zengin olurdu. Çözümünü aradığım sorun bu olmasa da en azından zaferimin ilk ışıkları ülkemi aydınlatır, karşılığını bulmuş sevgilerimizin mutluluğuyla dolu bu sıcacık an bilimin güneşiyle daha da ısınırdı.

Bu adamın önünde herkes susuyordu. Dudaklarından acıyla dökülen ve gerisi gelmeyen bu sözler yalnızca yüce değil, çok da içten sözlerdi çünkü.

Balthazar ansızın kederini içine gömdü; ruhlarda pırıltılı yankılar uyandıran görkemli bir bakışla çevreyi süzdü, elması alıp Marguerite'e uzattı:

— Bu senindir meleğim!

Sonra bir işaretle Lemulquinier'yi gönderdi ve notere:

— Devam edelim, dedi.

Bu söz toplulukta, tıpkı Talma'nın kimi rollerde dikkat kesilmiş izleyicilere verdiğine benzer bir ürperti uyandırdı. Balthazar alçak sesle:

— Bugün yalnızca baba olmalıyım, diyerek yerine oturmuştu.

Marguerite bunu duydu, babasına doğru ilerledi, elini tuttu, saygıyla öptü.

— Hiç kimse bu kadar büyük olmamıştır, dedi Emmanuel nişanlısı yanına geri geldiğinde. Hiç kimse bu kadar güçlü olmamıştır; başkası olsa çıldırırdı.

Üç sözleşme de okunup imzalanınca herkes Balthazar'a bu elmasın nasıl meydana geldiğini sormaya başladı; ama o, bu garip olay konusunda hiçbir şey söyleyemiyordu. Tavan arasına bakıyor, öfkeli bir hareketle orasını gösteriyor:

— Evet, diyordu. Büyük olasılıkla madenleri, elmasları meydana getiren yanar maddenin hareketinden doğan korkunç güç orada, bir anda, bir rastlantı sonucunda kendisini gösterdi.

Her şeyi açıklamaya meraklı biri:

— Bunda şaşacak ne var! dedi çevresindekilere. Adamcağız orada gerçek bir elmas unutmuş olmalı. Bunca pırlantayı yaktı kül etti; bunlardan biri kurtulduysa ne mutlu!

— Unutalım bunu, dedi Balthazar dostlarına. Ne olur, bugün bana bundan söz etmeyin artık!

Marguerite öndeki eve geçmek için babasının koluna girdi; orada onları göz kamaştırıcı bir şölen bekliyordu. Balthazar konukların ardından galeriye girince her tarafın tablolarla ve eşsiz çiçeklerle donanmış olduğunu gördü.

— Tablolar! diye bağırdı. Tablolar!.. Bir ikisi de bizim eskilerden!

Durdu, yüzü hafifçe karardı, bir an hüzünlendi; gizlenen küçük düşmüşlüğünün tüm boyutlarını kavradı ve suçlarının ağırlığını duyumsadı. Marguerite, Balthazar'ın içini altüst eden duyguların farkına vardı:

— Bunların hepsi sizin babacağım, dedi.

— Ey göklerde alkışlanması gereken melek! Bu, babana kaçıncı yaşam verişin senin?..

— İçinizde hiçbir tasa kalmasın baba; en ufak bir kederli düşünceyi bile yüreğinizde tutmayın, beni beklentilerimin ötesinde ödüllendirmiş olursunuz. Şimdi Lemulquinier'yi düşündüm babacığım; söylediğiniz bir iki sözcük gözüme girmesine yetti; doğrusunu isterseniz ben yanlış anlamışım onu; artık ona borcunuzu düşünmeyin, alçakgönüllü bir dost olarak yanınızda kalsın. Emmanuel'in altmış bin frank kadar birikmiş parası var, Lemulquinier'ye veririz. Size onca candan hizmet ettikten sonra artık son günlerinde rahat yaşasın adam. Bizi düşünmeyin! Mösyö de Solis'le ben sakin, tatlı bir yaşam geçireceğiz, gösterişsiz bir yaşam; siz bize geri verinceye kadar bu para olmadan da yapabiliriz.

— Ah kızım! Beni hiç bırakma! Her zaman babanı koru!

Konukların ağırlandığı bölümlere girince Balthazar oraların da yenilenmiş ve eskisi gibi olağanüstü güzel eşyalarla dayanıp döşenmiş olduğunu gördü. Az sonra konuklar her basamağında çiçekli ağaçlar duran büyük merdivenden zemin kattaki büyük yemek salonuna indiler. Gabriel'in babasına armağan ettiği görkemli gümüş işleme takımlar gözleri büyülüyor, sofranın zenginliği böylesi bir debdebeye gelenekleri gereği alışık olan bu kentin seçkin insanlarına bile bütünüyle görülmemiş bir şey gibi geliyordu. Bu eksiksiz şölende hizmet etmek için Conyncks'in, Claes'in, Pierquin'in uşakları bir araya gelmişti. Akrabalarla, dostlarla, canlı ve içten bir sevinçle parlayan yüzlerle çevrili bu masanın ortasında, ardında Lemulquinier'yle oturan Balthazar birden öyle dokunaklı bir heyecana kapıldı ki herkes susuverdi;

büyük sevinçlerin ya da büyük kederlerin önünde herkesin susması gibi.

— Aziz yavrularım! diye bağırdı. Hayırsız babanın dönüşünü kutlamak için semiz danayı kesmişsiniz.*

Bilgin, kendini suçlayan ve belki de başkalarının daha güçlü suçlamalarını önleyen bu sözleri öylesine soylu bir edayla söylemişti ki herkes duygulandı, gözlerini sildi; ama bu, hüzün gösterilerinin sonuncusu oldu; sevinç yavaş yavaş aile şenliklerine özgü o gürültülü, canlı biçimini aldı. Yemekten sonra kentin belli başlı kişileri verilen baloya geldiler; bu da yenilenen Claës Konağı'nın alışılagelmiş görkemine yaraşır bir balo oldu. Çok geçmeden üç düğün de yapıldı, bu vesileyle düzenlenen şenlikler, balolar, yemekler, birkaç ay yaşlı Claës'i telaş ve eğlence içinde oyaladı durdu. Bu arada büyük oğlu, gidip kızından hiç ayrılmak istemiyen Conyncks'in Cambrai yakınlarındaki toprağına yerleşti. Bayan Pierquin de babasının evinden ayrılmak zorunda kaldı; Pierquin'in yaptırdığı büyük konağa taşındı. Artık bu konakta soylular gibi yaşamak istiyordu Pierquin; görevini bir başkasına satmış, bu arada amcası Des Raquets ölmüş ve sabırla biriktirdiği servetini yeğenine bırakmıştı. Aynı dönemde Jean da eğitimini bitirmek üzere Paris'e gitti.

Böylece de Solis'ler babalarıyla yalnız kaldılar. Balthazar onlara arka bölümü bıraktı; kendisi de öndeki evin ikinci katına yerleşti. Marguerite Balthazar'ı rahat ettirmek için elinden geleni yapıyor, bu tatlı görevinde Emmanuel de ona yardım ediyordu. Bu soylu kız herkesin arayıp da bulamadığı şeyi buldu: Aşkın elinden, mutluluğun ördüğü, bağlılığın her zaman pırıl pırıl tuttuğu tacı giydi. Gerçekten de hiçbir karıkoca, bütün kadınların düşlerinde gördükleri o tam, o açık, o saf mutluluk imgesini bu çift kadar iyi sergilememiştir. Yaşam kavgasında bunca cesaret gösteren, birbirlerini neredeyse ermişlere özgü bir aşkla seven bu iki gencin bir-

---

* Luka İncili'ndeki "Hayırsız Çocuğun Dönüşü" meseline gönderme.

leşmesi kentte saygıyla karışık bir hayranlık uyandırdı. Epey bir zaman önce üniversiteye genel denetçi olarak atanan Bay de Solis kendini mutluluğuna daha çok vermek ve Douai'de kalabilmek için bu görevden ayrıldı; Douai'de herkes bilgisine, ahlakına o denli saygı gösteriyordu ki daha şimdiden, milletvekili seçilme yaşına geldiğinde adının aday listelerine gireceği söyleniyordu. Kara günlerinde onca güçlü görünen Marguerite mutluluğun içinde tatlı, uysal bir kadın olmuştu. Claës o yıl işlerden başını alamadı; bir iki az harcama gerektiren ve gelirini aşmayan deneye kalkıştıysa da genellikle laboratuvarıyla pek ilgilenmiyormuş gibi göründü. Claës Konağı'nın eski alışkanlıklarını yeniden yaşatan Marguerite, her ay babasına bir aile ziyafeti veriyor, bu ziyafete Pierquin'lerle Conyncks'leri de çağırıyor, haftada bir gün de dillere destan olan *Kahve*'sine kentin seçkinlerini davet ediyordu. Çoğu zaman dalgın da dursa Claës bütün toplantılarda bulunuyor ve büyük kızının hoşuna gitmek için öyle nazik bir salon adamı oluyordu ki çocukları, sorununun çözümünü araştırmaktan vazgeçtiğini sanıyorlardı artık. Üç yıl da böylece geçti.

1828 yılında Emmanuel'in hayırlı bir iş için İspanya'ya gitmesi gerekti. Solis ailesinin mallarıyla kendi arasında kalabalık üç kol olmasına karşın sarı sıtma, yaşlılık, çocuksuzluk, kısacası yazgının binbir cilvesi birleşerek Solis'lerin sonuncusu Emmanuel'i ailesinin unvanlarıyla zengin servetlerinin mirasçısı yapmıştı. İnsana ancak kitaplarda olanaklı görünen bir rastlantıyla Solis soyu, Nourho kontluğunu elde etmişti. Marguerite işlerini bitirinceye kadar İspanya'da kalacak olan kocasından ayrılmak istemedi; üstelik anasının çocukluğunu geçirdiği Casa-Réal Şatosunu ve Solis ailesinin baba yurdu Granada kentini görmek istedi. Giderken evin yönetimini, zaten bu işe alışık olan Martha, Josette ve Lemulquinier'ye bıraktı. Babasına da gelmesini önerdi ama Balthazar yaşlılığını bahane ederek geri çevirdi bu öneriyi;

ama aslında, uzun zamandır tasarladığı, umutlarını boşa çıkarmayacak birkaç deney yapmak istiyordu.

Kont ve Kontes de Solis Nourho İspanya'da istediklerinden fazla kaldılar. Marguerite'in bir çocuğu dünyaya geldi. 1830 yılı ortalarında Cadiz'deydiler; oradan İtalya yoluyla Fransa'ya dönmeyi düşünüyorlardı. Ama bu arada Félicie'den ablasına kötü haberler veren bir mektup aldılar. On sekiz ayın içinde babaları nesi var nesi yok tüketmişti. Gabriel'le Pierquin Lemulquinier'ye her ay evin harcamaları için bir miktar para vermek zorunda kalmışlardı. Yaşlı uşak servetini bir kez daha efendisine feda etmişti. Balthazar kimseyi görmek istemiyor, eve çocuklarını bile sokmuyordu. Josette'le Martha ölmüştü. Arabacı, aşçı ve öteki adamlar birer birer savılmış, atlarla arabalar satılmıştı. Lemulquinier efendisinin yaşam biçimi konusunda tek söz etmiyordu ama Gabriel Claës'le Pierquin'in verdiği paraların da deneylere gittiği belliydi. Uşağın çarşıdan pek az alışveriş ettiğine bakılırsa bu iki yaşlı adam ancak ölmeyecek kadar yemek yiyorlardı. Dahası, baba ocağı evin satılmasını engellemek için Gabriel'le Pierquin, Claës'in onlardan habersiz ve evi karşılık göstererek aldığı borçların faizlerini ödüyorlardı. Çocuklarından hiçbirinin söz geçiremediği yaşlı adam, yetmiş yaşında olmasına karşın bütün isteklerini, en anlamsızlarını bile yerine getirmek için olağanüstü bir güçle direniyordu. Onunla, olsa olsa yine Marguerite başa çıkabilirdi. Félicie ablasına hemen gelmesi için yalvarıyor, babasının birkaç senet imzalamış olmasından korktuğunu yazıyordu. Yaklaşık yedi milyonu yok yere sömürüp bitiren bir çılgınlığın sürüp gitmesinden korkan Gabriel, Conyncks ve Pierquin, Bay Claës'in borçlarını ödememeye karar vermişlerdi. Bu mektup Marguerite'in yolculuk tasarılarını değiştirdi ve Douai'ye dönmek için en kısa yolu tuttu. Artırdığı paralarla ve yeni servetiyle babasının borçlarını yeniden ödeyebilirdi; ama o daha fazlasını istiyor, Balthazar'ın bu dünyaya göz-

lerini onurlu bir biçimde kapamasını sağlayarak anasının sözünü yerine getirmek istiyordu. Belli ki yalnızca o, bu yaşlı adama söz geçirebilir, artık zayıflayan yetilerinden verimli hiçbir iş beklenmeyecek bir yaşta olan Balthazar'ın yıkıcı çalışmasının önüne geçebilirdi. Ama onu gücendirmeden yola getirmek istiyor, babası bunca özveriden sonra amacına yaklaşmışsa Sophokles'in çocuklarına benzemeye gönlü razı olmuyordu.

Bay ve Bayan de Solis, 1831 yılı Eylül ayının son günlerinde Flandre'a vardılar ve bir sabah Douai'ye geldiler. Marguerite, arabayı Paris Sokağı'ndaki evinin önünde durdurdu. Evi kapalı buldu. Çıngırağı üst üste çaldıkları halde kapıyı açan olmadı. Bir satıcı Bay de Solis'le eşliğindeki adamların arabalarından çıkan gürültüyü duyarak dükkânından çıktı. Birçok insan pencerelere üşüşmüştü; bütün kentin sevdiği bu karıkocanın gelişini izlemek istiyor, ayrıca Marguerite'in dönüşünün Claës'lerin konağında yol açabileceği olayları belli belirsiz bir merakla bekliyorlardı. Satıcı, Kont de Solis'in uşağına yaşlı Claës'in yaklaşık bir saat önce sokağa çıktığını söyledi. Lemulquinier, efendisini surlara gezmeye götürmüştü büyük olasılıkla. Marguerite kapıyı açtırmak için bir çilingir çağırttı. Eğer babası Félicie'nin yazdığı gibi kendisini de eve almamaya kalkarsa bir tatsızlık çıkmasını önlemek istiyordu. Bu sırada Emmanuel kızının geldiğini söylemek üzere yaşlı adamı aramaya gitti, uşağı da Bay ve Bayan Pierquin'e haber vermeye koştu. Kapı hemen açıldı. Marguerite bavulları koydurmak için oturma odasına girince korkudan ürperdi; duvarlar yangından çıkmış gibi bomboştu. Van Huysium'un o güzelim oymalı duvar kaplaması ve Başkan'ın resmi gitmiş, söylendiğine göre Lord Spencer'a satılmıştı. Yemek odası da bomboştu. İki hasır iskemleyle tahta bir masadan başka hiçbir şey kalmamıştı. Marguerite masanın üstündeki iki tabağa, gümüş çatal bıçağa, içinde iste kurutulmuş bir ringa balığının artıkları duran sahana

dehşetle baktı. Biraz önce Claes'le uşağı bu balığı bölüşmüşlerdi besbelli. Bir dakika içinde evin her yanını dolaştı. Bütün odalarda yemek odasının, oturma odasının insanın yüreğini sızlatan çıplaklığıyla karşılaştı. Mutlak düşüncesi bir yangın gibi bütün evi silip süpürmüştü. Babasının yatak odasında bir yatak, bir iskemle, bir de masadan başka eşya yoktu. Masada bakır bir şamdan duruyordu; üstünde bir gece önce en kötü cinsten bir mum parçası yanıp bitmişti. Hiç, hiçbir şey kalmamıştı; pencerelerdeki perdelerin yerinde yeller esiyordu. Mutfak takımlarına kadar, en ufak bir değeri olan her şey satılmıştı. Marguerite, felaketin ortasında bile insanın yakasını bırakmayan bir merakla Lemulquinier'nin odasına girdi. Burası da Balthazar'ın odası kadar boştu. Masanın yarı açık çekmecesinde uşağın birkaç gün önce saatini rehin verdiğini gösteren bir Mont-de-Piete* makbuzu duruyordu. Genç kadın laboratuvara koştu; orasının eskisi gibi bilim aygıtlarıyla dolu olduğunu gördü. Kendi dairesini açtırdı; babası hiçbir şeyine dokunmamıştı.

Oraya ilk bakışında Marguerite'in gözlerinden yaşlar boşandı; babasının bütün yaptıklarını bağışladı. Bu yıkıcı çılgınlık içinde bile, demek kızına duyduğu minnet ve babalık duygusu onu durdurmuştu: Umutsuzluğunun son kertesine vardığı bir sırada bu sevgi kanalıyla yüz yüze gelmek Marguerite'e çok dokundu; en duygusuz insanın bile dayanamayacağı bir şeydi bu. Oturma odasına indi, kuşkudan büsbütün büyüyen bir kaygıyla babasını bekledi. Acaba nasıldı? Bitmiş, ihtiyarlamış mıydı? Hasta mıydı? Sırf bir gurur yüzünden aç kaldığı için zayıflamış mıydı? Aklı başında mıydı acaba? Bu kutsal yuvayı böyle perişan gördüğü için, kendi de farkında olmadan gözlerinden yaşlar boşanıyordu. Bütün yaşamı, çabaları, boşa giden önlemleri, çocukluğu, annesinin mutlu ve mutsuz günleri, bu acıklı manzaraya gülümseyen küçük Joseph'in yüzü bile, her şey ona hüzün dolu

---

* 18. yüzyılda rehin eşya karşılığında borç para veren bir kurum.

bir destan gibi geliyordu. Aklına birçok felaketler getirmişti ama babasının yaşamının böyle bir sonla taçlanacağını düşünmemişti. Ne sefil ama aynı zamanda ne yüce bir yaşamdı bu! Bay Claës'in durumunu herkes biliyordu; ama insanlık için ne acıdır ki Douai'de, bu dâhinin direncine saygı gösterecek iki yüce gönüllü insan bile çıkmamıştı. Toplumun gözünde Balthazar selam verilmeyecek bir adam, altı kişinin servetini, milyonlarını yiyen kötü bir baba, on dokuzuncu yüzyılda, bu bilgi yüzyılında, bu inançsız yüzyılda felsefe taşını aramak gafletini gösteren bir insandı. Simyacı yakıştırmasıyla kara çalıyorlardı ona; "Altın yapmak istiyor!" diyerek yüzüne karşı alay ediyorlardı. Ne çok övgüler düzüldü bu yüzyıl için! Oysa tıpkı ötekilerde olduğu gibi, Dante'nin, Cervantes'in, Tasso'nun *e tutti quanti** zamanlarında olduğu gibi yetenek bugün de kaba bir kayıtsızlık altında can verip gidiyor. Dâhinin yarattıklarını halk, bir zamanlar kralların anladığından daha da geç anlıyor.

Bu kanılar Douai'nin yüksek sosyetesinden yavaş yavaş kentsoylulara doğru inmiş, sonra da ayaktakımına yayılmıştı. Yetmişlik kimyacı terbiyeli insanlarda derin bir acıma duygusu, halk arasında da alayla karışık bir merak uyandırıyordu; her iki duygu da tepeden tırnağa küçümsemeyle ve büyük adamların sefalete düştüklerinde halk yığınlarından duydukları o *vae vectis!*** aşağılamasıyla yüklüydü aslında. Birçok insan Claës Konağı'nın önüne gelip, içinde bunca altın, bunca kömür harcanan tavan arasının küçük penceresini birbirlerine gösteriyorlardı. Balthazar sokaktan geçerken insanlar birbirlerini dürtüyor; zaman zaman halini gören halktan biri ya da bir çocuk onunla alay ediyor, acıdığını belli eden sözler söylüyor ama Lemulquinier bunu efendisine bir övgü gibi gösteriyor ve kolayca aldatıyordu Claës'i. Balthazar'ın gözleri büyük düşüncelerden gelen o yüce ber-

---

* Ve bütün benzerleri. (İt.)

** Yenilenin vay haline! (Lat.)

raklığı yitirmemişti daha, ama kulakları ağırlaşmıştı. Cinlere perilere inanan o kaba saba köylülerin çoğu için bu yaşlı adam bir büyücüden başka bir şey değildi. Kenar mahallelerde, köylerde Claës'lerin büyük, soylu konağına şeytanın evi deniyordu. Uşağın yüzü bile, efendisiyle ilgili bu gülünç dedikoduları körüklüyordu. Bu zavallı yaşlı köle yaşamları için gerekli şeyleri almaya çarşıya gittiğinde her şeyin en ucuzunu seçince teşekkür yerine en azından bir iki küfür işitmeden bir şey alamıyor, çoğu zaman kafaları boş inançlarla dolu satıcı kadınlar, bu şeytan yamağının elinden kendilerine lanet bulaşmasından korkmaz da iki lokmalık rızkını verirlerse seviniyordu. Neredeyse bütün kent bu koca ihtiyarla yoldaşına düşman olmuştu. Üstlerinin başlarının perişanlığı da buna neden oluyordu biraz; çünkü ikisi de avuç açmaya cesaret edemeyen o temizce giyinmiş boynu bükük zavallılar gibi dolaşıyorlardı. Er geç bir aşağılamayla karşılaşacaktı bu iki yaşlı adam. Herkesin ortasında aşağılanmalarının aile için büyük bir leke olacağını düşünen Pierquin, kayınbabası gezintiye çıktığında peşlerine bir iki adam takıyor, bu adamlar ihtiyarları uzaktan kollayarak korumaya çalışıyorlardı; Temmuz ayaklanmasından sonra halkta saygı diye bir şey kalmamıştı çünkü.

O sabah erkenden sokağa çıkan Claës'le Lemulquinier, Bay ve Bayan Pierquin'in gizli denetiminden, açıklanması olanaksız o rastlantılardan biriyle kurtularak kentte yalnız kalmışlardı. Gezintilerinden dönerken, okula giden birkaç çocuğun geçtiği Saint-Jacques Meydanı'nda bir sıraya, güneşe oturdular. Bu savunmasız iki yaşlının yüzlerini güneşe verdiğini uzaktan gören çocuklar onlardan söz etmeye başladılar. Çocukların konuşması çoğu zaman çabucak gülmeye döner; gülmeleri geçince yaptıkları hainliğin farkına varmadan alaya başlarlar. İlk gelenlerden yedi-sekizi yanlarına yaklaşmadan iki yaşlı adamı gözden geçirmeye koyuldular; Lemulquinier, güçlükle bastırdıkları gülüşmelerinin farkına vardı.

— Şunu görüyor musun? Şu kafası dizkapağına benzeyeni?

— Evet.

— İşte o, anadan doğma bilginmiş.

Başka bir çocuk:

— Babam onun altın yaptığını söylüyor, dedi.

Üçüncü bir çocuk alaycı bir hareketle, okul çocuklarının bir küçümseme işareti olarak birbirlerine gösterdikleri yerlerini göstererek:

— Nereden yapıyor? dedi. Buradan mı, şuradan mı?

Çetenin en küçüğü, sepeti yiyecek dolu bir çocuk tereyağlı reçelli bir dilim ekmeği yalayarak, saf saf sıraya yaklaştı. Lemulquinier'ye:

— Siz inciler, elmaslar yaparmışsınız, doğru mu mösyö? diye sordu.

Lemulquinier gülümseyerek çocuğun yanağını okşadı:

— Evet küçük asker, dedi. Okulunu bitir, sana da verelim.

Hepsi bir ağızdan:

— Bana da, bana da, diye bağırdılar.

Bütün çocuklar bir kuş sürüşü gibi iki kimyacının çevresini aldılar. Bir düşünceye dalmış olan Balthazar bu bağrışmalarla kendine gelince öyle tuhaf bir şaşkınlık hareketi yaptı ki bir gülmedir koptu.

— Sizi gidi yaramazlar, dedi Lemulquinier. Büyük bir adama saygı gösterin!

Çocuklar:

— Maskaraya bak! diye bağırdılar. Siz büyücüsünüz... Evet büyücü! Moruk büyücü! Büyücü!

Lemulquinier ayağa kalktı, bastonunu salladı. Çocuklar taş, çamur toplayarak kaçıştılar. Birkaç adım ötede öğle yemeğini yiyen bir işçi Lemulquinier'nin çocukları kaçırtmak için bastonunu salladığını görünce onlara vurduğunu sandı, çocuklardan yana çıktı.

— Kahrolsun büyücüler! diye bağırdı.

Çocuklar kendilerinden yana çıkıldığını görünce iki yaşlıya ellerindeki taşları, çamurları atmaya başladılar. Tam o sırada Kont de Solis, yanında Pierquin'in uşaklarıyla meydanın ucundan göründü; ama yetişip koskoca yaşlı adamla uşağının çamur içinde kalmasını önleyemediler. Olanlar olmuştu. Bir buluş peşine düşerek her türlü dünya nimetine sırt çeviren bilginlere özgü o doğal saflıkla yetilerini o zamana dek koruyabilmiş olan Balthazar, sanki bir tür sindirmeyle birdenbire bu sahnenin anlamını kavradı; yaşlı bedeni gönlünün yüceliklerinde duyduğu bu korkunç tepkiye dayanamadı, bir inmeyle Lemulquinier'nin kollarına yığıldı. Balthazar'ı bir sedyeye koydular, yanında iki damadı, adamları ve Lemulquinier, evine götürdüler. Hiçbir güç Douai halkının yaşlı adamın peşinden, evin kapısına kadar gelmesine engel olamadı. Félicie'yle çocukları, Jean, Marguerite ve kız kardeşinin haber yollaması üzerine karısıyla Cambrai'den gelen Gabriel, hepsi evdelerdi. Yaşlı adamın eve girişi korkunç bir sahne oldu; ölüm korkusundan çok çocuklarının, içine düştüğü sefaleti anlaması korkusuyla çırpınıyordu Balthazar. Hemen konuk odasının ortasına bir yatak kuruldu; elden gelen her şey yapılmaya başlandı; akşama doğru biraz iyileşir gibi oldu; ama iyi bakılmasına karşın çocukluğa benzer bir durumu uzun süre üstünden atamadı, inmenin belirtileri yavaş yavaş azalsa da çocuklara bir şeyler söylemek istediği an bütün gücünü öfkeyle orada toplamış olacak ki, özellikle zarar gören dili bir türlü açılmadı.

Bu olaya kentte herkes üzülmüştü. Halk yığınlarının duygularını yönlendiren ve o zamana dek bilinmeyen bir yasa uyarınca bu olay herkesin Claës'le ilgilenmesine yol açtı. Bir anda büyük bir adam, herkesin hayran olduğu biri oldu; bir gün önce esirgenen bütün duygular bir anda ona yöneldi. Herkes sabrını, kararlılığını, cesaretini, dehasını övdü. Yargıçlar ona saldıranları kovuşturmak istedi

ama iş işten geçmişti. Herkesten önce Claës ailesi olayın kapanmasını istedi. Marguerite oturma odasının döşenmesini emretmiş, çok geçmeden duvarlar ipek kumaşlarla kaplanmıştı. Olaydan birkaç gün sonra, yaşlı baba kendine gelip de dayalı döşeli bir yerde yattığını, çevresinde rahat bir yaşam sürmek için gerekli her şeyin bulunduğunu görünce kızının döndüğünü anladı; anladığını da belli etti. Tam o sırada Marguerite odaya giriyordu. Balthazar onu görünce kızardı, gözleri yaşardı ama ağlayamadı, soğuk parmaklarıyla kızının elini sıkabildi ancak. Bu el sıkışla, artık diliyle anlatamadığı bütün duygularını, bütün düşüncelerini bildirmek istedi. Hâlâ yaşayan beyninin, minnetle canlanan yüreğinin bu vedalaşmasında kutsal ve yüce bir şeyler vardı. Boşa giden deneylerle bitip tükenen, çok büyük bir sorunla didişmekten yorulup bezen, belki de unutulup gideceğini düşünerek umudu kırılan bu devin yaşamı sona eriyordu artık; bütün çocukları saygıyla çevresini almışlardı. Gözleri bu bollukla, bu zenginlikle, güzel ailesinin bu dokunaklı görüntüsüyle dinlendi. Duygularını yalnızca bakışlarıyla anlatabiliyordu ve bu bakışlardan sonuna dek sevgi eksilmedi. Gözleri ansızın öylesine çok, öylesine çeşitli ifadelere bürünür oldu ki anlaşılması kolay bir dille, bir ışık diliyle konuşmaya başladılar sanki. Marguerite babasının borçlarını ödedi, Claës Konağı'nı, birkaç gün içinde, her türlü çöküntü izlenimini ortadan kaldıran çağdaş bir görkeme kavuşturdu. Balthazar'ın başucundan ayrılmadı; bütün düşüncelerini anlamaya, en ufak isteğini yerine getirmeye çalıştı. Yaşlı insanlarda ölüm-yaşam çekişmesini gösteren bu iyileşme-ağırlaşma gidip gelmeleriyle birkaç ay geçti. Her sabah çocukları yanına geliyor, akşama kadar konuk odasında kalıyor, yemeklerini yatağının önünde yiyor ve ancak uyuduğu zaman odadan çıkıyorlardı. Oyalanması için yapılan şeyler arasında Balthazar en çok gazete okunmasından hoşlanıyordu; siyasal olaylar yüzünden o günlerde pek eğ-

lenceliydi gazeteler. Bay de Solis yatağının yanında yüksek sesle gazete okurken Bay Claës kulak kesilip dinliyordu.

1832 yılının sonuna doğru Balthazar çok tehlikeli bir gece geçirdi. Hastada birdenbire başlayan değişiklikten ürken hastabakıcı, Doktor Pierquin'i çağırttı; hastanın, belirtileri can çekişmeye benzeyen bir iç krize dayanamayarak her an ölebileceği korkusuna kapılan doktor da onun başında beklemek istedi.

Yaşlı adam, inmenin bedenini saran bağlarını koparıp atabilmek için görülmemiş gayretlerle kıvranıyor, konuşmak istiyor, dilini oynatıyor ama bir şey söyleyemiyordu. Alev alev yanan gözlerinden düşünceler saçılıyor, kasılan yüz çizgileri dayanılmaz acılar çektiğini belli ediyor, parmakları umutsuzluk içinde oynuyor, iri ter taneleri döküyordu. Sabah olunca çocuklar gelip hastayı öptüler; babalarını yakında yitirme korkusu içinde sevgilerini her gün biraz daha sıcak, biraz daha canlı bir biçimde belli ediyorlardı. Ama bu kez Balthazar çocuklarının sevgisine karşı her zamanki hoşnutluğunu göstermedi. Pierquin'in uyardığı Emmanuel belki hastanın içini kemiren bunalımı geçiştirir diyerek gazeteyi açtı; açar açmaz da onu şaşkına çeviren şu sözcüklerle karşılaştı: *Mutlağın bulunuşu.* Marguerite'e, ünlü bir Polonyalı matematikçinin mutlağı satmasıyla ilgili bir davadan söz eden yazıyı okudu; Marguerite gazeteyi görmek istedi. Ancak Emmanuel'in haberi çok alçak sesle okumuş olmasına karşın Balthazar duymuştu.

Ölüm halindeki hasta birdenbire iki yumruğuna dayanarak doğruldu; şimşeğe benzer bakışlarını korku içindeki çocuklarına çevirdi; yalnızca ensesinde kalmış saçları dikeldi, kırışıklıkları titredi, yüzü bir ateşle canlandı. Bir soluk bu yüzü yalayıp geçti ve onu yüceleştirdi; parmakları hırstan büzülen elini kaldırdı ve gür bir sesle Arkhimedes'in ünlü sözünü haykırdı: EUREKA! Sonra cansız bir cismin boğuk gürültüsüyle yeniden yatağına düştü, korkunç bir

iniltiyle öldü. Kısılan gözlerinde, doktor onları kapayıncaya dek bir üzüntü ifadesi kaldı bir süre: Gecikerek de olsa, Ölüm'ün etleri dökülmüş parmaklarıyla perdesi yırtılan bu bilmecenin anahtarını bilime bırakamamış olmanın üzüntüsüydü bu.

Paris, Haziran-Eylül 1834

Honoré de Balzac (1799-1850): Fransa'nın 19. yüzyıldaki sosyal yapısının tarihsel bir tablosunu çıkardığı eski ve yeni romanlarını 1830'dan sonra İnsanlık Komedyası *başlığı altında topladı. 1834 yılında yazdığı* Mutlak Peşinde *bu anıtsal eserde "Felsefi İncelemeler" başlığı altında bir araya gelen romanlar arasında yer almaktadır. Balzac'ın roman kahramanları çıkar çatışmalarının ortasında, ait oldukları sınıfın tipik karakterleri olarak ele alınsa da, her birinin bireysel özellikleri, ruh hallerinden giyim kuşamlarına kadar ayrıntılı olarak tasvir edilir.* Mutlak Peşinde*'de bilimsel araştırma tutkusuyla sürdürülen bir yaşamın dramatik öyküsü büyük bir ustalıkla anlatılır. Balzac günümüzde edebi gerçekçiliğin en büyük yazarlarından biri sayılmaktadır.*

Sabiha Rifat (1915-2006): Üniversite yıllarında Erich Auerbach'ın öğrencisi oldu. Fransızca öğretmenliği yaptı. Tercüme Bürosu'na Fransızca çevirileri ile katkıda bulundu. H. de Balzac, A. Maurois ve J. Green'in birçok eserini Türkçeye kazandırdı.

Oktay Rifat (1914-1988): Orhan Veli ve Melih Cevdet Anday ile birlikte 1941 yılında çıkardıkları Garip adlı kitapla yeni şiirin kurucuları arasında yer aldı. Yazdığı pek çok şiir kitabı ve tiyatro oyununun yanı sıra çevirileriyle de kültür ve edebiyat hayatımızda önemli izler bıraktı.

Samih Rifat (1945-2007): Çevirinin yanı sıra belgesel film ve fotoğrafçılıkla ilgilendi. Balzac, R. Char, J. Prevert, A. Verdet, J. Follain, P. Valery, Kavafis, Le Corbusier'den çeviriler yaptı. Deneme kitapları yayımlandı.

KDV dahil fiyatı
22 TL

